

โครงการวิจัยและประเมินกองทุนหมู่บ้าน

บ้านหาดไคร้เต่า : วิถีชาวเล กับกระแสการเปลี่ยนแปลง

โดย

ผศ.ดร.วันชัย	ธรรมศักดิ์การ
ผศ.ดร.ปัญญา	สมบูรณ์สุข
นางสาวสุภาวิณี	มุสิกะพันธ์
นางอะย๊ะ	หวันละเต๊ะ
นางสาวจรูญ	หนูสังข์

โครงการปริญญาเอก สาขาพัฒนศึกษาศาสตร์
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
สนับสนุนโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว)

สารบัญ

บทที่	หน้า
1. บทนำ	1
ชุมชนที่ศึกษาและวิธีการศึกษา	1
• การเลือกชุมชน	1
• ลักษณะพื้นที่ศึกษา	4
• การเข้าสู่ชุมชน	7
• สนามและการเข้าสู่สนาม	8
• การเก็บรวมข้อมูล	9
• การวิเคราะห์ข้อมูลและการรายงานผล	10
2. ทุ่ชุมชนช่วงก่อนการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัย	11
• มิตินที่ 1 ทุนสังคม	11
• มิตินที่ 2 ทุนเศรษฐกิจ	15
• มิตินที่ 3 ทุนวัฒนธรรม	18
• มิตินที่ 4 ทุนภูมิปัญญา	19
• มิตินที่ 5 ทุนทรัพยากร	22
3. การเปลี่ยนแปลงของชุมชนภายใต้กระบวนการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัย	24
• นโยบายของรัฐกับผลกระทบต่อการเปลี่ยนแปลง	24
• ผลกระทบการปิดปากอ่าวระวะกับการเปลี่ยนแปลงชุมชน	25
• การเปลี่ยนแปลงระบบและวิธีการผลิต	25
• การเปลี่ยนแปลงการประกอบอาชีพ	26
• การเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตชุมชน	26
• ความขัดแย้งในชุมชน	27
4. การปรับตัวและการตอบโต้ของชุมชน	30
• การปรับตัวทางด้านสังคม	30
• การปรับตัวทางด้านเศรษฐกิจ	31
• การปรับตัวทางด้านกายภาพ	31

● การปรับตัวทางด้านชีวภาพ	32
5. กองทุนหมู่บ้านในกระแสการพัฒนาและผลที่มีต่อชุมชน	34
● การดำเนินการกองทุนหมู่บ้าน	35
● กระบวนการสร้างความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับกองทุนหมู่บ้าน	37
● ผลการดำเนินงานกองทุน	38
● ผลกองทุนต่อการสะสมทุน	39
● ผลกองทุนต่อการพัฒนาอาชีพ การสร้างรายได้ และการสร้างงาน	40
● ผลกองทุนต่อการสร้างสวัสดิการให้กับสมาชิกในชุมชน	40
● ผลของกองทุนต่อการรวมกลุ่ม	41
● ผลกองทุนต่อปัจเจกชนและการใช้ประโยชน์	42
● ปัญหาและอุปสรรคต่อการดำเนินงานหมู่บ้านขาดไข่เต่า	48
● ข้อเสนอแนะจากผู้ศึกษา	48
บรรณานุกรม	50

สารบัญตาราง

ตารางที่	หน้า
1 แสดงรายชื่อผู้ถูกสัมภาษณ์หมู่ 1 บ้านหาดไร่เต่า อ.บางแก้ว	9
2 แสดงการประกอบอาชีพของสมาชิกและจำนวนเงินที่กู้	36

สารบัญภาพ

ภาพที่	หน้า
1 แสดงที่ตั้งและตำแหน่งของเขื่อนปากอ่าวระวะ	3
2 แสดงเขตติดต่อและลักษณะการใช้ที่ดินของบ้านหาดไข่เต่า ตำบลนาปะขอ อำเภอบางแก้ว จังหวัดพัทลุง	4
3 ขั้นตอนการเข้าสู่สนามของผู้วิจัย	8
4 เขื่อนปากระวะ	25
5 วัฏจักรชุมชน โรงงานและทะเลสาบ	29

บทที่ 1

บทนำ

ชุมชนที่ศึกษาและวิธีการศึกษา

การเลือกชุมชน

ชุมชนบ้านหาดไข่เต่า ตั้งอยู่หมู่ที่ 1 ตำบลนาปะขอ อำเภอบางแก้ว จังหวัดพัทลุง เป็นชุมชนติดกับทะเลสาบสงขลาตรงบริเวณปากคลองกระอาณ ห่างจากตัวอำเภอบางแก้ว 5 กิโลเมตร ในอดีตเป็นชุมชนที่มีเต่ากระอาณขึ้นมาวางไข่เป็นจำนวนมาก ซึ่งเป็นแหล่งเดียวในประเทศไทย ปัจจุบันเต่ากระอาณสูญพันธุ์ไปจากทะเลสาบแล้ว ลักษณะพื้นที่เป็นบริเวณชายฝั่งทะเลสาบสงขลาที่มีหาดทรายยาวตลอดแนวและเป็นแหล่งทรัพยากรธรรมชาติทางทะเลที่อุดมสมบูรณ์ เช่น กุ้ง หอย ปู ปลา พื้นที่ตอนกลางเป็นพื้นที่ป่าไม้สลับกับพื้นที่นา บ้านหาดไข่เต่าเริ่มก่อตั้งเมื่อปี พ.ศ. 2474 ปัจจุบันมีจำนวนครัวเรือน 333 ครัวเรือน ประชากรทั้งสิ้น 1,754 คน โดยเป็นเพศชาย 844 คน หญิง 910 คน

สาเหตุที่ทำให้ผู้วิจัยสนใจ เลือกชุมชนบ้านหาดไข่เต่าเป็นพื้นที่ศึกษา เนื่องจาก (1) เป็นชุมชนในบริเวณพื้นที่ทะเลสาบที่มีอาชีพการทำประมงเป็นหลัก ควบคู่กับการทำสวนยาง และทำนา ซึ่งได้รับผลกระทบจากนโยบายของรัฐบาลในเรื่องการปิดอ่าวปากระวะ¹ ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงและการปรับตัวของชุมชน ซึ่งผู้ศึกษามองเห็นภาวะการเปลี่ยนแปลงและการปรับตัวของชุมชนได้อย่างชัดเจน (2) ชุมชนบ้านหาดไข่เต่าในสภาพความเป็นจริงเป็นชุมชนอิสลามเกือบทั้งหมด มีความขัดแย้งทางความคิดที่เห็นได้อย่างชัดเจนและแต่ละกลุ่มแต่ละฝ่ายมีการปรับตัวที่แตกต่างกันอย่างชัดเจน (3) เป็นชุมชนที่ประชาชนมีอาชีพทำประมงเป็นหลัก ซึ่งสามารถเปรียบเทียบการเปลี่ยนแปลงการปรับตัวและตอบโต้กับชุมชนอื่น ๆ ในบริเวณใกล้เคียงที่เป็นชุมชนที่ประชาชนประกอบอาชีพการทำนาและทำสวนยาง นอกจากนี้ยังมีมูลเหตุจากผู้รู้และคนเฒ่าคนแก่ของหมู่บ้านว่าในอดีตพื้นที่แห่งนี้มีทรัพยากรธรรมชาติอุดมสมบูรณ์ ในทะเลสาบมีปลา กุ้ง ชุกชุม ประชาชนมีอาชีพทำประมง มีนาข้าวที่ให้ผลผลิตสูง ข้าวนุ่มหอมอร่อยมีชื่อเสียงมาก ต่อมาภายหลังเกิดการเปลี่ยนแปลงนโยบายรัฐ มีผลกระทบให้เกิดการเปลี่ยนแปลงสภาพทางเศรษฐกิจ สังคมอย่างรวดเร็วและเห็นได้ชัด จึงน่าจะศึกษาเป็นอย่างยิ่ง กล่าวโดยสรุปจากมูลเหตุในการเลือกพื้นที่ชุมชนบ้านหาดไข่เต่าโดยอาศัยเกณฑ์ 3 เกณฑ์หลักด้วยกัน คือ

(1) ระบบนิเวศน์ชุมชน โดยพิจารณาจากพื้นที่และที่ตั้งชุมชน ตั้งอยู่บริเวณชายฝั่งทะเลสาบสงขลา

¹ ปากระวะเป็นปากอ่าวที่เป็นทางออกของคลองสาธระขนาดใหญ่ เชื่อมระหว่างทะเลสาบสงขลา กับทะเลหลวงฝั่งอ่าวไทย ตั้งอยู่บริเวณรอยต่อ ระหว่างอำเภอระโนด จังหวัดสงขลา กับอำเภอหัวไทร จังหวัดนครศรีธรรมราช ต่อมาทางราชการโดยกรมชลประทานทำเป็นประตูปิด-เปิดน้ำ ดังแสดงในภาพที่ 1

(2) ความหลากหลายในการประกอบอาชีพของชุมชน พบว่าชุมชนบ้านหาดไข่เต่ามีการประกอบอาชีพหลักคือ ทำประมง การทำนา และทำสวนยาง ควบคู่กัน แต่ยังมีอาชีพอื่นๆ เสริมอีกด้วย เช่น การเลี้ยงสัตว์ การปลูกผัก และค้าขาย เป็นต้น

(3) ระดับความเข้มแข็งของชุมชน พบว่าชุมชนบ้านหาดไข่เต่ายังไม่มี ความเข้มแข็ง ทำให้ทุนของชุมชนไม่ว่าจะเป็นทุนทางเศรษฐกิจ ทุนทางสังคม ทุนทางวัฒนธรรม ยังไม่เข้มแข็งเมื่อเปรียบเทียบกับหมู่บ้านอื่น ๆ ในตำบลนาปะขอ

การศึกษาครั้งนี้มีเป้าหมายที่จะศึกษาถึงลักษณะชุมชนบ้านหาดไข่เต่าใน 3 มิติดังนี้

1. มิติในอดีตที่จะสะท้อนให้เห็นถึงทุนชุมชน ในช่วงก่อนการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัย ซึ่งเป็นเงื่อนไขเดิม (หรือทุนชุมชนเดิม) จำแนกได้ดังนี้

(1) ทุนทางสังคม ซึ่งประกอบด้วยมิติของการพึ่งพา ได้แก่ การพึ่งพาในการผลิต การพึ่งพาแรงงานระหว่างกันภายในชุมชน การพึ่งพาการบริโภค การพึ่งพาในการดูแลรักษาเมื่อเจ็บป่วย การพึ่งพาในการดูแลความสงบเรียบร้อย และการพึ่งพากันในการจัดการปัญหาความขัดแย้ง

(2) ทุนทางเศรษฐกิจ ซึ่งประกอบด้วยมิติระบบการผลิต การจัดสรรทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชน สภาพธรรมชาติและการเข้าถึงทรัพยากรธรรมชาติ ที่ตั้งและการติดต่อกับภายนอกชุมชน ความหลากหลายในกิจกรรมการผลิต คุณภาพการผลิต การบริโภคและกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ของคนในชุมชน

(3) ทุนทางวัฒนธรรม ได้แก่ ระบบความคิด ความเชื่อ แบบแผนประเพณีและระบบความรู้ที่สะสมอยู่ในชุมชน

(4) ทุนภูมิปัญญา ได้แก่ ความเชื่อมโยงภูมิปัญญากับความรู้สมัยใหม่ ภูมิปัญญากับการทำมาหากินของชุมชน ภูมิปัญญากับการสาธารณสุข เป็นต้น

(5) ทุนทรัพยากร เป็นการสะท้อนให้เห็นสภาพแวดล้อมและทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชน อันเป็นรากฐานสำคัญในการผลิตและการบริโภค ได้แก่ กุ้ง หอย ปู ปลาในทะเลสาบ ป่าไม้ น้ำ ดิน และทรัพยากรมนุษย์ในชุมชนด้วย

2. มิติแห่งการเคลื่อนไหวของชุมชน เพื่อการปรับเปลี่ยนภายใต้กระบวนการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัย เพื่อให้มองเห็นภาพการตอบสนองของชุมชนที่มีต่อนโยบายและกระบวนการพัฒนาจากภาครัฐและภาคอื่น ๆ ที่เข้ามาในชุมชน

3. มิติการเข้ามาของกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองที่มีผลต่อชุมชน ทั้งระบบกายภาพ ชีวภาพ เศรษฐกิจและสังคม ตลอดจนประโยชน์ของการมีกองทุนหมู่บ้านที่สามารถเอื้อประโยชน์ต่อบุคคล กลุ่มบุคคล หรือชุมชนโดยรวมที่เกี่ยวกับการพัฒนาทรัพยากร สิ่งแวดล้อม ภูมิปัญญา ตลอดจนระบบความสัมพันธ์ ซึ่งส่งผลออกมาในรูปการพัฒนาอาชีพ การสร้างงาน การสร้างรายได้

ลักษณะพื้นที่ศึกษา

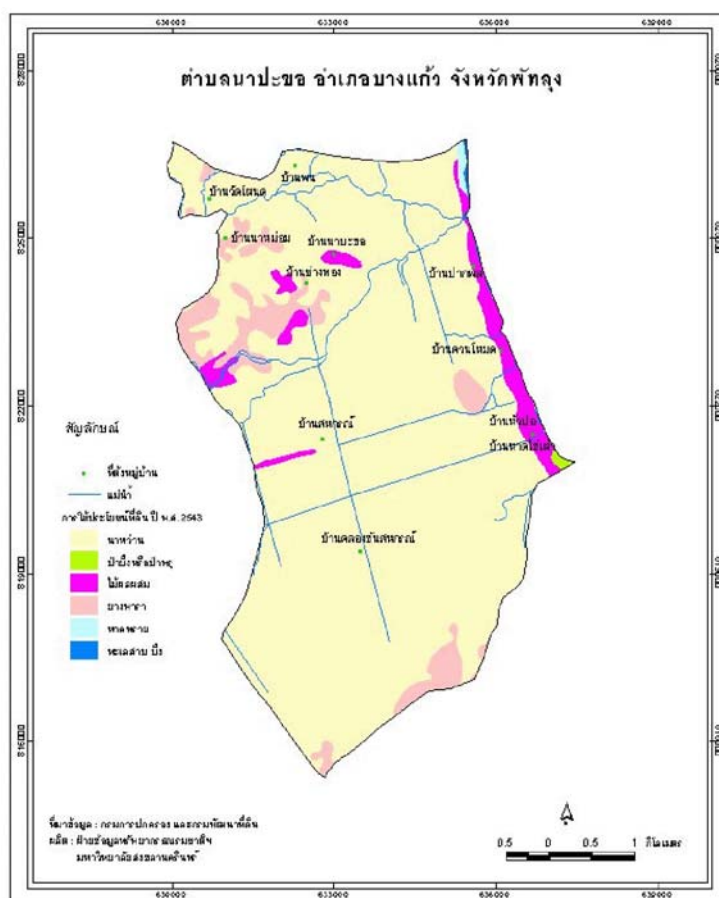
จากการสืบค้นจากเอกสารที่เกี่ยวข้องกับชุมชนบ้านหาดไข่เต่า จึงได้วิเคราะห์จำแนก ลักษณะชุมชนโดยอาศัยองค์ประกอบที่เกี่ยวข้องและสัมพันธ์กัน ได้แก่ องค์ประกอบทางกายภาพ องค์ประกอบทางชีวภาพ องค์ประกอบทางเศรษฐกิจและองค์ประกอบทางสังคม ดังนี้

(1) องค์ประกอบทางกายภาพ

ชุมชนบ้านหาดไข่เต่า ตั้งอยู่หมู่ที่ 1 ตำบลนาปะขอ อำเภอบางแก้ว จังหวัดพัทลุง มีอาณาเขตติดต่อกับพื้นที่โดยรอบ ดังนี้ (ดังภาพที่ 2)

ทิศเหนือ	จด	หมู่ที่ 11 บ้านห้วยปอ
ทิศตะวันออก	จด	ชายฝั่งทะเลสาบสงขลา
ทิศใต้	จด	หมู่ที่ 6 ตำบลฝาละมี
ทิศตะวันตก	จด	หมู่ที่ 10 บ้างคลองชีพ

ชุมชนบ้านหาดไข่เต่า มีขนาดพื้นที่ประมาณ 2,000 ไร่ มีประชากร จำนวน 1,754 คน เป็นชาย 844 คน หญิง 910 คน มีครัวเรือนจำนวน 333 ครัวเรือน เป็นชุมชนที่มีจำนวนประชากร และจำนวนครัวเรือนมาก เมื่อเปรียบเทียบกับหมู่บ้านอื่นในตำบลนาปะขอ

ภาพที่ 2 แสดงเขตติดต่อและลักษณะการใช้ที่ดินของบ้านหาดไข่เต่า ตำบลนาปะขอ อำเภอบางแก้ว

ลักษณะภูมิประเทศ

ชุมชนบ้านหาดไข่เต่า มีลักษณะภูมิประเทศเป็นพื้นที่ราบลุ่มทะเลสาบสงขลา พื้นที่เหมาะแก่การทำอาชีพประมง จึงทำให้ชาวบ้านในชุมชนหาดไข่เต่าเกือบจะทุกครอบครัวประกอบอาชีพประมง

ลักษณะภูมิอากาศ

ชุมชนบ้านหาดไข่เต่ามีสภาพภูมิอากาศเหมือนกับพื้นที่อื่นในอำเภอบางแก้ว โดยทั่วไปสภาพภูมิอากาศเป็นแบบร้อนชื้น มีฝนตกชุกเนื่องจากได้รับอิทธิพลจากลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือและลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้ สามารถแบ่งออกได้ 2 ฤดู คือ ฤดูร้อน อยู่ในช่วงเดือนมีนาคมถึงเดือนกันยายน อุณหภูมิเฉลี่ยประมาณ 32-38 องศาเซลเซียส และฤดูฝนอยู่ในช่วงเดือนตุลาคมถึงเดือนกุมภาพันธ์ มีฝนตกชุกระหว่างเดือนพฤศจิกายนถึงเดือนธันวาคม อุณหภูมิประมาณ 28-35 องศาเซลเซียส ปริมาณน้ำฝนเฉลี่ย 2,093 มิลลิเมตรต่อปี

(2) องค์ประกอบทางชีวภาพ

ชุมชนบ้านหาดไข่เต่ามีพื้นที่ด้านทิศตะวันออกติดกับชายฝั่งทะเลสาบพัทลุง-สงขลา จึงเป็นแหล่งที่อยู่อาศัยของสัตว์น้ำมากมายหลายชนิด ดังนั้นคนในหมู่บ้านหาดไข่เต่าจึงมีอาชีพประมงเป็นหลัก ควบคู่กับอาชีพการทำไร่นาสวนผสม การทำนาและการเลี้ยงสัตว์ ซึ่งอาชีพที่พบในชุมชนบ้านหาดไข่เต่าสะท้อนให้เห็นถึงชุมชนบ้านหาดไข่เต่ามีความหลากหลายทางชีวภาพมาก โดยมีผู้ประกอบอาชีพทำประมง 115 ครอบครัว ทำนา 60 ครอบครัว และมีอาชีพอื่น ๆ อีกจำนวนหนึ่ง

(3) องค์ประกอบทางเศรษฐกิจ

ชุมชนบ้านหาดไข่เต่า ประชาชนมีรายได้หลักจากการทำประมง จากการสืบค้นจากเอกสารพบว่าในปัจจุบันรายได้เฉลี่ยของชุมชนบ้านหาดไข่เต่า 41,000 บาท ต่อปีต่อครัวเรือน โดยมีรายได้จากการทำประมง 43,600 บาทต่อปีต่อครัวเรือน จากการทำนา 12,000 บาทต่อปีต่อครัวเรือน รายได้จากการทำสวนยาง 35,000 บาทต่อปีต่อครัวเรือน

(4) องค์ประกอบทางสังคม

สำหรับองค์ประกอบทางสังคม ผู้วิจัยทำการศึกษาปรากฏการณ์ทางสังคมในชุมชนบ้านหาดไข่เต่าและสภาพทางสังคมอื่น ๆ ควบคู่ไปด้วย เพื่อให้ทราบถึงความเป็นไปของชุมชนบ้านหาดไข่เต่าว่ามีประวัติและวิวัฒนาการของการพัฒนาหมู่บ้านเป็นมาอย่างไร

ปรากฏการณ์ทางสังคมของชุมชนบ้านหาดไข่เต่า

เริ่มมีผู้คนเข้ามาตั้งถิ่นฐานที่บ้านหาดไข่เต่าเมื่อประมาณ พ.ศ. 2474 โดยมีชาวบ้านจำนวน 4 ครัวเรือนเดินทางมาจากอำเภอหัวไทร จังหวัดนครศรีธรรมราช มีนายเจ๊ะหละ บิลด้วน

เป็นผู้นำนอกจากนั้นก็มีความรอบรู้ของนายเย็บ นิยมเดชา, นายเหล็ม แซกพงศ์, นายสมัน อาหรับ สาเหตุที่ทั้ง 4 ครอบครัวเลือกมาตั้งถิ่นฐานที่นี่ เพราะทราบข่าวจากขุนพะยูน ซึ่งขณะนั้นเป็น กำนันตำบลปากพะยูนว่าต้องการคนมาดูแลพื้นที่แห่งนี้ ซึ่งพื้นที่แห่งนี้อยู่ในความดูแลของอำเภอ ปากพะยูน เดิมพื้นที่บริเวณนี้เป็นป่ารก มีไม้ใหญ่มากมาย รวมทั้งป่าเสม็ด มีสัตว์ป่าอาศัยอยู่ใน บริเวณนี้มาก และไม่มีชาวบ้านอาศัยอยู่เลย ทั้ง 4 ครอบครัวจึงได้ชักชวนญาติพี่น้อง เพื่อนฝูง มาซื้อที่ดิน ซื้อในราคาไร่ละ 2-3 บาท โดยซื้อจากขุนพะยูน ครอบครัวที่อพยพมาเป็นคนไทยมุสลิม จนกระทั่งประมาณ พ.ศ. 2484 มีการจัดสรรที่ดินทำกินให้กับชาวบ้านและสร้างบ้านเรือนอยู่อาศัย (บริเวณมัสยิดตะวันตกในปัจจุบัน) ที่บริเวณนี้ติดกับชายฝั่งทะเล ซึ่งบริเวณชายหาดมีเต่า กระจานอาศัยอยู่จำนวนมาก เมื่อถึงฤดูวางไข่จะมีเต่ากระจานจำนวนมากนับร้อยตัวขึ้นมาวางไข่ บริเวณชายหาด ชาวบ้านจึงเรียกหมู่บ้านตนว่า “บ้านหาดไข่เต่า”

คนที่อพยพมาในยุคแรก ๆ เริ่มถางป่าเพื่อทำเป็นที่นา อาชีพเริ่มต้นของแต่ละครอบครัว คืออาชีพทำนา ซึ่งนอกจากจะทำนาแล้วยังปลูกผักสวนครัวเล็ก ๆ น้อย ๆ เพื่อบริโภคในครอบครัว ประกอบกับบริเวณชายหาดมีสัตว์น้ำชุมชุกมาก สัตว์น้ำมีเกือบทุกชนิดทั้ง กุ้ง หอย ปู ปลา แหล่งอาหารอุดมสมบูรณ์ทำให้ชาวบ้านในบริเวณนี้มีอาหารธรรมชาติกินตลอดทั้งปี ไม่ต้องซื้อจาก ภายนอก ต่อมาก็มีชาวบ้านจากแหล่งอื่น ๆ อพยพเข้ามาอยู่อาศัยในบ้านหาดไข่เต่ามากขึ้นเรื่อย ๆ นับเป็น 1,000 ครัวเรือน เพราะเห็นว่าที่นี่มีอาหารอุดมสมบูรณ์ เมื่อจำนวนประชากรเพิ่มมากขึ้น ชาวบ้านจึงหันมายึดการทำประมงเป็นอาชีพหลัก และเมื่อจับสัตว์น้ำได้มากเหลือกินก็นำไปขายที่ ตลาดบางแก้ว จนเป็นที่รู้จักของคนทั่วไปว่าถ้าอยากกินอาหารทะเล ก็ต้องที่บ้านหาดไข่เต่า

เมื่อมีผู้คนอพยพเข้ามาในบ้านหาดไข่เต่ามากขึ้น ทรัพยากรในธรรมชาติก็เริ่มร่อยหรอ เต่ากระจานซึ่งมีอยู่นับพัน ๆ ตัว ก็เป็นอาหารของคนในหมู่บ้าน บ้างก็เก็บไข่เต่าไปกิน บ้างก็เก็บ ไปขาย บางคนก็กินเต่า ถึงแม้จะมีการตั้งกฎระเบียบเอาไว้เพื่ออนุรักษ์พันธุ์เต่าทะเล แต่ชาวบ้าน ส่วนหนึ่งไม่ทำตามกฎกติกาที่วางไว้ มุ่งแต่ผลประโยชน์ของตัว จนทำให้เต่ากระจานเกือบสูญพันธุ์ หลังจากนั้นเต่ากระจานก็เริ่มอพยพไปอยู่ที่อื่น จนปัจจุบันไม่มีเต่ากระจานหลงเหลืออยู่เลย เมื่อทรัพยากรธรรมชาติเริ่มร่อยหรอและขาดแคลน คนจำนวนมากเริ่มประสบปัญหาในการทำมาหากิน ส่วนหนึ่งเริ่มอพยพเคลื่อนย้ายไปหาที่ทำกินแหล่งใหม่ จากคำบอกเล่าของนายหม้อสน นิยมเดชา อายุ 73 ปี ผู้เฒ่าของชุมชนแล้วว่า ได้อพยพเข้ามาอาศัยอยู่ที่บ้านหาดไข่เต่ากับบิดา คือ นายเย็บ นิยมเดชา เมื่ออายุได้ประมาณ 4 ขวบ และได้เห็นการเปลี่ยนแปลงของชุมชนมา ตลอด โดยในปี พ.ศ. 2519 ผู้คนเริ่มอพยพจากหมู่บ้านหาดไข่เต่าไปทำมาหากินที่อื่นเป็นร้อยเป็น พันคน โดยส่วนใหญ่เดินทางไปขายแรงงานในเมืองใหญ่ เช่น หาดใหญ่ สงขลา พัทลุงและ จังหวัดใกล้เคียง จากหลักฐานที่ปรากฏชัดแสดงให้เห็นว่า ในช่วงหนึ่งชาวบ้านหาดไข่เต่าได้อพยพ

จากบ้านหาดไข่เต่าเข้าไปขายแรงงานจำนวนมาก คือ การเกิดชุมชนของผู้ที่อพยพมาจากบ้านหาดไข่เต่ามาอยู่บริเวณสะพานดำ ซึ่งเป็นชุมชนหนึ่งในเขตเทศบาลนครหาดใหญ่ในปัจจุบัน

สภาพแวดล้อมในปัจจุบันของชุมชนบ้านหาดไข่เต่า

จากปรากฏการณ์ทางสังคมซึ่งสะท้อนถึงประวัติและวิวัฒนาการการพัฒนาในมิติทางสังคมของชุมชน ทำให้มองเห็นภาพว่าชุมชนบ้านหาดไข่เต่ายังไม่เข้มแข็งเท่าที่ควร มีการทำลายทรัพยากรของชาติ โดยเฉพาะทรัพยากรทางทะเล ตลอดจนการเคลื่อนย้ายแรงงานออกนอกพื้นที่ที่มีค่อนข้างสูง และความขัดแย้งระหว่างกลุ่มคนในชุมชนก็มีสูงด้วย

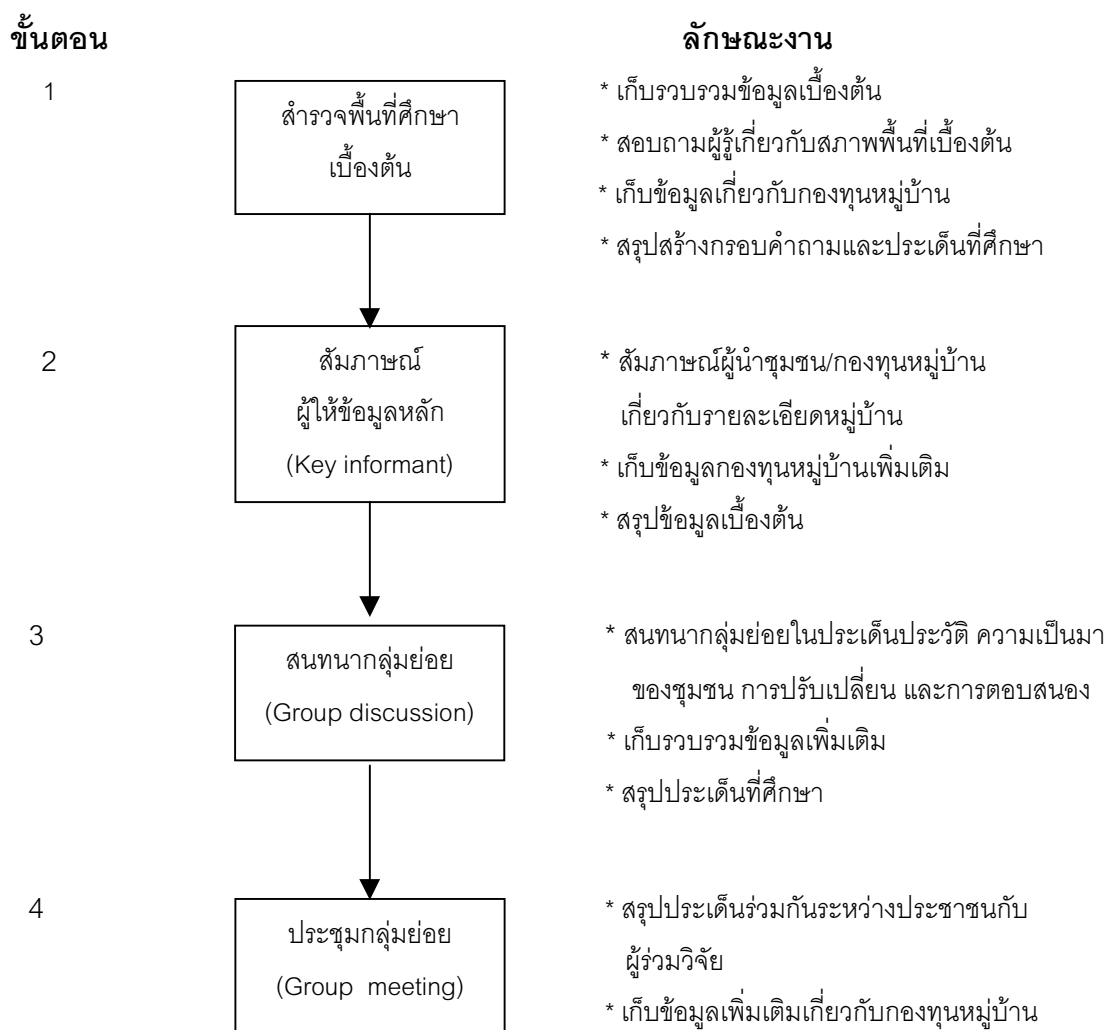
ในปัจจุบัน ชุมชนบ้านหาดไข่เต่ามีโรงเรียนสอนศาสนาอิสลาม เป็นโรงเรียนระดับประถมศึกษา ซึ่งมีนักเรียนประมาณ 170 คน ในชุมชนไม่มีโรงเรียนระดับมัธยมศึกษา ทำให้เยาวชนในชุมชนต้องออกไปเรียนนอกชุมชน นอกจากนี้ในชุมชนมีมัสยิดถึง 3 แห่ง อย่างไรก็ตามจากการไปสำรวจพื้นที่พบว่า ประชาชนในชุมชนบ้านหาดไข่เต่ายังมีความขัดแย้งดังจะเห็นได้จากมีมัสยิดเก่าและมัสยิดใหม่อยู่ใกล้กัน ซึ่งโดยทั่วไปในแต่ละชุมชนจะมีมัสยิดเพียงแห่งเดียว

การเข้าสู่ชุมชน

การวิจัยโดยการสืบค้นเพื่อให้เห็นภาพดังกล่าวข้างต้น ผู้วิจัยได้เข้าสู่พื้นที่หมู่บ้านหาดไข่เต่าโดยในเบื้องต้นเข้าสำรวจพื้นที่ พบปะผู้อาวุโส ได้แนะนำตัวชี้แจงวัตถุประสงค์ในการเข้ามาในชุมชน ทำความรู้จักและสร้างความคุ้นเคยกับชาวบ้านในชุมชน ได้ซักถามรายละเอียดเบื้องต้นและสืบค้นจากเอกสารต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับประเด็นที่ศึกษาได้แก่ สภาพลักษณะของชุมชน โครงสร้างทางกายภาพ ชีวภาพ เศรษฐกิจและสังคม ประวัติความเป็นมา สภาพชุมชนในช่วงก่อนการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัย โดยอาศัยมิติทุนชุมชน ต่อด้วยการศึกษาการเปลี่ยนแปลงของชุมชนภายใต้กระบวนการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัย และการปรับตัวของชุมชนที่ตอบโต้กระบวนการพัฒนา เพื่อสะท้อนให้เห็นถึงระบบความรู้ชุดใหม่ที่เข้ามาเบียดระบบความรู้ชุดเดิมออกไป ซึ่งต้องสืบค้นทั้งข้อมูลที่เป็นเอกสาร หนังสือ รายงาน และจากการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (Indept interview) พร้อมกับการสังเกตและการบอกเล่าของผู้รู้ ผู้มีประสบการณ์และผู้อาวุโสของชุมชนทั้งสิ้น นอกจากนี้ยังได้สืบค้นเพื่อให้เห็นถึงกระบวนการการพัฒนาชุมชนและผลกระทบทั้งทางบวกและทางลบจากการเข้ามาของกองทุนหมู่บ้านในด้านระบบวิถีคิด กติกา การบริหารจัดการ การดำเนินการกองทุน รวมถึงการใช้ประโยชน์จากกองทุน ซึ่งในประเด็นนี้จำเป็นต้องสืบค้นข้อมูลจากกรรมการกองทุน รายงานและการสัมภาษณ์ ตลอดจนระบบความสัมพันธ์ที่สะท้อนออกมาในรูปของการพัฒนาอาชีพ การสร้างงาน การสร้างรายได้ การลดรายจ่าย การสร้างสวัสดิการให้กับสมาชิกในชุมชน

สนามและการเข้าสู่สนาม (Field)

สนามที่ใช้ในการศึกษา ได้แก่ ชุมชนบ้านหาดไขเต่า หมู่ที่ 1 ตำบลนาปะขอ อำเภอบางแก้ว จังหวัดพัทลุง โดยพื้นที่เป็นพื้นที่ชุมชนเกษตรที่มีการประกอบอาชีพทำประมง ทำนา และทำสวนยาง หลังจากผู้วิจัยได้เข้าสู่ชุมชนทำความรู้จักชุมชนแล้ว ผู้วิจัยได้วางแผนการเข้าสู่พื้นที่ศึกษา 4 ขั้นตอน โดยเป็นการศึกษาทั้งการสืบค้นจากเอกสาร รายงานสถิติที่เกี่ยวข้อง และการสัมภาษณ์ โดยมีประเด็นคำถามตามกรอบศึกษาที่แสดงดังภาพที่ 3 ดังนี้

ภาพที่ 3 ขั้นตอนการเข้าสู่สนามของผู้วิจัย

การเก็บรวบรวมข้อมูล

จากแผนการเข้าสู่สนาม ผู้วิจัยได้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล หรือสืบค้นจากเอกสาร และสัมภาษณ์บุคคลผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key informant) การสนทนากลุ่มย่อย (Group discussion) พร้อมทั้งการจดบันทึกประกอบการบันทึกด้วยแถบเสียงจากกลุ่มเป้าหมายดังแสดงในตาราง

ตารางที่ 1 แสดงรายชื่อผู้ให้สัมภาษณ์ หมู่ที่ 1 บ้านหาดไข่เต่า ตำบลนาปะขอ อำเภอบางแก้ว จังหวัดพัทลุง

ลำดับที่	ชื่อ-สกุล	สถานภาพ
1.	นายฮ้านัด สายโณนายเจ๊ะ	ประธานกรรมการกองทุนฯ
2.	นายหลี โต๊ะหวัง	กรรมการกองทุนฯ
3.	นายมุฮีน สนิวงศ์	กรรมการกองทุนฯ
4.	นายยูสุบ เหมมันต์	กรรมการกองทุนฯ
5.	นายหะยีหมัด หมานหมัด	สมาชิกกองทุนฯ
6.	นายกะฮาน แหนะหมัด	สมาชิกกองทุนฯ
7.	นายยะโกบ ตะเอ	สมาชิกกองทุนฯ
8.	นางสุดีน นิยมเดชา	สมาชิกกองทุนฯ
9.	นางรอกีหะยะ เหมมันต์	สมาชิกกองทุนฯ
10.	นางสะเต๊ะ ชอบหวาน	สมาชิกกองทุนฯ
11.	นางนภา จันทรเพ็ญ	สมาชิกกองทุนฯ
12.	นายไหรหนับ ช้วยโอ	สมาชิกกองทุนฯ
13.	นางเจ๊ะหะมะ เหมมันต์	สมาชิกกองทุนฯ
14.	นางนิภา หวันยี่เต๊ะ	สมาชิกกองทุนฯ
15.	นางสาวจิตรา ปานเกลี้ยง	สมาชิกกองทุน
16.	นายเกษม แซ่โล่	ประชาชน
17.	นายสุบ ตะเอ	ประชาชน
18.	นายหมัด ชอบหวาน	ประชาชน
19.	นายสะมะแอ เหมมันต์	เลขาธิการกลุ่มออมทรัพย์ฯ
20.	นายหมู้ออ นิยมเดชา	ผู้อาวุโสในหมู่บ้าน
21.	นายกาศ อาหรับ	ผู้อาวุโสในหมู่บ้าน

การวิเคราะห์ข้อมูลและการรายงานผล

ในการวิเคราะห์ข้อมูลผู้วิจัยได้ทำการวิเคราะห์ข้อมูลไปพร้อม ๆ กับการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยในแต่ละครั้งที่เข้าสู่สนาม เมื่อเก็บรวบรวมข้อมูลมาแล้วจะวิเคราะห์และสรุปไปพร้อม ๆ กัน สำหรับข้อมูลที่ถูกบันทึกด้วยแถบเสียงจะนำมาถอดความ คำต่อคำเพื่อใช้ข้อมูลในการวิเคราะห์

การรายงานผลการวิจัยอยู่ในรูปการบรรยายที่เน้นให้ได้คำตอบและครอบคลุมรายละเอียดมิติต่าง ๆ ซึ่งมีหัวข้อเรื่องนำเสนอ ดังนี้ (1) บทนำ (2) ทุณชุมชนช่วงก่อนการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัย (3) การเปลี่ยนแปลงของชุมชนภายใต้กระบวนการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัย (4) การปรับตัวของชุมชน (5) กองทุนหมู่บ้านในกระแสการพัฒนาและผลที่มีต่อชุมชน

บทที่ 2

ชุมชนช่วงก่อนการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัย

มิติที่ 1 ทูทางสังคม

คนในชุมชนสามารถเรียนรู้ร่วมกัน และสามารถดำรงชีวิตอยู่ภายใต้กฎเกณฑ์ธรรมชาติ ทั้งนี้เนื่องจากคนในชุมชนมีระบบการจัดการ การกำหนดกฎระเบียบ กฎเกณฑ์ต่างๆ การดำรงชีพ ภายใต้กฎเกณฑ์ธรรมชาตินี้ สะท้อนให้เห็นถึงระบบความสัมพันธ์ของคนในชุมชน ระบบผู้นำและการเกื้อกูลซึ่งกันและกัน

ความสัมพันธ์และการพึ่งพา

ชุมชนหาดไขเต่า กำเนิดขึ้นประมาณ พ.ศ. 2474 เมื่อมีการอพยพของครอบครัวมาจาก บ้านแพรงเมือง อำเภอสัตหีบ จังหวัดชลบุรี เริ่มจากอพยพมา 4 ครอบครัว แล้วขยาย ครอบครัวเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ ผู้คนที่อพยพมาส่วนใหญ่เป็นญาติพี่น้องกัน ระบบความสัมพันธ์ซึ่งถูก กำหนดขึ้นเป็นรากฐานของระบบความสัมพันธ์และการพึ่งพากันในชุมชน การอพยพมาของครอบครัวจากอำเภอสัตหีบแล้วมาสมทบกับครอบครัวที่มีอยู่ดั้งเดิมที่นี่ สะท้อนให้เห็นถึงการติดต่อสัมพันธ์ การเกื้อกูล การดำเนินกิจกรรมร่วมกันในลักษณะพึ่งพา แลกเปลี่ยน ซึ่งเป็นวิถีชีวิตของคนในอดีตทั้งในด้านการผลิต แรงงาน การบริโภค การดูแลรักษา ความสงบเรียบร้อยในชุมชน การขจัดปัญหาความขัดแย้ง ผู้นำ กลุ่ม/องค์กร และการถ่ายทอดความรู้ เป็นต้น

(1) การพึ่งพาด้านการผลิต

คนในชุมชนหาดไขเต่าเดิมมีอาชีพทำนา ตอนอพยพมาแรก ๆ ทุกครอบครัว ต้องทำนา เพื่อจะมีข้าวกิน ด้วยเหตุนี้การทำนาทำให้คนในชุมชนต้องพึ่งพาอาศัยกัน เกื้อกูลกันในการผลิต เช่น พันธุ์ข้าว ปุ๋ย หรือแม้แต่พันธุ์พืชอื่น ๆ ใครมีอะไรก็แบ่งปันกัน แม้แต่ที่ดินทำนาก็ต้องแบ่งปันกัน คนที่มาจังก่อนได้ที่ดินเยอะก็จะแบ่งให้คนที่มาทีหลัง โดยคนในชุมชนจะแบ่งที่ดินให้กับครอบครัว ๆ ละเท่า ๆ กัน โดย 1 ไร่ จะแบ่งได้ 4 ครอบครัวหรือครอบครัวละ 1 งานเพื่อใช้เป็นที่อยู่อาศัย ต่อมาประมาณ พ.ศ. 2484 มีการจัดสรรที่ดินให้เป็นที่ทำกิน และต้องจ่ายค่าจัดสรรที่ดินไร่ละ 7 บาท เพื่อเป็นสินน้ำใจให้กับเจ้าของที่ดินที่เขามาอยู่ก่อน

การทำนาก็เช่นกัน มีการช่วยเหลือเกื้อกูลกันทั้งชุมชน ตั้งแต่การไถนา คนที่มีวัวไถไถนา ก็จะไปช่วยคนที่ไม่มีวัว ช่วยกันหว่าน ช่วยกันดำ ช่วยกันเก็บเกี่ยว

ปุ๋ยที่ใช้ใส่ในนาข้าว ชาวบ้านเรียกว่า “มายา” ซึ่งเป็นหินผุพังที่อยู่ในถ้ำผสมกับขี้ค้างคาว อุดมไปด้วยแร่ธาตุต่าง ๆ ชาวบ้านก็ช่วยกันไปหาบมาจากถ้ำที่อำเภอเขาชัยสน ต่างช่วยกันไปหาบด้วยความสนุกสนาน ถ้าของใครไม่พอก็นำมาแบ่งกัน

“ คนสมัยก่อนช่วยเหลือกันทุกอย่าง ช่วยกันทำมาหากิน
 อย่างเช่น ทำนาก็ต้องช่วยกันไถ ช่วยดำ ช่วยเก็บเกี่ยว
 มีความสามัคคี พร้อมใจกันทำ พูดถึงการทำนาในสมัยก่อน
 เราไม่ใช้นุ้ยเหมือนสมัยนี้ เราใช้มายาจากเขาชัยสน
 ไปหาบกันมาไม่ต้องซื้อใครเอามาได้เท่าไรเอามาเลย
 บางคนหามาข้างละปีบครึ่งแต่พอถึงครึ่งทางก็เริ่มหนักหาบไม่ไหว
 ก็เอาออกให้เหลือข้างละปีบ สมัยก่อนลำบากแต่ก็สนุก ”

ดังที่กล่าวมา ชี้ให้เห็นว่าคนชุมชนหาดไขเต่าในอดีตมีความรักความผูกพัน การเป็น
 พวกเดียวกัน มีการช่วยเหลือเกื้อกูลกันในทุกเรื่อง ทั้งที่เป็นญาติกันและไม่ใช่ญาติ ไม่มีการแบ่ง
 พรัดแบ่งพวก

(2) การพึ่งพาด้านแรงงาน

คนในชุมชนมีการพึ่งพาอาศัยแรงงานในกิจกรรมต่างๆ เช่น การทำนาก็มีการ
 ออกปาก ช่วยกันทำนาตั้งแต่เริ่มไถนาจนเก็บเกี่ยวเสร็จ

“ คนสมัยก่อนมีความสามัคคี มีการรวมใจ พร้อมใจกันทำ
 ทำอะไรก็ทำกันเลย เช่น การทำนา วันนี้จะไปเก็บข้าวบ้านนั้น
 ก็ไปกันเลยไม่มีการเกี่ยงกัน ถ้าวันนี้เก็บให้ผมก็มากันเลย
 ผมทำกับข้าวให้กิน สมัยนี้ไปขอช่วยเขาไม่มาแล้ว ถ้าไม่จ้างก็ไม่มา ”

นอกจากนี้ยังออกแรงในงานต่าง ๆ บ้านไหนมีงานไม่ว่าจะเป็นงานบุญหรืองาน
 แต่งงาน ทุกคนในหมู่บ้านก็ช่วยกันทำจนเสร็จงาน

“ เวลา มีงานก็ช่วยกัน ต้องช่วยกันซ้อมข้าวเพราะจะไม่มีโรงสี
 ต้องตำกับครก ซึ่งเขาเรียกว่า ซ้อมข้าว ใครมีงานต้องช่วยกันตำข้าว
 2-3 วัน เพื่อเตรียมข้าวไว้ให้แขกกิน ต้องช่วยกันขูดมะพร้าว
 ต้องเตรียมของทุกอย่างให้ครบก่อนจะมีงาน ข้าวในสมัยก่อนเขาเก็บไว้
 เป็นเลียง ก่อนจะได้เป็นข้าวสารต้องนำมานวดมาตำ ต้องตำกับมือ
 ครก 1 ใบ ใช้คนตำ 2-3 คน เมื่อตำแล้วก็ต้องนำมาร่อนเอาแกลบออกอีก ”

(3) การพึ่งพาด้านการบริโภค

การผลิตของคนในชุมชนหาดไข่เต่า เป็นการผลิตเพื่อการบริโภค เหลือบ้างเล็กน้อยก็นำไปขาย ดังนั้นไม่ว่าคนในชุมชนจะผลิตอะไรขึ้นมา ผลผลิตที่ได้สามารถนำมาแบ่งปันกัน ไม่มีการขาย ใครขาดเหลืออะไรก็แบ่งปันกันกิน ไม่มีการพูดเรื่องขาย

คนที่อพยพมาทีหลัง เมื่อมาถึงจะไม่มีข้าวกิน เพราะไม่ได้ทำนา คนที่มาอยู่ก่อนก็แบ่งข้าวให้กิน จนกว่าจะได้ทำนาในฤดูต่อไป บางคนเมื่อเขาทำนาได้แล้ว เขาก็นำข้าวมาใช้คืน แต่เป็นในลักษณะการแบ่งปันกัน

“สมัยก่อนจะไม่มีการพูดเรื่องซื้อขายกันอย่างเช่นว่า
ผมปลูกมันไว้ 2-3 ร่อง ถ้าใครไม่มีกินก็ไปขุดเอาได้เลย
ไม่มีการขาย ใครมีอะไรก็แบ่งปันกันกิน คนที่มาทีหลัง
ก็อาศัยข้าวของคนที่มาอยู่ก่อน ให้กันบ้าง ยืมกันบ้าง”

(4) การพึ่งพาด้านการดูแลสุขภาพ

คนสมัยก่อนมีสุขภาพแข็งแรง ไม่ค่อยเป็นโรคเหมือนคนปัจจุบัน แต่หากเกิดเจ็บไข้ได้ป่วยจะมีวิธีการรักษาโดยการหา “หมอบ้าน” หมอบ้านมีหน้าที่ต้มยาหม้อหรือยาสมุนไพรให้กับคนป่วย ซึ่งคนในชุมชนหาดไข่เต่าหากไม่สบายก็จะไปหา “ลุงแมว” ลุงแมวเป็นหมอบ้าน ซึ่งอยู่ต่างหมู่บ้านกัน สมุนไพรที่ใช้ทำยาก็คือช่วยกันหาในป่า ซึ่งสมัยก่อนมีเยอะมาก หมอบอกชื่อของสมุนไพรที่ใช้ทำยามาชาวบ้านก็ช่วยกันหา ในสมัยก่อนสมุนไพรที่ใช้ทำยาที่พบได้ในบ้านหาดไข่เต่า คือ ต้นหงส์ ย่านาง ไหลเผือก ดอกไก่ ถ้าสมุนไพรของหมอมีกี่ใช้ของหมอด้วย ค่ารักษาก็ไม่คิดแล้วแต่ใครมีสินน้ำใจจะให้ สำหรับผู้หญิงที่จะคลอดลูก ก็จะคลอดกับหมอดำแย ซึ่งในหมู่บ้านมีหมอดำแย การคลอดลูกของผู้หญิงก็ต้องช่วยเหลือกัน ช่วยให้ง่ายใจ เยี่ยมเยียนกันตลอดเวลา

“เวลาคนในหมู่บ้านเจ็บไข้ไม่สบาย ส่วนใหญ่จะรักษาด้วยหมอบ้าน
ด้วยการต้มยา หมอบ้านในหมู่บ้านไม่มี ต้องไปหาหมออีกหมู่บ้าน
ซึ่งเป็นคนพุทธ แต่ถ้าใครไม่สบายหนักต้องการไปรักษาที่โรงพยาบาล
ก็ต้องใส่เรือพาไปโรงพยาบาลสงขลา หมอบ้านใช้วิธีต้มยาจากสมุนไพร
ผู้หญิงคลอดลูกก็ใช้หมอดำแย ซึ่งมีในหมู่บ้าน แต่ถ้าคลอดยาก
ก็ต้องนั่งเรือหางยาวไปสงขลา ”

(5) การพึ่งพาด้านการดูแลความสงบเรียบร้อย

คนในชุมชนจะดูแลความสงบเรียบร้อยกันเอง ส่วนใหญ่ชุมชนมีแต่ความสงบ แต่พอหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 (พ.ศ.2484) เกิดมีโจรผู้ร้ายมาลักขโมยสิ่งของชาวบ้าน มาปล้นบ้าง ชาวบ้านก็ช่วยกันดูแลความสงบเรียบร้อย ถ้าวัของใครถูกลักขโมยไป ทั้งผู้หญิงผู้ชายจะช่วยกันตามหาจนเจอ การออกตามหาบางครั้งก็ข้ามวัน โจรที่ขโมยส่วนใหญ่จะเป็นคนนอกหมู่บ้าน

เมื่อเกิดเหตุร้ายขึ้นในหมู่บ้าน ผู้ใหญ่บ้านจะตีเกราะเคาะไม่เป็นการให้สัญญาณ ชาวบ้านก็จะรู้ ใครทำอะไรอยู่ก็จะวางมือจากสิ่งนั้นแล้วมาช่วยกันก่อน ซึ่งให้เห็นว่าคนสมัยก่อนมีความพร้อมเพรียงกัน มีความสามัคคีกัน

“ ถ้าวัใครถูกลักไปไม่ว่าหญิงหรือชายจะออกตามหา
ใครมีอาวุธอะไรก็จะนำติดตัวไป ผมเคยไป ตอนไป
พาปืนลูกซองไปมีความรู้สึกกว่าเบาแต่พอตอนกลับ
พากลับไม่ไหวต้องใช้ผ้าขาวม้าทำเป็นสายสะพาย เมื่อเกิดภัย
ขึ้นในหมู่บ้าน ผู้ใหญ่บ้านจะตีเกราะ ถ้าตีเกราะเพื่อเรียกประชุม
ก็อีกเสียงหนึ่ง แต่ถ้าตีเกราะเหตุร้ายก็มีเสียงหนึ่ง ”

(6) การจัดการปัญหาความขัดแย้ง

ในอดีต คนในชุมชนอยู่กันด้วยความสงบไม่มีปัญหาความขัดแย้ง ถ้ามีปัญหาที่ไม่สามารถตัดสินใจกันได้ ก็ให้ผู้นำหรือบุคคลที่เป็นที่เคารพช่วยตัดสินใจให้ แต่หลังจากเกิดสงครามโลกครั้งที่สอง ชาวบ้านเริ่มมีความขัดแย้งกันมากขึ้น ต่างคนต่างไม่ยอมกัน เข้าลักษณะตัวใครตัวมันไม่ว่าเรื่องอะไร ดังนั้นผู้นำจึงมีความสำคัญมากในการแก้ปัญหา

ผู้นำ

ผู้นำในสมัยก่อนมีความสำคัญมากต่อคนในชุมชน เป็นบุคคลที่คนในชุมชนให้ความเคารพ นับถือ เชื่อฟัง ผู้นำในหมู่บ้านนอกจากจะมีผู้ใหญ่บ้านแล้ว ยังมีผู้นำทางศาสนา ซึ่งเด็ก ๆ ในชุมชนจะเชื่อฟังผู้ใหญ่ ถ้าพ่อแม่ของตนให้ความเคารพนับถือใคร เด็ก ๆ ก็จะทำตามไปด้วย ผู้ใหญ่บ้านในสมัยก่อนเป็นบุคคลที่ได้รับการแต่งตั้งจากชาวบ้าน เป็นคนที่ชาวบ้านเลือกแล้วว่าสามารถเป็นผู้นำของตนได้

“ ผู้ใหญ่บ้านเขาดูจากหลายอย่าง ดูว่าเป็นผู้นำของเราได้หรือเปล่า
แต่ก่อนยังไม่มีผู้ใหญ่บ้านมีแต่ผู้นำ เป็นคนที่คนเชื่อฟังนับถือ

ผู้นำมีความสำคัญมาก ต้องเป็นคนที่สามารถทำให้คนอื่นนับถือ
เป็นคนมีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ เป็นคนที่ซื่อสัตย์ รักลูกน้อง
ไม่โกง ไม่เอาเปรียบ ตรงไปตรงมา ”

กลุ่ม/องค์กร

การรวมกลุ่มในสมัยก่อนเป็นไปในลักษณะไม่เป็นทางการ เป็นการรวมกลุ่มเพื่อช่วยกัน
ทำกิจกรรมต่าง ๆ เมื่อเสร็จกิจกรรมแล้วกลุ่มนั้นก็สลายไป การรวมกลุ่มเป็นไปในลักษณะการ
ออกแรงช่วยกันทำงาน เช่น การลงแขกช่วยกันทำนา

การถ่ายทอดความรู้

คนในชุมชนมีการถ่ายทอดความรู้และประสบการณ์โดยพ่อแม่จะเป็นตัวอย่างให้กับลูก
ๆ พ่อแม่จะสอนลูกพร้อมกับให้ลูกปฏิบัติเอง เช่น ฝึกการทำนา ฝึกออกทะเล

นอกจากนี้มีการถ่ายทอดความรู้และประสบการณ์ของคนในชุมชนซึ่งกันและกัน ใน
ลักษณะการบอกกล่าว การทำให้ดูเป็นแบบอย่าง เช่น การต่อเรือ เทคนิคการหาปลา เป็นต้น

“ การถ่ายทอดการทำนา การออกทะเล พ่อแม่สอนลูกโดยทำให้เห็น
แล้วฝึกให้ทำเลย เช่น พ่อแม่จะพาลูกไปเก็บเกี่ยวข้าวใครมีลูกก็คน
พอข้าวสุกพ่อแม่จะพาลูกไปทั้งหมด ทำที่เก็บข้าวให้ทุกคน สอน
ควบคู่กับการปฏิบัติเลย ”

มิติที่ 2 ทูทางเศรษฐกิจ

สภาพธรรมชาติมีอิทธิพลต่อคนในชุมชนเป็นอย่างมาก ต้องมีการเรียนรู้เพื่อเข้ากับสภาพ
ธรรมชาติ ระบบการผลิตที่ต้องอาศัยธรรมชาติ ความหลากหลายของระบบการผลิต ขึ้นอยู่กับ
สภาพธรรมชาติซึ่งเป็นทุนพื้นฐานของคนในชุมชน

ระบบการผลิตในอดีต

การอพยพของครัวเรือนมาจากบ้านแพรงเมือง อำเภอสว่างวีระ จังหวัดนครราชสีมา
มาอยู่ที่หาดไขเต่าแห่งนี้ ทุกคนมีจุดประสงค์เดียวกัน คือ มาเพื่อหาที่ทำนาให้ได้ข้าวกิน ดังนั้นคน
ในชุมชนทุกครอบครัวมีอาชีพทำนา นอกจากมีอาชีพทำนาแล้วก็มีอาชีพประมง ซึ่งชาวบ้านเรียก
ว่า “ทำเล” เพราะพื้นที่ของหมู่บ้านติดกับชายฝั่งทะเล อุดมไปด้วยสัตว์น้ำนานาชนิด ระบบการ
ผลิตของคนในชุมชนจึงเป็นการผลิตเพื่อบริโภคส่วนใหญ่ ถ้าเหลือจากกินแล้วนำไปขาย นอกจาก
นี้สิ่งที่มีควบคู่กับการทำนา คือ วัว ทุกบ้านจะมีวัวเป็นของตนเองไว้ใช้งาน ใช้ไถนา

“ คนที่มีอาชีพทำนาทำไร่ ทำนา เล็กก็ทำ เล็กก็ทำ แต่จุดประสงค์หลัก
ที่อพยพมาตอนแรก คือ ทำนาเพราะต้องการจัดสรรที่ดินให้เพื่อ
ทำนา แต่ได้เป็นผลพลอยได้ที่หลัง การทำนา และการออกเล
ก็ทำเพื่อไว้กิน กินให้พอก่อนแล้วก็จะขาย ”

การจัดสรรทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชน

สภาพธรรมชาติของพื้นที่หาดไข่เต่ามีสภาพเป็นป่าใหญ่ อุดมสมบูรณ์ไปด้วยพืชพันธุ์
ชนิดต่าง ๆ พื้นที่ส่วนหนึ่งจะเป็นป่าเสม็ดเหมาะแก่การทำนา ชาวบ้านที่อพยพมาตอนแรกก็มา
จับจองที่ดินเพื่อจะทำนา แต่ตอนหลังมีการจัดสรรให้โดยเป็นที่อยู่อาศัย 1 ไร่ ต่อ 4 ครอบครัว
และให้ที่ทำกินครอบครัวละ 30 ไร่ พื้นที่ที่จะทำนาชาวบ้านก็ช่วยกันถางป่า ซึ่งส่วนใหญ่เป็นป่า
เสม็ดเพื่อเตรียมที่ไว้ทำนา

การจับจองในตอนแรกไม่ต้องจ่ายเงิน แต่พอมีการจัดสรรที่ดินต้องจ่ายเงินไร่ละ 7 บาท
ให้กับขุนพะยูน ซึ่งเป็นคนที่ดูแลพื้นที่แห่งนี้ นอกจากทำนาแล้วคนในชุมชนหาดไข่เต่ายังมีอาชีพ
ประมง พื้นที่หาดไข่เต่าติดกับชายฝั่งทะเลสาบสงขลาซึ่งอยู่ในเขตจังหวัดพัทลุง มีสัตว์น้ำชุมชุม
ทุกครอบครัวก็อาศัยทะเลสาบเป็นแหล่งทำมาหากิน สำหรับแหล่งน้ำในชุมชนบ้านหาดไข่เต่า ชุม
ชนมีโอกาสดูแลน้อยมากเพราะอยู่ห่างไกล คนในชุมชนจะใช้น้ำทะเลเป็นแหล่งน้ำอุปโภค บริโภค
เพราะบางช่วงทะเลเป็นน้ำจืด บางช่วงเป็นน้ำกร่อย นอกจากนี้ยังใช้น้ำบ่อซึ่งขุดขึ้นเองในแต่ละ
บ้านโดยใส่ท่อซีเมนต์ต่อลงไปได้ดินลึกมากน้อยตามความต้องการ ซึ่งเป็นวิธีการที่ใช้กันอย่างแพร่
หลายในภาคใต้

“ ทำเลได้กินทุกวัน แต่ก่อนกุ้ง ปลา มีเยอะ สมัยก่อน
ใช้เรือแจวออกไป เดี่ยวใจก็ได้ปลาได้กุ้งเป็นลำเรือ
แม่กุ้งนี้ตัวเท่าแขน ขึ้นมาอยู่ริมเล ในเลวางกั๊ด 2 หัว
ติดปลาเต็มไปหมด ถ้าพูดถึงตอนนี้ ออกเลยยังไม่คุ้มกับค่าน้ำมัน ”

สภาพธรรมชาติและการเข้าถึงทรัพยากรธรรมชาติ

การผลิตและการบริโภคของคนในชุมชนต้องอาศัยธรรมชาติเป็นหลัก คนในชุมชนต้อง
พึ่งพาธรรมชาติในการประกอบอาชีพ การทำมาหากิน ในป่าอุดมไปด้วยอาหาร จำพวกของป่า
ในทะเลก็อุดมไปด้วยสัตว์น้ำ ชาวบ้านอาศัยทรัพยากรธรรมชาติได้แบ่งปันกันกิน ในชุมชนก็มี
ลำคลองซึ่งเป็นที่เลี้ยงปากท้องของชาวบ้านมาตลอด ชาวบ้านเรียกว่า “คลองกระอาน” เพราะเมื่อ
ถึงฤดูวางไข่เต่ากระอานนับร้อยพากันมาวางไข่ บริเวณชายหาดปากคลองกระอาน ในคลอง

กระแานก็มีสัตว์น้ำชุมชุม สภาพธรรมชาติที่เอื้ออำนวยทำให้คนในชุมชนสามารถดำรงชีวิตและทำมาหากินมาจนถึงทุกวันนี้

“ ที่นี้อุดมสมบูรณ์อาหารการกินไม่อด พอถึงช่วงเดือนกุมภาพันธ์
เต่ากระแานเป็นร้อยตัว ขึ้นมาวางไข่ที่ปากคลองกระแาน บางคน
ก็กินไข่เต่า แต่พอคนมาอยู่มากขึ้น เต่าก็อพยพไปอยู่ที่อื่น ปัจจุบัน
ไม่มีแม่เต่าตัวเดียว ”

ที่ตั้งกับการติดต่อกับภายนอกชุมชน

การติดต่อของคนในชุมชนกับภายนอกชุมชน อาศัยทางเรือและการเดิน ในสมัยก่อนยังไม่มีถนน ใครจะไปขายของหรือไปธุระอะไรก็เดินด้วยเท้าไปตามทางเกวียน บ้านหาดไข่เต่าในสมัยก่อนขึ้นอยู่กับอำเภอปากพะยูน การไปติดต่อกับอำเภอต้องใช้เรือแจวหรือเรือใบ ช่วงไหนที่ลมแรงหรือมีมรสุม ไม่สามารถไปติดต่อได้ หลังจากเลยย้ายมาขึ้นกับอำเภอเขาชัยสน ซึ่งการไปติดต่อกับทางราชการที่อำเภอเขาชัยสนต้องอาศัยการเดินทางเท้า นอกจากไปติดต่อราชการแล้ว คนในชุมชนยังนำของไปขายที่ตลาดบางแก้วซึ่งห่างจากหมู่บ้านประมาณ 10 กิโลเมตร ก็ต้องเดินไป ทั้งผู้หญิงผู้ชาย นำของไปขาย ทั้งหาบ แบก หุ่น (นำของวางไว้บนศรีษะ) หรือคนที่มีเงินน้อยก็จะจ้างเกวียนมาขนของไปขาย บางคนนั่งเรือไปไปขายถึงสงขลา

นอกจากนี้การติดต่อกับนอกชุมชนเป็นการติดต่อสัมพันธ์ฉันท์เครือญาติ เพื่อนฝูง ก็ใช้วิธีเดินและอาศัยเรือเช่นเดียวกัน

“ คนแต่ก่อนอยู่กันแบบเหมือนกันหมด ต่างคนต่างจน
ถ้าไปไหนก็เดินกันไปทั้งนั้น เดินไปพร้อมๆ กัน เช่น ไปอำเภอ 4-5 คน
ก็เดินไปด้วยกัน ไปตลาด 10 คน ก็เดินไปด้วยกัน สนุกดี รถไม่มี
ใครเอาของไปขายก็ช่วยกันหาบ ช่วยกันห็นไป เดินไปตลาดตั้ง 10 กิโล
ไปเอามา (ปุ๋ย) ก็เดินไปถึงเขาชัยสนโน่นแหละ ”

ความหลากหลายของการผลิต

การผลิตของคนในชุมชนหาดไข่เต่า เป็นการทำนาเพื่อจะได้มีข้าวกินและการทำประมง นอกจากนี้ยังมีการเลี้ยงวัวและปลูกผักไว้กินบ้างเล็ก ๆ น้อย ๆ การผลิตส่วนใหญ่เพื่อการบริโภค การทำนาใช้พันธุ์ข้าว เช่น ข้าวหาวนา ข้าวบางแก้ว ข้าวมาเลย์ ส่วนสัตว์น้ำที่ชาวบ้านหาได้ เช่น กุ้งหัวมัน ปลาหัวมิ่ง ปลานุตรี ปลาพรหม ปลาคันหลาว ผักที่ปลูกไว้กินส่วนใหญ่จะเป็นผักสวนครัว

คุณภาพของการผลิตและการบริโภค

การผลิตของคนในชุมชนไม่ว่าจะเป็นการทำนาหรือการทำประมง ในอดีตให้ผลผลิตดีมาก เพียงพอต่อการบริโภค การทำนาเมื่อได้ข้าวมาชาวบ้านจะเก็บไว้ในยุ้งในฉางข้าว ไว้กินได้ตลอดทั้งปี ถ้าปีไหนได้ข้าวเยอะก็จะเหลือเก็บไว้กินประมาณให้พอใน 1 ปี ที่เหลือก็นำไปขาย การขายข้าวก็จะขายเป็นเกวียน ๆ ละ 400 บาท ส่วนการออกทะเลหาปลาบางคนได้ปลา กุ้งมาเยอะก็นำไปขายที่ตลาดบางแก้ว เป็นที่ทราบกันในหมู่บ้านและละแวกใกล้เคียงว่าถ้าอยากกินปลาต้องไปหาใช่แต่

“แต่ก่อนทำนาได้ข้าวพอกินยังเหลือขายอีก แต่ปัจจุบัน
ทำนาไม่พอกิน ไม่คุ้มกับค่าใช้จ่าย ทำนาต้องจ้างเขาทั้งนั้น
จ้างไถ จ้างเก็บ บัญก็ต้องซื้อ หนูก็กินอีกต่างหาก ชาวบ้าน
เลยเลิกทำนาเสียส่วนใหญ่ ออกเลก็เหมือนกัน แต่ก่อน
ได้ปลาเต็มเรือ แต่เดี๋ยวนี้ออกเลไม่คุ้มกับค่าน้ำมัน ”

การแลกเปลี่ยนการเรียนรู้ของคนในชุมชน

การแลกเปลี่ยนการเรียนรู้ของคนในชุมชนสะท้อนออกมาในรูปแบบของการกระทำ การดำเนินการในกิจกรรมต่างๆ เด็กๆ จะดูการกระทำ สังเกตการกระทำของพ่อแม่ พ่อแม่ก็คอย อบรมสั่งสอน หัดฝึกฝนให้ลูกๆ ทำ ส่วนคนในหมู่บ้านก็มีการแลกเปลี่ยนการเรียนรู้ซึ่งกันและกัน ใครมีความรู้ความชำนาญเรื่องใด ก็จะบอกกล่าวผู้อื่นหรือแนะนำทำให้ดูเป็นตัวอย่าง

มิติที่ 3 ทูทางวัฒนธรรม

ทุนวัฒนธรรม สะท้อนออกมาในรูปของระบบความคิด ความเชื่อ ค่านิยมจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่ง ทั้งนี้อยู่บนรากฐานของศาสนา และประเพณี วัฒนธรรมของแต่ละชุมชน

ชุมชนหาดไข่เต่าเป็นชุมชนมุสลิม ร้อยละ 99 ของคนในชุมชนนับถือศาสนาอิสลาม หลักพื้นฐานสำคัญของศาสนาอิสลาม คือ การเชื่อในพระเจ้า เชื่อว่าทุกสิ่งทุกอย่างพระเจ้าเป็นผู้สร้างมาและจะยอมรับกับสิ่งที่พระเจ้าเป็นผู้กำหนดมาให้ การกระทำทุกอย่างก็ต้องระลึกถึงแต่พระเจ้าองค์เดียวคือ อัลเลาะห์ ทุกคนจะพร้อมใจปฏิบัติศาสนกิจ คือ การละหมาด 5 เวลา และมีการละหมาดรวมทุกวันศุกร์ ที่ชาวบ้านเรียกกันว่า “ละหมาดยูปัต” นอกจากนี้ยังมีการถือศีลอดในเดือนรอมฎอนของทุกปี ทุกคนต้องถือศีลอดเหมือนกัน ไม่มีการยกเว้นไม่ว่าจะมีฐานะหรืออะไร การถือศีลอดเพื่อให้มุสลิมรู้จักการอดทน อดกลั้นจากความหิวโหย และให้เกิดความเสมอ

ภาคกันไม่ว่าจะเป็นคนจนหรือคนรวย และหากคนใดมีความสามารถมีเงินทองพอก็จะไปประกอบพิธีฮัจย์ที่เมืองเมกกะห์ ประเทศซาอุดีอาระเบีย

นอกจากพิธีกรรมทางศาสนาที่ต้องปฏิบัติเป็นกิจวัตรประจำแล้ว คนในชุมชนหาดไข่เต่ายังมีประเพณีต่างๆ ที่นิยมทำกัน เช่น งานบุญ งานแต่งงาน งานศพ งานบุญของคนอิสลามเป็นการเชิญโต๊ะครู โต๊ะอิหม่าม ซึ่งเป็นผู้นำทางศาสนา เชิญญาติ เพื่อนฝูง มารับประทานอาหารที่บ้าน การทำบุญเช่นนี้เรียกว่า “การทำนุหฺลี” ส่วนงานแต่งงานตามหลักศาสนาเรียกว่า “นิกะฮ์” โดยมีโต๊ะอิหม่ามเป็นผู้ทำพิธีนิกะฮ์ ให้และมีพยานที่เชื่อถือได้และมีความยุติธรรม 2 คน การแต่งงานส่วนใหญ่จะแต่งกับคนศาสนาเดียวกัน มีบ้างที่แต่งงานกับคนต่างศาสนา แต่ต้องมาเข้าศาสนาอิสลามถึงจะอยู่กันได้ การแต่งงานจะไม่มีการรดน้ำสังข์เหมือนกับไทยพุทธ

การตาย หากคนในหมู่บ้านตายก็จะทำพิธีฝังศพ และต้องดำเนินการให้แล้วเสร็จภายใน 24 ชั่วโมง การฝังก็นำไปฝังที่ฝังศพ ซึ่งเรียกว่า “กูโบร์” นอกจากนี้คนอิสลามจะไม่บริโภคนเนื้อหมู ส่วนกิจกรรมต่างๆ ก็มีการดำเนินกิจกรรมตามปกติ

จะเห็นว่าสิ่งที่เป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของคนหาดไข่เต่าให้ปฏิบัติเหมือนกันคือหลักศาสนา การร่วมกิจกรรมกับคนศาสนาพุทธก็สามารถร่วมได้ตามปกติ ไม่ว่าจะเป็นงานบวช งานแต่งงาน หรืองานบุญอื่น ๆ แต่อิสลามจะไม่มีการกราบพระสงฆ์หรือพระพุทธรูป

“สมัยนี้มีความขัดแย้งเกิดขึ้น คนไม่ค่อยมีความสามัคคี
มีการแตกแยกทางความคิด แต่การทำพิธีทางศาสนา
ไม่ได้ทำให้คนแตกแยกกัน ทุกคนมีพระเจ้าเพียงองค์เดียวเท่านั้น ”

มิติที่ 4 ทุนภูมิปัญญา

ทุนภูมิปัญญา สะท้อนให้เห็นถึงระบบความคิด ความเชื่อ การให้ความหมาย ความสำคัญหรือให้คุณค่ากับสิ่งต่าง ๆ ที่เข้าไปกำหนดพฤติกรรมของคนในชุมชน ระบบความรู้เหล่านี้สืบค้นได้จากกิจกรรมสำคัญในการดำรงชีวิต เช่น การทำมาหากิน การดูแลสุขภาพ การสร้างระบบการเรียนรู้และถ่ายทอดไปสู่คนรุ่นหลัง

ภูมิปัญญากับการทำมาหากิน

สภาพธรรมชาติเป็นทุนพื้นฐานและมีอิทธิพลต่อการทำมาหากิน การบริโภคของคนในชุมชน คนในชุมชนต้องเรียนรู้และเข้าถึงธรรมชาติ การทำนาและการทำประมงก็สะท้อนให้เห็นถึงการเข้าใจธรรมชาติคนในชุมชนพึ่งพิงธรรมชาติ

การทำนาก็ต้องรู้ว่าช่วงไหนถึงจะทำได้ ช่วงไหนฝนตก ช่วงไหนควรจะเก็บเกี่ยว เพราะการทำนาในสมัยก่อนต้องอาศัยน้ำฝนและน้ำตามธรรมชาติ ส่วนการออกทะเลก็เช่นกัน ชาวบ้านจะรู้ว่าช่วงไหนออกทะเลไม่ได้เพราะมีลมแรงมีพายุและชาวบ้านก็ยังรู้ดีกว่าบริเวณไหนมีปลาเยอะ

“ คนสมัยก่อนอาศัยธรรมชาติ อาศัยป่า อาศัยทะเลเป็นที่เลี้ยงชีวิต
ในป่ามีของกินมากมาย มีของป่าเยอะแยะ ถ้าอยากกินปลาก็ไปเล
เดี๋ยวใจก็ได้กิน ชาวบ้านก็ปลูกไว้แล้วไม่อดหรอก การหาปลาต้องมี
ความรู้ด้วย ไม่ใช่ไปถึงจะวางตรงไหนก็ได้ เหมือนกับที่พระเจ้า
บอกว่าพวกเจ้าอย่าทำในสิ่งที่พวกเจ้าไม่มีความรู้ หลักการนี้
สามารถนำมาใช้ในการประกอบอาชีพได้ ”

นอกจากนี้ชาวบ้านต้องเรียนรู้ถึงการสร้างเครื่องมือในการทำมาหากิน เช่น รู้จักการทำคันไถ รู้จักการทำเรือ การต่อเรือ รวมถึงอุปกรณ์ต่างๆ ในการหาปลา เรียนรู้ถึงเรื่องปูย รู้จักนำดิน หิน ที่ผูกพันในถ้ำซึ่งมีแร่ธาตุอุดมสมบูรณ์มาทำเป็นปุ๋ยใส่นาข้าวและใส่พืชผัก

สอนให้รู้จักเทคนิควิธี ที่จะหาปลาได้ เช่น

- 1) บริเวณที่มีปลามากน้ำจะขุ่น (ปลากินนมอยู่ข้างล่าง ทำให้มีตะกอนโคลนและดินลอยขึ้นมาให้สังเกตเห็น)
- 2) ช่วงที่มีน้ำใส ถ้ามองเห็นเป็นฟีดดำจะมีปลา
- 3) สังเกตจากนก ถ้าบริเวณนั้นมีนกโฉบลงมาแสดงว่ามีปลา (นกโฉบกินกุ้ง ซึ่งหนีปลาขึ้นมาอยู่เหนือหน้า)
- 4) สังเกตจากปลาทำแผน (ปลาหยอกล้อกันกระโดดเหนือหน้า)

นอกจากนี้ยังมีเทคนิควิธีหากุ้งเช่น ต้องออกทะเลประมาณช่วง 5 ค่ำ 12 ค่ำ ทั้งข้างขึ้นและข้างแรม เพราะช่วงนี้น้ำเดินกล้า (น้ำขึ้น หรือลงแรง คลื่นแรง) กุ้งไหลตามน้ำเร็ว ก็เข้าไซหรือติดกัก(เครื่องมือหาประมง เป็นตาข่ายคล้ายอวน) ได้ง่าย

ชาวบ้านมีวิธีการถนอมอาหาร เช่น การทำน้ำส้มจากตาลโตนด รู้จักการเก็บเมล็ดพันธุ์ โดยนำเมล็ดพันธุ์มาห่อผ้าแล้วนำไปเก็บไว้บนที่ที่มีการหุงต้ม เมล็ดพันธุ์จะถูกรมควัน ทำให้ทนต่อมอดต่อแมลงทำลาย และทำให้เมล็ดนั้นเพาะปลูกดีขึ้น รู้จักทำยาฆ่าแมลง โดยนำสะเดาและตะไคร้หอมมาหั่นแล้วนำน้ำมารดผัก แมลงจะไม่มากินผักอีกเลย ชาวบ้านยังเรียนรู้ถึงเครื่องมือเครื่องใช้ เช่น รู้จักประดิษฐ์สิ่งๆ ที่ทำให้เกิดแสงสว่าง ซึ่งชาวบ้านเรียกว่า “ไต้” โดยชาวบ้านจะบากต้นยางให้เป็นร่องเพื่อให้ น้ำมันยางออกมา ที่ชาวบ้านเรียกว่า “น้ำมันยาง” แล้วนำน้ำมันยางไป

คลุกกับเปลือกไม้ เช่น เปลือกเสมีด โดยนำเปลือกเสมีดมาทุบให้ขุ่ยแล้วคลุกกับน้ำมันยาง นำไปห่อกับกาบหมากจุดไฟให้สว่าง

ชาวบ้านรู้จักการทอผ้าไว้ใช้เอง มีอุปกรณ์ปั่นฝ้าย อุปกรณ์ทอผ้า รู้จักการทำไฟแชค ที่ชาวบ้านเรียกว่า “ไฟทุบ” โดยชาวบ้านนำเขาควายมาเจาะรูแล้วนำปุ๋ยฝ้ายจากต้นเต่าร้างมาผสมกับเปลือกทุเรียนที่เผาไฟแล้ว นำมาอัดลงไปในเขาควาย แล้วใช้ไม้อัดให้แรง ซึ่งเรียกว่า “เด็ย” การอัดแรงทำให้เกิดประกายไฟขึ้นที่ปุ๋ยฝ้าย ไฟทุบไว้สำหรับจุดบุหรี่

นอกจากนี้ยังคิดประดิษฐ์เครื่องตวงข้าวที่ชาวบ้านเรียกว่า “แรง” ไว้สำหรับตวงข้าวเปลือกไว้ขาย โดยชาวบ้านจะนำไม้ไผ่มาสานให้เป็นรูปสี่เหลี่ยม โดย 1 แรงเท่ากับ 4 ลิตร ข้าวเปลือก 1 ถังก็เท่ากับ 4 แรง สมัยก่อนใช้เครื่องมือตวงไม่ได้ใช้เครื่องชั่ง และเครื่องตวงจะทำด้วยไม้ไม่ได้ทำกับเหล็กเหมือนสมัยนี้

ภูมิปัญญากับการดูแลสุขภาพ

คนสมัยก่อนต้องพึ่งพาธรรมชาติ ไม่เว้นแต่การดูแลสุขภาพ การเจ็บไข้ได้ป่วย ซึ่งคนในหมู่บ้านต้องอาศัยสมุนไพรที่มีอยู่ในป่าเป็นยามารักษายามเจ็บไข้ไม่สบาย ชาวบ้านเรียกยาสมุนไพรว่า “ยาต้ม” ผู้ที่ทำการรักษาเรียกว่า “หมอบ้าน” ชาวบ้านจะมีตำราและเรียนรู้วิธีการปรุงยา รู้ว่าเป็นโรคอะไรใช้สมุนไพรอะไรรักษา คนในชุมชนถ้าเกิดเจ็บป่วยขึ้นมาก็ไปให้ หมอบ้านต้มยาให้และช่วยกันหาสมุนไพรที่มีอยู่ในป่า เช่น ย่านาง ไพลเผือก ดอกไก่อ่ ต้นหงส์ เป็นต้น

คนสมัยก่อนไม่ค่อยเป็นโรคแปลกๆ เพราะบริบทของที่มีอยู่ตามธรรมชาติไม่มีสารเคมี ไม่มียาฆ่าแมลง บริบทของป่าซึ่งก็เป็นยาสมุนไพร การคลอเคลียก็ต้องอาศัยสมุนไพร หมอตำแยก็จะมีเครื่องยาสมุนไพรไว้ให้รับประทาน หลังจากทีคลอเคลียแล้วมีการอยู่ไฟเพื่อให้อุณหภูมิร่างกายสูงขึ้น

การถ่ายทอดภูมิปัญญาไปสู่คนรุ่นหลัง

การถ่ายทอดภูมิปัญญาโดยการอบรม สั่งสอน การสังเกตและการฝึกปฏิบัติ ภูมิปัญญาที่มีตำราเขียนไว้ เช่น ตำรายา ลูกหลานคนไหนสนใจก็นำไปอ่านได้ฝึกปฏิบัติกัน ผู้ใหญ่ก็จะคอยสอน ทำให้ดูเป็นตัวอย่างให้ลูกหลานได้ฝึกปฏิบัติจนเป็น

“ ตอนนี้อยู่ของลุงแมวกีรับสืบทอดตำราหมอบ้านยาต้ม
ต่อจากลุงแมว เขามีตำราเขียนไว้ว่าเป็นโรคชนิดนั้น
ต้องดูแลรักษาด้วยยานั้น ทุกวันนี้ยังมีอยู่ ”

มิติที่ 5 ทนทรัพยากร

ทุนธรรมชาติเป็นการศึกษาเพื่อสะท้อนให้เห็นถึงสภาพแวดล้อม สภาพธรรมชาติทางภูมิศาสตร์ ทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชน อันเป็นรากฐานในการผลิตและการบริโภค ทุนธรรมชาติในที่นี้หมายถึง ป่าไม้ ดิน น้ำ เป็นต้น

ป่าไม้

บ้านหาดไร่เต่า พื้นที่เดิมมีสภาพเป็นป่า มีทั้งป่ารก เป็นไม้ใหญ่และเป็นป่าเสม็ด อีกฝั่งหนึ่งของชุมชนติดกับชายฝั่งทะเลสาบ ป่าในสมัยก่อนเป็นแหล่งอาหารที่อุดมสมบูรณ์ของชาวบ้าน ในป่ามีทั้งของป่า สัตว์ป่า ชาวบ้านเรียนรู้ที่จะอยู่กับป่า ได้มีการถางป่าเสม็ดเพื่อเป็นพื้นที่ทำนา มีการโค่นไม้ใหญ่เพื่อนำมาสร้างบ้านเรือน หาพืชมาทำยาสมุนไพร พุดได้ว่าพึ่งพิงธรรมชาติและอาศัยป่าไม้เป็นแหล่งทำมาหากิน

“ คนสมัยก่อนอยู่กับป่า มีของกินไม่อด มีต้นไม้ร่มเย็น

ขนาด 2-3 คนโอบ มีสัตว์ป่ามากมาย ไก่ป่า กวาง เยอะแยะ

ของป่าก็มีเยอะ หน่อไม้บ้าง ผักกินใบมีเกือบทุกชนิดไม่ต้องซื้อ ”

น้ำ

การอพยพของผู้คนในตอนแรก อาศัยน้ำทะเลเป็นแหล่งน้ำกินน้ำใช้ น้ำทะเลในสมัยนั้นใส สะอาด มีช่วงที่น้ำทะเลเป็นน้ำจืด ชาวบ้านสามารถใช้กิน ใช้อาบ ใช้หุงต้มได้ ถ้าเป็นช่วงที่น้ำเค็มขึ้น ชาวบ้านก็จะอาศัยน้ำฝน ก็เก็บเอาไว้ได้ใช้ นอกจากนี้ยังมี “คลองกระอาน” เป็นแหล่งหล่อเลี้ยงชีวิตของคนในชุมชน ทั้งในทะเลและคลองกระอานอุดมสมบูรณ์ไปด้วยสัตว์น้ำนานาชนิดให้ชาวบ้านได้จับกินตลอดทั้งปี ปลาชนิดต่างๆ เช่น ปลากะพงขาว ปลากะบอก ปลาชุก ปลาตะลุมพุก ปลาหัวมอ ปลาบุตรี ปลาหมู ปลาหมี่ (ดุกทะเล) ปลาหางคี่ (ปลากดทะเล) ปลาโคกมัน ปลาเกลือบ ปลาพรหม เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีปลาขนาดใหญ่ เช่น ปลากะเบน ปลาฉลาม ปลาโลมา เป็นต้น

สำหรับกุ้งก็มีมากมายหลายชนิด เช่น กุ้งหัวมัน กุ้งเตะ กุ้งหัวแข็ง กุ้งแชบ๊วย กุ้งกุลาดำ กุ้งหางแดง และกุ้งก้ามกราม เป็นต้น ซึ่งปัจจุบันมีสัตว์น้ำหลายชนิดสูญพันธุ์ไปแล้ว

แต่มากระยะหลังมีปัญหาเรื่องน้ำดื่ม น้ำใช้เพราะทะเลเริ่มสกปรก ชาวบ้านหันมาขุดบ่อไว้ใช้ ครอบครัวไหนที่ไม่มีบ่อเป็นของตัวเองก็ต้องอาศัยของคนอื่นแบ่งปันกันกิน

ดิน

สภาพดินที่บ้านหาดไร่เต่า เป็นดินร่วนผสมดินเหนียว ดินเป็นดินดีปลูกพืชได้ทุกชนิด แต่ปัจจุบันไม่ได้ปลูกพืช เพราะบ้านเรือนเยอะขึ้น ส่วนที่นาจะเป็นดินเหนียว ปลูกข้าวได้ดี แต่ดิน

ค่อนข้างจืดต้องใส่ปุ๋ยเยอะ ๆ เมื่อชาวบ้านไม่ปลูกข้าวที่นาไม่สามารถปลูกพืชอื่นได้ เพราะเป็นดินเหนียวพืชอื่นขึ้นได้ยาก ชาวบ้านจึงयर่องปลูกบนคันนา การบำรุงดินของคนสมัยก่อนใช้ปุ๋ยซึ่งชาวบ้านเรียกว่า “มายา” ซึ่งเป็นหิน ดิน ผุพังในถ้ำ ผสมกับขี้ค้างคาว นำมาจากเขาชัยสนเป็นปุ๋ยบำรุงดินให้ข้าวและพืชอื่น ๆ เจริญงอกงาม เมื่อคนมากขึ้นที่ดินที่ทำกินไม่พอ คนมาที่หลังก็ต้องทำอาชีพประมงอย่างเดียว

สมัยก่อนบ้านหาดไข่เต่าเป็นพื้นที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์ โดยเฉพาะบริเวณหาดมีสัตว์น้ำชุกชุมมาก สัตว์น้ำมีเกือบทุกชนิด กุ้ง หอย ปู ปลา ชาวบ้านมีกินตลอดปี ไม่ต้องซื้อ ชาวบ้านก็อพยพกันมาเรื่อย ๆ นับเป็น 1,000 ครัวเรือน เพราะเห็นว่าที่นี่มีอาหารอุดมสมบูรณ์ เมื่อจำนวนประชากรเยอะ การทำนาก็ยังเป็นอาชีพหลักควบคู่กับการทำอาชีพประมงขนาดเล็ก ชาวบ้านจับสัตว์น้ำได้มาก เหลือกินก็นำไปขายตลาดบางแก้ว จนเป็นที่รู้จักของคนทั่วไปว่า กุ้ง หอย ปู ปลา มาจากบ้านหาดไข่เต่า

จะเห็นได้ว่าทุนธรรมชาติ เป็นทุนพื้นฐานในการดำรงชีพของคนในสมัยก่อน ให้คนได้ผลิตและได้บริโภค

บทที่ 3

การเปลี่ยนแปลงของชุมชน ภายใต้กระบวนการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัย

นโยบายของรัฐกับผลกระทบต่อการเปลี่ยนแปลง

การเปลี่ยนแปลงของชุมชนหาดไข่เต่าภายใต้กระบวนการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัย เริ่มเข้ามามีอิทธิพลขึ้นเรื่อยๆ นับตั้งแต่รัฐได้ดำเนินการโครงการปิดปากอ่าวระยะที่ตั้งอยู่รอยต่อระหว่างอำเภอระโนด จังหวัดสงขลา กับอำเภอหัวไทร จังหวัดนครศรีธรรมราช เมื่อปี 2498 (ดังภาพที่ 4) ซึ่งส่งผลกระทบต่อชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้านหาดไข่เต่าที่ประกอบอาชีพประมงชายฝั่งทะเลสาบ อันเนื่องมาจากกุ้ง ปลา ในทะเลมีจำนวนลดน้อยลง เพราะน้ำในทะเลไหลทางเดียว ทำให้การผสมพันธุ์ของกุ้งลดลง โดยเฉพาะกุ้งหัวมัน หรือเรียกอีกอย่างว่า กุ้งหางแดง หรือกุ้งแช่บ๊วย

“เพราะกุ้งเหม็ด (หมด) เกิดจากปิดปากอ่าวนั้นแหละคือสาเหตุ
คือช่วงที่ปิด เขาปิดที่นคร ด้านนี้ไม่ใช่รู้ว่าเขาปิด ในยุคที่ปิดปากกระวะ
ถึงก็คนในชุมชนไม่ค่อยรู้เรื่อง ใครทำไหราก็ทำได้แหละ
ก็ปิดถาวรเลย ปัจจุบันก็ยังปิดอยู่ แล้วสาเหตุที่กุ้ง ปลาน้อยลง
เขายกบอกว่าแต่ก่อนมันมีการผสมพันธุ์ของกุ้งจากฟองที่ไหลมาจากทางโน้น
น้ำมันจะพามาไหลมาชนกัน นั่นแหละ กุ้งมันจะเกิดจากฟอง
ที่ได้ผสมพันธุ์จากตรงนั้น พอหลังจากปิดปากอ่าว น้ำมันจึงไหลทางเดียว
กุ้งมันเลยน้อย แต่ก่อนคนสมัยก่อน พอเดือนห้า เดือนหก
กุ้งหัวมันต้องมา ปัจจุบันไหม้ (ไม่มี) แล้ว”

จากสาเหตุดังกล่าว ได้สะท้อนให้เห็นถึงความไม่แน่นอนของรายได้ต่ออาชีพประมงซึ่งเป็นอาชีพหลักของชาวบ้านหาดไข่เต่า ทำให้ความเป็นอยู่ย่ำแย่ลงไปอีก บางวันออกทะเลได้ปลาเล็กน้อย เมื่อหักค่าน้ำมันแล้วทุนก็ยังไม่ได้คืน ดังคำกล่าวของชาวบ้านท่านหนึ่ง

“มัน (น้ำมัน) ลงทุน 2 ลอน(แกลลอน) กลับมาแล้ว มัน (น้ำมัน)
สักลอนกะไม่หลุดโดยมากนะครับแหล่ง (พูด) ง่าย ๆ”

ภาพที่ 4 เขื่อนปากระวะ

หลังจากที่ปิดปากอ่าวระวะ ซึ่งทำให้กุ้ง ปลา ลดจำนวนลง พร้อมกับการลดรายได้ของชาวบ้าน รัฐได้เข้ามาให้ความช่วยเหลือโดยการปล่อยปลา ปล่อยกุ้งลงในทะเลสาบ เพื่อให้เกิดการผสมพันธุ์และเพิ่มจำนวนของสัตว์น้ำ ตามคำบอกกล่าวของชาวบ้านที่ว่า

“ทางหน่วยงานของรัฐเอากุ้งมาปล่อย
เอาปลามาปล่อยให้ ก็พอได้หากิน”

ผลกระทบการปิดปากระวะกับการเปลี่ยนแปลงชุมชน

- การเปลี่ยนแปลงระบบและวิธีการผลิต

เมื่อชาวบ้านหาได้แต่ประสบปัญหา กุ้ง ปลาน้อย รายได้ลด เกิดความไม่พอเพียงกับค่าใช้จ่ายในครัวเรือนที่มีสมาชิกหลายคน จึงเกิดการปรับเปลี่ยนวิธีการดักกุ้ง ดักปลา โดยนำเครื่องมือที่ทันสมัยมาใช้แทนของเก่าเพื่อให้ได้จำนวนผลผลิตให้มากขึ้น ตามคำบอกกล่าวของชาวบ้านท่านหนึ่ง

“ก็มันเปลี่ยนแปลง สมัยก่อนใช้โปะดักกุ้งหัวมัน
ดักกุ้ง ตอนหลังมาใช้กัลดอยแทน”

- การเปลี่ยนแปลงการประกอบอาชีพ

เมื่ออาชีพประมงไม่มีความมั่นคงต่อรายได้ในครัวเรือน จึงเกิดการหันเหเปลี่ยนแปลงของอาชีพที่สืบทอดกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษ เพื่อความอยู่รอดของตนเองและครอบครัว อีกทั้งรายได้เป็นกอบเป็นกำที่เห็นได้อย่างชัดเจน แน่นนอนกว่าอาชีพประมง นั่นคืออาชีพรับจ้างโดยใช้แรงงานในโรงงานแทน หรือที่เรียกกันติดปากว่า “สาวโรงงาน” ซึ่งเป็นแรงงานรุ่นหนุ่มสาวเป็นส่วนใหญ่ โดยเฉพาะเด็กวัยรุ่นผู้หญิง ดังคำบอกเล่าของผู้อาวุโสท่านหนึ่ง

“ตรงนี้มันเปลี่ยนอาชีพทำเลไปทำโรงงานหมด (หมด)
คือในบ้านหาดไข่เต่า ผมคิดว่าเด็กวัยรุ่นหญิงน่าจะ 70-80 เปอร์เซนต์
เกือบหมด (หมด) อยู่บ้าน ก็มันไม่มีงานทำ”

และคำบอกเล่าของผู้อาวุโสอีกท่านหนึ่ง

“ถึงเราคิดแล (คิดดู) แล้ว ประมงที่เราทำอยู่ไม่ดีเท่าที่ควร
อิ (จะ) ให้สมบุญเหมือนว่าเขาไปทำงานโดยที่ว่ามีรายได้
เหลือสักหีด (น้อย) ก็ยังดีกว่า (ดีกว่า) ทำประมง คือว่า ใ้โน่นมันชัดเจน
เดือน 2 พัน 3 พัน 5 พันมันได้ชัดเจน แต่ 12 เดือนอาจจะได้สัก 6 เดือน
ที่ทำงาน แต่ 6 เดือนไม่ได้ทำไร (อะไร) เลย มันเลยอยู่เทียบนี้ (แค่นี้)”

- การเปลี่ยนแปลงและวิถีชีวิตชุมชน

ปัจจัยสำคัญที่เป็นแรงผลักดัน ให้เกิดการเปลี่ยนแปลงด้านวิถีชีวิตของคนในชุมชนบ้านหาดไข่เต่า คือ รายได้ ซึ่งมีผลเชื่อมโยงมาจากอาชีพและยึดติดกับโรงงาน ประจวบเหมาะับเวลาในสถานการณ์เช่นนั้น ทำให้ขาดแรงงานในครัวเรือนและชุมชน รวมทั้งระบบความสัมพันธ์ในครอบครัวลดน้อยลง ดังเช่นคำกล่าวของชาวบ้านท่านนี้

“ถ้ามองวิถีชีวิตมันเชื่อมโยงกับโรงงาน พอโรงงานเกิดปั๊บ
วิถีชีวิตในหมู่บ้านเปลี่ยน แต่ก่อนโรงงานไม่มี

พี่ น้อง ทำหุ้ม (ขนม) ขายทำไหร (อะไร) ในหมู่บ้านก็อยู่ได้

คำพูดของชาวบ้านอีกท่านหนึ่ง

“ครับ ที่ว่ามือสั้น ๆ ไม่มีตัวช่วย แรงงานก็หาย ถ้าไปทำโรงงานแล้ว”

และอีกท่านหนึ่ง

“ที่บ้านก็มีวัยผม (อายุ 54 ปี) แล้วก็เด็ก เด็กนักเรียนเท่านั้น
ที่ช่วยพ่อแม่เลี้ยงเล็กน้อย ที่ใหญ่ก็ไปโรงงาน อีเหิน (จะเหิน) หน้ากันก็น้อยลง”

ปัจจัยสำคัญอีกอย่างหนึ่งที่ส่งผลกระทบจากการปิดปากอ่าวระวะคือ การขึ้นเงินของ
ทะเลสาบ ซึ่งชาวบ้านสามารถเดินจากชายฝั่งถึงเกาะกลางทะเลได้ในช่วงก่อนเดือนกรกฎาคม-
สิงหาคม ดังคำบอกเล่าของผู้อาวุโสว่า

“การปิดปากระวะ หนันทำให้เลตขึ้นเงิน พอเดือน 7 เดือน 8
เดินจากนี้ถึงเกาะได้เลย น้ำไม่ถึง 2 เมตร ไม่ว่าตรงไหน”

ความขัดแย้งในชุมชน

การเปลี่ยนแปลงของชุมชนหาดไข่เต่าอันเนื่องมาจากการปิดปากอ่าวระวะ มีผล
กระทบและเพิ่มความขัดแย้งของชาวบ้านรอบทะเลสาบแต่ชาวบ้านก็แก้ปัญหาด้วยวิธีที่สงบ มิได้
ส่อไปในทางรุนแรง ซึ่งวิธีการที่ชาวบ้านใช้คือ การไปประชุมกับส่วนราชการต่าง ๆ แล้วหยิบยก
เรื่องผลเสียที่ได้รับจากการปิดปากอ่าวระวะเป็นประเด็นหนึ่งในที่ประชุมด้วย แต่ผลสรุปที่ได้รับไม่
เป็นที่น่าพอใจ ตามคำบอกเล่าของผู้ที่เข้าร่วมประชุมท่านหนึ่ง

“ปิดปากระวะปิดตาย ปิดเอาน้ำทำนา ทำเกษตร
เขาช่วยเหลือคนอื่นอีกคน เขาต้องการไม่ให้น้ำเค็มเข้า
เขาจะเอาน้ำจืดทำการเกษตร ครั้งหนึ่งที่เขาไปประชุม
ไปในนามของสมพันธ์ทะเลสาบสงขลา คือว่า สูติตายสูติเป็น
ก็เรื่องของสู นันคือข้อสรุปที่ออกมา แต่ผมเชื่อว่าสมัยก่อน
รัฐบาลไม่ค่อยคำนึงถึงสิ่งแวดล้อม”

ผลของการเปลี่ยนแปลงไม่มีความแตกต่างในแต่ละหมู่/กลุ่ม เนื่องจากทุกหมู่/กลุ่ม ประสบปัญหาเช่นเดียวกันทั้งอาชีพประมง รายได้ สัตว์น้ำ การตื่นเงินของทะเลสาบ โดยเฉพาะ ทะเลน้อย ซึ่งเป็นแหล่งท่องเที่ยวของจังหวัดพัทลุง ซึ่งชาวบ้านหลายท่านให้ความเห็นว่า

“ตั้งแต่ปิดปากกระวะ มีแต่ผลลบ ที่เห็นชัด ๆ คือ เล่น้อย (ทะเลน้อย)

กลายเป็นแผ่นดินแล้ว ตื่นหมดแล้ว น้ำไม่ได้หมุนเวียน

ถาม : นอกจากหมู่นี้ (หาดไข่เต่า) คนอื่นมีปัญหาไหม ?

ตอบ : พรรคนี้เพ ในรอบทะเลสาบ

ถาม : ถึงน้ำที่เกาะสี่เกาะห้า มันใสไหม ?

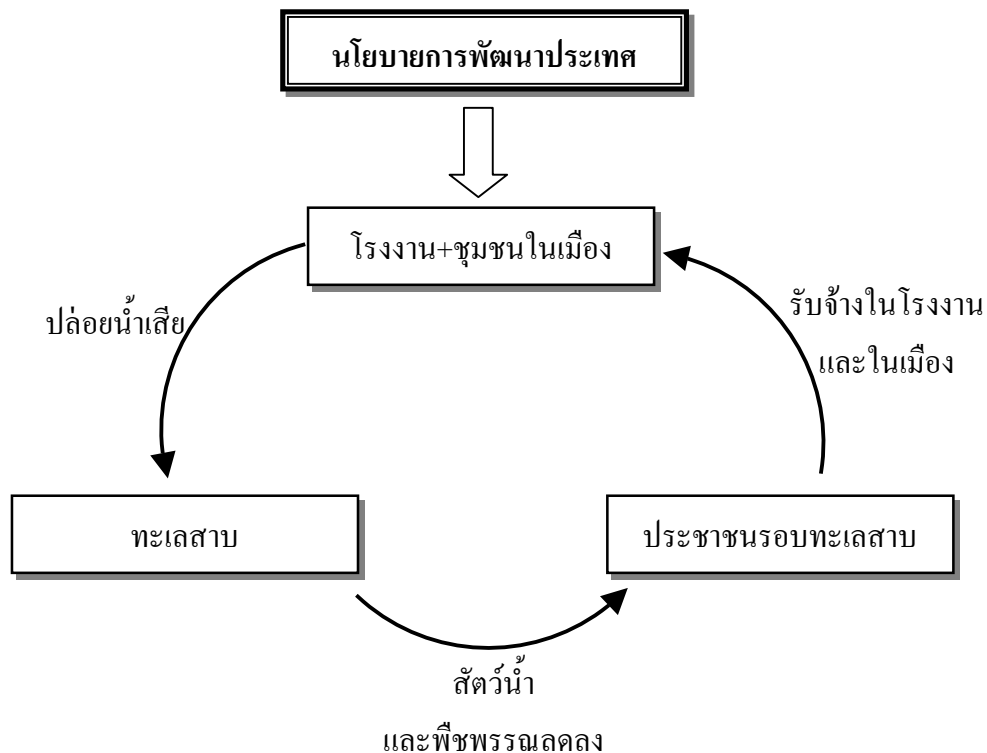
ตอบ : ใส แต่ว่ามันใช้การไม่ได้ คือน้ำเสีย”

สรุป

จุดเปลี่ยนที่สำคัญคือ การปิดปากอ่าวกระวะ เพื่อทำกิจกรรมการเกษตร เพื่อทำนา ซึ่งเป็น ผลกระทบที่เกิดขึ้นจากนโยบายของรัฐโดยตรง เพียงเพื่อให้กิจกรรมหนึ่ง (ทำการเกษตร) อยู่ได้ แต่ส่งผลกระทบต่ออีกกิจกรรมหนึ่ง (อาชีพประมง) ซึ่งผลกระทบที่ตามมาคือผลเชื่อมโยงกับ เศรษฐกิจและสังคม จึงส่งผลให้สภาพเศรษฐกิจของชุมชนหาดไข่เต่าไม่ค่อยดี การพัฒนาไม่เกิด จึงทำให้ชุมชนไม่เจริญขึ้น

อย่างไรก็ตาม การเกิดขึ้นของโรงงานและการจ้างแรงงาน ไม่ส่งผลกระทบเฉพาะทางลบ เท่านั้น ผลในทางบวกที่สังเกตเห็นได้ชัด ได้แก่ การมีงานทำและการมีรายได้ของประชาชน แม้ว่าจะยังไม่มีผลการประเมินถึงความคุ้มค่าของการที่ต้องออกไปทำงานนอกบ้าน กับการประกอบ อาชีพประมงในทะเลสาบ

อย่างไรก็ตาม ปรัชญาการณ์ที่ประชาชนต้องออกไปรับจ้างเป็นแรงงานในโรงงานอุตสาหกรรมทั้งที่บ้านหาดไข่เต่าหรือชุมชนระแวกใกล้เคียงรอบๆ ทะเลสาบ มีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิด กับการเปลี่ยนแปลงของระบบนิเวศในทะเลสาบสงขลา โดยเฉพาะอย่างยิ่งการลดความอุดม สมบูรณ์ของสัตว์น้ำและพืชพรรณ ซึ่งเป็นผลโดยตรงมาจากคุณภาพน้ำ โดยที่คุณภาพน้ำในทะเลสาบก็ย่อมสัมพันธ์กับการปล่อยน้ำเสียและมลภาวะของโรงงานอุตสาหกรรมและชุมชนลงทะเลสาบ อาจเขียนภาพความสัมพันธ์ได้ดังนี้

ภาพที่ 5 วัฏจักรชุมชน โรงงาน และทะเลสาบ

ถ้าพิจารณาวัฏจักรตามภาพ จะหาจุดเริ่มต้นในการอธิบายได้ยาก ดังนั้นเพื่อให้เข้าใจ อาจจะอธิบายจุดเริ่มต้นของวัฏจักรไปที่นโยบายการพัฒนาประเทศที่มุ่งเน้นการผลิตและการส่งออกเป็นหลัก ประกอบกับการเพิ่มขึ้นของจำนวนประชากร เมื่ออุตสาหกรรมพัฒนามากขึ้น ชุมชนเมืองขยายตัวมากขึ้น ทำให้มีการปล่อยน้ำเสียและมลภาวะลงไปในทะเลสาบมากขึ้น ส่งผลให้ความอุดมสมบูรณ์หรือระบบนิเวศเสื่อมโทรมลง สัตว์น้ำและพืชพรรณที่เคยอุดมสมบูรณ์ลดลง ไม่คุ้มค่าที่จะประกอบอาชีพประมง จึงต้องออกไปเป็นแรงงานรับจ้างในโรงงานอุตสาหกรรมหรือแรงงานรับจ้างในเมืองใหญ่

ดังนั้น ถ้าจะมองประโยชน์ของการพัฒนาอุตสาหกรรม และความเจริญในเมืองใหญ่ ก็คือการเป็นแหล่งจ้างงานที่สำคัญ คำถามที่ท้าทายและเป็นคำถามที่เป็นไปไม่ได้แล้ววันนี้ เพราะเวลาผ่านมาแล้ว คือ ถ้าทะเลสาบสงขลายังอุดมสมบูรณ์ มีสัตว์น้ำและพืชพรรณชุกชุม ประชาชนในพื้นที่หาปลาหรือชุมชนอื่นรอบทะเลสาบ จะต้องออกไปเป็นแรงงานรับจ้างในโรงงานอุตสาหกรรมและในเมืองใหญ่หรือไม่ และถ้าทุกคนล้วนแต่อยู่ในชุมชนไม่ยอมอพยพออกไปนอกชุมชน อาจจะเกิดปัญหาอื่นตามมาที่แตกต่างกันจากปัจจุบันก็ได้ คำถามและคำตอบเหล่านี้ไม่มีใครทราบ

บทที่ 4

การปรับตัว / ตอบโต้ของชุมชน

ผลของการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัย เป็นผลกระทบต่อชุมชนบ้านหาดไข่เต่า ซึ่งเป็นประเด็นหลักที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในด้านสังคม เศรษฐกิจ กายภาพและชีวภาพ ประเด็นหลักที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงมากที่สุด คือ การปิดปากอ่าวระวะ ซึ่งผลกระทบที่ได้รับหลังจากการปิดปากอ่าวระวะ มีด้วยกัน 4 ด้าน คือ

ด้านสังคม

ชาวบ้านเกิดความไม่พอใจ มีความขัดแย้งในการที่รัฐปิดปากอ่าวระวะ ด้วยการใช้คำพูดที่รุนแรง ประนามการกระทำ ประชุมในนามสมพันธ์เพื่อคลี่คลายปัญหา และส่งหนังสือร้องเรียนต่อรัฐบาลถึงผลเสียที่ปิดปากอ่าวระวะของรัฐ ที่ไม่คำนึงถึงผลกระทบที่มีต่อชุมชนรอบทะเลสาบ โดยเฉพาะอาชีพประมง และผลที่ได้รับจากการต่อต้านของชาวบ้าน คือ ความเพิกเฉยและความว่างเปล่าจนชาวบ้านล่าถอย เลิกต่อต้านขัดแย้งและปรับตัวต่อสภาพที่เป็นอยู่ โดยมุ่งเฉพาะการทำมาหากินเพื่อความอยู่รอดเพียงอย่างเดียวโดยไม่สนใจสิ่งรอบข้าง ขาดการรวมกลุ่ม ขาดความสัมพันธ์ สามัคคี ร่วมมือร่วมใจกัน มีการแบ่งพรรคแบ่งพวก มีความคิดเห็นไม่ลงรอยกัน และไม่สนใจการพัฒนาชุมชนหมู่บ้าน ดังเช่นคำบอกเล่าของผู้อาวุโสท่านหนึ่ง

“คือความคิดมันไม่ตรงกัน ในหมู่ 1 หาดไข่เต่า ทุกเรื่องพิการทุกเรื่อง เพราะมาจากไหน มาจากโน้น (การปิดปากอ่าวระวะ) ผลกระทบเหม็ด (หมด) พิการมาถึงชุมชน ที่ผลกระทบถึงผู้น้อย ผู้น้อยก็ไม่มีใครสนใจ ผู้ใหญ่ก็ไม่สนใจ คือทุกเรื่องถ้าให้ดีขึ้น ผู้น้อยต้องสนใจ ผู้ใหญ่ก็สนใจ ถึงได้ นี่มันมีอยู่ 3 กลุ่ม กลุ่มหนึ่งกินแล้วนอน กลุ่มหนึ่ง กินแล้วออกไปหาประสบการณ์ว่าดูหนังดูทีวีที่ร้านน้ำชา อีกกลุ่มหนึ่ง ยัง 4-5 คน คิดเรื่องการเมืองว่าบ้านเราต่อไปหน้า หมู่บ้านเราเออพรรคฟรี เออคนไหนมาพัฒนา”

เมื่อชาวบ้านชุมชนบ้านหาดไข่เต่า ได้รับผลกระทบจากการปิดปากอ่าวระวะ จำต้องดิ้นรนเพื่อความอยู่รอด โดยการหาทางออก คือ สร้างรายได้เสริมให้กับครอบครัว เช่น เลี้ยงปลาชุก ทำสวน เลี้ยงวัวและเปลี่ยนวิถีอาชีพเป็นรับจ้าง ค้าขาย บางครอบครัวก็ย้ายถิ่นฐานออกจากหมู่บ้าน หาดไข่เต่าไปอาศัยในเมืองหาดใหญ่ จังหวัดสงขลาบ้าง ดังคำบอกเล่าของผู้อาวุโสท่านหนึ่ง

“หมันเปลี่ยนอาชีพหลังปิดปากหวะ (ปากกระวะ) ก็นั่นแหละที่ได้เข้าไป
โรงงานเพราะไหร ปลุกผัก ปลุกไหรก็พรรคนั้น เลี้ยงวัวมั่ง
เลี้ยงปลาตุคตาม ๆ กัน ไปอยู่หาดใหญ่ก็หลายครัว ที่รวยก็มี”

ด้านเศรษฐกิจ

ชุมชนบ้านหาดไข่เต่า มีสภาพแย่ลงหลังจากปิดปากอ่าวระวะ กุ้ง ปลา ลดจำนวนลง ทำให้ชาวบ้านในชุมชนซึ่งมีอาชีพหลักคือ ประมง มีรายได้น้อย เนื่องจากออกทะเลได้กุ้ง ปลา น้อย รายได้จึงน้อยตามลงด้วย แต่รายจ่ายไม่ได้ลดตามรายรับ กลับเพิ่มมากขึ้นตามภาวะเศรษฐกิจที่บีบรัดในปัจจุบัน เพราะนอกจากการบริโภคในครัวเรือนและค่าเล่าเรียนบุตรแล้ว ต้องจับจ่ายในสิ่งเร้าภายนอก ในด้านวิวัฒนาการของเทคโนโลยีสมัยใหม่ที่ต้องซื้อหาเข้ามาด้วยระบบเงินผ่อน เช่น รถจักรยานยนต์ ทีวี ฯลฯ ดังนั้น เมื่อออกทะเลหากุ้ง ปลา ด้วยวิธีการและเครื่องมือเก่า ๆ ไม่พอกับรายได้ จึงต้องปรับเปลี่ยนวิธีการและเครื่องมือสมัยใหม่แทน จากครอบครัวหนึ่ง มีเรือ 1 ลำ กับเครื่องมือดักโบละ เปลี่ยนเป็นเรือ 2-3 ลำ กับเครื่องมือกักหรืออวนลอยที่มีตาเล็กๆ แทน และจากอาชีพประมงเพียงอย่างเดียวจะเปลี่ยนไป ในครอบครัวหนึ่งมีหลายอาชีพขึ้น คือมีทั้งประมง รับจ้าง ค้าขาย เลี้ยงปลาตุค เพิ่มขึ้น ทั้งนี้เพื่อความอยู่รอดของครอบครัว ตามคำบอกเล่าของผู้เฒ่าท่านหนึ่ง

“ก็หาทางทำกินกันไป ไ้ไหรทำได้ก็ทำกัน ถ้าพึ่งอย่างเดียวก็ไม่ได้
แต่แรกเรือไม่มาก แต่เดี๋ยวนี้หันไปทางไหนก็เรื่อนั้น
แถมมีการใช้อวนตาเล็กลง เล็กลง ปลาที่ใหญ่ไม่ทัน”

เมื่อผลกระทบเกิดจากรัฐปิดปากกระวะ กุ้ง ปลาในทะเลสาบน้อยลง รัฐจึงได้มีนโยบายช่วยเหลือชุมชนรอบทะเลสาบ โดยการนำกุ้ง ปลา มาปล่อย ตามคำบอกเล่าของชาวบ้านที่ว่า

“ในภาพรวมทางฝ่ายรัฐ เขาช่วยปล่อยกุ้ง ปล่อยปลาในเล (ทะเล)
แต่ว่าที่มาช่วยเป็นชิ้นเป็นอันให้เห็นชัด ไม่มี”

ด้านกายภาพ

ผลกระทบที่เกิดขึ้นหลังจากปิดปากอ่าวระวะ อันส่งผลให้ทะเลสาบตื้นเขิน ซึ่งทำให้แหล่งทรัพยากรจากแหล่งน้ำนั้นหายไปด้วย นั่นคือ การเพาะพันธุ์ของกุ้ง และความชุกชุมของปลาลดลงตามคำบอกเล่าของชาวบ้านที่ว่า

“เลมันตื้นเขิน หลังจากปิดอ่าวหะ (อ่าวระวะ) เดินจากนี้
ถึงเกาะได้เลย แล้วเลนน้อย (ทะเลน้อย) ก็กลายเป็นแผ่นดินแล้ว
ตื้นหมดแล้วน้ำไม่ได้หมุนเวียน มีแต่ผลลบที่เห็นชัด ๆ”

เมื่อเกิดการตื้นเขินของทะเลสาบ รัฐได้เข้ามาโดยการขุดลอกตามริมทะเลสาบ แต่ไม่ได้
เป็นการช่วยให้สัตว์น้ำเหล่านั้นเพิ่มจำนวนขึ้นแต่อย่างใด ชาวบ้านชุมชนหาดไข่เต่าก็ยังคงดำเนิน
วิถีชีวิตแบบกล้ำกลืนต่อไป

การตื้นเขินของทะเลสาบ เกิดได้จากหลายสาเหตุ **ประการแรก**เกิดจากการทับถมของวัช
พืชที่เกิดขึ้นหลังจากที่น้ำทะเลซึ่งเคยเป็นน้ำเค็มหรือน้ำกร่อยในบางฤดู แต่เมื่อปิดปากอ่าวระวะน้ำ
เค็มเข้าไม่ได้ น้ำในทะเลสาบจึงค่อยๆถูกเจือจางเป็นน้ำจืดมากขึ้น ทำให้วัชพืชน้ำจืดเติบโตอย่าง
รวดเร็ว และตายทับถมพอกพูนทุกปี และชาววัชพืชเหล่านั้นไม่มีโอกาสถูกกระแสน้ำขึ้น น้ำลง
ไหลหมุนเวียนออกไปยังทะเลหลวง ปรากฏการณ์เช่นนี้ รวมถึงการก่อสร้างท่าเรือน้ำลึกสงขลาที่มี
ท่าเทียบเรือและเขื่อนกำบังคลื่นและลม ปิดกั้นการไหลเวียนของกระแสน้ำขึ้นน้ำลง ซึ่งจะถ่ายเท
ตะกอนและวัชพืชออกไปยังทะเลหลวงด้วย **ประการที่สอง** เกิดจากการตัดไม้ทำลายป่าตามแนว
ต้นน้ำลำคลองที่ไหลลงทะเลสาบ ทั้งเพื่อการเพาะปลูกยางพาราและพืชไร่อื่นๆ อีกทั้งเพื่อที่อยู่
อาศัยและการขยายตัวของอุตสาหกรรม เมืองและชุมชน ทำให้ยากต่อการกักเซาะและเกิดการพัง
ทลายของดินไหลลงมาทับถมทำให้ทะเลสาบตื้นเขิน **ประการสุดท้าย** เกิดจากประชาชนที่อาศัย
อยู่ตามแนวทะเลสาบถมดินเพื่อขยายพื้นที่ที่อยู่อาศัยและพื้นที่ใช้สอยอื่นๆของตนรื้อกล้าเข้าไปใน
ทะเลสาบ ทั้งสามประการที่กล่าวมาถือว่าเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้ทะเลสาบตื้นเขิน นอกจากนี้การ
ทิ้งเศษขยะสิ่งของลงไปในทะเลสาบก็เป็นอีกปัจจัยหนึ่ง จะเห็นได้ว่าสาเหตุทั้งหมดล้วนเป็นน้ำ
มือของมนุษย์ทั้งสิ้น

ด้านชีวภาพ

ผลผลิตที่ได้รับจากการออกทะเล (อาชีพประมง) ในปัจจุบันไม่เพียงพอ บางวันได้ปลา
เล็กน้อย เมื่อหักแล้วไม่คุ้มกับค่าน้ำมันที่ซื้อใส่เครื่องเรือ บางวันไม่ได้ปลาเลยก็มี บางวันวางอวนไว้
ได้ปลา โคนโจรขโมยไปก็มี ปัญหาเหล่านี้สืบเนื่องมาจากการปิดปากอ่าวระวะ กุ้ง ปลา น้อยลง
พันธุ์กุ้ง พันธุ์ปลาบางชนิดสูญพันธุ์และโตไม่ทันกับความต้องการปัญหาที่ตามมาก็คือ รายได้น้อย
ไม่พอกับรายจ่าย ก่อให้เกิดโจรผู้ร้าย การลักขโมย ซึ่งผู้ที่ประกอบอาชีพประมงหาทางออกด้วยการ
นอนเฝ้าอวน กัด(เครื่องมือจับสัตว์น้ำชนิดหนึ่งมีลักษณะเป็นตาข่าย) ในเรือ ไม่ให้โดนขโมย ตาม
คำบอกเล่าของผู้อาวุโสผู้หนึ่ง

“สิ่งที่ทำลายชาวเลอีกอย่างเกี่ยวกับการหากิน การเป็นอยู่ของชาวประมง
คือโจรผู้ร้าย ทำให้เสียกำลังใจตลอด กัด อวน ไปปักเอาไปเหม็ด (หมด)
ไปหาปลาต้องนอนเฝ้าในเรือ ค้างคืนในเรือ”

บทที่ 5

กองทุนหมู่บ้าน : กระแสการพัฒนาและผลที่มีต่อชุมชน

กองทุนหมู่บ้านเป็นกองทุนที่เกิดขึ้นตามนโยบายของรัฐบาล เพื่อเป็นแหล่งเงินทุนหมุนเวียนในหมู่บ้านและชุมชน เป็นแหล่งเงินทุนในการสร้างอาชีพเสริมและสร้างรายได้แก่ประชาชนในชุมชน เป็นนโยบายที่รัฐบาลให้ความสำคัญเพื่อสร้างสำนึกความเป็นชุมชน และท้องถิ่น โดยชุมชนเป็นผู้กำหนดอนาคตและจัดการหมู่บ้านและชุมชนด้วยตัวเอง โดยกองทุนหมู่บ้านจะต้องเกื้อกูลประโยชน์ต่อผู้ด้อยโอกาสในหมู่บ้านและชุมชน สามารถเชื่อมโยงกระบวนการเรียนรู้ระหว่างชุมชน ราชการ เอกชน โดยให้ชุมชนร่วมกันวางกติกาและระเบียบต่างๆ เกี่ยวกับกองทุน ส่วนเจ้าหน้าที่ของรัฐและบุคคลภายนอกเป็นเพียงผู้อำนวยความสะดวกและดูแลการใช้เงินให้เป็นไปตามเป้าหมาย ซึ่งหลักการดำเนินการเช่นนี้เป็นการเปิดมิติใหม่ของการทำงานระหว่างชุมชนกับหน่วยงานของรัฐและเอกชนตลอดจน เจ้าหน้าที่ของรัฐและบุคคลอื่นๆ ภายนอกชุมชน ถือได้ว่าเป็นโครงการนำร่องที่จะเข้าสู่การวางนโยบายและการกำหนดยุทธศาสตร์ในการทำงานที่มีฐานอยู่ที่ชุมชน

กองทุนหมู่บ้านเป็นนโยบายที่ให้ชุมชนเป็นผู้กำหนดเป้าหมาย ตามความต้องการของชุมชน รวมทั้งให้ชุมชนร่วมกันกำหนดกรอบกติกาในการดำเนินงานเกี่ยวกับกองทุน และให้ชุมชนเป็นผู้รับผิดชอบต่อผลการดำเนินงานเกี่ยวกับกองทุน กองทุนหมู่บ้านมีเป้าหมายระยะยาว โดยเฉพาะการวางเป้าหมายให้กองทุนหมู่บ้านเข้าไปมีส่วนในการเสริมสร้างกระบวนการพึ่งพาตนเองของชุมชน ในการสร้างกระบวนการเรียนรู้และสร้างความรู้เพื่อแก้ไขปัญหาชุมชนและเสริมสร้างศักยภาพของชุมชนในอันที่จะก้าวไปสู่เศรษฐกิจพอเพียงและพึ่งตนเองได้ เป็นการหวังผลในระยะยาวที่ต้องการสร้างความเข้มแข็งของชุมชน

การศึกษาในส่วนนี้จึงเป็นการแบ่งออกเป็น

1. การดำเนินการกองทุน เป็นการนำเสนอถึงความเป็นมาของกองทุนหมู่บ้านหาใช่แต่ระเบียบกฎเกณฑ์กติกาของกองทุนที่กำหนดขึ้นมา โดยกรรมการและสมาชิกกองทุนได้ดำเนินการกำหนดขึ้น
2. กระบวนการสร้างความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับกองทุนหมู่บ้าน จึงนำเสนอถึงกระบวนการผลิตและการเผยแพร่ความหมายความสำคัญของกองทุนหมู่บ้าน เพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับกองทุนหมู่บ้านให้กับสมาชิกกองทุน
3. ผลการดำเนินงานของกองทุน เป็นการวิเคราะห์ถึงผลการดำเนินงานของกองทุนหมู่บ้านหาใช่แต่ เพื่อสะท้อนให้เห็นถึงมิติผลการดำเนินงาน ได้แก่ ผลต่อการสะสมทุน ผลต่อการพัฒนาอาชีพ การสร้างรายได้ และการสร้างงาน ผลต่อการ

พัฒนาความเข้มแข็งชุมชน กลุ่ม ผลต่อการเพิ่มโอกาสในการประกอบอาชีพ ผลต่อการพัฒนาทักษะในการบริหารและการจัดการตนเอง และผลต่อการสร้างกระบวนการเรียนรู้และเครือข่าย

● การดำเนินการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองบ้านหาดไข่เต่า

1.1 ความเป็นมาของกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองบ้านหาดไข่เต่า

สำหรับชุมชนบ้านหาดไข่เต่า ซึ่งเป็นหมู่บ้านที่มีกระบวนการสะสมทุนชุมชน ทั้งทุนสังคม ทุนเศรษฐกิจ และทุนวัฒนธรรม ที่ยังไม่สามารถทำให้ชุมชนมีความเข้มแข็ง ก็มีส่วนให้การดำเนินงานกองทุนหมู่บ้านไม่สามารถเข้าไปปฏิสัมพันธ์และบูรณาการเข้ากับกระบวนการสะสมทุนชุมชนได้ แต่การดำเนินงานของกองทุนหมู่บ้าน เป็นส่วนเสริมสร้างกระบวนการเรียนรู้เกี่ยวกับกระบวนการสะสมทุนชุมชน

ชุมชนบ้านหาดไข่เต่า หมู่ที่ 1 ตำบลนาปะขอ อำเภอบางแก้ว จังหวัดพัทลุง มีจำนวนประชากร 2,159 คน เป็นชาย 908 คน หญิง 1,251 คน มีครัวเรือน 333 ครัวเรือน เมื่อมีนโยบายโครงการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองของรัฐบาล ช่วงเดือนพฤศจิกายน 2544 ผู้ใหญ่บ้านได้นัดชาวบ้านเพื่อประชุมทำความเข้าใจ และเพื่อกำหนดวิธีการคัดเลือกคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้าน มีการเลือกคณะกรรมการแบบเปิดเผย ออกเสียงโดยการยกมือสนับสนุนตามความต้องการบรรยากาศในการประชุมเป็นไปด้วยความเรียบร้อย ทุกคนให้ความร่วมมือในการประชุมครั้งนี้ เริ่มจากการเสนอรายชื่อผู้ที่จะเป็นคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้าน และตัดสินใจด้วยการยกมือนับเสียงข้างมาก มีคณะกรรมการได้รับการคัดเลือก 15 คน เมื่อร่างระเบียบกองทุนหมู่บ้านทำให้คณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านส่วนหนึ่งมีความขัดแย้งในเรื่องของดอกเบี้ยของกองทุนหมู่บ้าน โดยคณะกรรมการส่วนหนึ่งเห็นว่า ดอกเบี้ยเป็นเรื่องที่ขัดต่อหลักศาสนาอิสลาม ทำให้คณะกรรมการส่วนหนึ่งลาออกไป คงเหลือคณะกรรมการ 7 คน ดังนี้

1. นายฮ้านัด สายโอ	ประธานคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้าน
2. นายยูสุบ เหมมันต์	รองประธานกรรมการกองทุนหมู่บ้าน
3. นายสะมะแอ เหมมันต์	เลขานุการ
4. นายสมศักดิ์ นิยมเดชา	เหรัญญิก
5. นายอี เหมมันต์	เร่งรัดหนี้สิน
6. นายห่อเจด เหมมันต์	เร่งรัดหนี้สิน
7. นางกะมิยะ โต๊ะหวัง	ตรวจสอบบัญชี

1.2 กฎและระเบียบกองทุนหมู่บ้านบ้านหาดไข่เต่า

เมื่อระเบียบกองทุนหมู่บ้านหาดไข่เต่า ผ่านการอนุมัติจากคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านระดับอำเภอและคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านระดับจังหวัด ประมาณเดือน ธันวาคม 2544 เงินหนึ่งล้านบาทที่ถูกโอนเข้ามายังหมู่บ้านหาดไข่เต่า คณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านเปิดรับสมัคร

สมาชิก โดยต้องจ่ายค่าสัจจะเดือนละ 20 บาท/คน มีผู้สมัคร จำนวน 144 ราย สมาชิกส่วนใหญ่ มีความประสงค์จะขอกู้ แต่จำนวนเงินไม่พอ คณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านใช้วิธีจับฉลากว่าใคร ได้กู้ในปีแรก หรือใครได้กู้ในปีที่ 2 ปรากฏว่ามีผู้กู้ในปีแรก จำนวน 65 ราย เริ่มปล่อยกู้ครั้งแรก เมื่อเดือน มกราคม 2545 เป็นการปล่อยกู้ครั้งเดียวเป็นเงิน 829,000 บาท

หลักเกณฑ์ในการกู้ การกู้มีตั้งแต่ 3,000-20,000 บาท ถ้าสมาชิกกู้ไม่เกิน 15,000 บาท ผู้กู้ ต้องใช้สมาชิกค้ำประกัน จำนวน 3 คน ถ้าวงเงินที่กู้เกิน 15,000 บาท จะต้องมียกหลักทรัพย์ค้ำประกัน และมติที่ประชุมให้สิทธิพิเศษผู้กู้ได้มากกว่าสมาชิกแก่คณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านที่ทำงานด้วยความเสียสละโดยไม่มีค่าตอบแทนในการดำเนินงาน

การพิจารณาการกู้ คณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านจะดูจากความเหมาะสม เช่น ดูจาก โครงการว่ากู้ไปเพื่อวัตถุประสงค์อะไร ทำจริงหรือเปล่า โครงการนี้ใช้งบประมาณเท่าใดเพราะผู้กู้ มีจำนวนมากคณะกรรมการต้องพิจารณาเงินกู้ไปตามความเหมาะสมของแต่ละโครงการ

กองทุนจะไม่คิดดอกเบี้ย เพราะยึดตามหลักศาสนาอิสลาม โดยคิดเป็นค่าบำรุง เช่น ถ้าสมาชิกกู้เงินไป 10,000 บาท จะหักเป็นค่าบำรุง 200 บาท ถ้ากู้ 15,000 บาท จะคิดค่าบำรุง 300 บาท ซึ่งค่าบำรุงนี้ทางกองทุนจะนำไปใช้เป็นค่าใช้จ่ายต่างๆ ของกองทุน

การชำระเงินคืน คณะกรรมการเปิดโอกาสให้สมาชิกชำระคืนได้ตามสะดวก เช่น 6 เดือน/ครั้ง หรือ 1 ปี/ครั้ง แต่ทางสมาชิกตกลงกันจะชำระคืนเมื่อครบ 1 ปี ซึ่งจะครบกำหนดชำระคืนในเดือนมกราคม 2546

สำหรับอาชีพและจำนวนเงินที่กู้ของสมาชิกในรอบแรกแสดงได้ในตารางที่ 5.1

ตาราง 5.1 แสดงการประกอบอาชีพของสมาชิกและจำนวนเงินที่กู้

ประกอบอาชีพ	จำนวน	จำนวนเงิน	ร้อยละ
ทำไร่	3	42,000	5.06
เลี้ยงแพะ	1	20,000	2.41
เลี้ยงวัว	9	106,000	12.78
เลี้ยงกุ้งและปลาดุก	34	446,000	53.79
ค้าขาย	12	155,000	18.69
อื่น ๆ	6	60,000	7.23
รวม	65	829,000	100

เมื่อครบกำหนดชำระคืนในวันที่ 8 มกราคม 2546 ปรากฏว่ามีสมาชิกที่กู้เงินไปเพียง 18 ราย ที่นำเงินมาชำระคืนกับกองทุนตามกำหนด เป็นเงิน 267,000 คิดเป็นร้อยละ 27.69 ของสมาชิกที่กู้ไปทั้งหมด

- กระบวนการสร้างความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับกองทุน

ชุมชนบ้านหาดไข่เต่าได้รับความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง จากคณะกรรมการบริหารกองทุนไม่มากนัก อย่างไรก็ตามจากการศึกษาพบว่า กองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองบ้านหาดไข่เต่า มีปัญหาและมีข้อจำกัดในการบริหารจัดการ ซึ่งสะท้อนถึงความอ่อนแอ อันนำไปสู่ข้อจำกัดในกระบวนการสร้างความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง ดังจะเห็นได้จากการทำกิจกรรมสร้างความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการบริหารจัดการกองทุนให้เกิดขึ้นกับสมาชิกและประชาชนในชุมชนมีน้อยมาก กองทุนมีการประชุมน้อยมาก

“ในหมู่บ้านมีการกู้ครั้งเดียว มีการประชุมชี้แจงเพียงครั้งเดียว
ตอนให้กู้และไม่มีการประชุมชี้แจงอีกเลย”

“ในมติที่ประชุมตกลงกันว่า จะมีการประชุมสมาชิกเดือนละครั้ง
แต่ตอนนี้หลังจากสมาชิกกู้เงินไปไม่เคยมีการประชุมกันเลย
ประชุมแค่ครั้งเดียว ครั้งแรกเท่านั้น”

อย่างไรก็ตาม เกิดความไม่พอใจของสมาชิกและประชาชนต่อการบริหารจัดการกองทุนที่ขาดประสิทธิภาพ ไม่มีความเป็นธรรมในการจัดการ กระบวนการบริหารและให้ความรู้ความเข้าใจไม่มี ทำให้สมาชิกขาดความเข้าใจและไม่สนใจ เกิดทัศนคติในทางลบ ดังคำกล่าวของสมาชิกที่ว่า

“ประชาชนไม่ค่อยให้ความร่วมมือ และไม่ได้รับข่าวสารที่ถูกต้อง
และมีความรู้สึกไม่เป็นธรรมในกระบวนการจัดการกองทุน”

“ผมไม่ได้รับเงินกู้เพราะไม่เป็นกรรมการ ในขณะที่คณะกรรมการ
ได้รับสิทธิการกู้ก่อน และได้วงเงินกู้สูงถึงรายละ 120,000 บาท
คนไม่ได้เป็นกรรมการได้สูงสุดคนละ 15,000 บาท ผมคิดว่าไม่เป็นธรรม
คนเลยไม่ค่อยยอมรับและคณะกรรมการไม่ค่อยให้ความรู้มาก”

อย่างไรก็ตาม เมื่อสอบถามจากกรรมการในเรื่องความคิดเห็นเกี่ยวกับกฎและระเบียบ การมีสิทธิได้วงเงินกู้มากกว่าสมาชิก กรรมการกองทุนให้เหตุผลว่า “เป็นมติที่ประชุม”

“ไม่ขอแสดงความคิดเห็น ก็เป็นมติที่ประชุมแล้วก็ต้องยอมรับ
ความเห็นส่วนใหญ่”

“ถ้าพูดก็เหมือนเป็นการให้สิทธิกับคณะกรรมการมากกว่าคนอื่น
แต่ก็เป็นมติที่ประชุมแล้ว ไม่ได้เป็นความคิดเห็นของคนใดคนหนึ่ง
เราต้องยอมรับความคิดเห็นส่วนรวม ที่ประชุมให้สิทธิแก่คณะกรรมการ
เพราะเห็นว่ากรรมการทำงานมากกว่า ไม่มีค่าตอบแทน คณะกรรมการ
ต้องทำงานด้วยความเสียสละ จึงได้สิทธิมากกว่า”

ภาพสะท้อนให้เห็นถึงความขัดแย้งเกิดขึ้นในชุมชนอันเกิดจากกระบวนการสร้างความรู้ความเข้าใจ
ในบทบาท ประโยชน์ของกองทุนหมู่บ้าน

“คนในชุมชนบ้านหาดไข่เต่าไม่ค่อยเสียสละเพื่อส่วนรวม
ยังขาดความสามัคคีเข้าทำนองว่า ประชุมไม่มา พัฒนาไม่ไป
ถ้าเขาแจกลูกเปิด ลูกก็ไปก่อนเพื่อน”

“ในความเป็นจริงกรรมการทำงานกันเพียง 2-3 คน เท่านั้น ทำไม่ทัน
จึงไม่มีเวลาไปชี้แจง เมื่อเกิดปัญหาและความไม่เข้าใจของประชาชน”

จุดเริ่มต้นที่ทำให้สมาชิกกองทุนหมู่บ้านหาดไข่เต่าไม่พอใจในการบริหารจัดการกองทุน
หมู่บ้านได้แก่ ความรู้สึกในความไม่เป็นธรรม เมื่อความรู้สึกเช่นนี้เกิดขึ้นโอกาสการจะได้รับความ
ร่วมมือ ร่วมใจในการดำเนินงานย่อมเกิดขึ้นได้ยาก ดังจะเห็นได้จากเมื่อครบกำหนดส่งเงินคืน มีผู้
นำมาคืนตรงเวลาเพียงร้อยละ 27.69 ของผู้กู้เท่านั้น

● ผลการดำเนินงานกองทุน

จากการเข้ามาของโครงการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง ในชุมชนบ้านหาดไข่เต่า
ในทัศนะชาวบ้านมีความคิดเห็นว่า โครงการนี้มีประโยชน์เป็นแหล่งเงินกู้สำหรับทุนหมุนเวียนใน
การประกอบอาชีพ ดังคำได้ตอบในการสัมภาษณ์ต่อไปนี้

ถาม : กองทุนมีประโยชน์อย่างไรต่อครอบครัวท่าน

ตอบ : มีประโยชน์ ดี เป็นแหล่งกู้เพื่อเป็นทุนหมุนเวียน ให้เกิดผลกำไรได้นำมาใช้จ่ายในครอบครัว

ถาม : ดีหรือไม่เมื่อมีกองทุนเข้ามา

ตอบ : ดี ผมสามารถซื้อลูกวัวได้มากขึ้นกว่าเดิม

“ดี ได้กู้เงินมาทำทุนและซื้อเครื่องมือ คือ ช่วยได้ส่วนหนึ่งและก็พอใจ
ที่กู้ได้เหมือนๆ เพื่อน คนละ 15,000 บาท ถ้าเกิดไม่ได้ก็เสียใจเหมือนกัน”

ต่อไปจะวิเคราะห์ผลของกองทุนหมู่บ้านที่มีต่อการดำเนินชีวิตของประชาชนในหมู่บ้านในด้านต่างๆ ดังนี้

1. ผลของกองทุนต่อการสะสมทุน
2. ผลของกองทุนต่อการพัฒนาอาชีพ
3. ผลของกองทุนต่อการสร้างสวัสดิการให้กับสมาชิกกองทุน
4. ผลของกองทุนต่อการรวมกลุ่ม
5. ผลของกองทุนต่อปัจเจกชนและการใช้ประโยชน์
6. ปัญหาและอุปสรรคต่อการดำเนินงานกองทุนหมู่บ้านหาข้อได้เปรียบ

1) ผลของกองทุนต่อการสะสมทุน

การเข้ามาของกองทุนหมู่บ้าน สามารถเป็นแหล่งเงินทุนให้กับชาวบ้านได้พอสมควร อีกทั้งเป็นแหล่งเงินกู้ที่เป็นระบบ นอกจากนี้ยังเป็นแหล่งทุนสมทบกับแหล่งทุนที่เป็นเงินออมของครัวเรือนในการลงทุนประกอบอาชีพ ดังตัวอย่างเช่น

“คนที่เลี้ยงปลาถ้าทุนไม่พอ ก็สามารถกู้เงินจากกองทุนมาสมทบได้
จะให้กู้ได้ไม่เกิน 15,000 บาท คนที่กู้ไม่เกิน 15,000 บาท
ให้ใช้บุคคลค้ำประกัน”

“เป็นแหล่งเงินกู้เพื่อประกอบอาชีพทำประมง”

“เป็นแหล่งเงินกู้เพื่อประกอบอาชีพในหมู่บ้าน

ผมคิดว่ากองทุนดีมากได้ช่วยเหลือชาวบ้านที่ต้องการ

ประกอบอาชีพจริงๆ ตอนนี้ผมมีเงินที่จะคืนให้กับกองทุนหมู่บ้านแล้ว

จากระยะเวลาเกือบ 1 ปี แต่ก่อนผมไม่มีเครื่องมือของตนเอง

แต่ตอนนี้ผมสามารถสร้างเครื่องมือในการต่อเรือได้ครบทุกชนิด
ทำให้ผมมีรายได้ต่อเรือ 3 ลำ เพิ่มขึ้น 15,000 บาท ต่อเดือน
นับว่ากองทุนหมู่บ้านก็สามารถสร้างโอกาสและทางเลือกให้ผมอีกทางหนึ่ง”

นอกจากนี้ ผลของกองทุนยังเสริมสร้างอุปนิสัยการออมเงินของประชาชนในหมู่บ้านหาดไข่เต่า

“ผมเลี้ยงกุ้งและจับกุ้งได้แต่ละครั้งกำไรไม่แน่นอนมากบ้างน้อยบ้าง
ขาดทุนบ้าง แต่เมื่อครบกำหนด ผมเตรียมเงินไว้ชำระคืนเรียบร้อย”

2) ผลของกองทุนต่อการพัฒนาอาชีพ การสร้างรายได้ และการสร้างงาน

จากการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างเกี่ยวกับผลของกองทุนหมู่บ้านต่อการพัฒนาอาชีพและการสร้างงานให้กับชุมชน ดังตัวอย่างความคิดเห็นของชาวบ้านหาดไข่เต่า ในประเด็นนี้ คือ

“กองทุนฯ ทำให้สามารถพัฒนาอาชีพของตนได้ คือ
ผมมีอาชีพประมงเป็นหลัก ส่วนใหญ่จะออกทะเลหาปลาทุกวัน
แต่ผมเลี้ยงวัวเป็นอาชีพเสริม 2 ตัว ตอนนี้ผมได้เงินกองทุนมา
โดยซื้อวัวเพิ่มขึ้นเป็น 4 ตัว ผมตั้งใจว่าถ้าการเลี้ยงวัวไปรอด
ผมจะเลิกทำประมงเพราะปัจจุบันปลาไม่ค่อยมี”

“ผมนำเงินกู้ซื้อพันธุ์ปลานิลจำนวน 4,000 ตัว และปรับปรุงบ่อนิดหน่อย”
“ผมได้เงินแล้วนำไปซื้อวัวเพิ่มทันที วัวผมมีชื่อว่า “ทักษิณ”
เพราะรัฐบาลทักษิณให้เงินกองทุนหมู่บ้านมา ผมไปซื้อวัวสีขาว
ผมเรียกว่า “ขาวทักษิณ” ส่วนเงินที่เหลือผมก็เอาไปซื้ออุปกรณ์ประมงหาปลา”

3) ผลของกองทุนต่อการสร้างสวัสดิการให้กับสมาชิกในชุมชน

พบว่า การดำเนินงานกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองบ้านหาดไข่เต่า ยังไม่มีผลในทางปฏิบัติที่ชัดเจนในส่วนของการช่วยเสริมสร้างสวัสดิการมีบ้างในระดับครัวเรือน ในรูป เงินออมครัวเรือน ทั้งนี้อาจจะเป็นในระยะเริ่มต้นของการดำเนินงานของกองทุน เงินสวัสดิการที่เก็บจากผู้กู้ยังไม่มากพอที่จะนำไปดำเนินการได้ จึงยังไม่เห็นชัดเจน

4) ผลของกองทุนต่อการรวมกลุ่ม

จากการสืบค้นและสัมภาษณ์ชาวบ้านหาดไคร้เต่า ถึงผลของการเข้ามาของกองทุนหมู่บ้านต่อการรวมกลุ่ม พบว่า มีผลน้อย ในหมู่บ้านมีกระบวนการกลุ่มอยู่บ้าง คือ กลุ่มสัจจะออมทรัพย์ กล่าวคือ มีฐานคิดเกี่ยวกับกลุ่มเกิดจาก “กลุ่มสัจจะออมทรัพย์” ซึ่งการดำเนินงานของกองทุนก็ได้อาศัยหรือใช้ฐานคิดจากกลุ่มสัจจะออมทรัพย์ ดังตัวอย่าง กฎระเบียบการดำเนินงานกลุ่มสัจจะออมทรัพย์บ้านหาดไคร้เต่า

กลุ่มสัจจะออมทรัพย์บ้านหาดไคร้เต่า

กลุ่มสัจจะออมทรัพย์ก่อตั้งประมาณเดือนกุมภาพันธ์ 2544 ผู้คิดริเริ่ม คือ นายหละ (เป็นชาวบ้านเกาะหมาก อำเภอปากพะยูน) ซึ่งกลุ่มออมทรัพย์บ้านเกาะหมากเป็นกลุ่มที่ใหญ่และเข้มแข็ง ปัจจุบันก็เป็นทีปรักษาให้กับกลุ่มสัจจะออมทรัพย์บ้านหาดไคร้เต่า

ตอนเริ่มก่อตั้งได้ชักชวนชาวบ้านมาเป็นสมาชิกได้แค่ 20 คน โดยครั้งแรกเปิดให้สมาชิกฝากไม่ต่ำกว่า 20 บาท/คน/หุ้น สูงไม่เกิน 500 บาท ปัจจุบันสมาชิกเพิ่มขึ้นเป็น 200 คน (ธันวาคม 2544) สมาชิกมีทั้งเข้าใจและไม่เข้าใจวัตถุประสงค์ บางคนเป็นสมาชิกเพื่อหวังจะกู้ยืมอย่างเดียว สมาชิกจะกู้ได้ ต้องเข้าเป็นสมาชิก 1 เดือนก่อน แต่กู้ได้ไม่เกิน 500 บาท เท่านั้น หลังจากนั้น 3 เดือน สมาชิกสามารถกู้ได้ 500 – 1,000 บาท โดยผู้ประสงค์กู้จะต้องแจ้งความจำนงค์ล่วงหน้า 1 เดือน ถ้ามีผู้กู้เกินกว่าจำนวนเงินก็ต้องจับฉลาก บางรายจับฉลากไม่ได้ เมื่อไม่ได้ก็ขอลาออกถอนหุ้นไป ช่วงนี้ลาออกบ่อยมาก ปัจจุบันเหลือสมาชิกประมาณ 180 คน ปัญหาของกลุ่มก็คือ สมาชิกไม่เข้าใจวัตถุประสงค์ของกลุ่ม

หลักการกู้จะต้องมีผู้ค้ำประกันที่เป็นสมาชิกด้วยกัน 3 คน การส่งคืนเป็นรายเดือน ขึ้นอยู่กับผู้ที่จะส่งคืนเดือนละเท่าไร ในกรณีผู้กู้ไม่ชำระคืน ผู้ค้ำประกันจะต้องรับผิดชอบ ทางกลุ่มไม่ได้กำหนดค่าปรับหรือการกระทำที่รุนแรงไว้ในกฎระเบียบ คณะกรรมการของกลุ่มทำงานโดยไม่มีค่าตอบแทน ทำงานด้วยความเสียสละ

สวัสดิการสำหรับสมาชิก ปัจจุบันทางกลุ่มได้จัดสวัสดิการให้กับสมาชิก โดยช่วยเหลือเงินค่าทำศพฯ ละ 100 บาท เพราะเงินของกลุ่มมีไม่มาก ปัจจุบันทางกลุ่มมีทุนประมาณ 27,000 บาท

วันที่ 16 ของทุก ๆ เดือนจะเป็นวันประชุมของกลุ่มสัจจะ ดังนั้น กองทุนหมู่บ้านจึงไม่จัดว่าเป็นปัจจัยที่ส่งผลต่อการสร้างความเข้มแข็งในการรวมกลุ่มโดยตรง ทั้งนี้เนื่องจากการรวมกลุ่มเกิดก่อนที่กองทุนหมู่บ้านจะเข้าไป แต่อย่างไรก็ตามประกอบกับประชาชนบ้านหาดไคร้เต่า ยังไม่เห็นประโยชน์จากการรวมกลุ่มกระบวนการกลุ่มจึงพัฒนายากในหมู่บ้านนี้

“ชุมชนผม มีความสามัคคีกันน้อย ผมว่าถ้าเกิดความสามัคคี
แล้วจัดตั้งกลุ่มขึ้นแล้ว ผมว่าคนในชุมชนจะอยู่กัน ไม่พะว้าพะวง”

ถาม : ถึงคนที่ไม่เข้ากลุ่มทำไมไม่เข้ากลุ่ม

ตอบ : เนื่องจากว่าผลประโยชน์ไม่เอื้อพอ

“ผมอยากให้เกิดการสะสมทุน เรื่องนี้คุยกันมาตลอดแต่ไม่
ประสบผลสำเร็จเพราะเราจับกลุ่มไม่ได้ มันติดอยู่แค่นี้ จับกลุ่มไม่ได้”

5) ผลของกองทุนต่อปัจเจกชนและการใช้ประโยชน์

การเข้ามาของกองทุนทำให้ทุกคนมีส่วนร่วมหรือเข้ามามีสิทธิในเงินกองทุนนี้ ส่งผลให้
การใช้ประโยชน์จากกองทุนมีลักษณะหลากหลาย ตามความจำเป็นของสมาชิกแต่ละคนซึ่งสามารถ
มองเห็นประโยชน์จากวัตถุประสงค์ และการตัดสินใจเข้าร่วมเป็นสมาชิกกองทุนและการใช้
ประโยชน์จากกองทุน

ซึ่งวัตถุประสงค์และการตัดสินใจเข้าร่วมของสมาชิกในชุมชนบ้านหาดไข่เต่า ดังตัวอย่าง

“ผมมีทุนอยู่บ้างแต่ไม่มากนัก จึงไม่ขยายอาชีพประมงผม
พอมีกองทุนผมมีความคิดว่าจะดี เลยขอกู้และนำมาซื้อเรือเพิ่มขึ้น”
“จริงๆ ผมไม่เคยครีونเรื่องเงินเท่าไร แต่ตัดสินใจกู้เงินเพราะ
ต้องการเอาเงินมาลงทุนทำอาชีพของตัวเอง แต่ก่อนได้แต่คิด
แต่ไม่มีเงินลงทุนพอ”

สำหรับวัตถุประสงค์ของการกู้เงินของสมาชิกกองทุนหมู่บ้านหาดไข่เต่า พบว่าส่วนใหญ่ทำตาม
วัตถุประสงค์ มีส่วนน้อยเท่านั้นที่ไม่ทำตามวัตถุประสงค์

“ส่วนใหญ่ ก็ทำตามวัตถุประสงค์มีบ้างบางส่วนที่นำเงินไปทำอะไรไม่รู้
คนที่ทำจริงนำไปประกอบอาชีพจริงที่เห็นผลและประสบความสำเร็จแล้วก็มี”

สำหรับ การใช้ประโยชน์จากกองทุน ขอยกตัวอย่างผู้กู้ 2-3 ราย เพื่อสะท้อนให้เห็น
สภาพการใช้ประโยชน์จากกองทุนและผลประโยชน์ที่สมาชิกได้รับดังนี้

ตัวอย่าง 1 : นายมูอิน สนิทวงศ์ อาชีพเลี้ยงปลา ภูไปเลี้ยงปลาเพิ่ม

ถาม : ไม่ทราบว่าโครงการที่พี่ขอกู้ มีวัตถุประสงค์เพื่อนำเงินไปทำอะไร

ตอบ : กู้มาเพื่อเป็นเงินทุนในการเลี้ยงปลาแทบติม

ถาม : กู้เงินมาจำนวนเท่าไร

ตอบ : 20,000 บาท

ถาม : หลักการกู้เงินมีอย่างไรบ้าง

ตอบ : หลักการก็เหมือนกับสมาชิกคนอื่นๆ ผมได้สิทธิกู้ได้ 20,000 บาท ก็ต้องมีหลักทรัพย์
ค้ำประกันด้วย

ถาม : เงินที่กู้ไปนำไปประกอบอาชีพตามโครงการที่ขอกู้หรือไม่

ครับ : ได้ทำตามโครงการที่ขอกู้ ผมได้ขุดบ่อไว้สำหรับเลี้ยงปลา ซึ่งใช้ทุนตัวเองขุดก่อนแล้ว

ค่าขุดบ่อประมาณ 6,500 บาท ผมนำเงินไปซื้อพันธุ์ปลานิล 4,500 บาท และส่วนหนึ่ง
ซื้ออาหารปลา

ถาม : ก่อนกู้เงินจากกองทุนหมู่บ้าน พี่ประกอบอาชีพอะไร

ตอบ : เดิมมีอาชีพทำนา แต่ต่อมาเลิกการทำนา เพราะผลผลิตข้าวไม่คุ้มกับค่าใช้จ่าย หยุการทำนา
มาประมาณ 6 ปี เลย์นาที่นาทั้งหมด 8 ไร่ มาทำเป็นสวนผสม มีผลไม้บ้าง มีนาบางส่วน
มีบ่อเลี้ยงปลา ก่อนหน้านั้นผมเคยเลี้ยงปลาตุ๊กเห็นเป็นโอกาสดีเลยกู้เงินจากกองทุนหมู่บ้าน
มาเลี้ยงปลานิล

ถาม : เมื่อกู้เงินจากกองทุนหมู่บ้านแล้ว พี่นำเงินส่วนนี้ไปทำอะไร

ตอบ : ผมนำเงินส่วนหนึ่งไปซื้อพันธุ์ปลานิล จำนวน 4,500 ตัว เงินอีกส่วนหนึ่งไว้ซื้ออาหาร
ผมเลี้ยงมาประมาณ 4 เดือน โดยปรับปรุงบ่อนิดหน่อย ตอนนี้ก็ใกล้จะจับปลาขายได้แล้ว
แต่ผมรอราคาปลานิลดีกว่านี้หน่อย อย่างน้อยต้องได้กิโลกรัมละ 37 บาท ตอนนี้ตัวหนึ่ง
หนักประมาณครึ่งกิโลกรัมแล้ว

ถาม : คิดว่าตอนจับจะได้กำไรเท่าไร

ตอบ : ถ้าปลาไม่ตาย ผมคิดว่าได้กำไร 5,000 บาท

ถาม : ไม่ทราบว่าเงินที่กู้ไปส่งผลต่ออาชีพ รายได้ครอบครัวของพี่อย่างไรบ้าง

ตอบ : ก็ได้เป็นแหล่งเงินทุนในการประกอบอาชีพ ตอนนี้ผมยังไม่ถึงเวลาการชำระคืน เพราะเพิ่งกู้
มาได้แค่ 4 เดือน เมื่อผมจับปลาตุ๊กนี้ขายได้แล้ว ผมมีโอกาสนำเงินนี้ไปลงทุนอย่างอื่น
ได้อีก อาจจะเลี้ยงปลาต่อหรืออาจนำมาลงทุนในไร่นาสวนผสม เงินกองทุนหมู่บ้านช่วย
สร้างอาชีพให้กับชาวบ้านได้ แต่ตัวผู้กู้ต้องรู้จักวางแผนว่าตัวเองจะทำอาชีพอะไรดีเพื่อให้
เกิดประโยชน์สูงสุด สามารถมีเงินมาชำระคืนกับกองทุนได้เมื่อตนครบกำหนด บางครั้ง
แม้เงินที่กู้มาอาจจะไม่พอต่ออาชีพ แต่เราต้องบริหารจัดการให้ถูกด้วย

ถาม : เลี้ยงนานแค่ไหนถึงจะจับขายได้

ตอบ : ก็ประมาณ 4-5 เดือน จะมีน้ำหนักตัวละประมาณครึ่งกิโลกรัม

ถาม : เงินที่กู้ไป 20,000 บาท เพียงพอไหม

ตอบ : ถ้าต้องมาเริ่มซุกบ่อใหม่ คิดว่าเงิน 20,000 บาทไม่พอ แต่ผมมีบ่อเก่าอยู่แล้ว มาปรับปรุง

นิดหน่อย อีกอย่างปลาก็กินอาหารเยอะ สัปดาห์หนึ่งเกือบพันบาท

ถาม : ตอนนี้ครอบครัวที่ประสบปัญหาเกี่ยวกับการประกอบอาชีพไหม

ตอบ : ไม่มี เพราะผมทำไร่นาสวนผสมอยู่ก่อนแล้วและออกทะเลหาปลาด้วย ตอนนี้ก็กำลังให้เขา

ต่อเรือลำใหม่อยู่ ก็ถือว่ามีกินไม่ถึงกับอด

ถาม : เท่าที่สังเกตเห็นคนในหมู่บ้านหาดไข่เต่าที่กู้เงินจากกองทุนหมู่บ้านไปประกอบอาชีพ

สร้างงาน สร้างรายได้ให้กับเขาหรือเปล่า

ตอบ : คนที่ตั้งใจทำมาหากิน เมื่อกู้เงินไปแล้วก็ทำตามที่ตั้งใจไว้ รู้จักหาทางทำมาหากินประสบ

ผลสำเร็จก็มี อย่างเช่น คุณเจ๊ะหลี โต๊ะหวัง ตอนนี้ก็ถือว่าประสบผลสำเร็จในอาชีพแล้ว

มีรายได้ทุกเดือนสามารถเลี้ยงครอบครัวได้อย่างสบาย บางคนก็กำลังรอความสำเร็จ เช่น

คนที่เลี้ยงปลา เลี้ยงไก่หรือเลี้ยงวัว แต่บางคนน่าเป็นห่วงเอาเงินไปจ่ายไม่ก่อให้เกิดอาชีพ

ไม่รู้ว่าเมื่อครบกำหนดจะเอาเงินจากไหนมาคืนเขา

ถาม : ถ้าเปรียบเทียบเป็นเปอร์เซ็นต์ระหว่างคนนำเงินไปแล้วนำไปประกอบอาชีพจริง กับนำเงินไป

ทำผิดวัตถุประสงค์มีกี่เปอร์เซ็นต์

ตอบ : ในความรู้สึก ความคิดของผม ผมว่าถ้ากู้เงินไปแล้วนำไปประกอบอาชีพจริงมีประมาณ 60

เปอร์เซ็นต์ ส่วนที่เหลือนำเงินไปทำอะไรผมไม่ทราบ

ตัวอย่าง 2 : นายเกษตร แซ่โล่ อาชีพเลี้ยงกุ้งกุลาดำ กู้ไปเพื่อต้องการขยายกิจการเลี้ยง กุ้งกุลาดำ

ถาม : เงินที่กู้ไปนำไปประกอบอาชีพตามโครงการที่ขอกู้หรือไม่

ตอบ : ครับ ได้ทำตามโครงการที่ขอกู้ ผมมีอาชีพเลี้ยงกุ้งกุลาดำอยู่แล้ว การกู้เงินครั้งนี้เป็นการ

นำเงินมาเสริมกับทุนที่มีอยู่

ถาม : เมื่อกู้เงินจากกองทุนหมู่บ้านแล้ว พินำเงินส่วนนี้ไปทำอะไร

ตอบ : ผมเลี้ยงกุ้งกุลาดำอยู่แล้ว เลี้ยงจำนวน 2 ไร่ ต้องใช้ทุนเยอะมาก โดยเฉพาะค่าอาหารกุ้ง

ตอนนี้กุ้งกินอาหารวันละเกือบ 1,000 บาท พอมีเงินกองทุนหมู่บ้านผมเลยเห็นโอกาส

เลยกู้เงินกับกองทุนหมู่บ้าน ผมไม่เคยกู้เงินจากแหล่งเงินใดๆ เลย ในหมู่บ้านก็มีเงินกู้

นอกระบบ คิดดอกเบี้ยสูงถึงร้อยละ 20-30 บาท ผมคิดว่าเงินกองทุนหมู่บ้านดีมากได้

ช่วยเหลือชาวบ้านที่ต้องการประกอบอาชีพจริงๆ ชาวบ้านที่เขาไม่มีเงินลงทุนในการ

ประกอบอาชีพ อย่างผมกู้มา 15,000 บาท ผมเสียค่าธรรมเนียม 300 บาท ในหนึ่งปี

ซึ่งหาที่ไหนไม่ได้แล้ว นับว่าเงินกองทุนหมู่บ้านได้ช่วยชาวบ้านจริงๆ

ถาม : ตอนนี้ก็ใกล้เวลากำหนดชำระคืน ไม่ทราบว่าจะเงินที่กู้ไปส่งผลกระทบต่อครอบครัวของพี่อย่างไรบ้าง

ตอบ : ตอบได้ยาก เพราะเงินที่กู้มา ถ้าเทียบกับเงินทุนที่ลงไป ก็นับว่าเป็นเงินเพียงเล็กน้อยการจับ
 กู้ในแต่ละครั้งกำไรที่ได้ก็ไม่แน่นอน มากบ้างน้อยบ้าง ขาดทุนบ้าง แต่เมื่อครบชำระคืน
 ผมก็มีเงินเตรียมไว้สำหรับชำระคืนแล้ว

ถาม : เงินที่กู้ไป 15,000 บาท เพียงพอไหม

ตอบ : ถ้าเทียบกับค่าใช้จ่าย เงินทุนในการเลี้ยงกุ้งกุลาดำ พู๊ดได้เต็มปากเต็มคำว่ามันน้อยมาก แต่ผม
 คิดว่าดีกว่าที่เราไปกู้เงินจากแหล่งอื่น ซึ่งมีดอกเบี้ยสูงกว่า นับว่าเงินกองทุนหมู่บ้านก็
 สร้างทางเลือก สร้างโอกาสให้ผมอีกทางหนึ่ง

ตัวอย่าง 3 : นายสุบ ตะเ ออาชีพเลี้ยงวัว กู้เงินไปเพื่อเลี้ยงวัว

ถาม : ไม่ทราบว่าโครงการที่พี่ขอกู้ มีวัตถุประสงค์เพื่อนำเงินไปทำอะไร

ตอบ : กู้มาเพื่อซื้อวัว

ถาม : กู้เงินมาจำนวนเท่าไร

ตอบ : 15,000 บาท

ถาม : หลักการกู้เงินมีอย่างไรบ้าง

ตอบ : ผมเขียนโครงการขอกู้เป็นจำนวนเงิน 15,000 บาท ก็ได้รับการอนุมัติตามจำนวนที่ขอกู้โดยมี
 หลักทรัพย์ค้ำประกัน และมีค่าธรรมเนียมจากเงินที่กู้ไป ถ้ากู้เงินจำนวน 10,000 บาท ก็จะ
 เสียค่าธรรมเนียม 200 บาท อย่างผมกู้มา 15,000 บาท ผมต้องจ่ายค่าธรรมเนียม 300 บาท

ถาม : เงินที่กู้ไปนำไปประกอบอาชีพตามโครงการที่ขอกู้หรือไม่

ตอบ : ครับ เมื่อได้เงินมาผมก็นำไปซื้อวัวทันที

ถาม : ก่อนกู้เงินจากกองทุนหมู่บ้านประกอบอาชีพอะไร

ตอบ : ผมมีอาชีพทำประมงเป็นหลัก ส่วนใหญ่จะออกทะเลหาปลาทุกวัน แต่ผมก็เลี้ยงวัวไว้เป็น
 อาชีพเสริม ตอนนี้ผมเลี้ยงวัวไป 4 ตัว ทำสวนบ้างเล็กๆ น้อยๆ

ถาม : เมื่อกู้เงินจากกองทุนหมู่บ้านแล้วพื่อนำเงินส่วนนี้ไปทำอะไร

ตอบ : เมื่อได้รับเงินก็นำไปซื้อวัวทันที ผมกู้เงิน 15,000 บาท ผมนำไปซื้อวัว 8,000 บาท วัวของผม
 ชื่อว่า “ขาวทักษิณ” เหตุที่ชื่อนี้เพราะว่ารัฐบาลทักษิณให้เงินกองทุนหมู่บ้านมาว่าที่ผม
 ซื้อเป็นวัวสีขาว ผมจึงเรียกว่า ขาวทักษิณ ส่วนเงินที่เหลือผมนำไปซื้ออุปกรณ์ประมงเพื่อ
 ออกทะเลหาปลา เพราะอวนของผมมีคนขโมยไป ผมต้องซื้อใหม่ ตอนนี้วัวของผมก็โต
 แล้วแต่ผมยังไม่ขาย อยากเลี้ยงไว้ให้ได้ราคามากกว่านี้

ถาม : วัวที่ซื้อใหม่ (ขาวทักษิณ) ไม่ทราบว่าเป็นตัวผู้หรือตัวเมีย

ตอบ : ตัวผู้

ถาม : ทำไมไม่ซื้อตัวเมียไว้เป็นแม่พันธุ์ไว้ให้ออกลูก แล้วจะได้ขายลูก

ตอบ : แม่พันธุ์ของเรามีอยู่แล้ว และก็ออกลูกแล้วด้วย จุดประสงค์ของผมคือ ซื้อมาขุนให้อ้วนเมื่อได้ราคาก็จะขายเอากำไร

ถาม : ถ้าใช้เวลาเลี้ยง 1 ปี สามารถขายได้กำไรเท่าไร

ตอบ : ตอนนี้ยังไม่อยากขาย จะเลี้ยงให้ตัวโตกว่านี้ จะขายได้ราคาดีกว่านี้

ถาม : ถ้าไม่ขายแล้วพี่จะเอาเงินที่ไหนดมามาคืนกับกองทุนในเดือนมกราคม 2546

ตอบ : ก็จะเอาเงินจากส่วนอื่นก่อน หรืออาจจะขายวัวตัวอื่นไปก่อน

ถาม : ถ้าขายตอนที่วัวกำลังได้ราคา คิดว่าจะได้กำไรเท่าไร

ตอบ : คิดว่าได้กำไรประมาณ 6,000-7,000 บาท

ถาม : ตอนนี้ก็ใกล้เวลากำหนดชำระคืน ไม่ทราบว่าเงินที่กู้ไปส่งผลตอบแทนครบถ้วนอย่างไรบ้าง

ตอบ : ผมมีวัวขึ้นมา 1 ตัว โดยการดูแลไม่ต้องลงทุนมีค่าใช้จ่ายอีกแล้ว เลี้ยงไว้เพื่อขุนให้ได้ราคา มีบ้างก็แก้ตัดหญ้าไว้ให้วัวกิน ผมคิดว่าเป็นอาชีพที่ดีเหมือนกัน อัตราการเสี่ยงหรือตายก็น้อย การดูแลก็ไม่ต้องพิถีพิถันเท่าไร แต่ต้องใช้เวลาดูแลนานหน่อยถึงจะขายได้

ถาม : เงินที่กู้ไป 15,000 บาท เพียงพอไหม

ตอบ : เพียงพอแล้วสำหรับการนำมาเลี้ยงวัว แต่อาชีพอื่นผมไม่ทราบ เราต้องรู้จักเลือกประกอบอาชีพด้วย

ตัวอย่าง 4 : นายเจ๊ะหลี โตะหวัง อาชีพต่อเรือทำประมง กู้ไปเพื่อประกอบอาชีพต่อเรือประมง

ถาม : ไม่ทราบว่าโครงการที่พี่ขอกู้ มีวัตถุประสงค์เพื่อนำเงินไปทำอะไร

ตอบ : กู้มาเพื่อลงทุนในการประกอบอาชีพต่อเรือประมง

ถาม : กู้เงินมาจำนวนเท่าไร

ตอบ : 15,000 บาท

ถาม : หลักการกู้เงินมีอย่างในบ้าง

ตอบ : เนื่องจากในหมู่บ้านมีจำนวนครัวเรือนมาก ประมาณ 300 กว่าครัวเรือน จำนวนผู้ขอกู้มีมากถึง 145 คน ทำให้จำนวนเงินไม่เพียงพอกับจำนวนผู้ขอกู้ ทางคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านและสมาชิกกองทุนจึงมีมติให้จับฉลากว่าสมาชิกคนใดจะได้ปีแรก หรือปีที่ 2 ผมจับฉลากได้ปีแรก ได้เสนอโครงการกู้เงินมาเพื่อทำอาชีพต่อเรือประมง จำนวนเงินที่ผมขอกู้ 15,000 บาท คณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านจะพิจารณาอนุมัติ โดยดูวัตถุประสงค์ของโครงการเป็นหลัก ผมได้รับเงินกู้ 15,000 บาท ตามที่ขอกู้ไป โดยมีหลักทรัพย์ที่ดินค้ำประกัน

ถาม : เงินที่กู้ไปนำไปประกอบอาชีพตามโครงการที่ขอกู้หรือไม่

ตอบ : ครับ ได้ทำตามโครงการที่ขอกู้ ผมนำเงินมาเป็นทุนในการรับจ้างต่อเรือประมง ผมเป็น

ลูกจ้าง ไปรับจ้างต่อเรือกับคนในหมู่บ้าน ซึ่งเปรียบเสมือนญาติ ผมก็ได้เรียนรู้การต่อเรือ ทั้งขนาดเล็กและขนาดใหญ่จากเขา ผมทำงานอยู่กับเขาก็หลายปีจนสามารถประกอบทั้ง เรือขนาดเล็กและขนาดใหญ่ อยากจะออกมาประกอบอาชีพเป็นธุรกิจของตัวเอง แต่ไม่มี เงินทุน ไม่มีเครื่องมือ อุปกรณ์ในการทำ

ถาม : เมื่อกู้เงินจากกองทุนหมู่บ้านแล้ว ให้นำเงินส่วนนี้ไปทำอะไร

ตอบ : เอมามาประกอบอาชีพต่อเรือเป็นของตัวเอง โดยนำเงินไปซื้อวัสดุ เช่น ไม้ อุปกรณ์ต่างๆ เครื่องมือยังไม่ได้ซื้อเพราะราคาแพง ผมยืมเครื่องมือของคนอื่นมาก่อน โดยรับจ้าง ประกอบให้กับคนที่มาจ้าง ถ้าเจ้าของเรือซื้ออุปกรณ์ทุกอย่างมาให้ก็จะคิดเฉพาะค่าแรง โดยเรือลำเล็กคิดค่าแรง 4,000 บาท ถึง 5,000 บาท เรือลำเล็กเมื่อประกอบเสร็จจะขายลำละ 14,000-16,000 บาท ถ้าเรือขนาดใหญ่ราคาอยู่ที่ 22,000-25,000 บาท มีทั้งจ้างทำโดยเจ้าของ ซื้ออุปกรณ์มาให้และรับจ้างทำทั้งลำผมจะซื้ออุปกรณ์ทุกอย่าง แล้วขายเต็มราคา

ถาม : เรือลำหนึ่งใช้เวลาทำเท่าไร

ตอบ : ถ้าเป็นเรือลำเล็กก็ใช้เวลา 7-8 วัน ถ้าเป็นเรือขนาดใหญ่ก็ประมาณ 8-10 วัน

ถาม : ตอนนี้ก็ใกล้เวลากำหนดชำระคืน ไม่ทราบว่าจะเงินที่นำไปส่งผลตอบแทนของพี่อย่างไรบ้าง

ตอบ : ก็ได้เป็นเงินทุนในการประกอบอาชีพ ในหมู่บ้านก็มีแหล่งเงินกู้เป็นเงินกู้ธนาคาร คิดดอกเบี้ยร้อยละ 20-30 บาท ผมคิดว่าเงินกองทุนหมู่บ้านดีมาก ได้ช่วยเหลือชาวบ้านที่ ต้องการประกอบอาชีพจริงๆ ตอนนี้ผมมีเงินพร้อมที่จะคืนให้กับกองทุนหมู่บ้านแล้ว จากระยะเวลาเกือบ 1 ปี แต่ก่อนผมไม่มีเครื่องมือเป็นของตัวเอง แต่ตอนนี้ผมสามารถ สร้างเครื่องมือในการต่อเรือได้ครบทุกชนิด

ถาม : เครื่องมือที่ซื้อมาทั้งหมดราคาเท่าไร

ตอบ : เกือบ 30,000 บาท

ถาม : ใน 1 เดือนต่อเรือได้กี่ลำ มีรายได้เท่าไร

ตอบ : ตอนนี้มีคนมาจ้างให้ต่อเรือไม่ขาดระยะ ถ้าทำทุกวันในหนึ่งเดือนก็จะได้ประมาณ 3 ลำ ทำให้ผมมีรายได้ต่อเดือนประมาณ 15,000 บาท ตอนนี้ทำให้ครอบครัวของผมมีรายได้ ทุกเดือน

จากตัวอย่างที่นำมาเสนอทั้งหมด จะเห็นว่ากองทุนหมู่บ้านค่อนข้างจะประสบความสำเร็จ โดยเฉพาะในบุคคลที่นำไปประกอบกิจกรรมตามวัตถุประสงค์ และมีข้อน่าสังเกตว่า กองทุนหมู่บ้าน ขาดไข่เต่า แม้ในภาพรวมของการบริหารจะไม่ประสบความสำเร็จมากนัก กล่าวคือ มีความขัดแย้ง และเห็นว่าคณะกรรมการไม่มีความยุติธรรม แต่ในแง่ของผู้กู้ค่อนข้างประสบความสำเร็จ ซึ่งเป็น ปรากฏการณ์ที่น่าศึกษาเป็นอย่างยิ่งว่าเป็นเพราะเหตุใด

6) ปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงานกองทุนหมู่บ้าน หาดไข่มุก

สำหรับปัญหาการดำเนินงานกองทุนหมู่บ้านหาดไข่มุกที่ได้จากการสัมภาษณ์มีดังนี้

- 1) จำนวนครัวเรือน จำนวนประชากรในแต่ละหมู่บ้านไม่เท่ากัน สำหรับหมู่บ้านที่มีครัวเรือนเยอะ เงิน 1 ล้านบาทจะไม่พอกับจำนวนผู้ประสงค์ขอกู้ คณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านต้องแก้ปัญหาเอง ทำให้เกิดความไม่พอใจแก่ผู้ที่ไม่ได้กู้เงิน
- 2) ชาวบ้านมองว่าการกำหนดระยะชำระคืนภายใน 1 ปีสั้นไป เพราะกิจกรรมบางอย่าง เช่น การเลี้ยงวัว ต้องใช้เวลามากกว่า 1 ปี จึงจะขายวัวหรือลูกวัวมาคืนกองทุนได้
- 3) ทำอย่างไรจึงจะทำให้คนยากจนสามารถกู้เงินจากกองทุนได้มากขึ้น เพราะคนจนไม่กล้ากู้ เมื่อถึงกำหนดไม่รู้จะเอาเงินที่ไหนมาส่งคืนให้กับกองทุน อีกอย่างไม่มีผู้ค้ำประกันให้กับคนยากจน ประเด็นที่น่าพิจารณา คือ การรวมกลุ่มทำกิจกรรมที่สามารถสร้างรายได้และช่วยกันในกลุ่ม และจัดทำค้ำประกันแบบกลุ่มสำหรับคนมีรายได้น้อย
- 4) การเก็บค่าสัจจะเดือนละ 20 บาท/คน เก็บได้บ้างไม่ได้บ้าง ช่วงแรกๆ จะเก็บได้ แต่ระยะหลังสมาชิกเริ่มไม่จ่ายค่าสัจจะ คณะกรรมการกองทุนพยายามเร่งรัดหนี้ส่วนนี้อยู่
- 5) คณะกรรมการขาดการประสานงานกัน บางคนขาดความรับผิดชอบ เพราะการทำงานไม่มีคำตอบแทน การแบ่งภาระหน้าที่ไม่ครบถ้วน มีการประชุมกันน้อย

ข้อเสนอแนะจากผู้ศึกษา

ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยสามารถแบ่งข้อเสนอแนะออกเป็น 3 ด้านด้วยกัน คือ ข้อเสนอแนะด้านการปรับปรุงแก้ไขระเบียบข้อบังคับของกองทุน ด้านการบริหารจัดการกองทุนและด้านการนำเงินไปพัฒนากิจกรรมอาชีพของสมาชิกกองทุน

ด้านการปรับปรุงแก้ไขระเบียบข้อบังคับของกองทุน

1. ระยะเวลาการชำระเงินคืน ควรมีการยืดระยะเวลาการชำระเงินคืนให้มีระยะเวลานานกว่าที่เป็นอยู่ เพราะว่าการดำเนินการบางอย่าง ไม่สามารถให้ผลผลิตได้ภายใน 1 ปี แต่ถ้ามากกว่า 1 ปี ก็สามารถให้ผลผลิตได้ เช่น การปลูกไม้ผล ซึ่งจะทำให้การชำระเงินคืนแก่กองทุนมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น
2. ควรฝึกอบรมคณะกรรมการในเรื่องเกี่ยวกับการจัดการกองทุนก่อน เช่น เรื่องการทำบัญชี การบริหารงานแต่ละบุคคลมีหน้าที่รับผิดชอบตรงส่วนไหนก่อน ทำให้การบริหารจัดการมีประสิทธิภาพมากกว่านี้

ด้านการบริหารจัดการกองทุน

1. รูปแบบการดำเนินงาน ควรมีการกำหนดรูปแบบการดำเนินงานที่มีความชัดเจนกว่าที่มีอยู่ เช่น ควรมีการประชุมอย่างน้อยเดือนละ 1 ครั้ง ซึ่งเป็นการประชุมที่เกี่ยวข้องกับกองทุนโดยเฉพาะ เพื่อจะได้มีการติดตามประเมินผลการดำเนินการของสมาชิกผู้กู้อย่างใกล้ชิด และแนะนำสมาชิกในเรื่องต่างๆ เช่น การทำบัญชีรายรับรายจ่ายเงิน การแนะนำการประกอบอาชีพเสริมต่างๆ รวมทั้งในเรื่องของการทำบัญชีเงินกองทุนก็ควรจะมีการทำอย่างถูกต้องและเหมาะสมโดยก่อนให้กู้ควรสร้างความรู้ ความเข้าใจแก่สมาชิกด้วย รวมทั้งควรอบรมกรรมการในเรื่องดังกล่าว
2. ลงโทษผู้ที่ใช้เงินไม่ตรงตามวัตถุประสงค์ของการขอกู้ ควรมีรูปแบบการลงโทษสมาชิกผู้กู้ที่ปฏิบัติไม่ตรงกับคำขอกู้โดยอาจมีการกำหนดข้อตกลงในระหว่างกันขึ้น เช่น ครั้งแรกอาจมีการเตือนก่อน ต่อมาถ้ายังไม่ได้ผลก็อาจจะมีการลงโทษโดยการยกเลิกทั้งหมดของผู้กู้และให้หาเงินที่ได้กู้ไปมาคืน และขั้นรุนแรงคือ ไม่ปล่อยกู้ให้กับสมาชิกผู้นั้นอีกเป็นเวลานานอย่างน้อย 1 ปี จนกว่าจะมีพฤติกรรมที่ดีขึ้นและคณะกรรมการเห็นสมควรว่าอนุมัติให้กู้

ด้านการนำเงินกู้ไปพัฒนากิจกรรมอาชีพของสมาชิกกองทุนฯ

1. การกำหนดวงเงินกู้สำหรับสมาชิกแต่ละอาชีพ ควรจะมีการกำหนดวงเงินกู้สำหรับสมาชิกแต่ละอาชีพให้มีจำนวนต่างกัน เพราะว่าบางอาชีพมีความจำเป็นในการใช้เงินน้อย บางอาชีพมีความจำเป็นใช้เงินมาก และอีกอย่างหนึ่งเพื่อเป็นการป้องกันความเสี่ยงในการชำระคืน เพราะผู้กู้ไม่สามารถหาเงินมาชำระคืนได้ทัน หรืออีกแง่หนึ่งถ้าผู้ประกอบอาชีพที่ให้ผลตอบแทนสูง แต่ได้รับเงินกุน้อยไปก็จะเป็นการจำกัดโอกาสในการสร้างอาชีพและสร้างรายได้ของผู้กู้นั้น
2. การควบคุมติดตามผู้กู้ ควรจะมีคณะกรรมการอีกชุดหนึ่งที่จะคอยติดตามการดำเนินการของผู้กู้ว่าตรงตามวัตถุประสงค์ที่ได้แจ้งไว้แก่ คณะกรรมการกองทุนหรือไม่ เพื่อจะได้แจ้งให้คณะกรรมการผู้อนุมัติเงินกู้ทราบ และหาแนวทางแก้ไขต่อไป ซึ่งจะช่วยให้การดำเนินการของคณะกรรมการปล่อยกู้สามารถดำเนินการได้อย่างมีประสิทธิภาพในระยะยาว

บรรณานุกรม

- คณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติ, สำนักงาน. 2544. **ระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติ พ.ศ. 2544.** สำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี.
- คณิตา ศรีประสม. 2545. **อาชีพเสริมในชุมชนประมงพื้นบ้าน.** โครงการการจัดการทรัพยากรชายฝั่งภาคใต้.
- นฤทธิ์ ดวงสุวรรณ. 2545. **คนลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา.** โครงการการจัดการทรัพยากรชายฝั่งภาคใต้.
- วัฒนา สุกันต์ศิลป์. 2544. **วัฒนธรรมบริโภคของแรงงานรับจ้างในชนบท.** สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- องค์การบริหารส่วนตำบลนาปะขอ. 2546. **แผนพัฒนาตำบลนาปะขอ อำเภอบางแก้ว จังหวัดพัทลุง.**

ทุนชุมชน:รากแก้วของการเติบโตของกองทุนหมู่บ้าน

ชุดที่ 6: บทเรียนจากภาคใต้
กองทุนหมู่บ้านจังหวัดท่องเที่ยว
ดร. จิรพันธ์ ไตรทิพจรัส

สรุปสำหรับผู้บริหาร

การวิจัยโครงการวิจัยและประเมินกองทุนหมู่บ้าน

: ศึกษากรณีหมู่บ้านในจังหวัดท่องเที่ยว

การวิจัยเชิงคุณภาพในครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์ที่จะต้องการทราบถึงความเคลื่อนไหวและกระบวนการดำเนินงานเกี่ยวกับกองทุนหมู่บ้านที่เกิดขึ้นในระดับชุมชน ว่ามีความเป็นไปได้หรือมี ปัญหาและอุปสรรคอะไรบ้างในอันที่จะทำให้ชุมชนบรรลุเป้าหมายในระยะยาวที่ได้วางไว้ ทั้งนี้เพื่อให้รัฐบาลได้ปรับเปลี่ยนนโยบาย รวมทั้งกรอบการดำเนินงานให้เหมาะสมกับสถานการณ์ที่เกิดขึ้น

กลุ่มตัวอย่างในการวิจัย ได้มาจากผู้ให้ข้อมูลหลักในพื้นที่ซึ่งเป็นสนามของการเก็บข้อมูล คืออยู่ในหมู่บ้านท่องเที่ยวที่ถูกคัดเลือกมาอย่างเฉพาะเจาะจงว่ามีชื่อเสียงติดอันดับโลกด้านแหล่งท่องเที่ยวทางทะเล สำหรับวิธีการสุ่มตัวอย่างในเชิงทฤษฎี (theoretical sampling) และสุ่มโดยวิธีการสโนว์บอล (snow-ball technique) เก็บข้อมูลด้วยการสังเกต และสัมภาษณ์ระดับลึกจากผู้ให้ข้อมูลหลักที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับโครงการ รวมกลุ่มตัวอย่างทั้งสิ้น 31 คน

ผลการศึกษาค้นคว้าพบว่า

1. ชุมชนในช่วงก่อนการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัย ยุคสังคมประเพณี ช่วงปี 2505-2514 ชีวิตความเป็นอยู่ของคนในหมู่บ้านยังเป็นแบบหาอยู่หากิน มีการนำผลผลิตจากป่าไปจำหน่ายนอกหมู่บ้านบ้าง และมีการอบรมสั่งสอนบุตรหลานให้เรียนรู้จากประสบการณ์จริง

2. การเปลี่ยนแปลงไปสู่ความทันสมัยของหมู่บ้านท่องเที่ยวในยุคแรกคือ ช่วงปี 2515-2533 เริ่มมีการผลิตพืชผลทางการเกษตรเพื่อส่งออกจำหน่ายยังท้องตลาด วิธีการผลิตที่ใช้เทคโนโลยีจากภายนอกชุมชนมีมากขึ้นในปี 2524-2525 มีการนำกระแสไฟฟ้าเข้าสู่หมู่บ้าน การซื้อขายที่ดินจากคนนอก ซึ่งถือว่าเป็น **จุดเปลี่ยน (turning point)** ที่สำคัญของหมู่บ้าน ทั้งในด้านของเวลา สถานที่ และคน สำหรับพลังผลักดันที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างสำคัญของหมู่บ้าน ได้แก่ **พลังจากภายนอก** คือ สิ่งอำนวยความสะดวกพื้นฐาน ถนน ไฟฟ้า น้ำประปา และคนต่างถิ่น และ **พลังจากภายในหมู่บ้าน** คือความต้องการด้านการศึกษาด้านวัตถุเพิ่มขึ้น

3. การเปลี่ยนแปลงของชุมชนภายใต้กระบวนการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัย วิถีชีวิตแบบสังคมเมืองและระบบคุณค่าแบบบริโภคนิยม มีผลต่อความเสื่อมถอยของค่านิยมดั้งเดิมที่ดีงามและวิถีชีวิตแบบสังคมประเพณีของคนในชุมชน จากสังคมแห่งความเอื้ออาทรที่ทุกคนในชุมชนมีความเกี่ยวข้องเป็นเครือญาติ เป็นผู้ร่วมชะตากรรมเดียวกัน จากชุมชนเรียบง่าย

อั่งดงามเริ่มมีถนนมาตรฐานสายหลักเข้าสู่หมู่บ้านซึ่งได้รับการพัฒนาด้านวัตถุเพิ่มขึ้นในทุกด้าน มีผลให้ผู้คนได้รับความสะดวกสบายทางกาย มีผลต่อการปรับเปลี่ยนอาชีพของเกษตรกร พึ่งตนเอง มาเป็นเศรษฐกิจผู้ขายที่ดิน และกลั้บกลายมาเป็นเจ้าของกิจการที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว หรือเป็นลูกจ้างของภาคอุตสาหกรรมบริการด้านการโรงแรมและการท่องเที่ยว

การอพยพย้ายถิ่นเข้าสู่หมู่บ้าน จำนวนประชากรที่เพิ่มสูงขึ้น มีผลต่อปัญหาต่างๆ คือ การพนัน หว่ยหั้น อบายมุข ยาเสพติด ลักขโมย ใจผู้ร้าย มีอาคารและสิ่งก่อสร้างมากมายเกิดขึ้นอย่างไร้ระเบียบ ขาดการวางผังเมืองและขาดการวางแผนที่ดี มีอุบัติเหตุจราจร ควันพิช เสี่ยงรบกวน ชยะ น้ำเสีย คนหนุ่มสาวออกจากบ้านไปทำมาหากิน คนแก่และเด็กถูกทอดทิ้ง เด็กๆ ขาดผู้ดูแลอบรมสั่งสอนอย่างใกล้ชิด ความรัก ความผูกพันในครอบครัว ความสงบและความมีสัจจวาจาของคนในหมู่บ้านค่อยๆ ลดลง

3. การปรับตัวของชุมชน ชุมชนมีผู้นำและสมาชิกที่ดี มีการรวมตัวจัดตั้ง **“ชมรมรักษ์หมู่บ้านท่องเที่ยว และกองทุนรักษ์หมู่บ้านท่องเที่ยว”** มีเป้าหมายเพื่อแก้ปัญหาและวางแผนอนาคต มี**ทุนชุมชน** ซึ่งประกอบด้วย **ทุนมนุษย์** คือคนจากเทศบาลและองค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) นักวิชาการ และประชาชน รวมตัวเป็นไตรภาคี วางแผนร่วมแก้ปัญหาเพื่อพัฒนาชุมชน มีการระดม**ทุนทางเศรษฐกิจ** เพื่อใช้เป็นกองกลางดำเนินงานของกลุ่ม มี**ทุนสังคมวัฒนธรรม** คือวิถีชีวิตไทย ความเอื้ออาทร ความสามัคคี ที่มีผลต่อการกลมเกลียวให้คนในชุมชนเกิดความรักใคร่ปรองดองกัน มี**ทุนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม** เป็นทุนที่มีคุณค่ามหาศาลของชุมชน เกิดอาชีพหลากหลายทางการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน อาทิ บริการมัชยหาต บ้านเช่า ร้านอาหาร เครื่องดื่ม ภัตตาคารขนาดใหญ่ หมอนวดชายหาต รถตุ๊กๆ เรือเจตสกี เรือแคนู เสริมสวริมหาต และอาชีพเสริมอื่นๆ เพื่อร่วมกันแก้ไขปัญหามิต

4. กองทุนหมู่บ้านในกระแสการพัฒนาและผลที่มีต่อชุมชนท่องเที่ยว เกิดขึ้นตามนโยบายของรัฐบาล ในระยะแรกของการดำเนินงานกองทุน จะเป็นไปตามคำแนะนำของเจ้าหน้าที่ภาครัฐ มีผลต่อการปฏิบัติตามระเบียบของกองทุนที่ค่อนข้างจะตึงตัว ต่อมาคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านได้จัดเสวนากลุ่มประชาคมกองทุน เพื่อทำความเข้าใจและหาแนวทางในการแก้ไขปัญหา มีผลให้ทุกฝ่ายเกิดความเข้าใจและพัฒนาการดำเนินงานตามปรัชญาของกองทุนมากขึ้น

5. ข้อดีของกองทุนหมู่บ้านท่องเที่ยว คือ ชาวบ้านมีความพึงพอใจที่มีกองทุน เงื่อนไข และวิธีการกู้ยืมค่อนข้างทำได้ง่าย ไม่ยุ่งยาก การกู้และการนำเงินกองทุนมาใช้ประโยชน์ในการบรรเทาความขัดข้องเดือดร้อนของชาวบ้านทำได้รวดเร็ว และความเสียสละของผู้นำชุมชน มีผลต่อความพึงพอใจของผู้กู้และผู้ที่เกี่ยวข้อง

6. ปัญหาในการดำเนินงานกองทุนหมู่บ้านทองเที่ยวคือ บางคนชำระเงินกู้ไม่ตรงตามเวลาที่กำหนด การกู้ยืมเงินของสมาชิกส่วนใหญ่เป็นการเสริมอาชีพเดิมเพราะวงเงินที่ให้กู้ค่อนข้างน้อย การสรรหากรรมการกองทุนค่อนข้างยาก ผู้กู้ไม่ได้รับใบเสร็จรับเงินทันทีที่ชำระเงินกู้ สมาชิกและผู้ที่เกี่ยวข้องเกิดความไม่มั่นใจในข้อยุติเกี่ยวกับการกำหนดระยะเวลาในการส่งเงินกู้

7. วิธีการแก้ไขปัญหาของกองทุนคือ จัดระบบการคืนเงินกู้โดยใช้มาตรการทางสังคม วัฒนธรรม ทั้งทางด้านวิถีประชา จารีต และกฎระเบียบ มาใช้ในการควบคุมทางสังคมให้คนชำระเงินกู้ตามบรรทัดฐานที่กำหนด คือ กรรมการกองทุนติดตามทวงเงินกู้จากผู้กู้โดยตรง ใช้ความเป็นมิตร และปียวาจา ทวงเงินกู้โดยผ่านทางญาติผู้ใหญ่ ทวงเงินกู้จากสมาชิกในครอบครัว ให้คำแนะนำ/ยื่นเงื่อนไขกับผู้กู้และญาติว่า ถ้าผู้กู้ยังไม่ชำระหนี้ตามข้อตกลงให้ถูกต้อง ต่อไปผู้กู้เองและญาติจะกู้เงินไม่ได้อีก สร้างแรงจูงใจให้แก่ผู้กู้โดยจะเพิ่มยอดเงินกู้ให้สูงกว่าเดิม นิมนต์พระ สงฆ์ มาเป็นกรรมการสำนักงานกองทุน จัดบอร์ดเผยแพร่ข้อมูลเพื่อให้สมาชิกได้ทราบข่าวสารอย่างต่อเนื่อง รวมทั้งประกาศรายชื่อสมาชิกที่ไม่เคารพบรรทัดฐานไว้บนบอร์ด เป็นต้น

8. ข้อเสนอแนะในเชิงนโยบาย

8.1 รัฐบาลควรปรับเพิ่มวงเงินกู้สำหรับหมู่บ้านบางแห่งให้สูงขึ้นตามบริบทที่แท้จริง

8.2 รัฐบาลควรกำหนดนโยบายเชิงรุก ที่มุ่งเน้นการวิจัยและพัฒนาองค์ความรู้ใหม่ จากปรากฏการณ์จริง เพื่อสนับสนุนและส่งเสริมให้เกิดประชาสังคมและเกิดการบริหารจัดการที่ดี มีการรวมตัวกันในกลุ่มอาชีพของสมาชิกกองทุนหมู่บ้านทั่วประเทศมากขึ้น สนับสนุนทรัพยากรทั้งทุนเงินตรา ทุนมนุษย์ ทุนสังคม วัฒนธรรม เพื่อต่อยอดให้เกิดการบริหารจัดการ เพื่อเพิ่มทุนชุมชนที่มีอยู่ในหมู่บ้านให้มากขึ้น

8.3 รัฐบาลควรปรับปรุงโครงสร้างทางสังคมด้านที่เกี่ยวกับบรรทัดฐานของโครงการกองทุนหมู่บ้านให้เป็นที่พึงพอใจมากยิ่งขึ้น คือ เร่งให้มีการปรับปรุงกฎหมาย ระเบียบ แนวปฏิบัติ และเร่งพัฒนาเครื่องมือดำเนินงานกองทุนหมู่บ้านให้มีประสิทธิภาพสูงขึ้น

9. ข้อเสนอแนะสำหรับการปฏิบัติ

9.1 ควรปรับปรุงระบบงบประมาณโครงการกองทุนหมู่บ้าน เพิ่มวงเงินให้กู้ให้สูงขึ้น ปรับเปลี่ยนช่วงเวลาในการชำระหนี้ให้เหมาะสมกับฤดูกาลการผลิต/บริบทของแต่ละหมู่บ้าน

9.2 ควรพัฒนาบุคลากรทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงานกองทุนให้เกิดความรู้ ความเข้าใจ มีทักษะและเจตคติที่ดีต่อนโยบายและการปฏิบัติงานกองทุนอย่างมีประสิทธิภาพสูงขึ้น โดยนำเจ้าหน้าที่และคณะกรรมการกองทุนไปฝึกอบรม ศึกษาดูงานในหมู่บ้านที่ได้ผลดี จัดเวทีเสวนาแลกเปลี่ยนเรียนรู้กระบวนการพัฒนากองทุนหมู่บ้านอย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง

9.3 ควรเผยแพร่ยุทธศาสตร์การดำเนินงานกองทุนหมู่บ้านที่ได้ผลดี ขยายผลการวิจัย ประเมินกองทุนหมู่บ้านไปยังหมู่บ้านอื่น ๆ และผู้ที่เกี่ยวข้องทั่วประเทศให้มากขึ้น ทั้งทางเอกสาร วิชาการ และจัดระบบข้อมูลข่าวสาร สื่อความผ่านทางสื่อ

10. ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัย

ควรประสานกับสถานศึกษาในท้องถิ่นและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ในการทำวิจัย และพัฒนาองค์ความรู้ใหม่จากปรากฏการณ์จริง โดยการวิจัยแนวเล็ก วิจัยเชิงปฏิบัติการ เพื่อ พัฒนาพัฒนานโยบายและกระบวนการดำเนินงานกองทุนหมู่บ้าน รวมทั้งการส่งเสริมทุนชุมชน ให้คมชัด และครอบคลุมพื้นที่หมู่บ้านทั่วประเทศอย่างกว้างขวางมากยิ่งขึ้น

สถาบันราชภัฏภูเก็ต มิถุนายน 2546

คำนำ

มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒได้ดำเนินงานโครงการวิจัยและประเมินกองทุนหมู่บ้าน โดยรับทุนสนับสนุนจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว) และทีมวิจัยของสถาบันราชภัฏภูเก็ตได้เข้าร่วมเป็นเครือข่ายดำเนินการวิจัย ซึ่งนับได้ว่าเป็นการดำเนินงานที่สนองนโยบายของสถาบันในฐานะสถาบันทางวิชาการระดับสูงเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น มีพันธกิจในการวิจัยเพื่อสร้างองค์ความรู้ใหม่สำหรับนำไปใช้ประโยชน์ในการพัฒนาท้องถิ่น รวมทั้งให้การศึกษาเพื่อพัฒนาคน โดยทำการอบรมกล่อมเกล่าให้ผู้เรียนมีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ตามบรรทัดฐานของสังคม

ดังนั้น รายงานการวิจัยโครงการวิจัยและประเมินกองทุนหมู่บ้าน : ศึกษากรณีหมู่บ้านในจังหวัดท่องเที่ยว ฉบับนี้ จึงจัดทำขึ้นตามวัตถุประสงค์ของโครงการคือ (1) เพื่อการเรียนรู้และการพัฒนา (Learning and Development) (2) เพื่อสร้างองค์ความรู้ (Knowledge Creation) และ (3) เพื่อการวางนโยบาย (Policy Formation) คือ เพื่อให้ผู้กำหนดนโยบายคือรัฐบาล ได้รับประโยชน์จากกระบวนการวิจัยและได้องค์ความรู้เพื่อการวางนโยบาย การปรับเปลี่ยนนโยบาย การนำนโยบายไปสู่การปฏิบัติ การดำเนินการให้เป็นไปตามนโยบาย และการประเมินการดำเนินงานให้บรรลุเป้าหมายระยะยาวที่วางไว้

ในส่วนสาระของรายงานนี้จึงประกอบด้วยเรื่องของชุมชนที่ศึกษาและวิธีการศึกษา ชุมชนในช่วงก่อนการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัย การเปลี่ยนแปลงของชุมชนภายใต้กระบวนการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัย การปรับตัวของชุมชน กองทุนหมู่บ้านในกระแสการพัฒนาและผลที่มีต่อชุมชน รวมทั้งบทสรุป โดยเหตุนี้ ข้อมูล 2 ประเภท ที่ได้มาจากการวิจัย คือ ข้อมูลจากแบบสัมภาษณ์ระดับลึก ได้จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักในหมู่บ้านและผู้ที่เกี่ยวข้อง และข้อมูลจากเอกสารเกี่ยวกับบริบทในทุกด้านของชุมชน

ผลของการเก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลหลักและการศึกษาเอกสาร ช่วยให้ได้มาซึ่งรายงานการวิจัยและประเมินโครงการกองทุนหมู่บ้าน สำหรับนำเสนอต่อฝ่ายบริหารเพื่อนำไปใช้ประโยชน์ในการวางแผน การตัดสินใจ ตลอดจนเพื่อพัฒนาระบบคุณภาพการศึกษาของสถาบัน รวมทั้งใช้อ้างอิงในการศึกษาค้นคว้าของผู้ที่สนใจ สถาบันจึงขอขอบคุณ อาจารย์ ดร. จิรพันธ์ ไตรทิพจรัส นักศึกษา เจ้าหน้าที่และทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย ผู้ซึ่งได้ทุ่มเทเวลาและสติปัญญาอย่างเต็มที่ เพื่อการวิจัยสร้างองค์ความรู้ใหม่ที่มีคุณค่าให้แก่สถาบันและท้องถิ่น มา ณ โอกาสนี้

(รศ. ดร. ชีรวัฒน์ นิเจนตร)

อธิการบดี สถาบันราชภัฏภูเก็ต

ประกาศคุณูปการ

ตลอดระยะเวลาของการศึกษาวิจัยโครงการวิจัยและประเมินกองทุนหมู่บ้าน : ศึกษากรณี จังหวัดท่องเที่ยว ฉบับนี้ ผู้วิจัยรู้สึกซาบซึ้งในความกรุณาที่ได้รับตลอดมา โดยเฉพาะอย่างยิ่ง รศ.ดร. นภาพร หะวานนท์ คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ผู้ให้โอกาสให้อิสระในความคิด ส่งเสริมให้เกิดการพัฒนาตนเองในทางวิชาการอย่างลึกซึ้ง ให้ความกรุณาดูแลกระบวนการดำเนินงานวิจัยอย่างใกล้ชิดในทุกขั้นตอน รวมทั้งติดตามความก้าวหน้าทางวิชาการของศิษย์มาโดยตลอด ซึ่งผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณอย่างสูงในความกรุณา

ขอขอบพระคุณ ผศ.ดร.เพ็ญศิริ จีระเดชากุล ผศ.ดร.สุรวุฒิ บัดโธสง แห่งบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ที่ได้กรุณาติดตามผลงาน รวมทั้งได้ให้มุมมองในฐานะของนักวิจัยและนักวิชาการ ซึ่งมีส่วนอย่างสำคัญต่อการพัฒนาความคิดในการวิจัย รวมทั้งประเด็นที่เป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อการพัฒนาองค์ความรู้ในการวิจัยครั้งนี้

ขอขอบพระคุณผู้ให้ข้อมูลหลักในชุมชน หัวหน้าส่วนราชการ ข้าราชการ ประชาชน และผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในหมู่บ้าน ที่ได้ให้สัมภาษณ์ระดับลึก และพิจารณาข้อคำถามต่างๆ อย่างละเอียด รวมทั้งได้ให้ทัศนะ ประสพการณ์ และข้อเสนอแนะที่มีคุณค่า ที่มีส่วนอย่างสำคัญต่อการพัฒนารายงานผลการวิจัยฉบับนี้ให้คมชัดยิ่งขึ้น

ขอขอบคุณเป็นพิเศษ คือ ผู้ประสานงานจากบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เลขาธิการโครงการกองทุนหมู่บ้าน กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ประธานสภาตำบล และคณะที่ปรึกษาชมรมรักษ์หมู่บ้านท่องเที่ยว ที่ได้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับชมรมและกองทุน ตลอดจนให้คำแนะนำหลายประการที่ช่วยให้การเก็บข้อมูลและเขียนรายงานเสร็จสมบูรณ์ และครอบคลุมปรากฏการณ์ที่ศึกษา รวมทั้งได้กรุณาให้ความดูแล ประสานงาน และเอื้อเฟื้อด้วยน้ำใจแก่ผู้วิจัยอย่างต่อเนื่องมาตลอดเวลา

ในท้ายที่สุดนี้ ขอขอบพระคุณอธิการบดี รศ. ดร. ชีรวัฒน์ นิเจนตร คณะผู้บริหารและเพื่อนคณาจารย์ในสถาบันราชภัฏภูเก็ต ที่ได้ให้ความปรารถนาดี เป็นกำลังใจ สนับสนุน และเอื้อโอกาสทางวิชาการแก่ผู้วิจัยมาโดยตลอด ขอขอบคุณผู้ช่วยนักวิจัย นักศึกษาปริญญาโท และปริญญาตรี ที่สนับสนุนการเก็บข้อมูล ขอขอบคุณคุณปนัดดา เพ็ชรล่อเหลียน เจ้าหน้าที่บัณฑิตวิทยาลัย ผู้สนับสนุนงานพิมพ์ต้นฉบับ รวมทั้งผู้ที่ให้ความช่วยเหลือและให้ความกรุณาอย่างมากมาย ซึ่งผู้วิจัยขอขอบพระคุณเป็นอย่างสูงไว้ ณ โอกาสนี้

ดร. จิรพันธ์ ไตรทิพจรัส

บัณฑิตวิทยาลัย สถาบันราชภัฏภูเก็ต

มิถุนายน 2546

สารบัญ

บทที่	หน้า
สรุปสำหรับผู้บริหาร	(3)
คำนำ	(7)
ประกาศคุณูปการ	(8)
สารบัญ	(9)
สารบัญตาราง	(13)
สารบัญภาพ	(14)
1 บทนำ	1
ชุมชนที่ศึกษาและวิธีการศึกษา	1
การเลือกชุมชน	1
เงื่อนไขที่มีผลต่อการเลือกชุมชน	1
ลักษณะสำคัญของชุมชน	2
การศึกษาการดำเนินงานของจังหวัดท่องเที่ยว	10
วิธีดำเนินการวิจัย	13
สนาม	20
การเข้าสู่สนาม	21
การเลือกบุคคลผู้ให้สัมภาษณ์และการสัมภาษณ์ระดับลึก	23
การสังเกตและการจดบันทึก	24
การประมวลผลและการวิเคราะห์ข้อมูล	26

บทที่	สารบัญ (ต่อ)	หน้า
2	ชุมชนในช่วงก่อนการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัย	27
	บริบทด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม	
	และทุนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม	27
	บริบทด้านสังคม วัฒนธรรม และทุนสังคม วัฒนธรรม	35
	บริบทด้านเศรษฐกิจและทุนทางเศรษฐกิจ	39
	บริบทด้านสิ่งแวดล้อมและทุนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม	42
	สรุปปิดท้าย	43
3	การเปลี่ยนแปลงของชุมชนภายใต้กระบวนการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัย	45
	กระบวนการเปลี่ยนแปลงของหมู่บ้านท่องเที่ยวในยุคสังคมประเพณี	45
	กระบวนการเปลี่ยนแปลงไปสู่ความทันสมัยของหมู่บ้านท่องเที่ยวในยุคแรกๆ	46
	กระบวนการเข้ามาของวิถีการผลิตที่ใช้เทคโนโลยีที่มาจากภายนอก	
	ชุมชนและระบบการศึกษาในโรงเรียน กระบวนการเรียนรู้ในช่วงปี 2530-ปัจจุบัน	48
	จุดเปลี่ยน (turning point) ที่สำคัญของหมู่บ้าน	49
	พลังผลักดันที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง	50
	ชุมชนมีการตอบรับพลังผลักดันจากภายนอก	50
	เงื่อนไขที่ทำให้ชุมชนมีพลังผลักดัน	51
	สรุปท้ายบท	51

บทที่

สารบัญ (ต่อ)

หน้า

4	การปรับตัวของชุมชน	54
	สถานการณ์ในหมู่บ้านท่องเที่ยวในยุคสังคมประเพณี	54
	สถานการณ์ในหมู่บ้านท่องเที่ยวในยุคการพัฒนาไปสู่ความทันสมัย	56
	การวิเคราะห์เงื่อนไข และพลังผลักดันที่ทำให้ชุมชน เริ่มแสวงหาทางออกต่อสถานการณ์ที่เกิดขึ้น	59
	การให้นิยามหรือความหมายต่อสภาพการณ์ที่เกิดขึ้นจากแนวทางและยุทธศาสตร์ ของการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัยของชุมชน ภาพในอุดมคติก่อนที่จะมีกระบวนการช่วงชิงวาทกรรม กระบวนการสร้างขึ้นมาซึ่งภาพในอุดมคติ	61
	การแสวงหาทางออกหรือทางเลือกของชุมชน	61
	เงื่อนไขสำคัญและสิ่งที่เป็นข้อจำกัด และมีผลต่ออุดมการณ์ของชุมชน วิเคราะห์กระบวนการสะสมทุนของชุมชน โดยเฉพาะความหมาย ของคำว่าทุน และการเปลี่ยนแปลงไปของทุนชุมชน	62
	สรุปความท้ายบท	64
5	กองทุนหมู่บ้านในกระแสการพัฒนาและผลที่มีต่อชุมชน	66
	ที่มาและสภาพของกองทุนหมู่บ้านท่องเที่ยว	66
	สภาพของกองทุนหมู่บ้านท่องเที่ยว	69
	ข้อดีและปัญหาของกองทุนหมู่บ้านท่องเที่ยว	78
	วิธีการแก้ไขปัญหของกองทุนหมู่บ้านท่องเที่ยว	79
	ข้อเสนอแนะทั่วไป และข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัย	81
	ผลกระทบของกองทุนหมู่บ้านที่มีต่อชุมชน	83

บทที่	สารบัญ (ต่อ)	หน้า
6	สรุป	85
	วัตถุประสงค์	85
	ข้อสรุปเชิงทฤษฎี	87
	ชุมชนที่ศึกษาและวิธีการศึกษา	88
	ชุมชนในช่วงก่อนการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัย	88
	การเปลี่ยนแปลงของชุมชนภายใต้กระบวนการพัฒนาประเทศ ไปสู่ความทันสมัย	89
	การปรับตัวของชุมชน	90
	กองทุนหมู่บ้านในกระแสการพัฒนาและผลที่มีต่อชุมชน	91
	ข้อเสนอแนะในเชิงนโยบาย	92
	ข้อเสนอแนะสำหรับการปฏิบัติ	93
	ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัย	94
	บรรณานุกรม	95
	ภาคผนวก	96
	แนวคำถาม (guideline) สำหรับการสัมภาษณ์ระดับลึก	97

สารบัญตาราง

		หน้า
ตาราง 1	กลุ่มตัวอย่างผู้ให้ข้อมูลหลักในการวิจัยโครงการประเมินกองทุนหมู่บ้านท่องเที่ยว	15
ตาราง 2	ข้อมูลเกี่ยวกับคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านท่องเที่ยว	71
ตาราง 3	ข้อมูลทั่วไปของสมาชิกกองทุนหมู่บ้านท่องเที่ยว	72
ตาราง 4	รายชื่อสมาชิกผู้กู้เงินกองทุนหมู่บ้านท่องเที่ยว	73

สารบัญภาพ

หน้า

แผนภาพ 1 กองทุนหมู่บ้านของรัฐบาล และกองทุน
หมู่บ้านท่องเที่ยว (ชมรมรักษ์หมู่บ้าน
ท่องเที่ยว) กับการเติบโตและการสะสม
ทุนชุมชน

87

บทที่ 1

บทนำ

ชุมชนที่ศึกษาและวิธีการศึกษา

การวิจัยโครงการวิจัยและประเมินกองทุนหมู่บ้าน : ศึกษากรณีจังหวัดท่องเที่ยวในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาเพื่อที่จะนำผลการประเมินมาใช้ประโยชน์ในการแก้ปัญหาสำคัญของบ้านเมือง นั่นก็คือ ปัญหาเศรษฐกิจ ความยากจน โดยในการรายงานการวิจัยในครั้งนี้จะมีเนื้อหาสาระที่สำคัญเกี่ยวกับชุมชนที่ศึกษาและวิธีการศึกษา คือ ประการแรก การเลือกชุมชน ประการที่สอง เงื่อนไขที่มีผลต่อการเลือกชุมชน ประการที่สาม ลักษณะสำคัญของชุมชน ประการที่สี่ การศึกษาการดำเนินงานของจังหวัดท่องเที่ยว ประการที่ห้า การดำเนินงานของจังหวัดที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง (ซึ่งในรายงานการวิจัยครั้งนี้ขอใช้ชื่อสมมุติว่าจังหวัดท่องเที่ยว) ประการที่หก วิธีดำเนินงานวิจัย ประการที่เจ็ด การเข้าสู่ชุมชน ประการที่แปด การศึกษาปรากฏการณ์ทางสังคมในชุมชน และ ประการสุดท้าย สနာมและการเข้าสู่ส่นาม ดังนี้

1. การเลือกชุมชน

เงื่อนไขของการเลือกชุมชนในการวิจัยครั้งนี้ คือ เลือกศึกษาในพื้นที่ซึ่งมีการพัฒนาไปสู่ความทันสมัยอย่างต่อเนื่องมาเป็นเวลา 2-3 ทศวรรษ ตั้งแต่เริ่มแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่หนึ่ง มาจนถึงปัจจุบัน ชุมชนที่เลือกเป็นกลุ่มตัวอย่างนี้ เป็นชุมชนที่ไม่เพียงแต่จะมีการพัฒนาในด้านสิ่งอำนวยความสะดวกด้านถนน ไฟฟ้า น้ำประปา อาคารสถานที่ขนาดใหญ่ และสิ่งก่อสร้างต่างๆ อย่างเห็นได้ชัดค่อนข้างมากเท่านั้น ในขณะเดียวกัน ยังเป็นชุมชนที่ตั้งอยู่ในจังหวัดที่มีการเปลี่ยนผ่านจากสังคมเกษตรกรรมมาเป็นสังคมอุตสาหกรรมเมืองแร่ และอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวมีการย้ายถิ่นเข้ามาของภาคธุรกิจอุตสาหกรรมบริการโรงแรมและการท่องเที่ยว รวมทั้งมีการอพยพแรงงานระดับล่างจากแทบทุกจังหวัดทั่วประเทศเข้ามาเพื่อเป็นแรงงานรับจ้างอยู่ในพื้นที่ทั้งจังหวัดรวมทั้งอยู่ในหมู่บ้านท่องเที่ยว (สถาบันราชภัฏภูเก็ต. 2546)

2. เงื่อนไขที่มีผลต่อการเลือกชุมชน

การเลือกชุมชนที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวเพื่อใช้เป็นพื้นที่ตัวอย่างในการวิจัย จะดำเนินการภายใต้เงื่อนไขที่กำหนด จึงอาจสรุปถึงเงื่อนไขที่มีผลต่อการเลือกชุมชนได้ดังต่อไปนี้

2.1 การเลือกชุมชนโดยพิจารณาจากระยะเวลาที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงด้านสิ่งอำนวยความสะดวกพื้นฐานภายในชุมชนค่อนข้างมาก ประมาณ 2-3 ทศวรรษ คือในช่วงปี 2515-ปัจจุบัน

2.2 การเลือกชุมชนโดยพิจารณาจากคนที่อยู่ในชุมชน ซึ่งยังมีทั้งคนที่เป็นกลุ่มคนดั้งเดิมที่อยู่อาศัยในชุมชนนี้มานานตั้งแต่รุ่นปู่ย่าตายายจนถึงปัจจุบัน รวมทั้งคนใหม่ในชุมชน ซึ่งเป็นผู้อพยพย้ายถิ่นเข้ามาอยู่ในชุมชนในช่วง 30 ปีที่ผ่านมาจนถึงปัจจุบัน

2.3 การเลือกชุมชนโดยพิจารณาจากหมู่บ้านซึ่งตั้งอยู่ในพื้นที่จังหวัดซึ่งเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีชื่อเสียงของประเทศ เป็นพื้นที่ซึ่งเป็นที่รู้จักของคนทั่วไปทั้งในประเทศและนอกประเทศ เป็นพื้นที่ซึ่งมีการเปลี่ยนแปลงอาชีพทางด้านอุตสาหกรรม การเกษตร มาเป็นพื้นที่ด้านอุตสาหกรรม การท่องเที่ยว และพื้นที่นี้เป็นหมู่บ้านที่มีคุณลักษณะแตกต่างจากพื้นที่หมู่บ้านทั่วไปในจังหวัดนี้ คือ หมู่บ้านท่องเที่ยวที่เลือกเป็นกลุ่มอย่าง มีพัฒนาการในพื้นที่ซึ่งมีแนวโน้มไปสู่การเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีการพัฒนาอย่างยั่งยืน

2.4 เจาะในข้อ 2.1-2.3 ข้างต้น มีผลต่อความเชื่อซึ่งมีผลต่อการตัดสินใจเลือกหมู่บ้านท่องเที่ยวเป็นสนาม (field) ในการวิจัยครั้งนี้ โดยผู้วิจัยเชื่อว่าในชุมชนที่บริบทมีแนวโน้มของการพัฒนาที่ยั่งยืน มีประชาสังคมเกิดขึ้นและมีแนวโน้มของการพัฒนาไปสู่ความเป็นชุมชนที่เข้มแข็งและต่อเนื่องในพื้นที่ บริบทเช่นนี้เชื่อว่า น่าจะมีผลต่อความสำเร็จหรือไม่สำเร็จของโครงการกองทุนหมู่บ้าน ด้วย ดังนั้น ผู้วิจัยจึงเลือกหมู่บ้านนี้เป็นกลุ่มตัวอย่าง

อย่างไรก็ดี ในการเลือกชุมชนที่เป็นหมู่บ้านซึ่งตั้งอยู่ในพื้นที่จังหวัดซึ่งเป็นแหล่งท่องเที่ยวในครั้งนี้ จำเป็นต้องศึกษาบริบทของจังหวัด และบริบทของพื้นที่หมู่บ้านว่า จังหวัดและหมู่บ้านที่ตั้งของชุมชนที่เป็นกลุ่มตัวอย่างในการวิจัยครั้งนี้ เป็นจังหวัดท่องเที่ยวที่มีลักษณะสำคัญเป็นอย่างไร และลักษณะของชุมชนพื้นที่ศึกษาเป็นอย่างไร ดังรายละเอียดต่อไปนี้

3. ลักษณะสำคัญของชุมชน

เมื่อกล่าวถึงสภาพทั่วไปของจังหวัดท่องเที่ยวซึ่งเป็นที่ตั้งของหมู่บ้านที่เป็นกลุ่มตัวอย่างในการวิจัยครั้งนี้ ลักษณะสำคัญของชุมชนที่เป็นจังหวัดพื้นที่วิจัย และหมู่บ้านที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง จะประกอบด้วยข้อมูลที่สำคัญคือ ประการแรก สภาพภูมิศาสตร์ของพื้นที่ ประการที่สอง ประชากรและครัวเรือน ประการที่สาม สภาพเศรษฐกิจ ประการที่สี่ ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ประการที่ห้า ระบบบริการและโครงสร้างพื้นฐานของจังหวัด ประการที่หก ยุทธศาสตร์การพัฒนาจังหวัด ประการที่เจ็ด การดำเนินงานของจังหวัด ประการสุดท้าย ปัญหาเร่งด่วนที่ต้องแก้ไข ดังนี้ (สถาบัน ราชภัฏภูเก็ต. 2546)

3.1 สภาพภูมิศาสตร์

จังหวัดท่องเที่ยวแต่เดิมเป็นแหลมเชื่อมต่อกับแผ่นดินใหญ่ของประเทศ เป็นดินแดนที่อุดมสมบูรณ์ด้วยทรัพยากรธรรมชาติที่มีคุณค่าทางเศรษฐกิจ ประกอบกับมีลักษณะภูมิประเทศที่เป็นหาดทรายอันงดงามทอดยาวเหยียดลงสู่ทะเลอันดามันในมหาสมุทรอินเดีย ก่อนที่จะเปลี่ยนเป็นเกาะในปัจจุบัน จังหวัดท่องเที่ยวเป็นจังหวัดในภาคใต้ตอนบนของประเทศไทย ตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกของภาคใต้ หรือชายฝั่งทะเลอันดามัน มหาสมุทรอินเดีย อยู่ห่างจากกรุงเทพฯ ระยะทาง 867 กิโลเมตร หรือ 688 กิโลเมตรทางอากาศ มีพื้นที่โดยรวมเท่ากับ 570.03 ตารางกิโลเมตร หรือ 356,271.25 ไร่ ประกอบด้วย เกาะท่องเที่ยว และเกาะบริวาร จำนวน 32 เกาะ เป็นเกาะที่ใหญ่ที่สุดในประเทศไทย มีพื้นที่ 543.03 ตารางกิโลเมตร

โดยมีส่วนกว้างที่สุด 21.30 กิโลเมตร และส่วนที่ยาวที่สุด 48.70 กิโลเมตร สำหรับเกาะบริวาร จำนวน 32 เกาะ มีพื้นที่รวมกันเท่ากับ 27 ตารางกิโลเมตร

จังหวัดท่องเที่ยว มีอาณาเขตติดต่อ ดังนี้ คือ **ทิศเหนือ** ติดต่อกับช่องแคบ กว้างประมาณ 490 เมตร โดยมีสะพานเชื่อมต่อกันตรงช่องแคบ **ทิศใต้ ทิศตะวันออก และ ทิศตะวันตก** ติดต่อกับทะเลอันดามัน มหาสมุทรอินเดีย จังหวัดนี้มีลักษณะเป็นหมู่เกาะ พื้นที่โดยรอบประกอบด้วย ภูเขาและหาดทราย พื้นที่ส่วนใหญ่ร้อยละ 70 เป็นภูเขา มีลักษณะซับซ้อนตลอดแนวจากทิศเหนือจรดทิศใต้ เทือกเขานี้เป็นส่วนหนึ่งของเทือกเขาตะนาวศรี พื้นที่ที่เหลือร้อยละ 30 เป็นที่ราบอยู่ทางตอนกลาง และด้านตะวันออกของเกาะ พื้นที่ทางตอนเหนือและตะวันออกเฉียงเหนือเป็นที่ราบสูง พื้นที่ฝั่งตะวันออกเป็นป่าชายเลน พื้นที่ฝั่งตะวันตกเป็นภูเขาและหาดทรายสวยงามเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญของจังหวัดและเป็นที่ตั้งของหมู่บ้านท่องเที่ยว

ลักษณะภูมิอากาศของจังหวัดท่องเที่ยว มีภูมิอากาศเป็นแบบศูนย์สูตร อยู่ในเขตอิทธิพลของลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้และลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือ มีอากาศร้อนชื้นตลอดปี มี 2 ฤดู คือ ฤดูฝน เริ่มตั้งแต่ เดือนเมษายนถึง เดือนพฤศจิกายน ฤดูร้อน เริ่มตั้งแต่ เดือนธันวาคม ถึง เดือนมีนาคม

3.2 ประชากรและครัวเรือน

ในเดือนกันยายน 2545 จังหวัดท่องเที่ยวมีประชากรรวมทั้งสิ้น 266,604 คน จำนวนครัวเรือน 98,358 ครัวเรือน มีบ้านเรือนประมาณ 90,000 หลัง และมีคนต่างด้าวที่ได้รับอนุญาตให้ทำงานในจังหวัดท่องเที่ยว ปี พ.ศ. 2544 จำนวน 10,892 คน (สำนักงานจังหวัดท่องเที่ยว. 2545) ส่วนรายได้ของประชากรจังหวัดนี้มีรายได้เฉลี่ยต่อคนต่อปี 188,257 บาท

3.3 สภาพเศรษฐกิจ

ผลิตภัณฑ์มวลรวมจังหวัดท่องเที่ยวมีมูลค่า 37,463 ล้านบาท สำหรับสาขาการผลิตที่มีมูลค่ามากที่สุด 3 ลำดับแรก ได้แก่ สาขาการบริการ ซึ่งเพิ่มขึ้นร้อยละ 7.93 คิดเป็นมูลค่า 15,351 ล้านบาท หรือร้อยละ 40.98 สาขาการค้าส่งและค้าปลีก ขยายตัวเพิ่มขึ้นร้อยละ 6.12 คิดเป็นมูลค่า 4,784 ล้านบาท หรือร้อยละ 12.77 และสาขาเกษตรกรรมคิดเป็นมูลค่า 4,206 ล้านบาท ลดลงร้อยละ 18.55

3.3.1 ภาคอุตสาหกรรม

จังหวัดท่องเที่ยว มีจำนวนโรงงานอุตสาหกรรมทั้งสิ้น 487 โรงงาน มีเงินลงทุน 4,096 ล้านบาท มีการจ้างแรงงาน 8,297 คน โรงงานอุตสาหกรรมส่วนใหญ่เป็นอุตสาหกรรมขนาดย่อม ประกอบกิจการในลักษณะของอุตสาหกรรมในครอบครัว มีเจ้าของคนเดียว หรือเป็นห้างหุ้นส่วนจำกัด เงินลงทุนต่ำและมีการใช้แรงงานน้อย โรงงานอุตสาหกรรมที่สำคัญ คือ อุตสาหกรรมถลุงแร่ดีบุก

3.3.2 ภาคเกษตรกรรม

1) การเกษตร

ผลิตภัณฑ์ภาคเกษตรกรรมของจังหวัดท่องเที่ยว มีความสำคัญต่อโครงสร้างทางเศรษฐกิจของจังหวัด รองลงมาจากสาขาการบริการ สาขาการเกษตรที่สำคัญลำดับแรก คือ ยางพาราพันธุ์ส่งเสริม ลำดับที่ 2 คือ พืชไร่ และลำดับสุดท้าย คือ พืชผัก

จังหวัดท่องเที่ยวมีผู้ประกอบอาชีพเกษตรกรรมจำนวน 7,813 ครัวเรือน พื้นที่เพาะปลูกจำนวน 156,473 ไร่ พืชเศรษฐกิจหลักของจังหวัด คือ ยางพารา มีการปลูกรวม 116,148 ไร่ มีผลผลิตรวม 25,258.27 ตัน รองลงมา คือ พืชไร่ มีการปลูกรวม 952 ไร่ มีผลผลิตรวม 23,172 ตัน และพืชผักมีการปลูกรวม 5,273 ไร่ มีผลผลิตรวม 7,913 ตัน

2) การประมง

การประมงที่สำคัญได้แก่ การเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ บริเวณชายฝั่งทะเลตะวันออกและทางตอนใต้ของเกาะ ดังนั้นการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำจึงมีความสำคัญสำหรับเศรษฐกิจของจังหวัด เช่น การเลี้ยงกุ้ง การเลี้ยงปู การเลี้ยงปลา และหอย เป็นต้น

3.3.3 ภาคพาณิชยกรรมและการบริการ

1) การบริการ

สาขาการบริการของจังหวัดท่องเที่ยวมีความสำคัญต่อโครงสร้างทางเศรษฐกิจของจังหวัดมากที่สุด โดยจะเห็นได้จากการเพิ่มขึ้นของโรงแรม (ทั้งที่อยู่ตามชายฝั่งทะเลและในเมือง) สถานบันเทิง และร้านอาหาร

2) การค้า

จากการเพิ่มขึ้นของรายได้ประชากรโดยส่วนรวม ทำให้มีการใช้จ่ายเพิ่มขึ้น ซึ่งส่งผลให้การค้าส่งและค้าปลีกขยายตัวมากขึ้น โดยเฉพาะสินค้าประเภทสิ่งอำนวยความสะดวก เช่น เครื่องใช้ไฟฟ้า รถยนต์และรถจักรยานยนต์ ในด้านการค้ากับต่างประเทศ

ก็ขยายตัวเพิ่มขึ้น สินค้าส่งออกสำคัญ ได้แก่ ยางพารา (ยางแผ่นรมควัน ยางแท่งที่ที่อาร์) ถูมือยาง

ปัจจุบันมีห้างสรรพสินค้าขนาดใหญ่ที่มาเปิดให้บริการในจังหวัดท่องเที่ยว ได้แก่ เทสโก้โลตัส โรบินสันไอเซ็น ซูเปอร์ซีป ไอเซ็นไทมส์แควร์ และบิ๊กซี

3.4 ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

จังหวัดท่องเที่ยว มีพื้นที่ 339,375 ไร่ เป็นพื้นที่ป่าสงวน 105,206.25 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 31 ของพื้นที่จังหวัด พื้นที่เกษตรกรรม จำนวน 156,468 ไร่ และแหล่งน้ำที่เป็นชลประทานขนาดเล็กประมาณ 40,000 ไร่ ส่วนชลประทานขนาดกลางและขนาดใหญ่ไม่มี

3.4.1 ที่ดิน

ทรัพยากรดินของจังหวัดท่องเที่ยว ประมาณ 162,900 ไร่ หรือร้อยละ 45.73 ของพื้นที่จังหวัด นำไปใช้เพื่อเกษตรกรรม ประมาณ 156,468 ไร่ หรือร้อยละ 46.10 ของพื้นที่ทั้งหมด เป็นพื้นที่ป่าไม้ ประมาณ 15,000 ไร่ หรือร้อยละ 4.42 ของพื้นที่ทั้งหมด เป็นพื้นที่อนุรักษ์ระบบนิเวศวิทยาชายฝั่งทะเล ประมาณ 1,375 ไร่ หรือร้อยละ 0.41 เป็นพื้นที่แหล่งน้ำ ส่วนที่เหลือร้อยละ 1.07 เป็นแหล่งชุมชน

ลักษณะดินของจังหวัดท่องเที่ยว เกิดจากการสะสมตัวของก้อนกรวดและศิลาแลง ซึ่งปกคลุมไปตามชายฝั่งทะเล และพื้นที่เชิงเขามีสภาพเป็นดินลูกรังปนทรายและร่อนมาก

3.4.2 ทรัพยากรแร่

โครงสร้างทางธรณีวิทยาของจังหวัดท่องเที่ยว มีศักยภาพแร่สูง เช่น แร่ดีบุก โมนาไซต์ (monasite) เซอริกอน ซิโมไทต์ แทนทาไลต์ โคลัมไบต์ และซุลแฟรม เป็นต้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งแร่ดีบุกที่มีปริมาณค่อนข้างสูงและได้มีการขุดหาแร่ดีบุกมานานถึง 400 ปี ตั้งแต่สมัยที่ชาวอินเดียได้เดินเรือเข้ามาค้าขายในแถบนี้ โดยในยุคนั้นรู้จักดีบุกในนามของ “ตะกั่วดำ” ที่นำไปผสมกับทองเหลืองเป็นสัมฤทธิ์ ใช้ทำเครื่องใช้ เครื่องประดับ และประติมากรรมต่างๆ จนทำให้เกาะท่องเที่ยวมีชื่อว่า “เมืองตะกั่ว” การดำเนินธุรกิจและเหมืองแร่ดีบุกเจริญรุ่งเรืองมากเป็นลำดับ จนกระทั่งปี พ.ศ. 2523 ปริมาณความต้องการแร่ดีบุกโลกลดลง ราคาดีบุกตกต่ำลงถึงร้อยละ 50 จึงเป็นเหตุให้เหมืองแร่ดีบุกต้องปิดตัวเองลง

3.4.3 ทรัพยากรป่าไม้

จังหวัดท่องเที่ยวมีทรัพยากรป่าไม้ทั้งสิ้นประมาณ 108,281.25 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 31.90 ของพื้นที่เกาะ โดยจำแนกเป็น

ป่าสงวนแห่งชาติ	16 แห่ง
อุทยานแห่งชาติ	1 แห่ง
เขตห้ามล่าสัตว์ป่า	1 แห่ง

3.4.4 ทรัพยากรน้ำ

จังหวัดท่องเที่ยวไม่มีแหล่งน้ำผิวดินตามธรรมชาติขนาดใหญ่ คงมีเพียงธารน้ำและคลองขนาดเล็ก หนองน้ำ พุ และน้ำตก กระจายอยู่ในลุ่มน้ำ 24 แห่ง ในส่วนของแม่น้ำลำคลอง มีธารน้ำและคลองสั้น ๆ จำนวน 188 สาย ไหลลงสู่ที่ราบและทะเลด้านตะวันตก 55 สาย และไหลลงสู่ที่ราบและทะเลด้านตะวันออกและทิศใต้ 63 สาย ธารน้ำลำคลองที่สำคัญมี 11 สายมีหนองน้ำประมาณ 81 หนอง อยู่ทางซีกตะวันออกของเกาะ จำนวน 50 หนอง และอยู่ทางซีกตะวันตกของเกาะอีก 31 หนอง นอกจากนั้นยังมีพุ 12 แห่ง รวมทั้งน้ำตกที่สำคัญ 6 แห่ง นอกเหนือจากแหล่งน้ำธรรมชาติดังกล่าวแล้ว ปัจจุบันมีอ่างเก็บน้ำ 1 แห่ง ซึ่งมีความจุประมาณ 8.5 ล้านลูกบาศก์เมตร และยังมีชุมชนเมืองดีบุกเก่าไม่ต่ำกว่า 93 แห่ง กลายเป็นที่เก็บกักน้ำผิวดินที่สำคัญ และเป็นแหล่งน้ำดิบที่ผลิตน้ำประปาของเทศบาลเมือง

3.5 แหล่งท่องเที่ยว

จากอดีต แร่ดีบุกได้นำความเจริญรุ่งเรืองและความมั่งคั่งมาสู่เกาะท่องเที่ยว เป็นเวลายาวนาน ต่อมาการค้าดีบุกโลกได้ลดต่ำลง สาเหตุจากปริมาณการใช้ดีบุกอย่างต่อเนื่อง การท่องเที่ยวจึงเข้ามามีบทบาททดแทนด้วยศักยภาพทางธรรมชาติของท้องทะเลเวียง อ่าว ชายหาด ภูเขา และเกาะแก่งบริวาร จนทำให้จังหวัดมีชื่อเสียงระดับโลกด้านการท่องเที่ยว และได้รับการสถาปนาให้เป็นเมืองแฝดกับเมืองเวนิส ซึ่งเป็นเมืองท่องเที่ยวที่มีชื่อเสียงของประเทศอิตาลี

ด้วยเสน่ห์ของท้องทะเลอันดามัน ทะเลกังปัดของมหาสมุทรอินเดียที่มีหมู่เกาะที่สวยงาม เช่น อุทยานแห่งชาติหมู่เกาะต่างๆ และเกาะท่องเที่ยว ซึ่งเป็นเกาะริมทวีป มีสันเขา และเขาโดดทอดตัวเป็นแนวยาวจากทิศเหนือจรดใต้ ก่อให้เกิดเป็นแหลม และเว้าอ่าวที่มีหาดทรายขาวสะอาดทอดตัวไปตามแนวชายฝั่งทะเล โดยมีปากอ่าวที่มีลักษณะเป็นหาดหินและเชิงผาเป็นระยะตามแนวชายฝั่งทะเลตะวันตกของเกาะ ส่วนชายฝั่งทะเลตะวันออกของเกาะ มีเว้าอ่าวกว้าง และมีเกาะแก่งประดับ คั่นด้วยแหลมหินและแหลมดิน หาดทรายและทรายสลับกันไป

จังหวัดท่องเที่ยวยังมีประวัติศาสตร์ แหล่งโบราณคดี และวัฒนธรรมที่สืบทอดมายาวนาน และหล่อหลอมเป็นเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่โดดเด่น ทั้งโบราณสถาน โบราณวัตถุ ขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรม สามารถจำแนกแหล่งท่องเที่ยวของจังหวัดได้เป็น 3 ประเภท คือ 1) แหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ 2) แหล่งท่องเที่ยวทางโบราณคดี โบราณสถาน และโบราณวัตถุ 3) แหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม

3.6 ระบบบริการและโครงสร้างพื้นฐานของจังหวัดท่องเที่ยว

3.6.1 ถนน

จังหวัดท่องเที่ยวมีทางหลวงแผ่นดินเป็นเส้นทางเชื่อมกับพื้นแผ่นดินใหญ่ ในส่วนของการคมนาคมทางบกในจังหวัด มีถนนสายหลักผ่านสะพาน อำเภอ เข้าสู่ตัวเมืองท่องเที่ยว รวมระยะทางประมาณ 42 กิโลเมตร โดยมีถนนสายรองเข้าสู่ชุมชน สภาพถนนเป็นคอนกรีตร้อยละ 5 เป็นถนนลาดยาง ร้อยละ 95

3.6.2 การประปา

การให้บริการด้านการประปาในจังหวัดท่องเที่ยว มีหน่วยงานรับผิดชอบ 2 หน่วยงานคือ เทศบาลเมือง ดำเนินการผลิตน้ำประปาจากแหล่งน้ำดิบในชุมเหืองร้าง 9 แห่ง ให้บริการแก่ชุมชนเมืองในเขตเทศบาลเมืองและพื้นที่ใกล้เคียง แต่ไม่เพียงพอ จึงมีความจำเป็นต้องจัดซื้อน้ำประปาบางส่วนจากการประปาสวนภูมิภาค เพื่อให้บริการในเขตอำเภอและพื้นที่ใกล้เคียง นอกจากนี้ยังมีประปาชุมชนอีก 3 แห่ง ให้บริการชุมชนในพื้นที่และบริเวณใกล้เคียง โดยปัจจุบันยังมีหมู่บ้านที่ยังไม่มีน้ำประปาใช้ ร้อยละ 19

3.6.3 การไฟฟ้า

การบริการด้านไฟฟ้าในจังหวัดท่องเที่ยวดำเนินการโดยการไฟฟ้าส่วนภูมิภาคจังหวัดท่องเที่ยว จากแหล่งผลิตไฟฟ้าพลังน้ำจากเขื่อน และโรงไฟฟ้าดีเซล ให้บริการครอบคลุมทั้งจังหวัดท่องเที่ยว จำนวน 104 หมู่บ้าน ในส่วนของชุมชนที่ตั้งอยู่บนเกาะเล็กๆ ได้รับบริการไฟฟ้าจากพลังงานแสงอาทิตย์ จำนวนผู้มีไฟฟ้าใช้ 0.7 แสนราย

3.6.4 โทรศัพท์

จังหวัดท่องเที่ยวเป็นที่ตั้งของสำนักงานเขตโทรศัพท์ภาคใต้ที่ 4 ซึ่งมีหน้าที่รับผิดชอบในเขตพื้นที่จังหวัด โดยจังหวัดท่องเที่ยวมีสำนักงานบริการโทรศัพท์จังหวัดท่องเที่ยวรับผิดชอบโดยมีชุมสายโทรศัพท์ 10 ชุมสาย มีจำนวนเลขหมาย 41,757 เลขหมาย และในส่วนของ การให้บริการโทรศัพท์โครงข่าย 1 ล้านเลขหมาย ซึ่งบริษัท เทเลคอมแอนด์คอมมูนิเคชั่น จำกัด (TT&T) ได้รับสัมปทานจากองค์การโทรศัพท์แห่งประเทศไทยนั้น ทางบริษัท

ก็ได้ดำเนินการติดตั้งโทรศัพท์ในพื้นที่ที่สำนักงานบริการโทรศัพท์จังหวัดท่องเที่ยวยังไม่ได้ดำเนินการ ซึ่งทำให้จังหวัดท่องเที่ยวมีโทรศัพท์ใช้อย่างเพียงพอ

3.6.5 สถานีโทรทัศน์

จังหวัดท่องเที่ยวมีสถานีวิทยุโทรทัศน์จำนวน 1 แห่ง คือ สถานีวิทยุโทรทัศน์แห่งประเทศไทยช่อง 11 จังหวัดท่องเที่ยว และมีสถานีถ่ายทอดโดยรับสัญญาณภาพและเสียงจากสถานีวิทยุโทรทัศน์จากส่วนกลางได้ทุกช่อง คือ ช่อง 3 5 7 9 11 และ ไอทีวี ในปัจจุบันจังหวัดท่องเที่ยวมีเอกชนดำเนินการธุรกิจด้านเคเบิลทีวี จำนวน 2 ราย คือ ไอพีซี เคเบิลทีวี และไทยสกาย ทีวี

3.6.6 สถานีวิทยุกระจายเสียง

จังหวัดท่องเที่ยว มีสถานีวิทยุกระจายเสียง จำนวน 10 สถานี โดยแยกเป็น 2 ระบบ คือ ระบบ AM 2 สถานี ระบบ FM 8 สถานี

3.6.7 การคมนาคม/ขนส่ง

การคมนาคมขนส่งของจังหวัดท่องเที่ยว แบ่งออกเป็น 3 ลักษณะ คือ

1) การคมนาคมทางบก

การคมนาคมทางบก เป็นระบบการคมนาคมขนส่งที่มีบทบาทสำคัญต่อจังหวัดท่องเที่ยว มีทางหลวงแผ่นดินเป็นเส้นทางเชื่อมกับผืนแผ่นดินใหญ่ ส่วนการคมนาคมทางบกในจังหวัด มีถนนสายหลักผ่านสะพาน อำเภอ เข้าสู่ตัวเมืองท่องเที่ยว รวมระยะทางประมาณ 42 กิโลเมตร โดยมีถนนสายรองเข้าสู่ชุมชน ประกอบด้วยทางหลวงจังหวัดสายสั้น ๆ

ส่วนการคมนาคมในเขตเทศบาลเมืองท่องเที่ยว ซึ่งเป็นศูนย์กลางการบริหาร การปกครอง ธุรกิจการค้า และการท่องเที่ยวของจังหวัด ระบบการขนส่งในเขตเมืองและพื้นที่ภายในจังหวัด ใช้รถยนต์ส่วนตัว รถโดยสารขนาดเล็ก และรถจักรยานยนต์เป็นหลัก

2) การคมนาคมทางน้ำ

การคมนาคมทางน้ำของจังหวัดท่องเที่ยว มีท่าเรือน้ำลึกซึ่งเป็นท่าเรือขนส่งสินค้าระหว่างประเทศ สามารถติดต่อค้าขายกับประเทศแถบตะวันตกได้โดยตรง นอกจากนี้ ยังมีโครงข่ายการคมนาคมทางน้ำติดต่อเชื่อมโยงระหว่างท่าเรือน้ำลึกจังหวัดท่องเที่ยว และท่าเรือในจังหวัดใกล้เคียงเพื่อเพิ่มความเชื่อมโยงกับภาคใต้ตอนล่าง

จังหวัดท่องเที่ยวยังมีท่าเรือรับส่งผู้โดยสารและนักท่องเที่ยว 8 ท่า ท่าเทียบเรือยอร์ช (marina) 3 ท่า ท่าเทียบเรือน้ำมัน 2 ท่า ท่าเทียบเรือของโรงแรม 4 ท่า และท่าเทียบเรือประมงจำนวน 12 ท่า

3) การคมนาคมทางอากาศ

การคมนาคมทางอากาศ สนามบินนานาชาติจังหวัดท่องเที่ยว มีบทบาทสำคัญต่อการขนส่งผู้โดยสารสินค้าทั้งในประเทศและต่างประเทศ มีเที่ยวบินเข้า-ออก ตลอดเวลา

ท่าอากาศยานมี จำนวน 1 แห่ง คือ ท่าอากาศยานนานาชาติจังหวัดท่องเที่ยว ห่างจากตัวเมือง 32 กิโลเมตร ขนาดของพื้นที่ 94,800 ตารางเมตร ประกอบด้วย ทางวิ่ง (run way) ยาว 3,000 เมตร กว้าง 45 เมตร ทางขับเคลื่อนเครื่องบิน (taxi way) จำนวน 8 ทาง หลุมจอดเครื่องบิน จำนวน 25 หลุม แบ่งเป็น หลุมจอดเครื่องบินพร้อม สะพานเทียบ จำนวน 5 หลุม หลุมจอดเครื่องบินที่ไกลจากอาคารผู้โดยสาร จำนวน 20 หลุม นอกจากท่าอากาศยานแล้ว มีสายการบินต่างๆ แวะจอดเครื่องบิน จำนวน 26 สายการบิน (การทำอากาศยานจังหวัดท่องเที่ยว. 2545.)

3.6.8 การโทรคมนาคมและการสื่อสาร

การให้บริการโทรศัพท์เคลื่อนที่ในจังหวัดท่องเที่ยว ได้มีบริษัทเอกชน ดำเนินการติดตั้งสถานีเครือข่ายทุกระบบ (ระบบ 800 CELULA 900 DIGITAL 1800 และ ระบบ DIGITAL GSM) ครอบคลุมพื้นที่เกือบทั้งจังหวัด ทำให้การติดต่อสื่อสารสะดวกยิ่งขึ้น

3.6.9 ไปรษณีย์โทรเลข

การให้บริการด้านไปรษณีย์และโทรเลข อยู่ในความรับผิดชอบของการสื่อสารแห่งประเทศไทย ดำเนินการโดยสำนักงานการสื่อสารไปรษณีย์เขต 8 มีที่ทำการไปรษณีย์โทรเลข จำนวน 11 แห่ง กระจายอยู่ทุกอำเภอ

การบริการแบ่งเป็น 3 ประเภทคือ การบริการไปรษณีย์ การบริการทางการเงิน และการบริการโทรคมนาคม

3.6.10 การสาธารณสุข

ในปี 2544 จังหวัดท่องเที่ยวมีสถานพยาบาลแผนปัจจุบันที่สังกัดกระทรวงสาธารณสุข ซึ่งมีเตียงรับผู้ป่วยไว้ค้างคืน จำนวน 3 แห่ง 600 เตียง เป็นสัดส่วนจำนวนเตียงต่อประชากรจังหวัดท่องเที่ยวเท่ากับ 1:439 และมีสถานอนามัย จำนวน 21 แห่ง มีความครอบคลุมพื้นที่ทุกตำบล เป็นสัดส่วนของสถานอนามัยต่อประชากรเท่ากับ 1:12,552 และสถานบริการสาธารณสุขเอกชน 5 แห่ง ร้านขายยา 81 แห่ง และร้านขายยาแผนโบราณ 7 แห่ง

ด้านบุคลากรสาธารณสุข มีแพทย์จำนวน 123 คน อัตราส่วนแพทย์ต่อประชากรเท่ากับ 1 : 1,982 ทันตแพทย์ 10 คน เภสัชกร 33 คน พยาบาลวิชาชีพ 517 คน พยาบาลเทคนิค 168 คน เจ้าพนักงานสาธารณสุขชุมชน 90 คน นักวิชาการทุกสาขา 58 คน และข้าราชการอื่น ๆ 51 คน (สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดท่องเที่ยว. 2544)

การศึกษาการดำเนินงานของจังหวัดท่องเที่ยว

จังหวัดท่องเที่ยวและหมู่บ้านได้มีการดำเนินงานของจังหวัดด้วยยุทธศาสตร์การพัฒนจังหวัด การดำเนินงานแก้ไขปัญหาต่าง ๆ เพื่อสนองนโยบายของรัฐบาล ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

1.1 ปัญหาเร่งด่วนที่ต้องแก้ไข

จังหวัดได้ดำเนินการแก้ไขปัญหาที่เร่งด่วน ได้แก่ 1) กลุ่มปัญหาด้านสิ่งแวดล้อม ได้แก่ แหล่งท่องเที่ยวเสื่อมโทรม การบุกรุกชายหาด การบุกรุกป่าชายเลน ปัญหาน้ำเสีย ปัญหาขยะ มูลฝอย การพังทลายของหน้าดิน การขุดหน้าดินบนภูเขา การก่อสร้างอาคารบนที่สูง 2) ปัญหาด้านการท่องเที่ยว ความไม่ปลอดภัยของนักท่องเที่ยว การเอารัดเอาเปรียบนักท่องเที่ยว รถแท็กซี่ป้ายดำ ทัวร์เถื่อน ไกด์เถื่อน เจตสีกี ซีวอ คเกอร์ คนขายของรบกวนนักท่องเที่ยว หลอกขายของนักท่องเที่ยว รถตุ๊กตุ๊ก รถจักรยานยนต์รับจ้างเอาเปรียบนักท่องเที่ยว อาหารและสินค้ามีราคาแพง แคมป์ข้างบริการนักท่องเที่ยว 3) ปัญหาด้านสังคมและวัฒนธรรม การอพยพย้ายถิ่นของชาวไทย ปัญหาแรงงานเถื่อน ชาวต่างชาติทำงานโดยผิดกฎหมาย การค้าประเวณีหญิงและชาย สถานบริการก่อดูความเดือดร้อนรำคาญ ปัญหายาเสพติดในสถานบริการและสถานประกอบการ ปัญหาขอทาน ปัญหามาเฟียต่างชาติ ปัญหาอุบัติเหตุจราจร 4) ปัญหาโครงสร้างพื้นฐานการขาดแคลนแหล่งน้ำอุปโภคบริโภค ปัญหาคุณภาพน้ำประปา ปัญหากำลังไฟฟ้าตก ปัญหาการจัดผังเมืองรวม ไม่มีระบบขนส่งมวลชน ทำเรือไม่เพียงพอ สถานีขนส่งไม่ได้มาตรฐาน 5) กลุ่มปัญหาด้านบริหารจัดการขาดการจัดระเบียบสังคม ความยุ่งยากซับซ้อนของกฎหมาย หน่วยงานราชการขาดผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้านบุคลากร ทางแพทย์และสาธารณสุขไม่เพียงพอ พนักงานสอบสวนไม่เพียงพอ

1.2 ยุทธศาสตร์การพัฒนาจังหวัดท่องเที่ยว

ภารกิจของจังหวัดท่องเที่ยว ประการแรก คือภารกิจการบริหารและการจัดการพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติ เศรษฐกิจ และโครงสร้างพื้นฐาน ประการที่สอง คือภารกิจการพัฒนาคนและสังคมให้เข้มแข็ง (สำนักงานจังหวัดท่องเที่ยว. 2544 : 57)

เพื่อให้บรรลุภารกิจดังกล่าวจังหวัดท่องเที่ยวจึงใช้ยุทธศาสตร์ร่วม 5 ยุทธศาสตร์ กล่าวคือยุทธศาสตร์การพัฒนาพื้นที่ควบคู่กับการรักษาสมดุลของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ยุทธศาสตร์การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานให้มีคุณภาพและบริการที่ได้มาตรฐาน ยุทธศาสตร์การพัฒนาคนและสังคม ยุทธศาสตร์การพัฒนาเทคโนโลยีสารสนเทศ และยุทธศาสตร์การบริหารจัดการ ดังนี้

ยุทธศาสตร์ที่ 1 การพัฒนาพื้นที่ควบคู่กับการรักษาสมดุลของ ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เน้นการจัดให้มีผังโครงสร้างการพัฒนาพื้นที่ในระดับจังหวัด สนับสนุนให้ท้องถิ่นและชุมชนมีบทบาทในการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุล

ยุทธศาสตร์ที่ 2 การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานให้มีคุณภาพและบริการที่ได้มาตรฐาน เน้นการพัฒนา และใช้ระบบการจัดบริการโครงข่าย ใช้ระบบการจัดการโครงสร้างพื้นฐานในการบริหารจัดการให้เพียงพอและมีประสิทธิภาพ โดยชุมชนและท้องถิ่นมีส่วนร่วม

ยุทธศาสตร์ที่ 3 การพัฒนาคนและสังคม เน้นส่งเสริมให้มีการขยายการศึกษาทั้งในและนอกระบบ เพื่อสร้างโอกาสทางการศึกษาแก่ประชาชนอย่างเสมอภาคและมีคุณภาพทุกระดับชั้น

ยุทธศาสตร์ที่ 4 การพัฒนาเทคโนโลยีสารสนเทศ เน้นการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาระบบเครือข่ายสารสนเทศ ส่งเสริมและสนับสนุนให้ประชาชนและนักธุรกิจใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ ในการติดต่อกับหน่วยงานของรัฐและกลุ่มธุรกิจประเภทต่างๆ ทั้งในและต่างประเทศ

ยุทธศาสตร์ที่ 5 การบริหารจัดการ เน้นการพัฒนาโครงสร้าง ระบบ กลไกการบริหารจัดการให้มีประสิทธิภาพ ส่งเสริมให้เครือข่ายประชาคมทุกภาคส่วน เข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการอย่างมีเอกภาพเกื้อกูลและสอดคล้องในการบริหารราชการของหน่วยงานต่างๆ

1.3. การดำเนินงานแก้ปัญหาของจังหวัดท่องเที่ยว

หลังจากที่จังหวัดได้ใช้ยุทธศาสตร์ 5 ประการในการพัฒนาจังหวัดแล้ว จังหวัดยังได้มีการดำเนินงานแก้ปัญหาที่จังหวัดมีอยู่ ดังนี้

1.3.1 การแก้ไขปัญหาความยากจน

จังหวัดได้ดำเนินการจัดทำ 1) โครงการ“หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์” โดยได้ดำเนินการคัดเลือกผลิตภัณฑ์แต่ละตำบล แล้วส่งเสริมให้มีการประชาสัมพันธ์ และทำการตลาดผ่านอินเทอร์เน็ตตำบล รายการวิทยุ โทรทัศน์ รวมทั้งวางจำหน่ายในห้างสรรพสินค้าชั้นนำทุกแห่งในจังหวัด ตลอดจนสถานบริการน้ำมัน 2) โครงการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติ จังหวัดจัดตั้งกองทุนหมู่บ้านได้ร้อยละ 100 จำนวน 114 กองทุน 3) โครงการพักชำระหนี้เกษตรกร 4) โครงการธนาคารประชาชน 5) การออกบัตรประกันสุขภาพให้กับประชาชนผู้มีรายได้น้อย

1.3.2 การป้องกันและปราบปรามยาเสพติด

จังหวัดได้ดำเนินการด้านป้องกันโดย 1) การป้องกันโดยเฉพาะกลุ่มเป้าหมายเยาวชนทั้งในและนอกสถานศึกษา 2) การปราบปราม ได้เน้นหนักเกี่ยวกับการหาข่าว และกดดันอย่างต่อเนื่อง มีการจัดชุดปฏิบัติการปราบปรามรวม 13 ชุด ทำเครือข่ายการข่าว จัดตั้งสายข่าวและดำเนินการจับกุมอย่างต่อเนื่อง 3) การบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพ จังหวัดยังไม่มีสถานบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพ ตามพระราชบัญญัติยาเสพติด แต่ได้ดำเนินการด้านการบำบัดฟื้นฟู ดังนี้ คือ จัดทำค่ายก้าวใหม่ในจังหวัดท่องเที่ยวให้แก่ผู้ถูกควบคุมความประพฤติ จัดทำโครงการชุมชนบำบัด จัดโครงการค่ายประสานใจในสถานศึกษา อบรมร่วมกับผู้ปกครอง นักเรียน ครู อาจารย์และชุมชน พัฒนาสถานพยาบาลให้เป็นสถานบำบัด 5 แห่ง ดำเนินนโยบายด้านจัดระเบียบสังคม โดยอนุญาตให้จัดตั้งสถานบริการได้ 2 แห่ง

1.3.3 การแก้ไขปัญหาทุจริตคอรัปชั่น

จังหวัดได้ดำเนินการจัดทำ 1) โครงการประเทศไทยใสสะอาด จัดให้มีการเผยแพร่ข่าวสารการประกวดราคาของทุกส่วนราชการไว้บนโฮมเพจของจังหวัด จัดสถานที่กลางในการประกวดราคา ณ ห้องประชุมศาลากลาง และห้องประชุมที่ว่าการอำเภอ 2) โครงการตลาดนัดประกวดราคา จัดทุกวันพุธที่ศาลากลาง โดยนำโครงการที่มีวงเงินงบประมาณตั้งแต่ 2 ล้านบาทมารวมกันจัดที่ตลาดนัดประกวดราคา 3) ให้มีการเผยแพร่ข่าวสารเกี่ยวกับแผนการจัดซื้อจัดจ้าง วงเงินงบประมาณโครงการทุกโครงการของทุกหน่วยงานทางสื่อมวลชนและเว็บไซต์ของจังหวัด 4) รณรงค์ให้หน่วยงานราชการและข้าราชการทุกหน่วยงานปลอดการทุจริตคอรัปชั่น 5) ตั้งคณะกรรมการเฝ้าระวัง ติดตามการใช้จ่ายงบประมาณของทุกหน่วยงานอย่างต่อเนื่อง

1.3.4 โครงการด้านบริการประชาชน

จังหวัดได้ดำเนินการจัดทำ 1) โครงการของตำรวจจังหวัดท่องเที่ยว ได้พัฒนาสถานีตำรวจ เพื่อบริการประชาชนให้เกิดความพึงพอใจ ทำให้ภาพลักษณ์ของเจ้าหน้าที่ตำรวจในฐานะผู้ให้บริการประชาชนดีขึ้น 2) ปรับปรุงการปฏิบัติงานของสำนักงานขนส่งจังหวัดให้มีความรวดเร็วและให้ประชาชนมีความประทับใจในการให้บริการ 3) สำนักงานพาณิชย์จังหวัด ได้จัดทำโครงการสายตรวจพาณิชย์ โดยได้บูรณาการให้หน่วยงานในสังกัดกระทรวงพาณิชย์ทุกหน่วยงานร่วมกับตำรวจภูธรจังหวัดออกให้บริการประชาชน 4) โครงการของที่ทำการปกครองจังหวัดคือการจัดบริการประชาชนเกี่ยวกับงานด้านทะเบียนของหน่วยงานองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น โดยเฉพาะเทศบาลเมือง เทศบาลตำบลทุกแห่ง 5) โครงการของสำนักงานที่ดินจังหวัดและอำเภอ ในการให้บริการประชาชนด้วยความประทับใจ โดยเน้นการบริการ 3 เรื่อง คือการออกโฉนดที่ดิน เร่งรัดการให้บริการประชาชน การออกตรวจสอบพื้นที่ตรวจแนวเขตเร็วขึ้นกว่าปกติ การให้บริการประชาชนในวันราชการ โดยไม่หยุดพักเที่ยง 6) โครงการของโรงพยาบาลและสถานีนอนามัย จัดให้มีหน่วยเคลื่อนที่ไปตามจุดต่าง ๆ ในจังหวัด จำนวน 20 จุด 7) ที่ว่าการอำเภอ จัดเวรบริการประชาชนโดยทุกอำเภอจัดเจ้าหน้าที่คอยให้คำแนะนำแก่ประชาชนที่มาติดต่อราชการกับอำเภอ 8) สำนักงานจังหวัดได้จัดทำโครงการให้บริการต่อใบอนุญาตโรงแรมด้วยความรวดเร็ว

1.3.5 โครงการริเริ่มของจังหวัด

จังหวัดได้ดำเนินการจำนวน 151 โครงการ จำแนกเป็น โครงการยาเสพติด 35 โครงการ (โครงการป้องกันยาเสพติด 21 โครงการ โครงการบำบัดรักษายาเสพติด 7 โครงการ โครงการปราบปรามยาเสพติด 7 โครงการ) โครงการแก้ไขปัญหาความยากจน 26 โครงการ โครงการแก้ไขปัญหาการทุจริตคอร์รัปชัน 11 โครงการ โครงการการบริการและแก้ไขปัญหาความเดือดร้อน 19 โครงการ โครงการการท่องเที่ยว 33 โครงการ และโครงการสิ่งแวดล้อม เมืองน่าอยู่ 27 โครงการ

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษานี้ผู้วิจัยจะใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพเป็นวิธีการศึกษา เนื่องจากการประเมินโครงการกองทุนหมู่บ้าน เป็นโครงการซึ่งเป็นนโยบายของภาครัฐ มีการใช้งบประมาณจำนวนมากเพื่อดำเนินการในทุกหมู่บ้านทั่วประเทศ โครงการนี้เกิดขึ้นภายใต้โครงสร้างทางสังคมของหมู่บ้าน ซึ่งมีการจัดระเบียบ มีวิถีประชา จารีต กฎเกณฑ์และข้อบังคับที่ชัดเจน การศึกษานี้จึงให้ความสำคัญกับการให้ความหมายของปรากฏการณ์ทางสังคมจากผู้

อยู่ในเหตุการณ์ในหมู่บ้านและชุมชนรอบๆ ซึ่งเป็นหลักการสำคัญของการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยการศึกษาปรากฏการณ์จริงที่เกิดขึ้นอย่างเป็นระบบแล้วนำข้อเท็จจริงที่ศึกษาได้มาศึกษาวิเคราะห์และตีความเพื่อนำไปสู่การสร้างข้อสรุปเชิงทฤษฎีหรือชุดของคำอธิบายปรากฏการณ์ให้มีความน่าเชื่อถือ

อนึ่ง กระบวนการศึกษาปรากฏการณ์ทางสังคมในชุมชนท่องเที่ยว ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้นำวิธีการศึกษาในเชิงคุณภาพมาใช้ในการหาข้อมูลเพื่อสร้างแนวคิดขึ้นจากปรากฏการณ์จริงที่ปรากฏอยู่ในชุมชนที่ศึกษาว่า ในขณะที่หมู่บ้านที่เจาะจงเลือกมาเป็นหมู่บ้านตัวอย่างในการวิจัยครั้งนี้ ไม่เพียงแต่จะมีการพัฒนาและสามารถดำรงอยู่ได้อย่างค่อนข้างดีเท่านั้น ในขณะเดียวกันเมื่อมีโครงการกองทุนหมู่บ้านเข้าสู่หมู่บ้าน กระบวนการบริหารจัดการของหมู่บ้านยังสามารถดำเนินงานได้อย่างน่าพึงพอใจนั้น หมู่บ้านมีกระบวนการในการดำเนินงานอย่างไร มีทางเลือกเพื่อพัฒนาอย่างไร ดังนั้น วิธีการในการศึกษาปรากฏการณ์จึงได้ดำเนินการในระดับลึกโดยการเข้าถึงพื้นที่การสังเกตอย่างไม่มีส่วนร่วม การสัมภาษณ์ระดับลึกผู้ให้ข้อมูลหลัก การสนทนาเป็นกลุ่ม และการศึกษาค้นคว้าจากเอกสารที่เกี่ยวข้องดังต่อไปนี้

1. การเข้าสู่ชุมชน

ผู้วิจัยได้เลือกสนามของการศึกษาครั้งนี้ ณ หมู่บ้านท่องเที่ยว ซึ่งตั้งอยู่ในเขตอำเภอเมืองของจังหวัดท่องเที่ยว เป็นชุมชนที่มีการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพค่อนข้างมาก คือปรับเปลี่ยนจากชุมชนเกษตรกรรม จากชุมชนดั้งเดิมที่ประชาชนส่วนประกอบอาชีพในการทำนา ทำสวนยางพารา ทำสวนผลไม้ มาเป็นชุมชนใหม่ที่มีอาชีพหลักด้านอุตสาหกรรมบริการ ด้านการโรงแรมและการท่องเที่ยว ซึ่งชุมชนแห่งนี้ไม่เพียงแต่จะมีการเปลี่ยนแปลงอย่างมากมาในด้านการเพิ่มขึ้นของสิ่งอำนวยความสะดวกพื้นฐาน คือ อาคารและสิ่งก่อสร้างขนาดใหญ่ ๆ ถนนหนทาง ไฟฟ้า น้ำประปา รวมทั้งผู้คนจากทุกมุมโลกที่มุ่งหน้าเข้ามาท่องเที่ยวในชุมชนแห่งนี้อย่างมากมาและต่อเนื่องเท่านั้น ในขณะเดียวกัน ชุมชนนี้ยังมีหมู่บ้านเล็ก ๆ หมู่บ้านหนึ่งตั้งอยู่ในชุมชน เป็นหมู่บ้านที่มีคุณลักษณะพิเศษ คือ มีความสามารถในการรักษาการดำรงอยู่อย่างยั่งยืนของหมู่บ้านที่สามารถบูรณาการอาชีพการบริการด้านการโรงแรมและการท่องเที่ยวในหมู่บ้านได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม ทั้งนี้ โดยหลายฝ่ายทั้งในหมู่บ้านและนอกหมู่บ้าน คือ ภาครัฐ ภาคธุรกิจ ภาคเอกชน ชุมชน และประชาชนซึ่งเป็นผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสียอยู่ในชุมชน ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการดูแลและบำรุงรักษาหมู่บ้านของพวกเขาอย่างจริงจัง

อย่างไรก็ดี เนื่องจากผู้วิจัยเป็นคนในพื้นที่ สามารถพูดภาษาถิ่นได้ มีผลต่อการเข้าออกหมู่บ้านได้โดยสะดวกและไม่แปลกแยก มีผลต่อการเข้าทำความคุ้นเคยกับผู้ให้ข้อมูลหลักในหมู่บ้านนี้ได้ไม่ยากนักและมีผลต่อการทำความเข้าใจถึงความเป็นมาและบริบทของหมู่บ้าน

ฉะนั้น เนื่องจากการวิจัยและประเมินกองทุนหมู่บ้านท่องเที่ยวในครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (qualitative research) ประชากรของการวิจัยครั้งนี้ คือ ผู้ที่เกี่ยวข้องกับโครงการกองทุนหมู่บ้านท่องเที่ยวในจังหวัดแห่งหนึ่งทางภาคใต้ เป็นผู้อาศัยอยู่บริเวณที่เป็นเขตพื้นที่ปกครองของหมู่บ้านซึ่งเป็นที่ตั้งของสนาม (field) ของโครงการวิจัยในปี 2545-2546

สำหรับกลุ่มตัวอย่างในการวิจัยได้มาจากผู้ให้ข้อมูลหลักในพื้นที่ซึ่งเป็นสนามของการเก็บข้อมูล คือ อยู่ในหมู่บ้านท่องเที่ยวแห่งหนึ่งที่ถูกคัดเลือกมาอย่างเฉพาะเจาะจง เป็นหมู่บ้านที่ตั้งอยู่ ณ แหล่งท่องเที่ยวทางทะเลที่นักท่องเที่ยวนิยมกันมากที่สุด 1 ใน 3 ของโลก เป็นหมู่บ้านที่มีสภาพธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่น่าทึ่งทั้งท้องทะเล หาดทราย หุ่นา ภูเขา และป่าไม้ รวมทั้งเป็นหมู่บ้านที่มีข้อเด่นด้านบริบททางสังคม คือ มีทุนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่สวยงามเป็นเลิศ มีทุนสังคม วัฒนธรรม อันได้แก่ ประชาสังคมในหมู่บ้าน ซึ่งเกิดจากการรวมตัวกันของคนในกลุ่มอาชีพต่างๆ คือ ชมรมรักษ์หมู่บ้านท่องเที่ยว เพื่อร่วมกันดูแลรักษาสิ่งแวดล้อมและร่วมกันพัฒนาระบบเศรษฐกิจของหมู่บ้านให้ดำรงอยู่ได้อย่างยั่งยืนโดยไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม และมีกองทุนรักษามูลค่าหมู่บ้านท่องเที่ยวที่ทำหน้าที่ในการช่วยแก้ปัญหาเศรษฐกิจให้กับคนในหมู่บ้าน

สำหรับวิธีการสุ่มตัวอย่าง ซึ่งสุ่มมาได้ในเชิงทฤษฎี (theoretical sampling) และสุ่มโดยวิธีการ สโนว์บอล (snow-ball technique) จากผู้ให้ข้อมูลหลักที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับโครงการกองทุนหมู่บ้านท่องเที่ยวแห่งนี้ คือ ผู้ที่urveyเก่าผู้urveyใหม่ ประธาน เลขานุการ กรรมการและสมาชิกและภรรยาของกรรมการกองทุนหมู่บ้าน พระสงฆ์ เพื่อนสนิทและญาติสนิทของผู้ที่ได้แก่ บิดามารดา บุตร เพื่อนบ้าน ครูใหญ่และครูในโรงเรียนซึ่งเป็นศูนย์กลางของหมู่บ้าน และเป็นโรงเรียนที่ตั้งอยู่ในวัดซึ่งเป็นที่ตั้งของสำนักงานกองทุน กรรมการองค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) ปลัดเทศบาล เจ้าหน้าที่เทศบาล ผู้ดูแลศูนย์เด็กเล็กในหมู่บ้าน รวมทั้งคณะกรรมการชมรมและคณะกรรมการกองทุนรักษามูลค่าหมู่บ้านท่องเที่ยวซึ่งเป็นชมรมและกองทุนที่เกิดจากประชาสังคมในหมู่บ้าน และเกิดขึ้นก่อนโครงการกองทุนหมู่บ้านของภาครัฐ รวมกลุ่มตัวอย่างทั้งสิ้น 31 คน ดังรายละเอียดในตาราง 1 ดังต่อไปนี้

ตาราง 1 กลุ่มตัวอย่างผู้ให้ข้อมูลหลักในการวิจัยโครงการประเมินกองทุนหมู่บ้านท่องเที่ยว

ชื่อสมมุติ	เพศ	สถานภาพ/อาชีพ	อายุ (ปี)
1. ยายจิต	หญิง	ผู้อาวุโสหญิงในหมู่บ้าน	84
2. ลุงสิน	ชาย	ผู้อาวุโสชายในหมู่บ้าน	80
3. ป้ามวล	หญิง	ผู้อาวุโสหญิงในหมู่บ้าน	76
4. คุณทา	หญิง	เจ้าของบ้านเช่า	74
5. คุณเพ็ญ	หญิง	ค้าขาย	49
6. คุณธรรม	ชาย	ขับรถรับจ้าง	50
7. ลูกสาวคุณทา	หญิง	พนักงานโรงแรม บุตรสาวผู้กู้	29
8. คุณหนุ่ม	ชาย	พนักงานโรงแรม บุตรชายผู้กู้	28
9. คุณหนึ่ง	ชาย	พนักงานโรงแรม บุตรชายผู้กู้	24
10. พี่หมาหืด	หญิง	รับจ้าง	57
11. พี่มาน้อย	หญิง	รับจ้าง	58
12. พี่จวบ	ชาย	ค้าขายผลไม้ในตลาดนัด	54
13. คุณน้น	หญิง	กรีดยางพารา	53
14. คุณเลียด	หญิง	รับราชการครู	48
15. น้ำอุ่น	หญิง	แม่บ้าน	70
16. คุณชล	ชาย	เลขานุการกองทุนหมู่บ้าน (กรรมการชุดที่ 1)	50
17. คุณเขียว	ชาย	ประธานกองทุนหมู่บ้าน	59
18. คุณเข้	ชาย	ที่ปรึกษาชมรมรักษ์หมู่บ้านท่องเที่ยว	59
19. คุณกาน	หญิง	ผู้ดูแลศูนย์เด็กเล็กในหมู่บ้าน	26
20. คุณพระ	ชาย	ประธานกองทุนรักษ์หมู่บ้านท่องเที่ยว	53
21. คุณลอง	ชาย	เลขานุการกองทุนรักษ์หมู่บ้านท่องเที่ยว	48
22. คุณเทศ	ชาย	ปลัดเทศบาล	42
23. คุณชาย	ชาย	เจ้าหน้าที่เทศบาล	45
24. คุณเทพ	ชาย	ครูใหญ่	55
25. คุณน้ำ	ชาย	ครู	32
26. คุณนวด	หญิง	หมอนวดชายหาด	30
27. คุณตุ๊ก	หญิง	ครู	37

ชื่อสมมุติ	เพศ	สถานภาพ/อาชีพ	อายุ (ปี)
28. คุณเก่ง	ชาย	คนขับรถตุ๊กตุ๊ก	28
29. คุณเจียม	หญิง	ช่างเสริมสวยชายหาด	32
30. คุณหมู	ชาย	สมาชิก อบต.	56
31. คุณณรงค์	ชาย	เจ้าหน้าที่กองทุนหมู่บ้านของภาครัฐ	33

2. การเข้าถึงพื้นที่

หลังจากเลือกพื้นที่วิจัยได้แล้ว ผู้วิจัยได้เข้าถึงพื้นที่หมู่บ้านท่องเที่ยว ที่เลือกเป็นกลุ่มตัวอย่าง โดยเข้าไปในฐานะคนรู้จักของบุคลากรหลักบางคนที่อยู่ในพื้นที่หมู่บ้านนี้มานาน ผู้วิจัยได้เข้าไปทำการศึกษาบริบทของพื้นที่ รวมทั้งเก็บข้อมูลวิจัย โดยมีการนัดหมายล่วงหน้า และไม่มี การนัดหมายเป็นบางครั้ง รวมจำนวนครั้งในการเข้าถึงพื้นที่ไม่น้อยกว่า 10 ครั้ง วิธีการศึกษาได้เริ่มจากการพูดคุยเพื่อสร้างความคุ้นเคยกับผู้ให้ข้อมูลหลักของหมู่บ้าน แล้วสัมภาษณ์ระดับลึกจนได้ข้อมูลที่อ้อมตัวจึงหยุดสัมภาษณ์

3. การสังเกต

3.1 การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม

เมื่อผู้วิจัยเข้าถึงพื้นที่แล้ว ได้ทำการสังเกตสถานที่ที่ใช้เป็นที่ตั้งสำนักงานหรือที่ทำการกองทุนหมู่บ้าน คือ ศาลาวัดที่ตั้งอยู่กลางหมู่บ้าน เป็นสถานที่ซึ่งเป็นศูนย์กลางในการดำเนินงานกองทุน โดยได้รับอนุญาตจากเจ้าอาวาสวัดท่องเที่ยวซึ่งเห็นประโยชน์และให้การสนับสนุนกองทุน ให้ใช้เป็นสำนักงานกองทุนหมู่บ้าน และได้ใช้ห้องเล็กบนศาลาวัดเป็นสถานที่เก็บเอกสาร ตลอดจนสิ่งของเครื่องใช้ที่จำเป็นของกองทุน

จากการสังเกตในช่วงเดือน ธันวาคม 2545-เมษายน 2546 พบว่า ทุกวันที่ 3 ของทุกเดือน ระหว่างช่วงเวลา 08.00-12.00 น. ณ สถานที่บนศาลาวัดที่โล่งโปร่ง มีลมทะเลพัดโชยเย็นสบาย สมาชิกที่เป็นลูกหนี้กองทุน จะทยอยกันมาชำระหนี้กองทุนฯ ณ สถานที่แห่งนี้ สมาชิก คณะกรรมการกองทุน ครอบครัว และผู้ที่เกี่ยวข้อง มีการนั่งพบปะสนทนาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในเรื่องต่างๆ ทั้งที่เกี่ยวข้องและไม่เกี่ยวข้องกับกองทุนฯ โดยคณะกรรมการกองทุนได้จัดบอร์ดกลางเพื่อการประชาสัมพันธ์และติดต่อสื่อสารในเรื่องต่างๆ ไว้บนศาลา ข้อความต่างๆ ที่มีอยู่บนบอร์ดดังกล่าว ส่วนใหญ่คือ ข้อมูลประกอบการติดต่อสื่อสารในเรื่องต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับกองทุนและข้อมูลเรื่องอื่นๆ ที่ต้องการให้สมาชิกได้ทราบ เช่น ข้อมูลนัดหมายวันทำบุญทอดผ้าป่าร่วมกัน ข้อมูลนัดหมายวัน เดือน ปี ที่ต้องมาพบปะกับบุคคลภายนอกที่ขอมาเยี่ยม/ศึกษาดูงานในหมู่บ้าน ข้อมูลแจ้งเรื่องวันฉาปนกิจศพ วันแต่งงานลูก

หลานของคนในหมู่บ้าน เป็นต้น นอกจากนี้คณะผู้บริหารองค์กรปกครองท้องถิ่นในพื้นที่ก็มีการมาใช้สถานที่ดังกล่าวเป็นที่พบปะสื่อสารกันในเรื่องอื่นๆ อีกด้วย

3.2 การสังเกตจากเอกสารต่างๆ ที่มีอยู่ในกองทุนฯ และเอกสารที่เกี่ยวข้อง ซึ่งจะมีผู้นำมาตีประกาศไว้บนบอร์ดกองทุนฯ รวมทั้งเอกสารที่คณะกรรมการกองทุนฯผลิตขึ้นแจกให้สมาชิก เพื่อสื่อสารข้อมูลในเรื่องต่างๆ ให้สมาชิกกองทุนฯ และผู้ที่เกี่ยวข้องได้ทราบ ส่วนใหญ่จะเป็นเอกสารอัดสำเนาหน้าเดียว มีข้อความขนาดใหญ่ สั้นๆ ชัดเจน สำหรับแจ้งความก้าวหน้าต่างๆ เกี่ยวกับกองทุนฯ จากศูนย์กลางของกองทุนฯ ไปยังสมาชิกและผู้ที่เกี่ยวข้อง

3.3 การสังเกตจากบริเวณอาคารสถานที่ ถนนหนทาง ตรอก ซอย บ้านเรือน ที่อยู่อาศัย บริเวณที่สาธารณะ หาดทราย ป้ายสาธารณะ ป้ายโฆษณา ฯลฯ ในบริเวณหมู่บ้านซึ่งอยู่ติดชายทะเลท่องเที่ยว พบว่า บริเวณดังกล่าวส่วนใหญ่มีความเป็นระเบียบเรียบร้อย สะอาด ที่น่าสังเกตคือ บริเวณชายหาด หาดทราย ซึ่งสะอาดเรียบร้อย ปราศจากสิ่งรกรุงรัง และปลอดจากการบุกรุกที่สาธารณะริมหาด ซึ่งเป็นปรากฏการณ์ที่แตกต่างจากบริเวณชายหาดริมทะเลแหล่งอื่นในจังหวัดท่องเที่ยวแห่งนี้

4. การสัมภาษณ์ระดับลึก

ผู้วิจัยได้เก็บข้อมูลโดยสุ่มตัวอย่างผู้ให้ข้อมูลหลักแบบเฉพาะเจาะจง ผสมกับการสุ่มตัวอย่างโดยนำวิธีการ snow-ball sampling มาใช้ รวมทั้งดำเนินการสุ่มตัวอย่างในเชิงทฤษฎี (theoretical sampling) แล้วทำการสัมภาษณ์ระดับลึกกับกลุ่มตัวอย่างที่เป็นผู้ให้ข้อมูลหลักทุกคนของชุมชนจนได้ข้อมูลที่อิ่มตัว (theoretical saturate) โดยเริ่มจากผู้ให้ข้อมูลหลักที่สำคัญๆ ดังนี้ เลขาธิการกองทุนหมู่บ้านท่องเที่ยว ประธานกองทุนหมู่บ้านท่องเที่ยว ประธานชมรมร่มชายหาด ประธานชมรมรถตุ๊กๆ ประธานชมรมหมอนวด ประธานชมรมเจตสิก กรรมการกองทุนหมู่บ้าน ผู้กู้เงินกองทุนหมู่บ้าน ญาติสนิทของกรรมการกองทุนหมู่บ้าน และญาติสนิทของผู้กู้ ตลอดจนที่ปรึกษากองทุน และที่ปรึกษาประชาคมบางกลุ่มในหมู่บ้าน จนได้ข้อมูลที่อิ่มตัวจึงหยุดสัมภาษณ์ รวมจำนวนกลุ่มตัวอย่างผู้ให้ข้อมูลหลักที่ทำการสัมภาษณ์ได้ทั้งสิ้น 31 คน จำแนกเป็นชาย 17 คน หญิง 14 คน

5. การสนทนากลุ่ม (focus group)

เนื่องจากเทคนิคการจัดกลุ่มสนทนา เป็นเทคนิคหนึ่งในการเก็บข้อมูลวิจัย ซึ่งช่วยให้นักวิจัยได้ข้อมูลเจาะลึกจากกลุ่มคนที่ศึกษา รวมทั้งยังเป็นเทคนิคในการค้นหาข้อมูล ช่วยให้การเก็บข้อมูลวิจัยทางสังคมศาสตร์มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น ดังนั้น ผู้วิจัยจึงนำเทคนิคการจัดกลุ่มสนทนามาใช้ประโยชน์ในการเก็บข้อมูลวิจัยครั้งนี้ โดยผู้วิจัยเชื่อว่า การประเมินกองทุนหมู่บ้านเพื่อให้ได้ข้อมูลเกี่ยวกับความเคลื่อนไหวและกระบวนการดำเนินงานเกี่ยวกับกอง

ทุนหมู่บ้านที่เกิดขึ้นในระดับชุมชนว่า มีความเป็นไปได้หรือมีปัญหาและอุปสรรคอะไรบ้าง ในอันที่จะทำให้ชุมชนบรรลุเป้าหมายในระยะยาวที่ได้วางไว้ ทั้งนี้เพื่อเสนอข้อมูลได้รัฐบาลได้ทราบและปรับเปลี่ยนนโยบายและกรอบการดำเนินงานให้เหมาะสมกับสภาพการณ์ที่เกิดขึ้น ดังนั้น การวิจัยและประเมินกองทุนหมู่บ้านเพื่อให้ได้องค์ความรู้และให้ข้อมูลที่เป็นคำตอบเฉพาะเรื่องแก่รัฐบาลได้ดี จึงจำเป็นต้องนำวิธีการเก็บข้อมูลที่ดีเช่นนี้มาใช้โดยการเขียนแนวทางการสนทนากลุ่มที่เป็นคำถามกว้าง ๆ เพื่อเปิดโอกาสให้ผู้ร่วมสนทนาได้แสดงความคิดเห็น ทศนะ และค่านิยมของตนเองได้อย่างอิสระเกี่ยวกับกองทุนหมู่บ้านท่องเที่ยว

ส่วนการคัดเลือกผู้ร่วมสนทนากลุ่มนั้น ผู้วิจัยและผู้ช่วยนักวิจัยได้ลงพื้นที่ในหมู่บ้านท่องเที่ยว ทำความคุ้นเคยและนัดหมายกับผู้ให้ข้อมูลหลักที่ผู้วิจัยและผู้ช่วยนักวิจัยรู้จักและช่วยกันคัดเลือก โดยเป็นผู้ที่ผู้วิจัยตั้งใจเชิญมาเป็นผู้ร่วมสนทนากลุ่ม โดยใช้เวลานัดหมายวันสนทนาล่วงหน้า 1 สัปดาห์ โดยมีเกณฑ์ในการพิจารณาคุณสมบัติของผู้ที่ได้รับเชิญ คือ เป็นผู้ที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับโครงการกองทุนหมู่บ้านท่องเที่ยว เป็นผู้มีภูมิลำเนาและคุณลักษณะบางประการที่คล้ายคลึงกัน ได้แก่ ระดับการศึกษา อาชีพ และรายได้ ซึ่งบุคคลเหล่านี้ประกอบด้วยประธานและเลขานุการกองทุนหมู่บ้านท่องเที่ยว ผู้กู้เงินกองทุน สมาชิกกองทุนที่กำลังผ่อนชำระหนี้ สมาชิกกองทุนที่ค้างการชำระหนี้ สมาชิกกองทุนที่ชำระหนี้หมดสิ้นแล้ว ญาติสนิทของผู้กู้ที่ค้างการชำระหนี้ และญาติสนิทรวมทั้งเพื่อนของผู้กู้ที่ชำระหนี้เสร็จสิ้นเรียบร้อยแล้ว ตลอดจนภาครัฐที่เป็นผู้เกี่ยวข้องโดยตรงกับโครงการกองทุนหมู่บ้านในหมู่บ้านท่องเที่ยว โดยใช้ช่วงเวลาที่ผู้ร่วมสนทนาวางเว้นจากงานประจำ จากนั้นจึงนำข้อมูลที่ได้จากการบันทึกเสียงมาถอดเทปและจัดหมวดหมู่ และทำการวิเคราะห์ทั้งความคิดเห็นที่เหมือนกันและขัดแย้งกัน เพื่อตอบคำถามให้ตรงกับโจทย์ของ

6. การศึกษาค้นคว้าข้อมูลจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง

ผู้วิจัยได้ศึกษาดารารและเอกสารวิชาการที่เกี่ยวข้องกับหมู่บ้านท่องเที่ยว ซึ่งพบว่าแต่เดิม ในช่วงก่อนปี 2545 จะไม่มีดารา หนังสือ และข้อมูลทางวิชาการที่เกี่ยวข้องเนื่องกับเรื่องบริบทของหมู่บ้านนี้มากนัก อย่างไรก็ตาม เนื่องจากหมู่บ้านนี้เป็นหมู่บ้านที่เริ่มได้รับการศึกษาเรียนรู้และได้รับการยกย่องจากองค์กรต่างๆ ทั้งในและนอกท้องถิ่น รวมทั้งสถาบันอุดมศึกษาให้เป็นแหล่งเรียนรู้ด้านความเข้มแข็งของชุมชนของนักศึกษาระดับปริญญาตรีและปริญญาโทของสาขาต่างๆ ในท้องถิ่นตั้งแต่ปี 2544-ปัจจุบัน อยู่แล้ว ดังนั้น จึงเริ่มมีรายงานการศึกษาบริบทและรายงานการวิเคราะห์สภาพปัจจุบันของหมู่บ้านให้ศึกษาหาข้อมูลได้บ้าง

สนาม (Field)

สนามของการศึกษานี้คือหมู่บ้านและชุมชนรอบหมู่บ้านท่องเที่ยวที่อำเภอเมือง จังหวัดท่องเที่ยว หมู่บ้านและชุมชนที่เลือกศึกษานี้มีขนาดไม่ใหญ่จนเกินไป อยู่ไม่ไกลจาก ถิ่นที่อยู่และสำนักงานที่ผู้วิจัยประจำอยู่ ผู้วิจัยสามารถเดินทางไปมาเพื่อเก็บข้อมูลภาคสนาม ได้โดยสะดวกและไม่เป็นอันตราย เพราะจังหวัดนี้เป็นจังหวัดที่หลายฝ่ายทั้งคนไทยและชาว ต่างชาตินิยมมาท่องเที่ยวกันมาก (สำนักงานจังหวัดท่องเที่ยว. 2539) เป็นจังหวัดที่กลุ่มภาค ธุรกิจทั้งในจังหวัด ต่างจังหวัดและต่างประเทศ ต่างมุ่งเข้ามาหารายได้จากอุตสาหกรรม การท่องเที่ยวในหมู่บ้านท่องเที่ยวแห่งนี้ตั้งอยู่ในเขตอำเภอเมือง เช่นเดียวกับในเขต 3 อำเภอ ซึ่งเป็นพื้นที่สำคัญที่กลุ่มธุรกิจให้ความสำคัญ จึงเป็นพื้นที่ที่มีการพัฒนาด้านอุตสาหกรรมท่องเที่ยว และมีการพัฒนาโครงการกองทุนหมู่บ้านมากเพียงพอที่จะศึกษาวิจัยในครั้งนี้

เนื่องจากหมู่บ้านที่เลือกศึกษาวิจัยเป็นหมู่บ้านขนาดกลาง ที่ตั้งขึ้นมานาน ปัจจุบัน มีประชากรตามสำมะโนทะเบียนบ้าน เป็นชาย 117 คน หญิง 111 คน รวมประชากรทั้ง สิ้น 228 คน ในขณะที่จากปรากฏการณ์จริง พบว่า ประชากรแฝงในหมู่บ้านมีจำนวนมาก ซึ่ง ได้แก่ นักท่องเที่ยวทั่วไป นักท่องเที่ยวประเภท home stay แรงงานระดับล่างที่อพยพย้าย ถิ่นมาจากจังหวัดต่าง ๆ ทั่วประเทศ รวมทั้งแรงงานข้ามชาติทั้งที่เป็นชาวต่างชาติจากกลุ่มอา เซียน เช่น จากพม่า เขมร ลาว และชาวตะวันตก ดังนั้น จำนวนประชากรที่อาศัยอยู่จริงใน หมู่บ้านจึงมีมากกว่าตัวเลขที่ปรากฏไม่น้อยกว่า 3 เท่า โดยหมู่บ้านแห่งนี้ตั้งอยู่ในชุมชนใกล้ โรงแรมที่ให้บริการด้านอุตสาหกรรม การโรงแรมและการท่องเที่ยว อยู่ไม่ไกลจากชายทะเลที่ เป็นอ่าวใหญ่ มีความสวยงามมากที่สุดแห่งหนึ่งของประเทศ ตั้งอยู่ใกล้ตลาดขนาดกลางที่มี การเปิดจำหน่ายผลผลิตทางการท่องเที่ยวตลอดวันและอีกไม่น้อยกว่าครึ่งคืนของทุกวันปกติ หมู่บ้านนี้อยู่ติดถนนสายหลัก อันเป็นเส้นทางคมนาคมขนส่งที่สำคัญจากตัวจังหวัดสู่หมู่บ้าน ท่องเที่ยว มีสถานบริการน้ำมันขนาดใหญ่ตั้งอยู่ริมถนนซึ่งเป็นที่ตั้งของชุมชนใกล้หมู่บ้าน

การคัดเลือกหมู่บ้านและชุมชนรอบหมู่บ้านเป็นสนามในการศึกษานี้ เป็นการ เลือกด้วยวิธีเจาะจง โดยมีหลักการที่สำคัญในการเลือกกว่าเป็นพื้นที่ที่มีปรากฏการณ์ทางสังคม คือการดำเนินงานโครงการกองทุนหมู่บ้านเกิดขึ้น กล่าวคือในหมู่บ้านนี้มีผู้ที่เกี่ยวข้องกับการ ดำเนินงาน เป็นสมาชิกและมีการกักเงินกองทุนหมู่บ้าน เป็นผู้ที่สามารถให้ข้อมูลเรื่องกอง ทุนหมู่บ้านได้ ซึ่งจะทำให้ได้ข้อมูลที่เหมาะสมกับประเด็นที่ศึกษา แต่เพื่อปกป้องผู้ให้ ข้อมูลและผู้ที่เกี่ยวข้องทุกคน จึงใช้ชื่อจังหวัด ชื่ออำเภอ ชื่อหมู่บ้าน และชื่อบุคคล เป็นชื่อสมมุติทั้งสิ้น

การเข้าสู่สนาม

หลังจากเลือกสนามการวิจัยคือหมู่บ้านและชุมชนอย่างเหมาะสมแล้ว ผู้วิจัยได้เขียน**แนวคำถาม (guideline)** ก่อนที่จะเข้าสู่สนามของการศึกษา แนวคำถามนี้เพื่อใช้เป็น **แนวทางการสัมภาษณ์** ทั้งนี้หลังจากเข้าสู่สนามแล้ว ผู้วิจัยจึงเริ่มทำงานขั้นตอนต่อไปคือการเก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์ระดับลึก การสังเกต การประมวลผลและการวิเคราะห์ข้อมูล อย่างไรก็ตาม เพื่อให้ได้แนวคำถามสำหรับใช้เป็นแนวทางการสัมภาษณ์ ผู้วิจัยได้เขียนคำถามปลายเปิดโดยยึดปัญหาการวิจัย วัตถุประสงค์การวิจัย และกรอบความคิดในการวิจัยเป็นแนวทางในการกำหนดคำถาม เพื่อให้ได้คำถามที่ครอบคลุมเนื้อหาเกี่ยวกับโครงการกองทุนหมู่บ้าน สำหรับใช้เป็นแนวคำถามประกอบการสัมภาษณ์ซึ่งผู้วิจัยเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญยิ่งในการวิจัยเชิงคุณภาพ เพราะผู้วิจัยมีฐานะเป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูลด้วยตนเอง จึงสามารถเลือกใช้คำถามให้เหมาะสมในสถานการณ์ต่าง ๆ ได้ด้วยตนเอง และเพื่อให้ได้แนวคำถามที่มีความสมบูรณ์เพียงพอ ผู้วิจัยได้นำร่างแนวคำถามนี้ไปทดลองใช้กับประธานและเลขานุการกองทุนหมู่บ้าน ผู้นำชุมชน และประชาชนในหมู่บ้านที่อยู่นอกพื้นที่สนามการวิจัย แล้วจึงปรับปรุงแก้ไขแนวคำถามให้มีความเหมาะสมที่สุดก่อนที่จะนำไปใช้จริง

เพื่อให้การ**เข้าสู่สนาม**เก็บรวบรวมข้อมูลได้ผลสมบูรณ์ที่สุด ผู้วิจัยได้ขอความร่วมมือจากประธานและเลขานุการกองทุนหมู่บ้าน และผู้ที่เกี่ยวข้องในหมู่บ้านที่เป็นสถานที่เก็บข้อมูล โดยนำ**หนังสือขอความร่วมมือ**จากชมรมอบต. ไปพบประธานและเลขานุการกองทุนด้วยตนเอง เพื่อขอความอนุเคราะห์ในการเก็บข้อมูลโดยแสดงตัวเป็นบุตรหลานของคนในหมู่บ้าน เข้าไปทำหน้าที่ในการศึกษาบริบทของหมู่บ้าน สร้างความคุ้นเคยกับคนในกองทุนและหาข้อมูลเกี่ยวกับกองทุนหมู่บ้านท่องเที่ยวอย่างเป็นธรรมชาติมากที่สุด ทั้งนี้เพื่อสร้างความคุ้นเคยและความไว้วางใจกันก่อนการสัมภาษณ์ระหว่างผู้วิจัยกับผู้ให้ข้อมูลหลักที่อยู่ในชุมชน

สำหรับขั้นตอนต่อไปในการเข้าสนามคือ **การแนะนำตัว** ผู้วิจัยแนะนำตนเองให้คนในหมู่บ้านรู้จักว่าผู้วิจัยเป็นใคร มาทำวิจัยประเมินกองทุนหมู่บ้านเพื่อการศึกษา และปรับปรุงการดำเนินงาน ซึ่งจะก่อให้เกิดประโยชน์ต่อการพัฒนาโครงการกองทุนหมู่บ้านของรัฐบาล และเชื่อว่าส่งผลต่อการแก้ปัญหาความยากจนและมีผลต่อการพัฒนาประเทศ ทั้งนี้ เพื่อเป็นการแสดงความจริงใจและสร้างความไว้วางใจกันระหว่างทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง สิ่งที่สำคัญที่สุดของการเข้าสนามและการแนะนำตัวคือ การกำหนดสถานภาพและบทบาทที่เหมาะสมของผู้วิจัย โดยการเข้าเป็นสมาชิกและมีส่วนร่วมในการประเมินโครงการกองทุนหมู่บ้าน ในฐานะครูคนหนึ่งของสถานศึกษาในจังหวัดและเป็นครูของนักศึกษาที่เป็นผู้ช่วยนักวิจัย ซึ่งผู้ช่วยนักวิจัยบางคนก็เป็นบุตรหลานของคนในชุมชนเช่นกัน เพราะบทบาทของบุตรหลานและ

บทบาทครูเปิดโอกาสให้สามารถสังเกตในสิ่งที่ต้องการสังเกตได้ และเปิดโอกาสให้ติดต่อสัมพันธ์เพื่อสัมภาษณ์ ทำความเข้าใจปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในหมู่บ้านที่ต้องการศึกษา ซึ่งเป็นบทบาทที่ดีสำหรับผู้วิจัย

ขั้นตอนการทำงานในสนามหลังจากแนะนำตัวแล้วคือ **การสร้างความสัมพันธ์** (Rapport) หมายถึงการทำความรู้จักและผูกมิตรกัน มีมิตรต่อกัน มีความสัมพันธ์อันดีต่อกันจนผู้ดำเนินงานกองทุนและสมาชิกกองทุนมีความไว้วางใจเชื่อใจต่อผู้วิจัยและนับผู้วิจัยเป็นพวกตนคนหนึ่ง นั่นคือ ผู้วิจัยเป็น “คนใน” จึงเป็นวิธีการสร้างความสัมพันธ์ขั้นต้นที่ดี เป็น การสร้างความสัมพันธ์แบบเท่าเทียมกัน มีความเสมอภาคกัน ไม่ใช่คนที่เหนือกว่า ส่วนการ รับฟังความทุกข์ร้อนของคนในกองทุน ทำให้เกิดความคุ้นเคยกับบุคลากรในหมู่บ้านและเกิด ความยอมรับกันอย่างจริงใจได้ง่ายขึ้น ช่วยให้การวิจัยดำเนินไปได้ด้วยดี ทั้งยังช่วยให้ผู้วิจัยมี โอกาสเรียนรู้กระบวนการดำเนินงานของกองทุนได้จากทัศนะของ **คนในที่อยู่ในเหตุการณ์** ในหมู่บ้านจริงๆ

สำหรับ **วิธีการทำงานภาคสนามวันแรกๆ** ที่ผู้วิจัยเลือกมาใช้เพื่อช่วยในการ สร้างความสัมพันธ์ที่ดีคือ การวางที่ทำอ่อนนุ่มถ่อมตน ไม่ทำตัวแปลกแยกจากคนในหมู่บ้านและคนในชุมชนชุมชน ไม่ทำตัวเท่าเทียมประธานและเลขานุการกองทุน ไม่ถามคำถาม ที่ทำให้ผู้ตอบรู้สึกอึดอัด พยายามเข้าไปเกี่ยวข้องกับเหตุการณ์ต่างๆที่เกิดขึ้นในหมู่บ้านอย่าง สงบและพร้อมที่จะช่วยเหลือ มีการหาผู้ให้ข้อมูลหลักในหมู่บ้านโดยเลขานุการกองทุนเป็นผู้ แนะนำให้รู้จัก และถือว่าสิ่งต่างๆที่เกิดขึ้นในภาคสนามเป็นเรื่องของงาน เป็นมิตรกับทุกคน โดยไม่คาดหวังว่าจะทำอะไรได้มากในวันแรกๆของการเข้าสู่สนาม เพราะช่วงเวลาของการ สร้างความสัมพันธ์ใช้เวลาาน

การเริ่มทำงานสนาม งานที่สำคัญคือการทำแผนที่ (mapping) โดยการหาคนที่ รู้จักคนหลายๆและรู้เรื่องต่างๆในชุมชน และในกองทุนหมู่บ้านของตนดี เพื่อสำรวจหมู่บ้าน และชุมชน โดยแผนที่ที่ทำได้ (1) แผนที่ทางกายภาพ บอกข้อมูลทางกายภาพของสนามคือ ที่ตั้งของหมู่บ้าน ทางเข้า ทางออก ถนน อาคาร สถานบริการต่างๆ บริเวณต่างๆในหมู่บ้าน ตลาด ศูนย์การค้า บ้าน สถานบริการน้ำมัน สถานอนามัย ศูนย์เด็กเล็ก วัด ฯลฯ การทำแผนที่หมู่บ้านและแผนที่ชุมชนอย่างคร่าวๆ ช่วยให้ผู้วิจัยเห็นความสัมพันธ์ทางกาย ภาภายในหมู่บ้านและความสัมพันธ์ระหว่างคนในหมู่บ้านกับกับชุมชนชัดขึ้น (2) แผนที่ ทางสังคม เป็นการเก็บข้อมูลสถานภาพ บทบาทและการจัดช่วงชั้นทางสังคม ด้วยการศึกษา จากเอกสารต่าง ๆ ของกองทุนหมู่บ้าน พุดคุยอย่างไม่เป็นทางการกับสมาชิกในกองทุนในหมู่บ้านซึ่งช่วยให้ผู้วิจัยสามารถวิเคราะห์กระบวนการของกองทุนในหมู่บ้านซึ่งเป็นเรื่องละเอียดอ่อนค่อนข้างมากได้

การเลือกบุคคลผู้ให้สัมภาษณ์ (key informant) และการสัมภาษณ์ระดับลึก (indepth interview)

สำหรับการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักทั้งในหมู่บ้านและในชุมชน ผู้วิจัยเลือกผู้ให้ข้อมูลหลักโดยใช้วิธีการเลือกเชิงทฤษฎี (theoretical sampling) วิธีการนี้จะไม่มีการกำหนดคุณลักษณะเฉพาะของผู้ให้สัมภาษณ์ไว้ล่วงหน้า ดังนั้นเมื่อสัมภาษณ์ผู้ให้สัมภาษณ์รายแรกแล้ว ผู้วิจัยจะต้องวิเคราะห์ข้อมูลทันทีเพื่อสร้าง **มโนทัศน์** (concept) และ **จัดหมวดหมู่** (categorize) ให้แก่มโนทัศน์ต่างๆ หลังจากนั้นผู้วิจัยจึงจะเลือกผู้ให้สัมภาษณ์รายต่อไป ให้เป็นผู้ที่เชื่อว่าให้ข้อมูลที่มีความแตกต่างไปจาก **มิติ** (dimensions) และ **คุณสมบัติ** (properties) ของกลุ่มมโนทัศน์ที่พบจากการสัมภาษณ์ที่ผ่านมาแล้ว ส่วนการเลือกผู้ให้สัมภาษณ์รายต่อไปได้คำนึงถึงความแตกต่างของความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มมโนทัศน์ต่างๆ ด้วย การเลือกผู้ให้สัมภาษณ์เช่นนี้ดำเนินไปจนกระทั่งการวิเคราะห์ข้อมูลแล้วผู้วิจัยมั่นใจว่าแบบแผนต่างๆ ของกลุ่มมโนทัศน์ที่เกิดขึ้นนั้นซ้ำๆ กันจนเป็นแบบแผนที่แน่นอน แม้จะสัมภาษณ์คนอื่น ๆ ต่อไปก็จะได้ข้อมูลใหม่เพิ่มขึ้นอีก (theoretical saturation) ผู้วิจัยจึงหยุดเก็บข้อมูล ทั้งนี้ผู้วิจัยเตรียมตัวพร้อมและวางตัวอย่างเหมาะสม โดยเข้าไปใช้ชีวิตอยู่หมู่บ้านและชุมชนอย่างผสมกลมกลืนที่สุดเท่าที่ทำได้ ด้วยเหตุดังนั้น ในการสัมภาษณ์ด้วยวิธีเลือกผู้ให้ข้อมูลหลักจึงไม่สามารถระบุจำนวนผู้ให้สัมภาษณ์อย่างแน่นอนล่วงหน้าได้ แต่ในการดำเนินงานจริงนั้นผู้วิจัยได้สัมภาษณ์ระดับลึกกับผู้ให้ข้อมูลหลักคือ ประธาน เลขาธิการ สมาชิกกองทุน บุคลากรหลักในหมู่บ้าน และผู้เกี่ยวข้อง

การสัมภาษณ์ (Interviewing) **จุดประสงค์** เพื่อค้นหาสิ่งที่มีอยู่ในใจคน สิ่งที่คุณคิดหรือรู้สึกต่อสิ่งหนึ่งสิ่งใด รวมทั้งความตั้งใจหรือพฤติกรรมที่เกิดขึ้นในช่วงเวลาที่ผ่านมาแล้ว และ นักวิจัยไม่อาจใช้วิธีสังเกตได้ หรือเป็นพฤติกรรมที่นักวิจัยไม่อาจเข้าไปสังเกตโดยตรงได้ เราไม่สามารถสังเกตโลกที่คนสร้างขึ้น และไม่สามารถสังเกตความหมายที่คนให้กับสิ่งต่างๆ ได้ เราจะต้องถาม พูดคุยกับคนเพื่อให้ทราบสิ่งต่างๆ การวิจัยนี้ยึดวัตถุประสงค์ดังกล่าว และแนวคำถามในการสัมภาษณ์ ส่วน **รูปแบบของคำถามในการสัมภาษณ์** (types of interview questions) มีหลายชนิด ได้แก่คำถามในเรื่องต่างๆ คือ (1) ถามภูมิหลัง (background questions) (2) ถามความรู้ (knowledge questions) เพื่อทราบข้อมูลที่เป็นข้อเท็จจริง ซึ่งจะแตกต่างจากความคิดเห็น เจตคติ และความเชื่อ (3) ถามประสบการณ์หรือพฤติกรรม (experience or behavior questions) (4) ถามความคิดเห็นหรือค่านิยม (opinion or value questions) คนคิดเกี่ยวประเด็น หัวข้อต่างๆ (5) ถามความรู้สึก (feeling questions) ที่เกี่ยวกับสิ่งของอารมณ์สะเทือนใจจากประสบการณ์ของคน และ (6) ถามความรู้สึกจากประสาทสัมผัสทั้ง 5 (sensory questions)

การศึกษาปรากฏการณ์ทางสังคมในครั้งนี้ใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ ดังนั้น คำถามในการสัมภาษณ์ผู้อยู่ในเหตุการณ์คือ **ถามในสิ่งที่ปรากฏการณ์จริง** ได้แก่ ถามเกี่ยวกับ ภูมิหลัง ความรู้ความเข้าใจ ประสบการณ์หรือพฤติกรรม เพื่อค้นหาข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้นอย่างเป็นระบบ **ไม่ใช่ถามความคิดเห็น** ดังนั้น ขณะสัมภาษณ์ ผู้วิจัยยึดหลักในการสัมภาษณ์ระดับลึกอย่างเคร่งครัดคือ **ไม่ชี้นำทั้งทางตรงและทางอ้อมที่จะมีผลต่อผู้ให้สัมภาษณ์** เนื่องจากการสัมภาษณ์ระดับลึกมีความยืดหยุ่นมาก ผู้สัมภาษณ์มีโอกาสอธิบายขยายความให้ผู้ตอบเข้าใจวัตถุประสงค์ของคำถาม และสามารถชักถามเพิ่มเติมเพื่อหาข้อมูลรายละเอียดในประเด็นต่างๆ ที่ต้องการ สามารถหาข้อมูลในเรื่องที่เป็นนามธรรมได้ เช่น เรื่องเกี่ยวกับความเป็นไปได้ ปัญหาและอุปสรรคในอันที่จะทำให้ชุมชนบรรลุเป้าหมายในระยะยาวที่ได้วางไว้เกี่ยวกับกองทุนหมู่บ้าน ฯลฯ สามารถเชื่อมโยงการสัมภาษณ์เพื่อเข้าสู่ประเด็นที่ต้องการอย่างลึกซึ้งได้ สามารถตรวจสอบความเข้าใจให้ตรงกันระหว่างผู้สัมภาษณ์กับผู้ให้สัมภาษณ์ได้ และผู้ถูกสัมภาษณ์ยังสามารถลำดับเหตุการณ์ที่ประสบและถ่ายทอดจากทัศนะของตนเองได้ นอกจากนี้ผู้สัมภาษณ์ยังสามารถสังเกตพฤติกรรมต่างๆ เช่น สีหน้า ท่าทาง แววตา เสียง ความรู้สึก ฯลฯ ของผู้ให้สัมภาษณ์ในขณะที่สัมภาษณ์ได้ด้วย สิ่งเหล่านี้ล้วนแต่เป็นประโยชน์สำหรับการวิเคราะห์ข้อมูลของผู้วิจัย

อย่างไรก็ตาม การสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักทั้งในหมู่บ้านและในชุมชนนั้น **ผู้วิจัยเป็นผู้สัมภาษณ์ด้วยตนเองร่วมกับผู้ช่วยนักวิจัย** โดยผู้วิจัยขอใช้เครื่องบันทึกเสียงในขณะที่สัมภาษณ์ แต่ในกรณีที่ผู้ให้สัมภาษณ์บางคนไม่ยินยอม ผู้วิจัยใช้วิธีการจดบันทึกแทน แล้วจึงรับนำบันทึกมาจดยละเอียดอย่างสมบูรณ์ ตลอดจนถอดเทปคำให้สัมภาษณ์เพื่อนำข้อมูลที่ได้มาจัดหมวดหมู่และทำการวิเคราะห์อย่างเป็นระบบ

การสังเกตและการจดบันทึก

การสังเกต เป็นการเฝ้าดูสิ่งที่เกิดขึ้นอย่างเอาใจใส่ตามวิธีการที่กำหนดไว้เพื่อวิเคราะห์หรือหาความสัมพันธ์ของสิ่งที่เกิดขึ้นนั้นกับสิ่งอื่น การวิจัยเชิงคุณภาพนั้นนักวิจัยสนใจสังเกตพฤติกรรมทางสังคมหรือปฏิสัมพันธ์ทางสังคมของคนมาก แต่เนื่องจากปฏิสัมพันธ์ของคนที่แสดงออกในพฤติกรรมสังคมเป็นพลวัต คือเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา แท้ที่จริงแล้วการสังเกตจึงต้องกระทำอย่างต่อเนื่องและเป็นระบบตามที่พฤติกรรมนั้นเกิดขึ้น ไม่ใช่สังเกตตามที่ผู้สังเกตกำหนด ในเบื้องต้นมีการแบ่งประเภทของการสังเกตเป็น 2 ชนิด คือ **การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม** กับ **การสังเกตแบบมีส่วนร่วม** สำหรับการวิจัยเชิงคุณภาพนี้ใช้การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วมในระยะแรกของการเข้าสนามคือ การสำรวจชุมชน

ชน ซึ่งเป็นการสังเกตโดยตรงที่ใช้เวลานานกว่า เนื่องจากผู้วิจัยยังกำหนดไม่ได้ว่าจะเริ่มมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมหรือเหตุการณ์ใดดี

อย่างไรก็ดี ในการวิจัยนี้ผู้วิจัย **ใช้การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม** มากกว่าการสังเกตแบบมีส่วนร่วมหรือการสังเกตโดยตรง โดยในการสังเกตไม่เพียงแต่จะยึดประเด็นปัญหาและ วัตถุประสงค์การวิจัยเป็นหลักในการสังเกตเท่านั้น ในขณะเดียวกันยังได้นำ **แนวคิดในการศึกษาเกี่ยวกับชุมชน** มาใช้เป็นกรอบในการสังเกตอีกด้วย โดยทำการสังเกตเพื่อรวบรวมข้อมูลไปใช้ประกอบกับการสัมภาษณ์ระดับลึกดังนี้

1. สังเกตบริบทของหมู่บ้านและชุมชน เช่น ที่ตั้ง สภาพแวดล้อมทั้งภายในและนอกหมู่บ้าน ชุมชนรอบหมู่บ้าน ทรัพยากรของหมู่บ้าน การบริหารจัดการ การดำเนินงาน โครงการ

กองทุนหมู่บ้าน และการจัดกิจกรรมต่างๆของหมู่บ้านที่เกี่ยวข้องกับเรื่องกองทุน

2. สังเกตบรรทัดฐานทางสังคมของหมู่บ้านและบรรทัดฐานของกองทุนฯ เช่น วิถีประชา จารีต กฎเกณฑ์ ระเบียบ แนวปฏิบัติที่เกี่ยวกับกองทุนฯ ที่เป็นจริงอยู่ในหมู่บ้าน

3. สังเกตกลไกการอยู่ร่วมกันในหมู่บ้านและในกองทุน โดยสังเกตการควบคุมทางสังคมและการสนับสนุนทางสังคม เพื่อให้สมาชิกทำตามบรรทัดฐานทางสังคมของหมู่บ้าน

4. สังเกตจากวัฒนธรรมหรือวิถีชีวิตของคนในหมู่บ้าน โดยสังเกตจากการจัดระเบียบความแตกต่างทางสังคมด้วยการจัดแยกบุคคลและกลุ่มบุคคลในกองทุนเป็นกลุ่มเป็นพวกของหมู่บ้าน สังเกตจากกิจวัตรประจำวันของคนในหมู่บ้าน การมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆที่เกี่ยวข้องกับเรื่องกองทุนหมู่บ้าน และการมีส่วนร่วมในการเรียนการสอนด้านยาเสพติด

5. สังเกตการต่อรองและการฝ่าฝืนบรรทัดฐานของหมู่บ้านที่เกี่ยวข้องกับเรื่องกองทุนหมู่บ้าน โดยสังเกตจากการต่อรองและการฝ่าฝืนบรรทัดฐานของนักเรียน สังเกตจากการ ควบคุมทางสังคม การสนับสนุนทางสังคมและการขัดเกลาทางสังคม ที่เกี่ยวกับเรื่องกองทุนหมู่บ้าน

6. สังเกตแบบแผนการดำเนินชีวิตในหมู่บ้าน และสังเกตแบบแผนของเครือข่ายการดำเนินงานกองทุน โดยสังเกตสายสัมพันธ์ระหว่างบุคคลกลุ่มต่างๆ สังเกตสายสัมพันธ์ระหว่างบ้านกับชุมชน และผู้ที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับกองทุนจากกิจกรรมต่างๆและจากกิจวัตรประจำวันของคนในหมู่บ้าน

ข้อมูลทั้งหมดที่ได้จากการศึกษาโดยใช้กลวิธีสังเกต ผู้วิจัย **จดบันทึก บันทึกภาพ** ไว้ เพื่อนำไปใช้ประกอบกับข้อมูลทั้งหมดที่ได้จากการสัมภาษณ์ระดับลึกและจากการศึกษาเอกสารเพื่อตรวจสอบข้อมูลเรื่องเดียวกันจากแหล่งข้อมูลหลายแหล่ง (theoretical triangulation) ด้วย

การประมวลผลและการวิเคราะห์ข้อมูล

การประมวลผลการวิจัยและการวิเคราะห์ข้อมูลได้ทำเป็นระยะๆ ทุกครั้งที่สิ้นสุดการให้สัมภาษณ์ของผู้ให้ข้อมูลหลักแต่ละคนในแต่ละวัน ผู้วิจัยรีบถอดเทปและเขียนรายละเอียดของการสัมภาษณ์ออกมาทันที เพื่อใช้เป็นแนวทางสำหรับการเลือกผู้ให้สัมภาษณ์คนถัดไป โดยผู้วิจัยอ่านทำความเข้าใจและวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้ทั้งหมดแล้วทำ open coding ต่อไปคือพิจารณาว่าข้อมูลแต่ละเรื่องสื่อถึงเรื่องใด ควรนำประเด็นใดมาพิจารณาบ้างแล้วจึงสร้างมโนทัศน์ขึ้นและเปรียบเทียบความเหมือนและความแตกต่างตลอดจนจัดหมวดหมู่ของมโนทัศน์ที่สร้างขึ้นตามหัวข้อที่ต้องการจะศึกษา โดยใช้ **โปรแกรมสำเร็จรูป (Atlas ti)** ช่วยในการจัดหมวดหมู่ของข้อมูล ศึกษาเงื่อนไข บริบท และความสัมพันธ์ของปรากฏการณ์ โดยอาศัย **ความไวทางทฤษฎี (theoretical sensitivity)** จากประสบการณ์ในการศึกษาจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องของผู้วิจัยและยึดหลักในการวิเคราะห์ข้อมูลการวิจัยเชิงคุณภาพเพื่อให้คำอธิบายกับข้อมูล แล้วเชื่อมโยงความสัมพันธ์ของข้อมูลที่ได้ สำหรับนำไป **สร้างข้อเสนอ (proposition)** เพื่อนำไปสู่การ **สร้างทฤษฎีฐานราก (grounded theory)**

ทั้งหมดนี้นำไปสู่การวิเคราะห์ผลการวิจัยซึ่งใช้หลักการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพเพื่อหา **ข้อสรุปเชิงทฤษฎี (theoretical generalization)** ในการนี้เพื่อให้เกิดความเข้าใจปรากฏการณ์ที่ศึกษาตามวัตถุประสงค์และปัญหาการวิจัยที่กำหนดไว้เกี่ยวกับความเคลื่อนไหวและกระบวนการดำเนินงานโครงการกองทุนหมู่บ้านที่เกิดขึ้นในระดับชุมชนว่ามีความเป็นไปได้หรือมีปัญหาและอุปสรรคอะไรบ้าง ในอันที่จะทำให้ชุมชนบรรลุเป้าหมายในระยะยาวที่ได้วางไว้

กล่าวสำหรับการนำเสนอผลการวิจัย ผู้วิจัยนำข้อมูลทั้งหมดที่ได้จากการวิเคราะห์มาใช้ตอบปัญหาการวิจัยตามวัตถุประสงค์ของการศึกษาที่กำหนด แล้วเสนอผลการวิจัยเป็น 7 บท คือ

- บทที่ 1 บทนำ ชุมชนที่ศึกษาและวิธีการศึกษา
- บทที่ 2 ชุมชนในช่วงก่อนการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัย
- บทที่ 3 การเปลี่ยนแปลงของชุมชนภายใต้กระบวนการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัย
- บทที่ 4 การปรับตัวของชุมชน
- บทที่ 5 กองทุนหมู่บ้านในกระแสการพัฒนาและผลที่มีต่อชุมชน
- บทที่ 6 สรุปผล

บทที่ 2

ชุมชนในช่วงก่อนการพัฒนาประเทศ ไปสู่ความทันสมัย

จากการศึกษาความเป็นมาของหมู่บ้านท่องเที่ยวในช่วงก่อนการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัย ได้พบบริบทของชุมชนในช่วงเวลาดังกล่าวหลายประการด้วยกัน ดังจะได้นำเสนอคือ ประการแรก บริบทด้านกายภาพและทุนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ประการที่สอง บริบทด้านสังคม วัฒนธรรม และทุนทางสังคม วัฒนธรรม ประการที่สาม บริบทด้านเศรษฐกิจและทุนทางเศรษฐกิจ ประการที่สี่ บริบทด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และทุนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ในช่วงก่อนที่ชุมชนจะได้รับผลกระทบจากการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัย ดังรายละเอียดต่อไปนี้

บริบทด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และทุนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

เมื่อกล่าวถึงบริบทด้านกายภาพของหมู่บ้านท่องเที่ยว จากการสัมภาษณ์ระดับลึกกับผู้ให้ข้อมูลหลักของชุมชน จากการสังเกตในระหว่างการวิจัยและจากการพบเห็นโดยประสบการณ์ตรงของผู้ให้ข้อมูลหลักและผู้ช่วยนักวิจัยซึ่งตั้งบ้านเรือนอยู่ในหมู่บ้าน และเดินทางเข้าออกหมู่บ้านอย่างต่อเนื่องทุกปีในช่วงหลายทศวรรษที่ผ่านมา ได้พบข้อมูลที่สอดคล้องกัน มีผลต่อความอึดตัวของข้อมูลวิจัยในเรื่องนี้ คือ

1. สภาพทางภูมิศาสตร์ของชุมชน

1.1 ขนาดและที่ตั้ง

หมู่บ้านท่องเที่ยวเป็นหมู่บ้านที่มีที่ตั้งอยู่ติดชายฝั่งทะเลด้านตะวันตกของจังหวัดท่องเที่ยว หรือตั้งอยู่ชายฝั่งทะเลอันดามัน มหาสมุทรอินเดีย ที่ตั้งหมู่บ้านทอดยาวเหยียดไปตามหาดทรายอันงดงามไปด้วยน้ำทะเลสีเขียวคราม ทรายขาวละเอียด และโขดหินหลากรูปร่าง ถัดจากชายหาดคือทุ่งนาและภูเขาสูงที่อุดมไปด้วยป่าไม้เขียวชอุ่มตลอดปี เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญของจังหวัด โดยอยู่ห่างจากที่ตั้งตัวจังหวัดท่องเที่ยวตามทางหลวงจังหวัดเป็นระยะทางประมาณ ๑๓ กิโลเมตร ปัจจุบันที่ตั้งของหมู่บ้านแห่งนี้ บางส่วนจะอยู่ในเขตเทศบาลตำบลและบางส่วนอยู่ในเขตองค์การบริหารส่วนตำบล

1.2 อาณาเขต

หมู่บ้านท่องเที่ยวมีอาณาเขตติดต่อกับหมู่บ้านและตำบลอื่นในจังหวัดท่องเที่ยว ดังนี้ ทิศเหนือ จดตำบลป่าเขียว อำเภอเล็ก ทิศใต้ จดตำบลรางวัล อำเภอเมือง ทิศตะวันออก จดตำบลเฉลิม อำเภอเมือง และทิศตะวันตก จดทะเลอันดามัน มหาสมุทรอินเดีย

1.3 ลักษณะภูมิประเทศ

พื้นที่หมู่บ้านท่องเที่ยวมีลักษณะเป็นภูเขา และพื้นที่ราบจรดชายทะเลอันดามัน พื้นที่โดยรอบประกอบด้วยภูเขาและหาดทราย พื้นที่ส่วนน้อยประมาณร้อยละ 30 เป็นที่ราบชายฝั่งทะเล พื้นที่ส่วนใหญ่ ประมาณร้อยละ 70 เป็นภูเขาที่มีลักษณะซับซ้อนจากทิศตะวันตกจรดทิศตะวันออกของหมู่บ้าน เป็นภูเขาสูงที่กั้นระหว่างตำบลเฉลิมกับหมู่บ้านท่องเที่ยว โดยมีทางหลวงจังหวัดที่เชื่อมระหว่างตัวจังหวัดกับหมู่บ้านทอดยาวคดเคี้ยวไปตามไหล่เขา ความยาวของถนนช่วงที่ตัดไปตามภูเขา ยาวประมาณ 5 กิโลเมตร สองข้างทางของถนนดินในช่วงที่ตัดผ่านภูเขา เมื่อ 20-30 ปีก่อน จะเขียวชอุ่มไปด้วยหญ้าไม้ของป่าร้อนชื้น มีต้นไม้ใหญ่ขึ้นรายรอบถนนตลอดเส้นทาง รอบข้างถนนดินลูกรังที่ตัดเข้าสู่หมู่บ้านบางช่วงจะเป็นสวนยางพาราของชาวบ้านซึ่งปลูกเป็นแถวเป็นแนวเรียงรายอยู่อย่างเป็นระเบียบ บางช่วงเป็นทุ่งนามีต้นโตนดสวยสลับขึ้นอยู่กลางทุ่งนา สลับกับทิวมะพร้าวในสวนที่มีพื้นสวนเป็นหญ้าสีเขียวชอุ่มเป็นระยะ ๆ ดังคำให้สัมภาษณ์ของป้าเพี้ยที่ว่า

"ที่ก่อนเวลานั่งรถไฟไปล้าด หนนหมันกุกัก หน้าฝนลำบากสักที แต่ข้างทางหมันหมม ต้นไม้ใหญ่ๆ ต้นหยาง สวนหยางกาลุย" (สมัยก่อนนั่งรถไฟตลาด ถนนขรุขระ หน้าฝนยากลำบาก แต่สองข้างทางร่มรื่น มีต้นไม้ สวนยางพารามากมาย)

ซึ่งสอดคล้องกับคำบอกเล่าของคุณลุงจิตที่ว่า

"แถวนี้ที่ก่อนมีทั้งนาทั้งสวน นาติดเล สวนอยู่บนเขา ร่มดี ไม่ค่อยร้อนเท่าไรรับ" (ในสมัยโบราณ ชุมชนนี้มีทั้งนาและสวน นาอยู่ติดทะเล สวนอยู่บนภูเขา ร่มเย็นดี)

1.4 ลักษณะภูมิอากาศ

ลักษณะภูมิอากาศของหมู่บ้านท่องเที่ยว มีภูมิอากาศเป็นแบบศูนย์สูตร และอยู่ในเขตอิทธิพลของลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้ และลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือ มีอากาศอบอุ่นถึงร้อนชื้นตลอดปี มีฤดูกาลเพียงปีละ 2 ฤดู คือ ฤดูฝน เริ่มตั้งแต่เดือนเมษายน ถึงเดือนพฤศจิกายน และฤดูร้อน เริ่มตั้งแต่เดือนธันวาคม ถึงเดือนมีนาคม ช่วงเวลาอันยาวนานของการมีฝนตกชุกอย่างต่อเนื่องถึงปีละ 7-8 เดือน และมีช่วงเวลาค่อนข้างสั้นเพียง 4-5 เดือนที่ฝนหยุดตก จะสอดคล้องกับคำกล่าวของคุณลุงไข่ ที่เล่าให้ผู้วิจัยฟังว่า

"ไ้้ย/ ที่ก่อนฝนตกปีหนึ่งเจ็ดแปดเดือน เย็นทั้งปี หน้าร้อนกว่า ไม่ค่อยร้อน ลมพัดตึงเลยแหละ" (ในสมัยก่อนฝนตกมาก ปีละ 7-8 เดือน ลมทะเลพัดเย็นสบาย)

ซึ่งลักษณะภูมิอากาศอบอุ่นแบบร้อนชื้นเช่นนี้ เชื่อว่าเป็นผลจากที่ตั้งของ จังหวัดและที่ตั้งของหมู่บ้านท่องเที่ยวซึ่งตั้งอยู่ใกล้เส้นศูนย์สูตร และมีลักษณะเช่นเดียวกับหมู่บ้านอื่นๆ ส่วนใหญ่ที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สวยงามของจังหวัดนี้

2. ประชากรและครัวเรือน

จำนวนประชากรของหมู่บ้านท่องเที่ยวทั้งหมู่บ้าน (เทศบาลตำบลท่องเที่ยว. 2542) มีจำนวนครัวเรือนทั้งสิ้น 81 ครัวเรือน จำนวนประชากรรวมทั้งสิ้น 228 คน เป็นชาย 117 คน หญิง 111 คน โดยชาวบ้านจะปลูกบ้านเรือนอยู่รวมกันตลอดแนวสองฟากถนนเพียงสายเดียวที่ตัดผ่านใจกลางหมู่บ้าน ทะลุกลางทุ่งนา มุ่งตรงไปสุดทางยังชายทะเล และมีทางเดินเล็กๆ เลียบชายฝั่งทะเลซึ่งมีทิวมะพร้าวขึ้นอยู่เรียงราย สลับกับต้นเตย และต้นโดนด มีต้นผักบุ้งทะเลและผักลิ้นห่านขึ้นเขียวชอุ่มอยู่บนพื้นที่ทรายสุดบริเวณที่น้ำทะเลท่วมถึง มีป่าช้าเผาศพตั้งอยู่ริมทะเล โดยไม่มีบ้านเรือนชาวบ้านปลูกอยู่ริมทะเลเลย บ้านเรือนที่อยู่อาศัยของชาวบ้านในยุคสังคมประเพณี มักปลูกสร้างเป็นเรือนไทยภาคใต้ มีใต้ถุนสูง พื้นบ้านเป็นไม้ หลังคามุงจาก กั้นห้องกับฟากไม้ไผ่ ปลูกเรียงรายไปตามริมทางเดินสายหลักในหมู่บ้าน มีบ้านบางหลังของชาวบ้านที่ขึ้นไปจับจองที่ดินทำการเกษตรและปลูกบ้านอยู่ห่าง ๆ บนไหล่เขา

สำหรับรายได้ของประชากรในยุคก่อนการเปลี่ยนแปลงประเทศไปสู่ความทันสมัย ส่วนใหญ่เป็นรายได้ซึ่งมาจากการเก็บเกี่ยวผลผลิตทางการเกษตรและพืชผักที่มีอยู่ตามธรรมชาติในป่า ออกไปจำหน่ายในตัวเมืองท่องเที่ยว ผลผลิตเหล่านี้ ได้แก่ ยางพารา (ยางแผ่น) มะพร้าว สะตอ ลูกเนียง ลูกเหริยง ลูกตาล กลัวยน้ำว่า ใบตอง และพืชผักสวนครัวชนิดอื่น ๆ ซึ่งชาวบ้านขึ้นไปปลูกไว้ตามไหล่เขา ได้แก่ ตะไคร้ มะเขือพวง มะเขือยาว มะเขือเปราะ พริกชี้ฟ้า พริกสด ข่า ขิง ใบมะกรูด ข้าวดอกข่า เป็นต้น

3. สภาพเศรษฐกิจ

ภาคเกษตรกรรม

การเกษตรกรรมของชาวบ้านในหมู่บ้านท่องเที่ยวในยุคก่อนการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัย คือ การทำสวนยางพารา สวนมะพร้าว สวนพืชผักสวนครัว เช่น ตะไคร้ มะเขือ พริก ข่า ขิง ใบมะกรูด รวมทั้งการเก็บเกี่ยวผลผลิต และพืชผักดังกล่าว รวมทั้งพืชผลจากไม้ยืนต้นจำพวกสะตอ ลูกเนียง และผลไม้ยืนต้น เช่น ทุเรียน ไปจำหน่ายยังตลาดกลางในตัวจังหวัดท่องเที่ยว ซึ่งเมื่อก่อนจะมีอยู่เพียงแห่งเดียว เป็นแหล่งรายได้ที่สำคัญของ

การจำหน่ายผลผลิตจากหมู่บ้าน โดยการจำหน่ายสินค้าดังกล่าว เป็นการจำหน่ายเพื่อหา รายได้ให้พออยู่พอกินเท่านั้น ส่วนการปลูกข้าวในหมู่บ้าน ซึ่งไม่เพียงแต่จะทำการปลูกอยู่ในที่ นาของแต่ละครัวเรือนซึ่งส่วนใหญ่มีที่นาจำนวนหนึ่งอยู่ในที่ราบติดชายฝั่งทะเลเท่านั้น ใน ขณะเดียวกันก็มีบางครอบครัวซึ่งบุกป่า ถางป่าขึ้นไปปลูกข้าวบนไหล่เขา เรียกว่า ข้าวไร่ หรือบางคนก็เรียกว่า "ข้าวดอกข่า" อีกด้วย โดยพันธุ์ข้าวที่ปลูกอยู่ตามไหล่เขาในหมู่บ้าน ท้องที่นี้ เป็นพันธุ์ข้าวที่ได้รับการยอมรับจากคนเก่าคนแก่ซึ่งอยู่ในหมู่บ้านและในจังหวัด ท้องที่นี้ว่า เป็นข้าวไร่พันธุ์ดี มีความนุ่มและหอมกว่าข้าวจากหมู่บ้านอื่น นานๆ จึงจะมีชาว บ้านนำมาจำหน่ายในตลาดกลางเมืองในช่วงเช้า ในฤดูข้าวใหม่เพียงจำนวนไม่มากนัก ทั้งนี้ เพราะการปลูกข้าวไร่ในหมู่บ้านท้องที่นี้ในยุคสังคมประเพณีนั้น เป็นการปลูกเพื่อเก็บไว้รับประทานในครัวเรือนอย่างเพียงพอได้ตลอดทั้งปี หากมีเหลือจึงจะนำออกจำหน่าย ซึ่งทำได้ เพียงเล็กน้อยเท่านั้น ดังคำให้สัมภาษณ์ของคุณลุงซุบ ดังนี้

"สมัยก่อน บ้านผมปลูกข้าวไร่ด้วย ก่า (กั) ปลูกไว้กินเองในครอบครัว ผม ลูกหลายคน ได้! (โน่น) ขึ้นไปถางป่าปลูกบนเขาได้! (ขึ้นนี้ตรงขึ้นไปยังภูเขาหลังบ้านผู้ให้ สัมภาษณ์) สมัยนั้นข้าวงาม ดินยังดีอยู่ ฝนตกมะ (บ่อย) นานๆ ก่าขึ้นไปแลที่ (นานๆ จึงจะ ขึ้นไปดูแลไร่ข้าวสักครั้ง) ไปกันแต่เช้า กลับกำมั่งมั่งได้! (ไปทำไร่บนภูเขาแต่เช้า กลับตอนเย็น จวนพลบค่ำ) มดแมงก่าไม่กิน (มด แมลง ไม่มารบกวน) สมัยนี้ไม่ได้แล้ว พอหยอดข้าว ต่อ เข้าไปแลตำ มดกินหมด (พุงนี้ขึ้นไปดูเถอะ มดกินหมด) เวลาเก็บข้าวเสร็จ ทุ้มไว้ก็ไม่เคย สูญ (วางทิ้งไว้ก็ไม่หาย) สมัยนี้ไม่ได้แล้ว ลางที่ก่าลักกันหมด (สมัยนี้ไม่ได้แล้ว ถูกขโมย เกลี้ยงเลย)"

การประมง

ชาวบ้านในหมู่บ้านท้องที่นี้จะมีเรือหาปลาลำเล็กๆ ไว้เพื่อจับปลาชายฝั่ง ทะเล โดยใช้อุปกรณ์การจับปลาซึ่งเป็นอวนขนาดเล็ก เป็นการจับปลามาเพื่อประกอบอาหาร สำหรับกินกันเองในครอบครัว ไม่ได้ทำการประมงเพื่อจำหน่าย ถ้าปลามีเหลือจึงจะแจกจ่าย กันออกไปในหมู่ญาติและเพื่อนบ้านในหมู่บ้าน หรือในเครือญาติที่อยู่ในหมู่บ้านใกล้เคียง หรือถ้ามีเหลือมากๆ ชาวบ้านก็จะนำปลาตัวโตๆ มาผ่าออกเป็นสองซีก ดึงตับไตไส้พุงไปล้าง สะอาดและหมักเกลือเพื่อทำพุงปลาหมักไว้ทำแกงไตปลา ส่วนตัวปลานั้นเขาจะทาเกลือ แล้ว นำไปตากแห้ง เก็บเอาไว้รับประทาน โดยนำมาทอดเป็นปลาเค็มทอด ส่วนประเภทของปลาที่ ชาวบ้านจับได้โดยง่ายและมีจำนวนค่อนข้างมาก ได้แก่ ปลามง ปลาชืดัง (ปลาเก๋า) ปลา เสียด เป็นต้น

ภาคอุตสาหกรรม

ในยุคนั้นชาวบ้านสตรีบางคนจะใช้เวลาที่เหลือจากการทำสวนหรือถ้ามีเวลาว่างเหลือจากการเลี้ยงดูบุตรหลาน หรือเมื่อทำงานบ้านเสร็จเรียบร้อยแล้วและมีเวลาเหลือในช่วงบ่ายๆ พวกเขาก็จะตัดทางมะพร้าวมาเหลาจนเกลี้ยง และนำมามัดเป็นกำๆ เป็นไม้กวาดทางมะพร้าว เพื่อนำไปฝากแม่ค้าในหมู่บ้านสำหรับนำไปจำหน่ายในตลาดตอนเช้า หรือนำมาสานเป็นตะกร้าหลายขนาด มีทั้งขนาดใหญ่ ขนาดกลาง และขนาดเล็ก เพื่อนำมาใช้เป็นของใช้ภายในครัวเรือน คือ ไว้สำหรับวางรองกันหม้อในครัว ซึ่งนับว่าเป็นภูมิปัญญาที่สำคัญของคนในหมู่บ้านแห่งนี้ หรือชาวบ้านรุ่นสูงวัยบางคนจะออกไปตัดใบเตยนามากัดเป็นเส้นยาวๆ นำไปตากจนแห้ง แล้วนำมาจักสานเป็นเสื่อสำหรับปูนอนในบ้าน หรือนำใบเตยมาจักสานเป็นกระสอบสำหรับบรรจุข้าวเปลือก ข้าวสาร ที่ใช้กันอยู่ประจำทุกครอบครัว โดยแต่ละครอบครัวต่างก็ทำของตนเอง ไม่มีการจำหน่าย บ้านไหนขาด มีตะกร้า มีกระสอบไม่พอใช้ ก็ขอจากบ้านอื่นได้ ไม่มีการซื้อขายกัน ดังคำให้สัมภาษณ์ของป้าแดงเกี่ยวกับงานจักสาน และประโยชน์ใช้สอยที่ได้รับ ดังต่อไปนี้

"แต่ก่อนป้าสานเสื่อ (เสื่อ) ใช้กันนะ (นะ) เสื่ออ่อน ปูนอนก็ได้ เสื่อแข็ง เอาไว้ปูตากข้าว ตากส้มควาย (ส้มแขกตากแห้ง) พวกเราสาวๆ กำนัดกันไปแล้ว ! (สาวๆ ก็ กำนัดกันสิ) ไปตัดเตยในนาอ้อ! (โน่น) ตัดเสร็จก็หอบกลับมาในบ้าน (กลางหมู่บ้าน) เอามาสานเสื่อก็ได้ สานหมวกทำนาทำได้ สานสอบไว้ใส่ข้าวก็ได้" (กระสอบใส่ข้าวเปลือกของคนในหมู่บ้านท่องเที่ยวจะสานกับใบเตย เป็นงานจักสานที่มีความละเอียด ประณีต รูปร่างลักษณะคล้ายเข่งรูปทรงกระบอก เส้นผ่าศูนย์กลางและความสูงประมาณศอกหนึ่งลักษณะของปากกระสอบจะสอบเข้าเล็กน้อย ใช้บรรจุข้าวเปลือกจากลานตากข้าว โดยยกขึ้นทูนบนศีรษะ ข้าวเปลือกจะไม่หลุดร่วงออกจากกระสอบเลย เป็นภูมิปัญญาที่สำคัญอีกชนิดหนึ่งของคนในหมู่บ้านท่องเที่ยว)

จากคำให้สัมภาษณ์เกี่ยวกับภูมิปัญญาด้านการจักสานของป้าแดง พี่มาน้อย และพี่มาหิด (ชื่อพื้นเมืองทั้งสองชื่อนี้ เป็นชื่อที่คนในหมู่บ้านท่องเที่ยวนิยมตั้งให้เป็นชื่อเล่นของบุตรหลาน เป็นชื่อที่ตั้งให้กับเด็กผู้หญิงหรือเด็กผู้ชายก็ได้ มีความหมายที่แปลได้ตรงตัวว่า ลูกสุนัขตัวเล็กๆ น่ารักๆ การตั้งชื่อเล่นเช่นนี้ แสดงให้เห็นถึงความเอ็นดูที่คนในหมู่บ้านมีต่อบุตรหลาน และยังแสดงให้เห็นถึงสัมพันธภาพที่ดีต่อกันระหว่างคนกับสัตว์เลี้ยงเฝ้าบ้านอีกด้วย) ก็ให้สัมภาษณ์ไว้ตรงกันโดยไม่ได้หมายความว่า

"พอผี (คุณพ่อของพี่) พอว่างๆ เขาชอบเข้าไปในสวน เขาชอบจี่ (จะ) ตัดทางพร้าว (ทางมะพร้าว) มาเหลาๆ จนเคี้ยว (สะอาด) แห้ง (แล้ว) เขาก็เอาทางพร้าวแซ (ที่) เหลานั้นแหละนำมามัดเป็นมัดๆ ไปฝากป้าม่วนเอาไปขายในตลาด มัดหนึ่งห้าสิบบาท (ห้าสิบ

สตางค์) ใบเหลื่อเขียวๆ เขาจำ (จะ) สอนให้เราสานเป็นลูกกร้อเหล็กๆ (ตะกร้อใบเล็กๆ) สานนก สานพ้อมไว้ใส่ลูกหนูน (พ้อม คือสิ่งจักสานจากใบมะพร้าวสด ใช้สวมลูกขนุนอ่อนบนต้นไว้จนแก่จัด เพื่อปกป้องผลขนุนจากการทำลายของแมลง) บางทีสานได้หลายหน่วย (หลายใบ) ก่าแจกบ้านได้บ้านนี้แบ่งกัน" (ที่เหลื่อก็แจกแบ่งให้บ้านอื่นด้วย)

ภาคพาณิชย์กรรมและการบริการ

ในยุคก่อนการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัย หมู่บ้านท่องเที่ยวจะมีร้านค้าเล็กๆ เพียงร้านเดียว สำหรับขายของชำอยู่ในหมู่บ้าน เป็นร้านของกำนันสิน สินค้าที่มีจำหน่ายในร้านเล็กๆ ของกำนันก็คือ ในร้านนี้จะมีการซื้อสินค้าจำเป็นจากตลาดในจังหวัดมาจำหน่าย เป็นสินค้าที่ชาวบ้านไม่สามารถผลิตได้เองในหมู่บ้าน ได้แก่ ซีอิ๊วขาว ซีอิ๊วดำ หอม กระเทียม เต้าเจี้ยว กะปิ น้ำปลา รุนเส้น เป็นต้น ที่ร้านค้าเล็กๆ หรือร้านโชห่วยแห่งนี้จะเป็นสถานที่ซึ่งเปรียบเสมือนตลาดกลางแห่งเล็กๆ อยู่กลางหมู่บ้าน เนื่องจากภรรยาของกำนันจะเป็นคนกลาง เป็นผู้รับสินค้าพื้นบ้านจากคนในหมู่บ้านไปจำหน่ายต่อในท้องตลาดกลางในตัวจังหวัดทุกเช้า ดังคำให้สัมภาษณ์ของคุณเพ็ญ ลูกสะใภ้กำนัน ที่ว่า

"แต่ก่อนเย็นๆ ชาวบ้านเขาจะชนใคร (ตะไคร้) ผักหวาน พริก (พริกสด) ไม้กวาดทางพร้าว มาฝากแม่ไปขายในตลาด แม่เขาจะนั่งรถสองแถวชนของไปขายแช่หลอดตั้งแต่ตีสองตีสาม (เวลา 02.00-03.00 น.) ไปดัดของ (จัดของ) พอตีห้า (เวลา 05.00 น.) ก็เริ่มขายกันแล้ว พอจ๋าๆ ตีแปด (เวลาเช้าๆ ช่วงแปดนาฬิกา) ก็ขายหมด แกก็จะไปซื้อของจับโหย้ (ของชำ) กลับมาขายในบ้าน (ในร้านของชำของตนเองในหมู่บ้าน) พออ้าวๆ (สายๆ) ก็กลับบ้านได้แล้ว ร้านเราขายของล่กชกเช็ก (ของจิปาตะ) เต็มไปหมด ขายดี แต่ก่อนเรามีแค่ร้านเดียวเอง แต่ก่อนหนะ"

4. ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

4.1 ที่ดิน

ที่ดินในหมู่บ้านท่องเที่ยวในยุคสังคมประเพณี มีลักษณะไม่แตกต่างจากหมู่บ้านส่วนใหญ่ในแหล่งท่องเที่ยวที่มีชื่อเสียงในจังหวัดท่องเที่ยว คือ ความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรดินในแถบเชิงเขาของหมู่บ้าน ยังคงมีอยู่ค่อนข้างมาก มีผลต่อความเจริญของของผลผลิตทางการเกษตรที่ชาวบ้านปลูกไว้ เช่น สวนยางพารา สวนผลไม้ พืชผักสวนครัว และข้าวไร่ ในขณะที่ทุ่งนาตามที่ราบเชิงเขาในหมู่บ้านก็ยังคงไว้ซึ่งความอุดมสมบูรณ์ของดินค่อนข้างมากเช่นเดียวกัน ดังคำบอกเล่าของคุณป้าแดง ดังนี้

"สมัยป้าเป็นเด็กๆ ผอกับแหม (พอกับแม่) พาขึ้นไปปลูกพริก (พริกสด) บนเขา พริกงาม เม็ดๆ (พริกสดเม็ดโตๆ) พอเก็บกันทีๆ ต้องเอาสอบ (กระสอบใบเตยนาที่ผลิต

กันเองในหมู่บ้าน สำหรับใส่ข้าวเปลือก ข้าวสาร) ไปใส่พริก เก็บๆ เดียวใจ ได้โชลุย (เก็บพริกสดโดยใช้เวลาไม่นานนัก ได้ผลผลิตมากมาย)"

4.2 แร่

จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลัก และจากการศึกษาเอกสารเกี่ยวกับแร่ธาตุต่างๆ ที่มีอยู่ในพื้นที่จังหวัดท่องเที่ยว พบว่า พื้นที่ทั่วไปหลายแห่งในจังหวัดแห่งนี้ เป็นพื้นที่ซึ่งเป็นที่ยอมรับกันทั่วโลกว่า มีชื่อเสียงมากในการขุดแร่ดีบุกมานาน เนื่องจากสินแร่ดีบุกคือสินแร่สำคัญที่เป็นสินค้าออกของจังหวัดท่องเที่ยวมาแต่โบราณ ในช่วงแรกของการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัย จังหวัดนี้มีแร่ดีบุกอยู่ตามที่ราบหลายแห่ง ทำให้มีการทำเหมืองแร่กันโดยทั่วไป นับว่าอุตสาหกรรมเหมืองแร่เป็นอุตสาหกรรมหลักของจังหวัดท่องเที่ยว ซึ่งจากการสัมภาษณ์อดีตประธานหอการค้าหลายสมัย ในจังหวัดแห่งนี้ ก็พบคำยืนยันที่สำคัญ คือ

"ผมทำแร่ (ทำเหมืองแร่/ขุดแร่ดีบุก) อยู่ตั้งหลายสิบปี ผมก็ไม่พบว่าหมู่บ้านนี้มีแร่อะไรอื่นอยู่ในหมู่บ้านตั้งแต่สมัยก่อนจนปานนี้ (ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันนี้) เห็นมีแต่ดีบุก ที่ก่อนบริษัทไทยซาร์โก้ อ่าวขามดิน (บริษัทต่างชาติ) เข้ามาขุดดีบุกไปมาก"

4.3 ป่าไม้

หมู่บ้านท่องเที่ยวเป็นพื้นที่ซึ่งมีทรัพยากรป่าไม้อุดมสมบูรณ์ค่อนข้างมาก ถึงแม้ว่าพื้นที่ส่วนใหญ่ของหมู่บ้านจะเป็นภูเขา แต่ป่าไม้บนภูเขารอบหมู่บ้านก็ยังคงมีต้นไม้ใหญ่และพืชยืนต้นที่เป็นต้นไม้พื้นเมืองจำนวนมากไม่น้อยที่บรรพบุรุษของคนในหมู่บ้านได้ช่วยกันปลูกไว้ เช่น ลูกเนียง ลูกเหียง สะตอ ทุเรียนพันธุ์พื้นเมืองรวมทั้งพืชผักที่เกิดขึ้นอยู่แล้วตามธรรมชาติ เช่น ผักกูด ขี้เหล็ก มีผลต่อการเก็บเกี่ยวผลผลิตเหล่านี้เพื่อบริโภคกันในครอบครัวและผลผลิตในส่วนที่เหลือก็นำไปจำหน่ายในตลาดเช้าในตัวเมืองท่องเที่ยวได้ แต่อย่างไรก็ดี จากการสัมภาษณ์ชาวบ้าน จนได้ข้อมูลอ้อมตัวในเรื่องป่าไม้รอบหมู่บ้านท่องเที่ยวพบว่า ในช่วงก่อนการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัย ป่าไม้ในหมู่บ้านนี้เริ่มถูกทำลายเล็กน้อยจากน้ำมือของชาวบ้าน ซึ่งเริ่มปีนภูเขาสูงขึ้นไปและหักล้างถางพงเพื่อปลูกพืชสำหรับนำไปจำหน่ายในตลาด เช่น พริกสด ตะไคร้ มะเขือ มะพร้าว รวมทั้งการทำสวนยางพารา

4.4 น้ำ

ทรัพยากรน้ำอุปโภคบริโภคที่ประชาชนส่วนใหญ่ในหมู่บ้านใช้กันมาแต่โบราณ ก็คือ น้ำบ่อ คราวเรือนส่วนใหญ่จะขุดบ่อน้ำไว้ข้างบ้านหรือนอกบ้านมีผลให้เกิดความสะดวกในการตักน้ำมาใช้ในการอุปโภคบริโภคในครัวเรือน อย่างไรก็ดี เนื่องจากบ่อน้ำส่วนใหญ่จะมีความลึกไม่ค่อยมากนัก ปริมาณน้ำที่มีอยู่ในบ่อของแต่ละบ้านจึงเพียงพอสำหรับการใช้อุปโภคบริโภคในครัวเรือนตามปกติเท่านั้น ส่วนน้ำที่ใช้เพื่อการทำนา รดน้ำต้นไม้ และให้น้ำพืชผลที่ชาวบ้านปลูกไว้ตามเชิงเขา คือ น้ำฝน ซึ่งค่อนข้างตกรุนแรง เฉลี่ย ๔-๕ เดือนต่อปี

อย่างไรก็ดี เนื่องจากพื้นที่นี้ตั้งอยู่ในเขตป่าร้อนชื้นแถบเส้นศูนย์สูตร ในขณะที่ป่ายังคงมีความอุดมสมบูรณ์เพียงพอ รากไม้และพืชคลุมดิน ยังคงสามารถดูดซับน้ำฝนและความชุ่มชื้นของผืนป่าเอาไว้ได้ดี ทำให้การปลูกพืชตามที่ราบแถบเชิงเขาและบนภูเขายังคงทำได้ในสมัยนั้น ส่วนการทำนาในแถบที่ราบเชิงเขาและที่ราบใกล้ชายฝั่งทะเลก็ยังคงได้รับประโยชน์เต็มที่ คือ ได้รับน้ำจากน้ำฝนและน้ำจากลำธารเล็ก ๆ ที่ค่อยๆ ไหลรินลงมาจากความชุ่มชื้นของผืนป่าที่เก็บรักษาน้ำไว้ได้ รวมทั้งปริมาณน้ำฝนตามธรรมชาติที่ตกต้องตามฤดูกาล ก็มีผลต่อความเพียงพอของปริมาณน้ำทำไร่ตามภูเขาและทำนาตามที่ราบชายขอบหมู่บ้านในแต่ละปี

4.5 แหล่งท่องเที่ยว

เนื่องจากในช่วงก่อนการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัย แหล่งท่องเที่ยว/ความบันเทิงของคนในหมู่บ้านแห่งนี้ก็คือ การเดินไปชมภาพยนตร์กลางแปลงของบริษัทขายยาซึ่งจะเข้ามาฉายที่วัดเป็นครั้งคราว นานๆ ครั้ง หรือการนั่งรถสองแถวเข้าเมืองไปชมภาพยนตร์ยังโรงภาพยนตร์ที่มีอยู่เพียงสามโรงในตัวเมือง แต่ข้อจำกัดด้านถนนดินที่ขรุขระเป็นอย่างมากในช่วงหน้าฝน จึงมีผลต่อการเดินทางค่อนข้างยากเพื่อไปยังแหล่งท่องเที่ยวคือชายทะเลอันสวยงามของหมู่บ้านท่องเที่ยวแห่งนี้ ตลอดจนคนในหมู่บ้านซึ่งมีค่านิยมเกี่ยวกับการตั้งบ้านที่อยู่อาศัยในหมู่บ้านว่าดีกว่าที่อยู่อาศัยแถบชายทะเล คนในหมู่บ้านจึงไม่มีใครตั้งบ้านเรือนอยู่ริมทะเล แต่นิยมปลูกเรือนอยู่กันเป็นกระจุกเป็นแนวยาวไปตามถนนในหมู่บ้านมากกว่า ส่วนชายทะเลนั้น ชาวบ้านในหมู่บ้านหรือชาวบ้านจากที่อื่นไม่นิยมไปท่องเที่ยวเนื่องจากทางคมนาคมไม่สะดวก แต่ชาวบ้านจะไปชายทะเลกันเพื่อเก็บพืชผักทะเล เช่น ผักลิ้นห่าน สำหรับเอ็ดฟริก และจับสัตว์ทะเล เช่น ปลา หอย เช่น หอยน้ำพริกที่มักเกาะอยู่ตามโขดหินในช่วงน้ำลง มากินเป็นอาหาร ดังคำให้สัมภาษณ์ของลุงซุบที่ว่า

"ชายเล (ริมทะเล) แต่ก่อนมีเหว (ป่าช้า) ที่เฝ้าศพอยู่ติดเล ถ้ามีเฝ้าศพคนจึงจะไปกัน ชาวบ้านไม่ค่อยไปชายเลกัน บางทีพวกหนุ่มๆ สาวๆ เขาจะชวนกันไปตอนค่ำหนึ่ง (ขึ้น ๑ ค่ำ) พอรุ่งมั่งๆ (ช่วงเวลาเย็นๆ ติดหัวค่ำ) น้ำตาย เขาชอบไปหลุหอย (เก็บหอยน้ำพริก) กัน มันชอบเกาะอยู่ตามก้อนหินใหญ่ๆ ชายเล ตอนน้ำลง ถ้าเขาไปตอนกลางวัน เขาก็ไปเก็บผักลิ้นห่านมาต้ม (ต้มกะทิ) กับใส่เคย (กะปิ) กุ้งแห้ง หอยดี (อวอยดี) (ผู้ให้สัมภาษณ์มีรอยยิ้มขึ้นๆ นิดๆ)"

บริบทด้านสังคม วัฒนธรรม และทุนสังคม วัฒนธรรม

จากการสัมภาษณ์ระดับลึกจนได้ข้อมูลที่สัมพันธ์เกี่ยวกับบริบทของหมู่บ้านท่องเที่ยว
ในมิติด้านสังคม วัฒนธรรม รวมทั้งทุนสังคม วัฒนธรรม ในพื้นที่ตัวอย่างแห่งนี้ในช่วงก่อนการ
พัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัย พบว่า

1. ผู้นำทางสังคม

ลักษณะของผู้นำในสังคมหมู่บ้านท่องเที่ยวยุคสังคมประเพณีคือ ผู้นำตามธรรมชาติ เป็นผู้นำที่มุ่งสร้างสัมพันธภาพที่ดีกับภาครัฐและภาคการเมือง เป็นผู้นำที่ซื่อสัตย์ สุจริต มีความเสียสละ เอื้ออาทรต่อลูกบ้านและผู้ที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐและภาคการเมืองอย่างกว้างขวาง จริงใจ และทั่วถึง มีผลต่อการต่อรองที่ดี จนหมู่บ้านนี้ได้มาซึ่งสิ่งอำนวยความสะดวกพื้นฐานที่สำคัญก่อนหมู่บ้านอื่นๆ ที่อยู่ในละแวกใกล้เคียง คือ ถนนลาดยางมะตอย ดังคำให้สัมภาษณ์ของเจ้าของบ้านให้เข้าใจในหมู่บ้านที่ว่า

"กำนันสินแก่เป็นคนดี ยุติธรรม ใครเดือดร้อนอะไรไปหาแก่ แก่ช่วย (ให้ความช่วยเหลือ) ได้หมด หนน (ถนน) นี่ (ผู้ให้สัมภาษณ์ยกนิ้วชี้เฉียงๆ ไปที่ถนนหน้าบ้าน) สายนี้ กำนันแก่ขอมาให้ แก่หนิด (สนิทสนม) กับผู้แทน แก่ขอถนนเข้าบ้านเราได้ก่อนบ้านอื่นแถวนี้ แก่แก่ เมียแก่ค้าขายแก่ วยกันทั้งผัวทั้งเมีย ใครๆ เขาก็เคารพแก่ กำนันไหว้ได้ไม่เสียมือ"

2. กระบวนการควบคุมทางสังคม

เนื่องจากบริบททางกายภาพ ความอุดมสมบูรณ์ของป่าไม้ ทะเล น้ำ และทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ซึ่งมีอยู่มากมายมหาศาล ในขณะที่คนในหมู่บ้านมีอยู่ไม่มากนัก จำนวนคนจากนอกหมู่บ้านที่จะเข้ามาหยิบทรัพยากรของส่วนรวมเป็นส่วนตนก็ยังไม่ปรากฏ เนื่องจากความยากลำบากของเส้นทางคมนาคม และค่านิยมของคนยุคนั้นที่ชอบไปท่องเที่ยวในเมืองมากกว่าท่องเที่ยวตามชายทะเลที่สวยงาม บริบททางกายภาพเช่นนี้ มีผลต่อบริบททางสังคม วัฒนธรรมของหมู่บ้านท่องเที่ยวในยุคก่อนการพัฒนาไปสู่ความทันสมัย นั่นก็คือ หมู่บ้านมีปัญหาการควบคุมทางสังคมน้อยมาก เพราะไม่มีการลักขโมย ไม่มีการก่ออาชญากรรม ไม่มีความขัดแย้งกันของคนในหมู่บ้าน กระบวนการควบคุมทางสังคมเพื่อทำให้คนในสังคมหมู่บ้านท่องเที่ยวทำตามบรรทัดฐานหมู่บ้านจึงไม่ค่อยมีมากนัก มักจะเป็นการควบคุมโดยใช้วิถีประชา โดยการมีบทบาทในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทของคู่กรณีได้อย่างรวดเร็วของผู้อาวุโสที่เป็นที่เคารพนับถือของคนในหมู่บ้าน มากกว่าการใช้กฎหมาย ข้อบังคับ ดังเช่น คำบอกเล่าของน้ำจืดที่ว่า

"เรานอนหลับบาย (หลับสบาย) ตูบ้านไม่ต้องปิด (ไม่ต้องปิดประตูบ้าน) ของในบ้านไม่เคยสูญ (ของไม่หาย) คนเลาะกันแรงๆ (ทะเลาะกันอย่างรุนแรง) ไม่มี หนุ่มๆ ก่ำมีเถียงกันบ้าง เล็กๆ น้อยๆ เขาก็พากันหากำนัน แก่ก็จัดการให้ดีขึ้นได้ ไม่มีปัญหา"

3. การรวมตัวกันเป็นกลุ่มใหญ่

เนื่องจากคนในหมู่บ้านจะมีหลายครอบครัวที่เป็นญาติสนิท สืบเชื้อสายมาจากบรรพบุรุษในตระกูลเดียวกัน เช่น ตระกูลสมัครสมาน ตระกูลกล้าหาญ ตระกูลหอมหวาน ซึ่งเป็นตระกูลใหญ่ในหมู่บ้าน เป็นหมู่บ้านที่ใกล้ชิด มีผลต่อความรักความสามัคคีกันเป็นเครือข่าย ส่วนกระบวนการสร้างความร่วมมือในกลุ่มจะมีทั้งความร่วมมือที่เกิดขึ้นโดยธรรมชาติ และการสร้างความร่วมมือกันโดยมีการจัดกระทำอย่างเป็นระบบของผู้นำชุมชนและเครือข่ายหมู่บ้าน ตลอดจนลูกบ้าน รวมทั้งบริบทด้านทรัพยากรธรรมชาติที่ยังคงมีอยู่อย่างสมบูรณ์ มีผลต่อทุนทางสังคมวัฒนธรรมและวิถีชีวิตของคนในชุมชนคือชาวบ้านในหมู่บ้านท่องเที่ยวยังคงมีความรักความสามัคคีและความเอื้ออาทร การแบ่งปัน ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ดังคำให้สัมภาษณ์ของคุณเพ็ญที่ว่า

"เขาไปชอกกัน (ไปเอาแรงกัน) ไปช่วยกันเก็บข้าวให้บ้านนั้นบ้านนี้ ชอกกันไปชอกกันมา ได้แรงดี"

4. การเกษตรแบบผสมผสาน

จากการสัมภาษณ์เจ้าของสวนยางพารา สวนผัก ผลไม้ และเจ้าของที่นาหลายแปลงในหมู่บ้าน ทั้งแปลงที่อยู่ในที่นาใกล้ชายฝั่งทะเล แถบเชิงเขา และบนภูเขา พบว่า ผลผลิตทางการเกษตรที่อิงเอื้อกันอยู่ในแปลงนา ที่มีการพึ่งพิงกันเองอย่างเป็นธรรมชาติ มีการพึ่งพาปัจจัยการผลิตจากภายนอกน้อย เป็นการผลิตเพื่ออยู่เพื่อกินอย่างธรรมชาติและมีความพอได้อยู่ในตัวเอง ได้แก่คำให้สัมภาษณ์ของพี่มาน้อย ดังต่อไปนี้

"นาเราปลูกข้าวหนำนา หมดนาเราก็ปลูกแตง (แตงร้าน) ในนา บางปีก็ปลูกถั่วเหลืองสลับกันไป"

"เวลาเก็บข้าว เก็บถั่ว เขาก็ไปชอก ช่วยเหลือกัน พึ่งกันทุกด้าน ทั้งแรง ข้าว ปลาอาหาร น้ำ"

นอกจากนี้ลุงซุบ ยังให้สัมภาษณ์เสริมถึงกระบวนการเกษตรแบบผสมผสานอย่างเป็นธรรมชาติของคนในหมู่บ้านไว้อีกว่า

"สวนหยาง (สวนยางพาราของผม) พอมันใหญ่พ่นหกลปีไปแล้ว (ต้นยางพาราที่ปลูกไว้จนอายุเกินหกปี เริ่มกรีดเอาน้ำยางได้แล้ว) ผมก็เอาถั่ว (ถั่วลิสง) เอายาฉีด (สับปะรด) ไปลงสลับไว้ด้วย หมั่นก่่างามดีแล้ (พูดพลางยิ้มนิคๆ)"

5. วัดเป็นศูนย์รวมจิตใจคนในชุมชน

จากการสัมภาษณ์ระดับลึกของผู้วิจัยและผู้ช่วยนักวิจัยในทีม พบว่าแหล่งของศูนย์รวมจิตใจคนในหมู่บ้านนี้ คือ วัดกลางหมู่บ้าน ซึ่งทุกวันพระ คนหนุ่มสาว คนสูงอายุ และเด็กๆ ในหมู่บ้าน จะหิ้วปิ่นโตไปวัด ไปทำบุญทำทาน และรับประทานอาหารร่วมกันจากปิ่นโตของตนที่ในวัด มีการนัดหมายญาติมิตรเป็นกลุ่ม มาร่วมทำบุญเลี้ยงพระร่วมกันเป็นระยะๆ เช่น ทำบุญครบรอบวันเสียชีวิตของญาติผู้ใหญ่ในตระกูล ทำบุญเดือนสิบ ทำบุญเลี้ยงพระ ทำบุญทอดผ้าป่า เป็นต้น ส่วนลานวัดก็เป็นลานเอนกประสงค์ สำหรับคนในหมู่บ้านคือ เป็นสนามเด็กเล่นของลูกหลานคนในหมู่บ้าน เป็นสนามเตะฟุตบอลของเด็กนักเรียนซึ่งอยู่ในโรงเรียนที่ตั้งอยู่ในวัด เป็นฉายาภาพยนตร์กลางแปลงในยามค่ำคืน เป็นโรงหนังตะลุง เป็นโรงลิเก และโรงมโนราห์ที่นาน ๆ จึงจะเข้ามาเล่นให้คนในหมู่บ้านได้ชมกันสักครั้ง เป็นต้น มีผลให้คนในหมู่บ้านได้แวะเวียนมาใช้ประโยชน์ มาทำกิจกรรม ทำบุญทำกุศลร่วมกันในวัดอย่างต่อเนื่อง มีผลต่อการพัฒนาจิตใจที่ดั่งงามของเด็ก เยาวชน และคนในชุมชนค่อนข้างมาก

6. ความเชื่อเรื่องเปรต ผี

กล่าวถึงเรื่องการเข้าวัดเพื่อร่วมทำบุญเพื่อสืบทอดพระศาสนาของคนในหมู่บ้าน ไม่เพียงแต่จะเกิดขึ้นในช่วงวันพระ วันทอดผ้าป่า วันนักขัตฤกษ์ และวันสำคัญทางศาสนาเท่านั้น ประเพณีสำคัญอีกอย่างหนึ่งในวิถีชีวิตของชาวใต้ คือ การทำบุญร่วมกันกับครอบครัว คือ พ่อแม่ พี่น้อง ลูกหลาน ในวันเดือนสิบ โดยคนในหมู่บ้านยังคงมีความเชื่อเรื่องผี เปรต อยู่แล้ว การทำบุญเดือนสิบ โดยวิถีชีวิตของคนในหมู่บ้าน จึงแทบจะไม่แตกต่างจากคนในหมู่บ้านอื่นในจังหวัดท่องเที่ยว คือ การทำบุญเดือนสิบของคนในหมู่บ้าน

อาจกล่าวได้ว่า การทำบุญเดือนสิบของคนในหมู่บ้านและคนทั่วไปในจังหวัดท่องเที่ยวจะมีความคล้ายคลึงกันค่อนข้างมาก คือ การทำบุญเดือนสิบ ซึ่งไม่เพียงแต่จะเป็นการทำบุญเพื่ออุทิศส่วนกุศลให้กับญาติสนิทมิตรสหายผู้ล่วงลับไปแล้วเท่านั้น แต่การทำบุญเดือนสิบ ยังมีนัยไปถึงการทำบุญเลี้ยงผี เลี้ยงเปรต โดยมีภูมิปัญญาชาวบ้านในการทำขนมลาและใช้ขนมลา ซึ่งมีลักษณะเป็นขนมแบ่งทอดเส้นเล็กๆ โรยออกมาจากพิมพ์ที่เป็นกะลามะพร้าวเจาะรูเล็กๆ สำหรับใช้ในการโรยเส้นแป้งลงไปในกะทะที่มีน้ำมันมากๆ และไฟอ่อนแล้วทอดจนกรอบเหลือง ก่อนนำมารับประทาน ทั้งนี้ ชาวบ้านต่างก็เชื่อว่าการทำบุญเดือนสิบ คือ ประเพณีที่คนในครอบครัวจะมาร่วมพบปะและทำบุญร่วมกันอย่างต่อเนื่องทุกปี เพื่ออุทิศส่วนกุศลให้กับญาติผู้ล่วงลับ และเพื่อให้ปล่อยผีปล่อยเปรต คือช่วยให้เปรตซึ่งมีปากเล็ก

และมาขอส่วนบุญในวันทำบุญเดือนสิบ ได้รับส่วนบุญโดยได้กินขนมลาเส้นเล็กๆ นี้เข้าไปในปากที่มีขนาดเล็กเท่ารูเข็มได้ด้วย

7. ภูมิปัญญาท้องถิ่นและการเรียนรู้

กระบวนการเรียนรู้ร่วมกันที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องในหมู่บ้านแห่งนี้ จนทำให้เกิดการถือปฏิบัติกันมาในช่วงก่อนการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัย มีหลายประการ ได้แก่ การจักสานตะกร้ากับทางมะพร้าว การนำใบเตยนามาสานเป็นเครื่องใช้หลายชนิด เช่น เสื่อสำหรับปูนั่งและปูนอน ตากข้าวเปลือก ตากส้มแขกตากแห้ง (ซึ่งเป็นกลวิธีในการถนอมอาหารเพื่อให้เก็บไว้ใช้เป็นวัสดุสำหรับการแกงเหลืองได้ตลอดทั้งปี) สานหมวกกันแดด ปีกกว้าง สำหรับสวมไปทำนา สานกระสอบบรรจุข้าวเปลือก ฯลฯ นอกจากนี้ก็คือ การปลูกพืชแบบผสมผสานในแปลง ในสวนยางพารา อย่างกลมกลืนและได้ผล การชักชวนกันรวมกลุ่มไปเก็บหอยในคำคืนของคืนแรมหนึ่งค่ำซึ่งพระจันทร์กระจ่าง และน้ำลง ซึ่งจะมีหอยบางชนิดคือ หอยน้ำพริกเป็นจำนวนมาก หินน้ำขึ้นมาเกาะอยู่ตามโขดหินริมทะเลให้คนเก็บไปต้มกินได้อย่างง่ายดาย ซึ่งเป็นภูมิปัญญาของคนในหมู่บ้านในการหาอาหารกินได้ง่ายๆ จากธรรมชาติ

นอกจากนี้ ยังมีการนำกะลามะพร้าวมาขัดจนสะอาด เจาะรูเป็นรูเล็กๆ ขนาดเท่ารูเข็มเพื่อใช้ในการร้อยแบ่งขนมลาลงสู่กะทะน้ำมัน การทำขนมพื้นเมืองรสอร่อยหลายชนิดให้อร่อยโดยใช้วิธีการซึ่งบรรพบุรุษได้สอนส่งกันมาจนถึงรุ่นลูกหลาน เป็นต้น ซึ่งสิ่งเหล่านี้ชาวบ้านได้มีการอบรมสั่งสอนและสาธิตให้สมาชิกในครอบครัวได้พบเห็น ได้ฝึกปฏิบัติ และได้นำไปเป็นตัวแบบในการดำรงชีวิตตามปกติอีกด้วย

8. สถาบันชุมชน กฎ จารีต ประเพณี จิตสำนึกร่วม

จากการศึกษาถึงสถาบันชุมชนที่มีผลต่อการอบรมกล่อมเกลาให้คนในชุมชนมีคุณลักษณะบางประการที่พึงประสงค์ของสังคมในหมู่บ้านในยุคก่อนการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัย ได้พบว่า สถาบันครอบครัว วัด และโรงเรียน คือสถาบันแรกๆ ที่มีความสำคัญที่สุดในการอบรมสั่งสอนเด็กและเยาวชน ภายใต้การดูแลของพ่อแม่ ปู่ย่าตายาย และพี่ป้าน้าอา ซึ่งส่วนใหญ่ต่างก็มุ่งมั่นในการรักษากฎระเบียบ และบรรทัดฐานของสังคมอย่างจริงจัง มีการให้ความร่วมมือต่อกลุ่มในการสืบทอดประเพณีที่ดั้งเดิมของท้องถิ่น เช่น ประเพณีทำบุญเดือนสิบ ทอดผ้าป่า การขอหรือลงแขกร่วมกันทำงาน การช่วยเหลือกันอย่างจริงจังในงานบุญ งานศพ โดยมีได้หวังสินจ้างรางวัล จิตสำนึกที่ดีที่เกิดขึ้นร่วมกันได้ในชุมชนนี้ เป็นสิ่งที่มิได้เกิดขึ้นโดยอัตโนมัติ แต่เกิดจากการอบรมสั่งสอน การชี้ชวนให้เด็กทำตาม รวมทั้งการทำตนเป็นแบบอย่างที่ดีของผู้ใหญ่ ซึ่งมีผลต่อพฤติกรรมของเยาวชนและคนในยุคหนึ่ง ซึ่ง

ส่วนใหญ่ต่างก็มีความเคารพต่อบรรทัดฐาน ได้แก่ วิถีประชา จารีต และกฎระเบียบของชุมชน มีจิตสำนึกเพื่อสาธารณะ ซึ่งเป็นเงื่อนไขที่มีผลต่อความสงบสุขของชุมชน

บริบทด้านเศรษฐกิจและทุนทางเศรษฐกิจ

1. กิจกรรมด้านอาชีพ

จากการศึกษาและสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักเกี่ยวกับอาชีพของคนในหมู่บ้านท่องเที่ยวเกี่ยวกับอาชีพ ปรากฏว่าได้ข้อมูลที่ค่อนข้างรวดเร็วว่า ในช่วงก่อนการเปลี่ยนแปลงประเทศไปสู่ความทันสมัย อาชีพของคนในหมู่บ้านจะสรุปได้ดังต่อไปนี้

1.1 อาชีพเกษตรกรรม ทำสวนยางพารา ทำนา ทั้งทำนาคำในนาที่ลุ่มเชิงเขาและทำนาหว่านในที่ดอนตามภูเขา ปลูกผักผักสวนครัว และพืชผักอื่นๆ โดยมีกิจกรรมด้านการเกษตรที่แต่ละครอบครัวต่างใช้แรงงานของสมาชิกในครอบครัวของตนเองเป็นส่วนใหญ่ สำหรับวัตถุประสงค์หลักของการประกอบอาชีพเกษตรกรรมนี้ คือ เพื่อการบริโภคในครอบครัว ส่วนที่เหลือจากการบริโภคก็นำมาแจกจ่ายกันในหมู่ญาติและเพื่อน ๆ รวมทั้งคนรู้จัก และฝากแม่ค้าในหมู่บ้านนำไปจำหน่าย ณ ตลาดเช้าซึ่งเป็นตลาดใหญ่เพียงแห่งเดียวในตัวจังหวัด

1.2 อาชีพการประมง คือการจับปลา ปู และหอย ตามชายฝั่ง โดยใช้เรือประมงพื้นบ้านขนาดเล็ก ออกไปตกปลา หรือลงแรงช่วยกันลากอวนเล็กเข้าฝั่ง เป็นการจับสัตว์ทะเลเพื่อนำมาบริโภคเป็นอาหารในครอบครัว ที่เหลือก็ใส่เกลือตากแห้งเก็บไว้กินต่อไป หรือแจกจ่ายให้กับญาติสนิทและเพื่อนบ้าน ไม่ได้มีวัตถุประสงค์เพื่อการขายแต่อย่างใด ส่วนแรงงานที่ทำการประมงก็คือแรงงานคนในครอบครัว จะมีการใช้แรงงานร่วมกันในการทำประมง คือ ลงแขกช่วยจับปลาน้ำจืดในนาแก้นบ้างในกรณีที่มีการ "วิดปลัก" ซึ่งหมายถึงการลงแรงวิดน้ำออกจากหนองน้ำที่มีแนวโน้มว่าจะแห้งลงในไม่ช้า เมื่อวิดน้ำออกจากปลักได้ทั้งหมดแล้ว ก็จะได้ปลาที่ตกคัลกอยู่ในหนองน้ำ โดยชาวบ้านที่มาช่วยกันวิดปลักจะช่วยกันจับปลา แต่จะไม่จับกินจนหมดทั้งปลัก เขาจะเว้นปลาตัวเล็กๆ ไว้ ซึ่งเมื่อจับปลาตัวเล็กได้ เขาก็จะนำไปใส่ไว้ในปลักอื่นที่ยังคงมีน้ำอยู่ เพื่อให้ปลาเจริญเติบโตต่อไปอีก ส่วนปลาที่จับได้ก็จะแบ่งกันไปทุกคนที่มีส่วนร่วมลงแขกในวันนั้น ดังคำให้สัมภาษณ์ของลุงชมที่ว่า

"เรื่องประมงมีไม่มาก เขาเรือออกเล็กทำกันเองในครอบครัว แต่ถ้ามีลากอวนกำชวนๆ มาช่วยกันลาก อ้อ! มีบ้างช่วยกัน เขามีวิดปลัก ก็จะไปช่วยกันวิดน้ำ จับปลา ได้เท่าใดก็แบ่งๆ กันไป ตัวนุ้ยๆ ไม่เอานะ ถ้าเอาใส่ในปลักอื่นให้มันใหญ่ต่อ มาช่วยกันวิดปลัก ไม่มีการคิดค่าแรง แต่ได้ปลาไปกินกันทุกคน"

2. การใช้ทรัพยากรท้องถิ่นอย่างคุ้มค่าและได้ประโยชน์สูงสุด

ทรัพยากรที่มีอยู่ในหมู่บ้านท่องเที่ยวในช่วงก่อนการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัยนั้น มีอยู่อย่างอุดม ได้แก่ ป่าไม้ น้ำ ดิน ทะเล ซึ่งรวมถึงอาหารการกิน ที่มีทั้งสัตว์ทะเล พืชผักพื้นบ้าน ข้าว ถั่วฝักยาว ผลไม้ในท้องถิ่น ที่มีอยู่อย่างเหลือเฟือ ชาวบ้านจะเก็บมาบริโภคได้อย่างเต็มที่ ที่เหลือกินก็จะฝากไปขายที่ตลาดกลาง ทุกครอบครัวจะเก็บมาเพียงแค่นี้พอกินพอใช้เป็นส่วนใหญ่ ดังคำให้สัมภาษณ์ของคุณป้าช่วงที่ว่า

"ในสวนหยาง (สวนยางพารา) ฉันไปเก็บผักหวาน เอามาแกงเลียงใส่หอยวกใส่ไข่ บางทีไปนาก็เก็บผักแว่นบนบึงนา (เก็บใบบัวบกบนคันนา) เอามายำกะเพราหัวคั่ว ที่นาแถวดินเขานูน มีน้ำขับ (น้ำไหลจากบนภูเขาลงมาซึ่งอยู่ที่เชิงเขา) ผักกูดชอบขึ้น เก็บมา ยำ มาลวกกินน้ำซุบหย่า (น้ำพริกหย่า อาหารพื้นเมืองชนิดหนึ่ง) แต่จะไม่เอามากินนะ เอาพอกิน คนอื่นได้เอบ้าง"

เช่นเดียวกับคำให้สัมภาษณ์ของนางจวบที่ตรงกับป้าช่วงที่ว่า

"หน้าฝนเข้าๆ หอยขมมาก ทุกบึง (ในนา) มีหอยขม ตามๆ ขอบบึง กุ่มๆ เก็บเดียวใจ (กุ่มๆ เงยๆ เก็บหอยขมโดยใช้เวลาไม่นานนัก) ได้แล้วแกงหนึ่ง (ได้หอยขมมาแกงแล้วหนึ่งหม้อ)"

ดังนั้น จึงพบว่าวิถีชีวิตของชาวบ้านในยุคนี้ในการใช้ทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ในท้องถิ่นอย่างได้ประโยชน์สูงสุดคือ ใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างพึ่งพากันเพื่อความพออยู่พอกิน

อีกตัวอย่างหนึ่งซึ่งชี้ถึงภูมิปัญญาชาวบ้านในการใช้ทรัพยากรธรรมชาติให้เกิดประโยชน์สูงสุดของคนในหมู่บ้านท่องเที่ยวก็คือ การใช้ประโยชน์จากต้นมะพร้าวได้อย่างคุ้มค่าในหลายมิติ ได้แก่

2.1 ใช้ลูกมะพร้าวมารับประทานเป็นมะพร้าวอ่อน และรับประทานมะพร้าวแก่ โดยนำมาใช้เป็นกะทิประกอบอาหาร ทำขนมมะพร้าวแก้วและขนมอื่นๆ ที่เป็นขนมพื้นบ้าน ได้แก่ โกฐุ้ย ขนมเปียก ขนมอาโป้ง ขนมกรวย ก้นแม่ (กาละแม) ขนมห่อ (ขนมใส่ไส้) ดังคำให้สัมภาษณ์ของพี่นัดที่ว่า

"วันแต่งงาน เวลาแต่งงาน บ้านเจ้าสาวเขาจะทำขนมห่อล่องหน้า มีกวน ก้นแม่ทำกิน เลี้ยงแขกมางานแต่งงาน แจกชาวบ้าน แจกญาติ ขนมห่อหมู่บ้านนี้หอย (อร่อย) เขาถึงทีถึงมัน (ใส่กะทิเต็มที่ ทำให้ขนมอร่อยมาก)"

2.2 ใช้ทางมะพร้าวหลากหลายๆ มามัดทำไม้กวาดทางมะพร้าว หรือเหลาทางมะพร้าวจนสะอาด นำมาจักสานเป็นภาชนะสำหรับใช้ในครัวเรือน เช่น สานตะกร้าเก็บหอมกระเทียม สานตะกร้าวางก้นหม้อ ตะกร้าเก็บผัก ผลไม้ หรือนำทางมะพร้าวมาหั่นเป็น

ขึ้นเพื่อทำเป็นไม้กลัดสำหรับกลัดห่อขนม หรือตัดเป็นชิ้นยาวประมาณครึ่งฟุต สำหรับเสียบเมืงมะยมซึ่งนำมาเชื่อมขายเป็นไม้ๆ

2.3 ใช้ใบมะพร้าวสด นำมาสานเป็นพ้อมสำหรับสวมผลไม้ที่ติดอยู่บนต้นตั้งแต่ผลยังอ่อนอยู่ หรือผลที่ยังไม่แก่จัด เพื่อป้องกันแมลงศัตรูพืชผลไม้ เช่น ขนุน จำปาตะ

2.4 ใช้ต้นมะพร้าวที่ล้ม (ตาย) แล้ว นำมาเลื่อยเพื่อใช้เป็นโต๊ะ เก้าอี้ สำหรับนั่งเล่นหน้าบ้าน

3. การคมนาคม

เมื่อสอบถามถึงวิธีการติดต่อของคนในหมู่บ้านท่องเที่ยวกับหมู่บ้านอื่น หรือเส้นทางคมนาคมติดต่อระหว่างหมู่บ้านกับในตัวจังหวัด ก็พบว่า เส้นทางคมนาคมไม่สะดวกเนื่องจากมีภูเขาสูงกั้นระหว่างหมู่บ้านกับตัวเมือง ถนนก็เป็นถนนดินลูกรัง ดัดอ้อมวนไปตามภูเขา บางช่วงถนนจะค่อนข้างชัน มีรถสองแถวประจำทางวิ่งเข้าออกระหว่างหมู่บ้านกับเมืองเพียงวันละสองเที่ยว คือ เที่ยวไป รถสองแถวจะออกจากหมู่บ้านในตอนเช้า และเที่ยวกลับ ซึ่งจะรับคนจากในเมืองกลับเข้าหมู่บ้านในช่วงบ่ายของแต่ละวัน ส่วนรถยนต์อื่น ๆ ที่จะเข้าสู่หมู่บ้าน จะค่อนข้างน้อยมาก บางวันจึงจะมีรถชะรอบ (รถสองแถวที่มีตะกร้าสินค้าอุปโภคบริโภคห้อยอยู่รอบๆ ตัวรถ) นำสินค้าอุปโภค เช่น ผัก เนื้อ ของชำ ขนมแห้งๆ เข้าไปจำหน่ายในหมู่บ้านบ้าง ในขณะที่คนส่วนใหญ่ในหมู่บ้านจะเดินทางโดยทางเท้าเพื่อการติดต่อกันในหมู่บ้าน และชาวบ้านจะพอใจประกอบอาชีพอยู่ในหมู่บ้านมากกว่าดิ้นรนออกไปหางานทำในเมือง

4. ความอุดมสมบูรณ์ของดิน น้ำ ทรัพยากร

เมื่อศึกษาถึงบริบทของทรัพยากรในหมู่บ้านท่องเที่ยวในยุคก่อนการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัยอย่างจริงจังแล้วก็พบว่า ความอุดมสมบูรณ์ของดิน น้ำ ป่าไม้ ต้นไม้ สัตว์ทะเลสัตว์ป่า ยังคงมีอยู่ค่อนข้างมาก ในขณะที่ประชากรในหมู่บ้านมีไม่มากนัก ชาวบ้านจึงมีอิสระอย่างทั่วถึงในการเลือกสรรทรัพยากรอันอุดมในพื้นที่เพื่อการอุปโภคบริโภค โดยไม่มีปัญหาการแก่งแย่งทรัพยากร ทุกคน ทุกครอบครัว ต่างก็มีโอกาสในการเข้าถึงทรัพยากรส่วนต่างๆ ในหมู่บ้านและรอบๆ หมู่บ้านได้ไม่ยาก คนที่มีความขยันขันแข็งมาก ก็สามารถสรรหาสิ่งต่างๆ ที่เป็นทรัพยากรธรรมชาติในหมู่บ้าน เช่น พืชผัก สัตว์น้ำ ฯลฯ เพื่อกิน และเพื่อขายในส่วนที่เหลือ ส่วนคนที่มีความขยันขันแข็งน้อยกว่าก็พอหาของกินได้ไม่ยาก จึงกล่าวได้ว่าทุกครอบครัวต่างมีอิสระและได้รับโอกาสอย่างทั่วถึงในการเข้าถึงทรัพยากรส่วนรวม ทุกครอบครัวมีอิสระในการจัดการทรัพยากรของตนเองซึ่งมีไม่มากนัก โดยไม่มีความจำเป็นต้องพึ่งพาสถาบันการเงินทั้งของรัฐและเอกชน

บริบทด้านสิ่งแวดล้อมและทุนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

ดังได้กล่าวมาแล้วว่าบริบทของชุมชนแห่งนี้ ในด้านกายภาพคือ ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมในหมู่บ้าน ยังคงมีความอุดมสมบูรณ์ค่อนข้างมากในช่วงก่อนการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัย ได้แก่ ภูเขา ป่าไม้ หาดทราย ชายทะเล น้ำทะเล หนองน้ำ ลำธาร ต้นไม้ พืชพันธุ์ธัญญาหาร สัตว์ทะเล ดิน น้ำ ลำธาร พืชผักผลไม้ต่างๆ รวมทั้ง ทรัพยากรธรรมชาติตลอดจนสิ่งแวดล้อมทั่วไปรอบๆ ชุมชนก็ยังมีอยู่อย่างเหลือเฟือ ซึ่งทุน ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่มีอยู่เหล่านี้ มีผลต่อความสุขสงบของชุมชน ดังคำให้ สัมภาษณ์ของนางหนึ่งที่ว่า

"โ้ย้ย ! แต่ก่อนเดินๆ ออกไปหิดเดียว (เดินไปจากบ้านได้ไม่กี่ไกล) แค่นายนา ก่าได้แหล่ว (แค่นายนาข้างหมู่บ้านก็หาอาหารได้แล้ว) ตนจ้เอาโอไโห (คุณจะเอาอะไร) เอา เห็ดเห็ด (เห็ดชนิดหนึ่งมีรสขมเล็กน้อย รูปร่างคล้ายเห็ดฟางขณะที่ยังไม่บาน มีสีน้ำตาล เข้ม ชาวบ้านนิยมนำมาแกงกะทิ) เห็ดขอนในสวนหยาง กาลุยไปหมด (เยอะเยอะไปหมด)"

นอกจากนี้ ป้าหมาน้อยก็ให้สัมภาษณ์ไว้ตรงกันว่า

"เวลาเราไปตัดหยาง (กรีดยาง) ในสวนหยาง หยวกอ่อนกาลุย (ต้นกล้วยป่า ต้นอ่อน เยอะเยอะไปหมด) ตัดๆ สับๆ เอามาแกงส้มกะปลามง (แกงเหลืองปลามง ซึ่งเป็นปลา ทะเลชนิดหนึ่ง รูปร่างคล้ายปลานิลขนาดใหญ่ เกล็ดเล็ก เนื้อปลาสีขาว นุ่ม ชาวบ้านนิยมนำ ปลาสดชนิดนี้มาประกอบอาหารพื้นบ้าน เช่น นำมาทำแกงเหลือง ชุบขมิ้นทอด ทำห่อหมก ปลา) หอยนึ่งทะเล"

เช่นเดียวกับป้าจิตก็ได้ให้สัมภาษณ์ไว้เช่นเดียวกันว่า

"ที่ก่อน (ในอดีตที่ผ่านมา) ในเลปลากาลุย (ในทะเลมีปลามากมาย) ลางที่ ลุงจวบแกชวนเพื่อนไปลากอวนเดียวเดียว (ออกทะเลไปลากอวนหาปลา โดยใช้เวลาไม่นาน นึก) อวนเล็กหนะ โ้ย้ย ! ได้ลุย (ได้มามาก) ทั้งปลา ปลามง ทั้งมังขาว มังดำ ปลาแป้น ข้างเหลือง (ปลามงขาวคือปลามงชนิดที่หนังปลามีสีขาว ปลามงดำคือปลามงชนิดที่หนัง ปลาสีดำ ปลาแป้น ปลาข้างเหลือง) ทั้งปู ปูหมา (ปูม้า) ลากอวนทีหนึ่ง กินไปหลายวัน บ้านเราไม่เคยขาดแหละ (ผู้ให้สัมภาษณ์คุยไม่นิดๆ พร้อมทั้งมีสีหน้าที่แสดงถึงความพึงพอใจ ในเรื่องที่เล่าให้ผู้สัมภาษณ์ฟังว่า ในอดีตหมู่บ้านนี้มีอาหารทะเล เช่น ปลาชนิดต่างๆ และปู ม้า กินอย่างอุดมสมบูรณ์)"

สรุปปิดท้าย

วิถีชีวิตของชาวบ้านหมู่บ้านท่องเที่ยวในช่วงก่อนการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัยคือ การดำรงชีวิตของคนในชุมชนที่อิงเอื้ออยู่กับ ประการแรก คือความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทั้งในท้องทะเลและบนบก อันได้แก่ น้ำทะเล หาดทราย สัตว์ทะเล ภูมิทัศน์อันสวยงามของท้องทะเล ความสมบูรณ์ของผืนป่า ต้นไม้ พืชพันธุ์จากป่า ดิน น้ำ หนองน้ำ ลำธาร รวมทั้งทรัพยากรนานาชนิดที่ทุกคนสามารถเข้าถึงได้ไม่ยากนัก มีผลต่อความสุขสงบของชุมชน โดยมีเงื่อนไขสำคัญที่ทำให้ชุมชนดำรงอยู่ได้ คือ ประการที่สอง บริบททางสังคม วัฒนธรรม วิถีชีวิตชุมชนซึ่งเป็นแบบพออยู่พอกิน หาอยู่หากิน ผู้คนมีความพึงพอใจในสิ่งที่พึงมีพึงได้ มีความเอื้อเฟื้อแบ่งปัน มีความรัก ความสามัคคี และความเห็นอกเห็นใจกัน เช่นเดียวกับวิถีชีวิตของคนไทยในชนบทไทยส่วนใหญ่ ประการที่สาม **ทุนเงินตรา** คือสภาพแวดล้อมทางกายภาพซึ่งอยู่ชิดทะเลและภูเขา มีถนนคดเคี้ยวเลียบไปตามไหล่เขา ขนาบข้างด้วยสวนยางพาราและป่าดิบในเขตร้อนชื้น มีฝนตกชุก มีผลต่อความอุดมสมบูรณ์ของสวน ต้นไม้ พืชผักที่เป็นอาหารของคนในหมู่บ้าน รวมทั้งการเก็บของป่าที่เหลือกินแล้วออกมาขายเป็นเงิน ซึ่งเป็นทุนทางเศรษฐกิจที่มีผลต่อวิถีชีวิตแบบหาอยู่หากินของคนในหมู่บ้านที่ส่วนใหญ่ดำรงชีพด้วยการตกปลา ทำสวนยางพารา สวนผลไม้ ปลูกผัก ทำนา เก็บของป่า และงานหัตถกรรม เช่น จักสานหมวกและเสื่อใบเตย ตะกร้าทางมะพร้าว เป็นต้น ซึ่งเป็นวิถีชีวิตแบบหาอยู่หากินเป็นหลัก

ในส่วนของ **ทุนมนุษย์** นั่นก็คือกระบวนการเรียนรู้ของคนในหมู่บ้าน เป็นการอบรมกล่อมเกลาโดยปู่ตายาย พ่อแม่ พี่ป้าน้าอา ที่เป็นผู้ใหญ่ในครอบครัว ที่มีการอบรมสั่งสอนและเป็นแบบอย่างที่ดีให้แก่เด็กและคนในชุมชน ทั้งยังมีกำนันซึ่งเป็นผู้นำที่ดีที่เป็นที่ยอมรับอย่างสูงของคนในชุมชนนี้และชุมชนใกล้เคียงหมู่บ้าน ในส่วนของ**ทุนทางสังคม** อันได้แก่ กระบวนการควบคุมทางสังคมยังเป็นการควบคุมโดยวิถีประเพณีค่านิยมมาก นอกจากนี้ภาวะผู้นำที่ดีของกำนันยังคงมีผลต่อการขจัดความขัดแย้งที่มีอยู่ค่อนข้างน้อยของคนในหมู่บ้าน สำหรับวิถีชีวิตชุมชนในด้านกระบวนการสร้างความร่วมมือ รวมทั้งการสร้างจิตสำนึกสาธารณะของคนในหมู่บ้าน ก็ไม่แตกต่างจากชนบทไทยส่วนใหญ่ในทุกภูมิภาค คือ เป็นสังคมแห่งความเอื้ออาทร และการแบ่งปัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งคือความเสียสละอย่างสูงของกำนันที่มีต่อลูกบ้าน

อย่างไรก็ดี จากการศึกษาแนวลึก พบว่า ชุมชนในช่วงก่อนการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัย ยังไม่มีจุดอ่อนที่เป็น "ช่องว่าง" ที่ช่วยเปิดทางให้รัฐ พ่อค้า ทุนนิยม แย่งชิงพื้นที่

ที่ เข้ามากัดเซาะความเข้มแข็งของชุมชนให้อ่อนแอลงจนหมู่บ้านท่องเที่ยวไม่สามารถต้านทานแรงปะทะจากภายนอกได้นั้น ยังไม่ปรากฏในยุคสังคมประเพณี

กระนั้น จากการสัมภาษณ์ผู้อาวุโสในหมู่บ้าน ย้อนหลังไปหลายๆ ปี ทำให้ทราบว่า การที่ชาวบ้านดำรงชีวิตอยู่ได้โดยมีวิถีชีวิตแบบหาอยู่หากินเป็นหลัก เป็นเพราะชุมชนนี้มี "ทุนชุมชน" ที่สำคัญอยู่หลายอย่าง ได้แก่ ประการแรก ทุนทางธรรมชาติ คือ ทะเล และที่ดิน ผืนป่า ภูเขาที่อุดมสมบูรณ์ มีสัตว์ป่า สัตว์น้ำ และพืชพันธุ์ธัญญาหารมากมายให้ชาวบ้านหาอยู่หากินได้ ประการที่สอง ทุนทางสังคม เช่น ความเอื้อเฟื้อ แบ่งปัน ความรัก สามัคคี เห็นอกเห็นใจกัน ความจริงใจต่อกัน การร่วมแรงร่วมใจกัน ความเป็นผู้นำของกำนัน รวมทั้งระเบียบกฎเกณฑ์ที่ชุมชนร่วมกันถือปฏิบัติในวิถีชีวิต ประการที่สาม ทุนทางปัญญา เช่น ภูมิปัญญาในการทำมาหากินของชาวบ้าน ได้แก่ การจับปลา เก็บหอยจากทะเล ทำสวนยางพารา สวนมะพร้าว สวนผลไม้ ทำไร่ข้าว และปลูกพืชผักสวนครัวบนภูเขา ทำนา ตามที่ราบเชิงเขา จักสานทางมะพร้าว ใบมะพร้าว และใบเตยเป็นภาชนะใช้งานต่างๆ ตลอดจนเรื่องความคิด ความเชื่อในขนบธรรมเนียมประเพณีเดือนสิบ ซึ่งจัดขึ้นในเดือนตุลาคมของทุกปี เป็นการทำบุญอุทิศส่วนกุศลใหญ่ในรอบปีให้กับญาติพี่น้องที่เสียชีวิตไปแล้ว โดยญาติพี่น้องในแต่ละตระกูลจะมารวมตัวพบปะกัน ร่วมไปวัด ทำบุญ และรับประทานอาหารกลางวันร่วมกัน ซึ่งความเชื่อและการปฏิบัติในวิถีชีวิตของชาวบ้านดังได้กล่าวมาแล้วนี้ มีผลต่อการดำรงชีวิตและการดำรงอยู่อย่างสุขสงบของคนในชุมชนท่องเที่ยวในยุคก่อนการพัฒนาไปสู่ความทันสมัย

บทที่ 3

การเปลี่ยนแปลงของชุมชน ภายใต้กระบวนการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัย

ช่วงระยะเวลาแห่งการเปลี่ยนแปลงไปสู่ความทันสมัยของประเทศ อันเป็นผลเนื่องมาจากแนวนโยบายการพัฒนาประเทศไปสู่ความเป็นอุตสาหกรรม ตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติระยะที่ 1 เป็นต้นมาจนถึงปัจจุบัน การเปลี่ยนแปลงกระบวนการพัฒนาประเทศไปสู่ความเป็นตะวันตกในช่วงหลายทศวรรษ จากยุคสังคมประเพณีสู่ช่วงของการเปลี่ยนผ่านเข้าสู่ภาวะทันสมัย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในระยะสองถึงสามทศวรรษที่ผ่านมาจนถึงปัจจุบันเช่นนี้ นับว่าเป็นช่วงระยะเวลาแห่งการเปลี่ยนแปลงอันยิ่งใหญ่ของประเทศ มีผลสืบเนื่องและเชื่อมโยงมาถึงจังหวัดและหมู่บ้านท่องเที่ยวที่เป็นกลุ่มตัวอย่างในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ค่อนข้างหลีกเลี่ยงไม่ได้ เช่นเดียวกันกับหมู่บ้านทั่วไป และหมู่บ้านในพื้นที่ที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวแห่งอื่นๆ ทั่วประเทศ ที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่องและทั่วถึง

แน่นอนว่า แต่ละชุมชน แต่ละหมู่บ้าน ไม่ว่าจะอยู่ในเมืองใหญ่หรือเมืองเล็ก ต่างได้รับผลกระทบจากกระบวนการเปลี่ยนแปลงไปสู่ความทันสมัยอย่างถ้วนหน้า จะแตกต่างกันก็ในช่วงระยะเวลา สถานที่ และคนที่เกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงเป็นส่วนใหญ่ ดังนั้น การนำเสนอกระบวนการเปลี่ยนแปลงของชุมชนจึงประกอบด้วยเรื่องต่างๆ คือ **ประการแรก** กระบวนการเปลี่ยนแปลงของหมู่บ้านท่องเที่ยวในยุคสังคมประเพณี **ประการที่สอง** กระบวนการเปลี่ยนแปลงไปสู่ความทันสมัยของหมู่บ้านท่องเที่ยวในยุคแรกๆ **ประการที่สาม** กระบวนการเข้ามาของวิถีการผลิตที่ใช้เทคโนโลยีที่มาจากภายนอกชุมชน และ ระบบการศึกษาในโรงเรียน **ประการที่สี่** จุดเปลี่ยน (turning point) ที่สำคัญของหมู่บ้าน คือ (1) จุดเปลี่ยนด้านเวลา (2) จุดเปลี่ยนด้านสถานที่ (3) จุดเปลี่ยนด้านคน **ประการที่ห้า** พลังผลักดันที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง ซึ่งได้แก่ (1) พลังจากภายนอก (2) พลังจากภายใน **ประการที่หก** ชุมชนมีการตอบรับพลังผลักดันจากภายนอกอย่างไร และ **ประการสุดท้าย** เงื่อนไขที่ทำให้ชุมชนมีพลังผลักดันดังกล่าว ดังต่อไปนี้

กระบวนการเปลี่ยนแปลงของหมู่บ้านท่องเที่ยวในยุคสังคมประเพณี

จากการศึกษาปรากฏการณ์ที่มีผลต่อการดำรงอยู่ของหมู่บ้านท่องเที่ยว ในยุคสังคมประเพณีซึ่งพบว่า หมู่บ้านมีระบบการผลิตเพื่อยังชีพ โดยเฉพาะการผลิตที่ให้ผลด้านการบริโภค ที่มีเป้าหมายเพื่อการบริโภคของคนในครอบครัวและคนในชุมชน มีระบบความ

สัมพันธ์ต่อกันอย่างเท่าเทียมของคนในหมู่บ้าน มีการนำผลผลิตของตนมาแจกจ่ายและแลกเปลี่ยนกันในหมู่บ้านเพื่อการดำรงชีพ โดยทุนที่เป็นปัจจัยการผลิตของหมู่บ้าน คือ **ทุนที่ดิน** ทำกิน แหล่งน้ำ ป่าไม้ พืช สัตว์ และทะเล ที่ล้วนแต่เป็น**ทุนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม** ซึ่งทุกคนในชุมชนมีสิทธิเข้าถึงและร่วมใช้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของชุมชนนี้ได้อย่างเท่าเทียม **ทุนสังคม วัฒนธรรม** ซึ่งจากปรากฏการณ์ที่พบก็คือ ระบบความรู้ที่เกี่ยวกับการผลิตโดยใช้ภูมิปัญญาของคนในหมู่บ้าน เช่น ระบบความรู้เกี่ยวกับการปลูกข้าวดอกขำตามภูเขากการปลูกข้าวในนาข้าวตามที่ราบแถบเชิงเขา การทำสวนยางพารา การทำสวนมะพร้าว การจับปลาในทะเล การจักสาน การทำมะพร้าวแห้ง น้ำมันมะพร้าว เป็นต้น

นอกจากนี้ในยุคสังคมประเพณี ยังมี**ทุนสังคม วัฒนธรรม** ซึ่งก็คือ บรรทัดฐานการให้คุณค่า ค่านิยมของคนในชุมชน ซึ่งยังให้คุณค่ากับความดี นิยมยกย่องคนดี ให้ความเคารพนับถือ ให้เกียรติแก่คนดีที่เป็นผู้นำชุมชน ให้ความเคารพนบอบผู้อาวุโสทั้งหญิงและชายในชุมชนอย่างจริงจัง รวมทั้งพยายามอบรมสั่งสอนบุตรหลานให้เป็นเยาวชนคนดีของสังคม รวมถึง **ทุนแรงงาน** ซึ่งปรากฏว่าในหมู่บ้านยังมีการชอกกันหรือเอาแรงกัน ในการดำนา รวมทั้งการเก็บเกี่ยวผลผลิต การสร้างบ้านเรือนที่อยู่อาศัย การทำการประมง เป็นต้น โดยช่วงเวลาของการเกิดปรากฏการณ์ดังกล่าวนี้ จะอยู่ในช่วงก่อนปี พ. ศ. ๒๕๐๕ ซึ่งเป็นช่วงสังคมประเพณีเต็มรูปในช่วงแรก ส่วนในช่วงปลายของระยะนี้ประมาณปี 2516 จะพบการเปลี่ยนแปลงวิถีการผลิตเพื่อการค้า มีการนำสินค้า/ฝากสินค้าให้แม่ค้านำสินค้าไปจำหน่ายยังตลาดกลางในตัวจังหวัด มีถนนหนทางที่สะดวกสบายเพิ่มขึ้น มีผลต่อระบบคมนาคมขนส่งในพื้นที่ซึ่งช่วยให้คนในหมู่บ้าน ได้รับความสะดวกในการไปมาหาสู่ติดต่อกันกับคนอื่น ๆ ทั้งในหมู่บ้านและนอกหมู่บ้าน

กระบวนการเปลี่ยนแปลงไปสู่ความทันสมัยของหมู่บ้านทองเทียวในยุคแรกๆ

ในช่วงปี พ.ศ. 2504-2530 นั้น ช่วง 5-10 ปีแรก คือประมาณ พ. ศ. 1504-2513 ซึ่งประเทศไทยเข้าสู่แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่หนึ่งถึงฉบับที่สอง ทุนชุมชนที่เกิดขึ้นในหมู่บ้านทองเทียวเริ่มมีการเปลี่ยนแปลง คือ จากเดิมซึ่งคนในชุมชนมีอาชีพจากการเก็บพืชผักในป่าไปกิน ส่วนที่เหลือก็ส่งไปจำหน่ายในตลาด เริ่มมีการผลิตเพื่อจำหน่ายมากขึ้น ก็ โดยสินค้าที่มีการผลิตเพื่อจำหน่ายคือ มะพร้าว ซึ่งส่วนใหญ่แม่ค้าในหมู่บ้านจะนำมาจำหน่ายเป็นผล โดยทำการปอกเปลือกแข็งๆ ด้านนอกออกก่อนเหลือเฉพาะส่วนที่เป็นกาบมะพร้าวห่อหุ้มผลมะพร้าว ในกรณีที่ชาวบ้านเก็บเกี่ยวผลผลิตมะพร้าวที่แก่จัดได้เป็น

จำนวนมาก จะมีการนำมะพร้าวขูดมาคั้นเป็นกะทิแล้วนำมาเคี่ยวเป็นน้ำมันมะพร้าว บรรจุใส่ขวด (โดยใช้ขวดเหล้าแม่โขง ปิดจุกกับกากมะพร้าว) แล้วนำมาจำหน่ายในตลาดกลางเมือง รวมทั้งทำสวนทุเรียน มังคุด สะตอ ลูกเนียง ทำไร่ข้าว นาข้าว และสวนยางพารา ดังคำให้สัมภาษณ์ของพี่จวบ (อายุ 55 ปี) ซึ่งเป็นเจ้าของสวนมะพร้าวขนาดใหญ่อยู่ข้างหมู่บ้านท่องเที่ยว ได้ให้คำอธิบายไว้ ดังต่อไปนี้

"แต่ก่อนพ่อผมเขาทำพร้าวแห้ง (มะพร้าวแห้ง) ขาย เขาเคี่ยวมันพร้าวขายด้วย ผมแต่งงานปีสองสอง จำได้ว่าตอนนั้นพ่อทำนาด้วย แม่เขาขึ้นไปทำไร่ข้าวบนเขา (ภูเขา) ที่บ้านเรามีสวนผลไม้ด้วย สวนมีสะตอ ทุเรียน มังคุด ลูกเนียง เหมือนของชาวบ้านต่างคนต่างกำเก็บขาย เมื่อก่อนต้องเอาไปขายตลาดใหญ่ (ตลาดในเมือง) หนนกว่าลูกกูกิก (ถนอมขรุขระ) ผมตัดหยาดด้วย ให้เมียขายของจับให้ย ขายเบนซิน เราก้าขายเป็นแก้วๆ (กำหนดถึง สิบน้ำมันขึ้นจากถังน้ำมันซึ่งต่อท่อเชื่อมใส่ในแก้วขนาดใหญ่สำหรับตวงน้ำมันจำหน่ายตามหมู่บ้านในชนบท) แก้วละ 5 ลิตร เวลาเราเอามัน (ซื้อน้ำมัน) มาขาย ต้องซื้อเป็นถัง ๆ ละ 200 ลิตร สมัยนั้น พ่อหมดต้องไปเอาแช่ป่า (ต้องไปรับน้ำมันเป็นถังๆ จากหมู่บ้านสะป่า ซึ่งอยู่ใกล้ตัวเมือง) เบนซินลิตรหนึ่งไม่กี่บาท ถังหนึ่งไม่ถึงพัน (ถัง หมายถึงถังน้ำมันเบนซินหนึ่งถัง) "

สำหรับอาชีพของชาวบ้านในยุคเริ่มเข้าสู่ความทันสมัย คนในหมู่บ้านท่องเที่ยวไม่เพียงแต่จะเข้าสู่อาชีพค้าขายเท่านั้น ในขณะเดียวกัน ชาวบ้านก็เริ่มเข้าสู่อาชีพเลี้ยงสัตว์เพื่อขายด้วย เช่น เลี้ยงไก่ เลี้ยงหมู เป็นต้น ส่วนพัฒนาการที่ตามมาจากกระแสการพัฒนาดังกล่าวนี้นี้คือ เริ่มมีการเล่นการพนันเกิดขึ้นในหมู่บ้าน ดังคำให้สัมภาษณ์ของคุณเพ็ญ และคุณทา ซึ่งมีความสอดคล้องกันดังนี้

"เราเลี้ยงไก่ไข่ ไก่เนื้อ ผูกไฟ เราให้เจ้าหน้าที่ห้าบาททุกเดือน เขาก็ให้เล่นกันได้ตลอดวัน เริ่มบ่ายวันเสาร์ ดีหนึ่ง (13.00 น.) พอตีหก (หกโมงเย็น) เลิก ถ้าเล่นเหนื่อย (เล่นต่ออีก) เริ่มตีแปดถึงตีสิบสอง (20.00-24.00 น.)"

"บ้านเราทำนา เก็บของในป่าขาย ทำสวนพร้าว ทำนา เก็บยอดหมุย ยอดเดา (ยอดสะเดาป่า) ผักแว่น (ใบบัวบก) ผักหวาน เอาไปขายแช่ห้ำด (ขายที่ตลาด) ขายเช้าๆ กำหมด เทียงๆ กำกลับจากห้ำดมาบ้าน อาบน้ำอาบท่าเสร็จ ไม่มีไรทำ (มีเวลาว่าง) กำไปได้แหละ ! (หัวเราะเบาๆ) ไปเล่น กำไมไ่เล่นไ่ไร เล่นกันหนุกๆ ไพ่กจอก นันกันไม่กี่ตางค์ (เล่นไพ่กจอก เล่นพนันกันถุกๆ ใช้เงินไม่มาก) เล่นหนุกๆ ดีหวาอยู่เปล่าๆ กำเล่นจนหัวน่าย (เล่นไพ่กันสนุกๆ จนถึงเวลาเย็นๆ) ต่อกลับบ้าน แต่ถ้ามีงานศพต่อเล่นกันนาน บางทีเล่นทั้งคืนกำมี"

กระบวนการเข้ามาของวิถีการผลิตที่ใช้เทคโนโลยีที่มาจากภายนอกชุมชน และระบบการศึกษาในโรงเรียน กระบวนการเรียนรู้ในช่วงปี 2530-ปัจจุบัน

กระบวนการเรียนรู้ของคนในชุมชน เป็นกระบวนการเรียนรู้ที่เกิดจากการอบรมสั่งสอน กล่อมเกลากันในครอบครัวเป็นส่วนใหญ่ เช่น การเรียนรู้กระบวนการทำนาที่เกิดขึ้นในวิถีชีวิตตามปกติของคนในหมู่บ้าน โดยมีพ่อแม่ ญาติผู้ใหญ่ทำให้ดูและเป็นตัวอย่างที่ดี มีผลต่อการทำนาเป็นของลูกหลาน ในขณะที่วิถีชีวิตของคนในชุมชน ยังเป็นสังคมประเพณี ไม่มีการลักขโมย มีความเมตตา มีการแบ่งปันจากคนมีมากไปสู่คนมีน้อยในสังคม ดังคำให้สัมภาษณ์ของพี่หงัด (อายุ 65 ปี) และพี่หมาน้อย (อายุ 66 ปี) ซึ่งเคยมีอาชีพทำนาและรับจ้างกรีดยางพาราเป็นอาชีพหลัก ดังต่อไปนี้

"คนทำข้าว (คนทำนาเก่ง มีประสบการณ์สูง) เขาสอนให้ทำ พ่อกำสอน เมื่อนำกำสอน เพื่อนรุ่นพี่ (เพื่อนกำสอน เพื่อนรุ่นพี่) เขาหัดมาจากคนเฒ่า เริ่มทำนาฝนเดือน 7 ถากที่ หว่านข้าว หนึ่งเดือน ถอนกล้า เขาไถนาทำเทือกไว้ เราถอนกล้าไปดำ กำชอกกัน ขอให้เพื่อน เพื่อนขอให้เรา บางบ้านเขาเลี้ยงโกปี กับหมมสดตอนเช้า บางบ้านเลี้ยงหมมแห้งกลางที่กำหมมจีน บ้านเราเก็บข้าวเดือนหี (เดือนยี่) เอาข้าวเปลือกใส่สอบทุ้มไว้ในนา (นำข้าวเปลือกบรรจุใส่กระสอบทิ้งไว้ในนา) ไม่สุญ (ไม่หาย) ถ้าคนเขามาเก็บไป เอาไปกิน เขาจะเลือกเก็บแต่ข้าวร่วงๆ เขาเรียกข้าวผัด หลายเจ้ามี เราไม่ว่ากัน"

"เขาเยียนัด (เรียกเพื่อนมานัดหมายกันไปลงแขกดำนา) นัดเพื่อนไปกันทุกวัน ไปขอ ไปแก้ขอ ช่วยกัน เหลือจากลงเพื่อนแล้วเจ้าของจึงดำเอง ปีหนึ่งทำเจ็ดแปดถึงเก้าสักสองร้อย สามร้อยสอบข้าวเปลือก ถ้าเป็นข้าวสีกำเหลือร้อยห้าสิบสอบ บางที่ทำสวนก็ลงเพื่อน (ช่วยกันทำกับเพื่อน) แต่ปีนี้ไม่มีเหลือ มีแต่ทำจ้าง (รับจ้าง) ถ้าเป็นทำนา เสร็จนาเขามีประเพณีเขาทองพระนารายณ์แซวัด (ที่วัด) ไปก่อเจดีย์ทราย เสร็จงานวัดหลงเดือนสาม พอเดือนสี่กำก่อเจดีย์ทราย"

"พ่อสอน อายุ 20 ไปทำกับพ่อ ทำงานในสวน ถางป่า ถางสวนเรียน (สวนทุเรียน) คนรู้จักกันหมด ไม่มีโจร ค่ำๆ ตามเกียงมันก้าด จุดทางพร้าว ไปแลโนราแซบ้านกำนัน มีงานวัดหลง กำไปกันทั้งบ้าน (ทั้งหมู่บ้าน) ไปทั้งคืนไม่นานกลัว ปานี้ (เดี๋ยวนี้) เด็กๆ สาวๆ ไปกำไม่ได้ กลัวหมา (กลัวพม่า) หมากำมาก ลาวกำมาก กำหญิง (ผู้หญิงสาว) คอยรตคนเดียวถูกลากเข้าป่า มีข่มขืน ซ่า หมาปล้น ลักของ ดีปลีก่าลัก ลักหมดทั้งต้น (แรงงานพม่า ลักเก็บพริกสดหมดทั้งต้น)"

จุดเปลี่ยน (turning point) ที่สำคัญของหมู่บ้าน

กล่าวได้ว่าจากข้อมูลแนวคิดที่พบ จุดเปลี่ยนที่สำคัญของหมู่บ้านท่องเที่ยวคือ

1. จุดเปลี่ยนด้านเวลา ซึ่งเริ่มเห็นชัดในช่วงปี 2524-2525 เป็นปีที่รัฐให้สิ่งอำนวยความสะดวกเข้าสู่หมู่บ้าน คือ ไฟฟ้า มีผลต่อการซื้อเครื่องไฟฟ้า เครื่องอำนวยความสะดวก เช่น ตู้เย็น พัดลม โทรทัศน์ เข้าสู่ครัวเรือนในหมู่บ้าน ดังคำให้สัมภาษณ์ของพิธีกรรม (อายุ 54 ปี) ที่ว่า

"ผมว่าไฟ (ไฟฟ้า) ไฟเข้าปี อ้อ ! อ้อ ! (นึกคิดอยู่ดีใจหนึ่ง) ปีสองสี่สองห้า (2524-2525) ไฟเข้าดีแล้ว ดีหว่าเกียงบ้องมันก้าด (ไฟฟ้าเข้าสู่หมู่บ้าน ดีจริงๆ ดีกว่าใช้ตะเกียงกระป๋องน้ำมันก้าด)"

"เราตามเกียงไปแลทอดบ้านกำนันสิน คำๆ มากันทั้งบ้าน (พอเสร็จงานประจำ ช่วงพลบค่ำคนในหมู่บ้านจะเดินถือตะเกียงน้ำมันก้าดนำทางกันไปเป็นกลุ่มๆ เพื่อไปจับกลุ่มดูโทรทัศน์กันที่บ้านกำนันสิน ซึ่งเป็นบ้านที่มีโทรทัศน์เป็นแห่งแรกในหมู่บ้าน)"

"ปีแรกๆ ที่พ่อซื้อโทรทัศน์ คำๆ เขามากันแหละ ตามเกียงกันมาเป็นแถว บางบ้านก้าตามทางพรวัว พ่อให้เปิดให้เขาดู พ่อใจดีมาก เปิดใช้เครื่องปั่นไฟ ปั่นนานจนเครื่องเขว (พัง) เหม็นไหม้เลย"

2. จุดเปลี่ยนด้านสถานที่ ซึ่งเกิดขึ้นเร็วมากตั้งแต่ปลายช่วงสังคมประเพณี จากการที่ชาวบ้านเข้าไปหักร้างถางพงเพื่อปลูกข้าวไร่ และปลูกผักสวนครัวบนภูเขา มีการจับจองพื้นที่ในป่าสงวนเป็นของตนเองและคนในครอบครัว กระทั่งในช่วงต้นๆ ของนโยบายการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัยในระยะแรกๆ ช่วงปี 2505-2510 เป็นต้นมา ซึ่งพบว่า ชาวบ้านมีการถางป่าทำการเกษตรกรรมเพื่อจำหน่ายเพิ่มขึ้นทั้งในบริเวณหมู่บ้านและบนภูเขารอบหมู่บ้าน พืชผลที่ผลิตเพื่อขายเช่นนี้ ได้แก่ พริกสด ตะไคร้ ข้าวดอกข่า ดังนี้

"ที่ก่อนฉานปลูกไครขาย (เมื่อก่อนฉานปลูกตะไคร้ขาย) ได้ ! บนเขา (โน้น! ปลูกบนภูเขา) ปลูกพอได้แล้ว (ปลูกมาก) มัดเป็นมัดๆ เอาไปขายตลาดใหญ่"

"บ้านฉัน แม่) เอาข้าวดอกข่าไปขายที่หาล้าด เขาตวงข้าวกับโหล้อเลี้ยง (ใช้กระป๋องนมขึ้นตวงข้าวสารขายเป็นกระป๋องๆ)"

ต่อมาหลังจากปี 2524 เป็นต้นมา ปรากฏการณ์ของการซื้อขายที่ดินในหมู่บ้านและรอบๆ หมู่บ้านจึงค่อยๆ เริ่มขึ้น และมีมากขึ้นจนถึงปัจจุบันนี้

พลังผลักดันที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง

พลังผลักดันที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงของหมู่บ้านท่องเที่ยวค่อนข้างมากคือ (1) พลังจากภายนอก และ (2) พลังจากภายใน ดังนี้

1. พลังจากภายนอก คือการเปลี่ยนแปลงด้านสิ่งแวดล้อมความสะอาดพื้นฐาน อันเกิดขึ้นจากนโยบายการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัยของภาครัฐ ด้วยการตัดถนนลาดยางมะตอยเข้าสู่หมู่บ้าน การนำกระแสไฟฟ้าเข้าสู่หมู่บ้าน ตั้งแต่ปี 2524 ซึ่งนับว่าเป็นพลังผลักดันสำคัญที่มี ผลต่อการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วในทุกมิติของหมู่บ้านท่องเที่ยวแห่งนี้

"หมั่นແລ່ວ! (ใช่เลย) ไฟมาเก่าซื้อกันละโหะ (ในช่วงแรกๆ ที่รัฐส่งกระแสไฟฟ้าเข้าสู่หมู่บ้าน ทุกบ้านแห่ซื้อตู้เย็นเข้าบ้านกันใหญ่) ทุกบ้านซื้อตู้เย็นตั้งโชว์ในห้องรับแขกเลย บ้านเราด้วยแล้ว หี ! หี ! (บ้านของผู้ให้สัมภาษณ์ก็เหมือนกับครัวเรือนอื่นๆ เช่นกัน) ตู้เย็นซิงเกอร์ขายดี ร้านแสงรัตน์เขาส่งถึงที่ รถเครื่องเก่าซื้อกันมะ พวกหนุ่มๆ แหม่เว้ย! -ซึกันดังเหวี่ยงเลย (หลายบ้านซื้อรถมอเตอร์ไซด์ หนุ่มๆ ขับซึกันอย่างรวดเร็ว)"

2. พลังจากภายใน คือความต้องการของมนุษย์โดยทั่วไป โดยเฉพาะอย่างยิ่งความต้องการสิ่งอำนวยความสะดวกพื้นฐานของชาวบ้าน ความต้องการในสิ่งที่ชาวบ้านส่วนใหญ่ต่างพากันตีความว่าการมีเครื่องใช้ไฟฟ้า เช่น ตู้เย็น โทรทัศน์ วิทยุ เป็นความเจริญ เป็นคนทันสมัยเป็นความมีหน้ามีตา เทียมหน้าเทียมตาเพื่อนบ้านและญาติมิตร การตีความเช่นนี้ มีผลต่อการขายที่ดินและตัดสินใจซื้อสินค้าเครื่องไฟฟ้าต่างๆ ของชาวบ้านอย่างเห็นได้ชัด

"ขายหน้าเขา (อายเขา) บ้านอื่นเขาซื้อกันหมดทั้งแถว จันเลย (ใช่เลย/เหมือนๆ กันเลย) บ้านเราทำฟรีละ ! เขาชวน ก่าซื้อด้วยแล้ว ซื้อพร้อมกันได้ลดหยัดด้วย (บ้านเราไม่รู้จะทำอย่างไรดี ก็ต้องเลยตามเลยโดยซื้อเครื่องไฟฟ้าตามเพื่อน แถมได้ราคาลดพิเศษด้วย)"

ชุมชนมีการตอบรับพลังผลักดันจากภายนอก

การตอบรับต่อพลังผลักดันจากภายนอกของชาวบ้าน เกิดขึ้นได้ค่อนข้างรวดเร็ว เนื่องจากความทันสมัยของวัตถุที่เข้าสู่หมู่บ้าน ชาวบ้านต่างตอบสนองพลังผลักดันนี้ค่อนข้างมากและอย่างรวดเร็วในทุกครอบครัว มีผลต่อการเริ่มขายที่ดินที่จับจองไว้ทำกินของครอบครัว โดยเริ่มขายเป็นบางส่วนก่อนในราคาที่ตกลงกันได้ ทั้งนี้เพื่อนำเงินสดมาใช้จ่ายใช้สอยในการซื้อหาสิ่งของเครื่องใช้ไฟฟ้าภายในบ้าน ของใช้และสิ่งประดับอื่น ๆ เช่น ชุดรับแขกที่เป็นชุดพลาสติกขนาดใหญ่ รวมทั้งซื้อพาหนะสำหรับการเดินทางสัญจรไปมา คือ รถจักรยานยนต์ รถกระบะ เป็นต้น

เงื่อนไขที่ทำให้ชุมชนมีพลังผลักดัน

เงื่อนไขที่มีผลต่อชุมชน และเป็นพลังผลักดันให้คนในชุมชนเปลี่ยนแปลงวิถีทางการผลิตจากการผลิตเพื่อพอกินพอใช้มาเป็นการผลิตเพื่อขายก็คือ

1. เงื่อนไขด้านสถานที่ โดยเริ่มจากนายทุนที่เริ่มเข้าไปบุกเบิกที่สาธารณะบนภูเขา มีการวัดที่ดินเพื่อออกโฉนดที่ดิน มีการตัดถนน ก่อสร้างอาคาร และสิ่งก่อสร้างประเภทต่างๆ เกิดขึ้น มีการบุกเบิกที่ดิน เข้าครอบครองที่ดินที่เคยเป็นลำคลอง ลำน้ำ และพื้นที่สาธารณะในหมู่บ้าน ในขณะที่ชาวบ้านที่มีที่ดินติดทะเลก็เริ่มมีการขายที่ดิน มีการลดการเอาแรงกัน และมีการจ้างงานในการทำสวนทำนาเกิดขึ้นทั่วไปในหมู่บ้าน

2. เงื่อนไขด้านเวลา ช่วงเวลาตั้งแต่ปี 2524 เป็นต้นไป คือช่วงเวลาแห่งการเปลี่ยนแปลงจากสังคมประเพณีไปสู่สังคมทันสมัยตามนโยบายภาครัฐที่ค่อนข้างชัดเจนเป็นลำดับ

3. เงื่อนไขที่ตัวคน โดยเริ่มจากชาวบ้านซึ่งมีการศึกษาค่อนข้างน้อย จึงเป็นจุดอ่อนหรือเป็นจุดแห่งความอ่อนแอของชุมชนในช่วงนี้ จากการสัมภาษณ์พบว่า ช่องว่างที่เข้ามาทำให้เกิดความแตกต่างของชาวบ้านให้มากขึ้นคือ คนจากภาครัฐที่ดีความความเจริญคือ ความทันสมัย และพ่อดำ ที่มีผลประโยชน์และผลกำไรจากการจำหน่ายสินค้า ต่างเข้าแย่งชิงพื้นที่ในหมู่บ้าน เข้าเปลี่ยนแปลงความเข้มแข็งที่เคยมีมาก่อนของชุมชนให้อ่อนแอลง จนชาวบ้านไม่สามารถที่จะต้านแรงจากภายนอกได้ ดังนี้

"คนเขาขายที่ดิน ที่สวนพร้าวสวยๆ ไร่ไม่กี่หมื่นเอง"

"พวกที่ดินติดถนน ติดทะเล ขายก่อน ได้กันไม่กี่ตั้งค์หรอก"

"บ้านนั้นที่สวนพร้าวเขาสวยมาก อยู่ติดถนนไปเล หลังสวนติดเขา (ภูเขา) ตอนนั้นพวกเราเด็กๆ เวลาเดินไปเที่ยวชายเล (ชายทะเล) เคยแวะขอพร้าวอ่อนกินกัน ลุงเขาทุ้งให้เป็นลาย ๆ เลย (ลุงเขากระทุ้งมะพร้าวอ่อนเป็นทลายๆ ลงมาจากต้นให้พวกเด็กที่เดินผ่านสวนได้กิน) ลุงเขาใจดี แต่เขามีลูกหลายคน ลูกเขาไม่เรียนหนังสือหรอก ลางคนมันเกลางคน (บางคนที่เป็นลูกลุงเจ้าของสวนมะพร้าว) มันมีหัว หัวดี (สติปัญญาดี) เรียนหนังสือได้ที่เลขตัวเดียว ลุงเขาเคยส่งไปอยู่กับพี่น้องในหลาด (ไปอยู่กับญาติที่ในเมือง) ไม่รู้ทำพรีอ ! มันเล่นกลับบ้านเฉยเลย (ไม่ทราบว่าเป็นเพราะเหตุใด เขากลับหนีกลับบ้านอย่างรวดเร็ว) กลับมากำไม่ทำไหร เห็นอยู่บ้านเฉย ๆ ตั้งนาน (กลับมาก็ไม่เห็นทำอะไร กลับมาอยู่กับบ้านเฉยๆ เป็นเวลานาน)

สรุปท้ายบท

ชุมชน และหมู่บ้านท่องเที่ยวในเขตชนบท ต่างได้รับผลกระทบโดยตรงจากนโยบายการเปลี่ยนแปลงไปสู่ความทันสมัยของภาครัฐ ในช่วงก่อนปี พ.ศ. 2514 กระบวนการเปลี่ยน

แปลงของหมู่บ้านท่องเที่ยวยังเป็นการเปลี่ยนแปลงอยู่ในยุคสังคมประเพณีที่มีการเปลี่ยนแปลงไปสู่ความทันสมัยไม่มากนัก ชีวิตความเป็นอยู่ของคนในหมู่บ้านยังเป็นแบบหาอยู่หากิน มีการนำผลผลิตจากป่าออกไปจำหน่ายนอกหมู่บ้านบ้าง แต่ไม่มากนัก มีการอบรมกล่อมเกลานุตรหลานโดยการสาธิต ทำให้ดู และการสั่งสอนของผู้ใหญ่ในครอบครัวที่สอนจากชีวิตจริง สาธิตให้ดูในการทำหน้าที่ในชีวิตประจำวันไปด้วยและทำหน้าที่ครูในบ้านไปด้วย ส่วนการเปลี่ยนแปลงไปสู่ความทันสมัยของหมู่บ้านท่องเที่ยวในยุคแรก ๆ ก็คือ ในช่วงปี 2515-2533 ซึ่งเริ่มมีการผลิตพืชผลทางการเกษตร มีวัตถุประสงค์โดยตรงเพื่อส่งออกจำหน่ายยังท้องตลาด

กระนั้น กระบวนการเข้ามาของวิถีการผลิตที่ใช้เทคโนโลยีที่มาจากภายนอกชุมชน มีมากขึ้นอย่างผิดหูผิดตา ในปี 2524-2525 ซึ่งเป็นช่วงที่มีการนำกระแสไฟฟ้าเข้าสู่หมู่บ้าน รวมทั้งระบบการศึกษาในโรงเรียน ซึ่งถือว่าเป็นจุดเปลี่ยน (turning point) ที่สำคัญของหมู่บ้าน ซึ่งเป็นการเปลี่ยนแปลงอย่างยิ่งใหญ่ทั้งในด้านจุดเปลี่ยนของเวลา จุดเปลี่ยนด้านสถานที่ และจุดเปลี่ยนด้านคน สำหรับพลังผลักดันที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างสำคัญของหมู่บ้าน ซึ่งได้แก่ พลังจากภายนอกและพลังจากภายในหมู่บ้านเอง โดยชุมชนหมู่บ้านท่องเที่ยว มีการตอบรับพลังผลักดันจากภายนอกค่อนข้างรวดเร็ว นอกจากนี้ก็มีเงื่อนไขที่ทำให้ชุมชนมีพลังผลักดันดังกล่าว นั่นก็คือ เงื่อนไขด้านสถานที่ คน และเวลา เช่นเดียวกับชุมชนในพื้นที่ชนบทของแหล่งท่องเที่ยวโดยทั่วไป ซึ่งบริบทด้านสถานที่ ค่อนข้างจะมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วในทุกมิติ

อย่างไรก็ดี จากการวิเคราะห์กระบวนการเปลี่ยนแปลงจากสังคมประเพณีไปสู่ความทันสมัยของหมู่บ้านท่องเที่ยวแห่งนี้ พบว่า มีความเกี่ยวโยงกับนโยบายการการท่องเที่ยวของรัฐและนโยบายการท่องเที่ยวของจังหวัดท่องเที่ยว และเป็นช่องทางที่นำมาซึ่งความเปลี่ยนแปลงค่อนข้างมากในทุกมิติของชุมชนหมู่บ้านท่องเที่ยว ได้แก่

ประการแรก การเปลี่ยนแปลงไปสู่ความทันสมัย มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงของหมู่บ้านท่องเที่ยวที่ได้กลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวสำคัญของคนในจังหวัด คนในประเทศ และคนจากทั่วทุกมุมโลก

ประการที่สอง การขายที่ดิน โดยผู้ขายคือคนในชุมชนซึ่งเป็นเจ้าของที่ดินดั้งเดิม ได้ขายที่ดินส่วนใหญ่ให้กับนายทุนและคนต่างถิ่นที่เข้ามากว้านซื้อที่ดิน ในขณะที่หลายครอบครัวไม่ได้ขายที่ดินเดิมไปทั้งหมด แต่มีการกันที่ดินบางส่วนไว้เพื่อเป็นที่ดินทำกิน/เพื่อสร้างบ้านเรือนอยู่อาศัยของคนในครอบครัว/ปลูกบ้านชั้นเดียวเป็นห้องแถวให้เช่า

ประการที่สาม การบริโภคสินค้าจากภายนอกชุมชน ซึ่งได้แก่ โทรศัพท์ วิทยุ ตู้เย็น หม้อหุงข้าวไฟฟ้า เครื่องเสียง เครื่องใช้ไฟฟ้าทุกชนิด รถจักรยานยนต์ รถกระบะ การสูบบุหรี่แทนใบจาก

ประการที่สี่ การเกิดอาชีพใหม่ๆ ในชุมชน คือ อาชีพพ่อค้า แม่ค้าคนกลาง รับซื้อสินค้าที่เป็นพืชผักจากสวน จากไร่ และผลิตผลจากป่า นำไปขายในเมือง การขายน้ำมันเบนซิน สำหรับเติมรถจักรยานยนต์ในหมู่บ้าน การฉายภาพยนตร์ และมีการเก็บค่าเข้าชม

ประการที่ห้า การขายที่ดิน มีการเปลี่ยนมือของเจ้าของที่ดินจากชาวบ้านเป็นนายทุนจากนอกชุมชน ได้แก่ นายทุนจากในเมือง จากจังหวัดอื่นๆ และนายทุนต่างชาติ มีการกว้านซื้อที่ดินเพื่อก่อสร้างโรงแรมขนาดใหญ่ที่มีนายทุนต่างชาติเป็นผู้ถือหุ้นร่วมกับนายทุนคนไทย การก่อสร้างบ้านพักตากอากาศขนาดต่างๆ ตามภูเขา เป็นบ้านพักของชาวต่างชาติที่เข้ามาพักอาศัยระยะยาว บางรายก็เข้ามาสมรสกับสตรีไทยเพื่ออาศัยสิทธิในการซื้อบ้านและที่ดินพักอาศัยในบริเวณรอบๆ ชุมชนท่องเที่ยวแห่งนี้

อย่างไรก็ดี การเปลี่ยนแปลงหลายประการข้างต้น เป็นเงื่อนไขที่นำมาซึ่งการเปลี่ยนแปลงของทุนชุมชน อันได้แก่

(1) ทุนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมถูกทำลาย/ทุนธรรมชาติลดลง อาทิ ที่ดิน ป่า น้ำ ลำธาร ผลิตผลจากป่า

(2) ทุนสังคมลดลง อันเนื่องมาจากจิตสำนึกสาธารณะในการดูแล ปกป้องชุมชนลดลง ซึ่งเป็นผลจากการเปลี่ยนแปลงเจ้าของที่ดิน การย้ายเข้ามาทำงานรับจ้างในชุมชนของคนจนจากต่างจังหวัด

(3) ทุนวัฒนธรรม ได้แก่ ภูมิปัญญาด้านการเกษตร การประมง และด้านหัตถกรรม มีการเปลี่ยนแปลงลดลงค่อนข้างมาก อันเป็นผลเนื่องจากการขายที่ดิน มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงอาชีพของคนในชุมชน

(4) ทุนเงินตรา เป็นทุนใหม่ที่เกิดขึ้นในชุมชน เป็นทุนของนายทุน ทั้งที่เป็นนายทุนคนไทยและนายทุนต่างชาติ อันเป็นผลเนื่องจากการพัฒนาไปสู่ความทันสมัย ซึ่งมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงของทุนชุมชน

(5) ทุนชุมชน เป็นทุนที่เกิดการเปลี่ยนแปลงในทุกมิติ จากอาชีพทำประมง เพาะปลูก ไปสู่อาชีพอุตสาหกรรมบริการเพื่อการท่องเที่ยวและการโรงแรมนานาประการ ได้แก่ อาชีพขับรถรับจ้าง (ตุ๊กตุ๊ก) มอเตอร์ไซด์รับจ้าง เจตสิก ร่มชายหาด นวดชายหาด เสริมสวยชายหาด บ้านเช่า รถเช่า เรือเช่า บริการซักรีด รวมทั้งอาชีพค้าขาย เช่น ขายอาหาร เครื่องดื่ม เสื้อผ้า ของที่ระลึก เปิดร้านค้าขนาดเล็ก จำหน่ายสิ่งของและเครื่องใช้ เป็นต้น

บทที่ 4

การปรับตัวของชุมชน

ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงในทุกมิติที่เกิดขึ้นกับหมู่บ้านท่องเที่ยว ตั้งแต่ยุคสังคมประเพณีมาจนถึงยุคแห่งการพัฒนาไปสู่ความทันสมัยตามนโยบายของรัฐ หมู่บ้านท่องเที่ยวแห่งนี้ได้มีการปรับตัวอย่างต่อเนื่อง กระบวนการปรับตัวของหมู่บ้านเป็นอย่างไรนั้น ในบทนี้จะได้เรียงลำดับปรากฏการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นกับหมู่บ้านท่องเที่ยวดังต่อไปนี้ ประการแรก สถานการณ์ในหมู่บ้านท่องเที่ยวในยุคสังคมประเพณี ประการที่สอง สถานการณ์ในหมู่บ้านท่องเที่ยวในยุคการพัฒนาไปสู่ความทันสมัย ประการที่สาม การวิเคราะห์เงื่อนไข และพลังผลักดันที่ทำให้ชุมชนเริ่มแสวงหาทางออกต่อสถานการณ์ที่เกิดขึ้น ประการที่สี่ การให้นิยามต่อสภาพการณ์ที่เกิดขึ้นจากแนวทางและยุทธศาสตร์ของการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัยของชุมชน ภาพในอุดมคติก่อนที่จะมีกระบวนการช่วงชิงวาทะกรรม กระบวนการสร้างขึ้นมาซึ่งภาพในอุดมคติ ประการที่ห้า การแสวงหาทางออกหรือทางเลือกของชุมชน ประการที่หก เงื่อนไขสำคัญสิ่งที่เป็นข้อจำกัด และอุดมการณ์ของชุมชน ประการที่เจ็ด วิเคราะห์กระบวนการสะสมทุนของชุมชน โดยเฉพาะความหมายของคำว่าทุน ว่าเปลี่ยนแปลงไปอย่างไรดังต่อไปนี้

สถานการณ์ในหมู่บ้านท่องเที่ยวในยุคสังคมประเพณี

หมู่บ้านท่องเที่ยวเป็นชุมชนเก่าแก่ มีนิยายปรัมปราเล่าต่อๆ กันมาว่า ในสมัยโบราณบริเวณหมู่บ้านท่องเที่ยวนี้อาศัยคนชื่อ "พ่อต๋ายมดิงส์" สถิตอยู่ที่หมู่บ้าน ท่านมีช้างอยู่สองเชือก ท่านสร้างบ้านเรือน (ซึ่งคำว่าเรือนนี้ ต่อมาเรียกกันสั้นๆ ว่า "เรือน") และที่ตั้งบ้านเรือนของพ่อต๋ายมดิงส์นี้ ต่อมาเรียกกันว่า หมู่บ้าน "กะเรือน" เป็นหมู่บ้านอยู่ในหุบเขาติดชายทะเล ที่ตั้งบ้านเรือนอยู่ทางปากตะวันตกของเทือกเขาสูง ต่อจากนั้น พ่อต๋ายมดิงส์ได้ทำนาทำไร่และนำข้าวมาตาก (คำว่า "ตาก" นี้ ต่อมาชาวบ้านก็เรียกกันสั้นๆ ว่า "ตะ") ซึ่งเป็นที่มาของชื่อหมู่บ้านใกล้กันคือ หมู่บ้าน "กะตะ" โดยชื่อนี้มีที่มาจากคำบอกเล่าที่ว่า พ่อต๋ายมดิงส์ซึ่งทำนาทำไร่ และนำข้าวมาตาก ณ ที่ราบเชิงเขาอีกแห่งหนึ่งซึ่งอยู่ใกล้กับหมู่บ้านแรก หมู่บ้านทั้งสองแห่งนี้ จะอยู่ทางทิศตะวันตกและตะวันตกเฉียงใต้ของเทือกเขาสูงซึ่งอยู่ทางปากตะวันตกของจังหวัดท่องเที่ยว โดยทิศเหนือของภูเขาสูงเทือกนี้คือ แหล่งท่องเที่ยวสำคัญและมีชื่อเสียงระดับโลกอีกแห่งหนึ่งคือ หาดป่าตอง (ตอง คือคำที่ชาวบ้านเรียกสั้นๆ มาจาก

คำว่า ใบตอง) โดยที่มาของชื่อหมู่บ้านป่าตอง จะมาจากคำบอกเล่าของผู้อาวุโสในพื้นที่ คือ ป้าจิต ที่ว่า

"เขาเล่าว่า ป่าตองนั้นคือบริเวณที่พ่อตายมดิงส์ได้เดินทางไปหาใบกล้วยปามาให้ช้างกิน อยู่มาวันหนึ่ง เชือกล่ามช้างขาด ช้างหลุดจากเชือกวิ่งหนีข้ามภูเขามาทางป่าตอง พ่อตายมดิงส์ท่านก็ลากหอกตามช้างไปทางป่าตอง ด้วยอิทธิฤทธิ์ของการลากหอกตามช้างของพ่อตายมดิงส์นี่ คือที่มาของช่องเขาขาด ซึ่งอยู่ระหว่างหมู่บ้านกะรนกับหมู่บ้านป่าตองนี่เอง"

กล่าวได้ว่าตำนานการเกิดขึ้นของชื่อหมู่บ้านจากคำบอกเล่าของผู้อาวุโส บ่งบอกถึงวิถีชีวิตของคนไทยชนบทตั้งแต่โบราณ ซึ่งผูกพันอยู่กับข้าว พืชพันธุ์ธัญญาหารจากป่า ซึ่งต่อมาจากการสัมผัสกับผู้อาวุโสที่ตั้งรกรากอยู่ในหมู่บ้านมานานถึงสี่ชั่วอายุคน และยังอยู่ในหมู่บ้าน ณ วันที่ให้สัมภาษณ์ ก็ได้ข้อมูลเพิ่มเติมตรงกันกับหนังสือที่มีผู้เขียนไว้ชื่อว่า

"กลับหลังไปเป็นร้อยปี ผู้คนที่มาอยู่ในถิ่นนี้ อพยพมาจากนอกพื้นที่ คือ มาจากจังหวัดกระบี่บ้าง มาจากอำเภอถลางบ้าง มาหักร้างถางพง สร้างเรือน ทำนาทำสวนอยู่กันอย่างสงบสุข สังคมสมัยก่อนเดินเข้าสวนใคร ขอหยิบมะพร้าวสักลูกไปแกงกะทิ สอยมะละกอสักลูกไปแกงพุงปลา ไม่มีใครเขาว่า ไม่มีใครเขาหวง ถึงยามทำนาก็ช่วยกันทำนา มีการใช้ "แกละ" เกี้ยวข้าว เมื่อหมดหน้านาจึงช่วยกันลากอวน ได้ปลามากบ้างน้อยบ้างก็แบ่งกันกิน เมื่อมีงานแต่งงาน มีการบอกไหว้ ผู้ใหญ่ที่รับไหว้ก็จะให้ต้นไม้ในสวนเป็นการรับไหว้ บ้างก็ให้แม่ควาย เมื่อได้รับแล้วก็ฝากเจ้าของเดิมเอาไว้ในฝูง จนควายออกลูกออกหลานสีน้ำตาลแล้วจึงมาเอาไป บ้างก็ให้ต้นมะม่วง ต้นมะม่วงต้นหนึ่ง บางครั้งก็แบ่งให้ถึงสี่คนเอาไปคนละกิ่ง เมื่อมะม่วงติดดอกออกผล ก็ให้คนมาขึ้น แล้วก็เอาเข่งมาสี่เข่ง แบ่งลูกมะม่วงไปเท่า ๆ กัน คนสมัยนั้นรักษาสัญญาและถือคำพูดเป็นวาจาสัตย์ ผู้ที่ได้รับต้นมะม่วงเป็นของขวัญวันแต่งงานก็จะได้กินผลมะม่วงนั้นตลอดไปจนกว่าต้นมะม่วงจะล้มตาย แม้ว่าจะอยู่ในที่ดินของลูกหลานผู้ให้แล้วก็ตาม ไม่มีใครแย่งใด ๆ ทั้งสิ้น ลูกหลานเจ้าของที่ดินที่มีต้นมะม่วงนั้นยืนอยู่บางที่ต้องนั่งรอให้เจ้าของต้นมะม่วงมาเก็บกิน จึงจะพลอยได้กินไปกับเขาด้วย นับว่าเป็นสังคมที่เจริญไปด้วยความมีศีลธรรมสูงโดยแท้ ยากที่จะหาสังคมใดมาเทียบได้"

ดังนั้น จึงอาจกล่าวได้ว่าสิ่งที่เกิดขึ้นในหมู่บ้านท่องเที่ยวในยุคสังคมประเพณีนั้น เป็นการเปลี่ยนแปลงอย่างค่อยเป็นค่อยไป จากชุมชนที่เดิมมีสภาพเป็นป่าดงดิบ มีภูเขา มีทะเลที่สวยงาม มีสัตว์ป่า สัตว์ทะเล นานาชนิดอาศัยอยู่ในพื้นที่ มีพืชพันธุ์ มีข้าวปลาอุดมสมบูรณ์ ไม่อดอยาก ชาวบ้านมีการปลูกข้าว ปลูกผัก ผลไม้ เลี้ยงสัตว์ เพื่อกินเพื่ออยู่ในครอบครัว เนื่องจากการคมนาคมระหว่างหมู่บ้านกับตัวเมืองค่อนข้างยากลำบาก จึงมีผลต่อการติดต่อค้าขายกับหมู่บ้านอื่นยาก เมื่อการคมนาคมสะดวกขึ้น มีรถประจำทางวิ่งเชื่อมระหว่างตัวเมืองกับหมู่บ้านนี้ หมู่บ้านจึงเริ่มเปิดตัวออกสู่สังคมภายนอกมากขึ้น มีการนำผลผลิตออกจำหน่ายสู่ตลาดกลางในตัวเมือง ทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงขึ้นในหมู่บ้าน เป็นลำดับ

สถานการณ์ในหมู่บ้านท่องเที่ยวในยุคการพัฒนาไปสู่ความทันสมัย

ยุคของการพัฒนาไปสู่ความทันสมัยตามนโยบายของภาครัฐ มีผลต่อการปรับเปลี่ยนของชุมชนหมู่บ้านท่องเที่ยวเป็นสำคัญ วิธีชีวิตแบบสังคมเมือง และระบบคุณค่าแบบบริโภคนิยมที่เข้าสู่หมู่บ้าน มีผลต่อความเสื่อมลงของค่านิยมดั้งเดิมที่ดั้งงามและวิถีชีวิตแบบสังคมประเพณีของชุมชน จากสังคมดั้งเดิมที่ทุกคนในชุมชนมีความเกี่ยวข้องเป็นเครือญาติ หรือเป็นผู้ร่วมทุกข์ร่วมสุขร่วมชะตากรรมเดียวกัน ด้วยการผันผ่านของกาลเวลา มีผลต่อสิ่งใหม่ที่เกิดขึ้นกับหมู่บ้าน จากชุมชนเล็กๆ ชายเขา จากชุมชนเรียบง่าย อันงดงามริมหาดทรายและชายเขา เริ่มมีถนนหนทางที่ได้รับการพัฒนาเป็นถนนสายหลักเข้ามาตรฐาน มีสิ่งอำนวยความสะดวกพื้นฐาน ได้แก่ ไฟฟ้า โทรศัพท์ น้ำประปา เข้ามาในหมู่บ้านซึ่งได้รับการพัฒนาอย่างต่อเนื่องเพิ่มมากขึ้น ผู้คนได้รับความสะดวกสบายทางกายเพิ่มสูงขึ้นเป็นลำดับ

ในขณะเดียวกัน ไม่เพียงแต่การเพิ่มขึ้นของสิ่งอำนวยความสะดวกพื้นฐานที่พุ่งตรงเข้าสู่หมู่บ้านอย่างรวดเร็วเท่านั้น การเปลี่ยนแปลงด้านสถานที่ การคมนาคมขนส่ง ในยุคของความทันสมัย ยังมีผลต่อการนำ "คน" คือ กลุ่มนักธุรกิจจากในจังหวัด จากต่างถิ่น และจากต่างชาติเข้าสู่พื้นที่ที่มีภูมิประเทศอันแสนงดงามของภูเขา หุบเขา ทุ่งนา หาดทราย และน้ำทะเลสีมรกตแห่งนี้อีกด้วย จากชุมชนเดิมที่ผู้คนมุ่งรักษาผืนดินในหมู่บ้านและที่ดินทำกินตามภูเขาเพื่อเป็นที่ปลูกพืชผักและเลี้ยงสัตว์เพื่อทำกิน และละเลยที่ดินแสนงามตามริมหาดเปลี่ยนผ่านมาเป็นการเพิ่มขึ้นของราคาที่ดินติดชายทะเลที่มีการให้ราคาสูงขึ้นอย่างงดงามล่อใจผู้ขายและเจ้าของที่ดินอย่างต่อเนื่อง ที่ดินติดทะเลกลับกลายเป็นผืนดินที่มีค่าประดุจทองคำ มีการซื้อขาย บ่นราคาให้สูงขึ้นเป็นลำดับเพื่อนำไปใช้ประโยชน์ในการพัฒนาอุตสาหกรรมด้านการโรงแรมการท่องเที่ยว จากที่ดินราคาไร้ค่าไม่กี่ปื่นบาท เพิ่มสูงขึ้นเป็นแสนบาท ล้าน

บาท และหลาย ๆ ล้านบาทอย่างรวดเร็ว **จุดเปลี่ยน (turning point)** ที่สำคัญนี้เกิดขึ้นอย่างรวดเร็วและต่อเนื่อง ตั้งแต่ช่วงปี พ.ศ. 2525 เป็นต้นมาจนถึงปัจจุบัน

แน่นอนว่าการเปลี่ยนผ่านของเจ้าของที่ดินจากชาวบ้านซึ่งเดิมมีอาชีพทางการเกษตรเป็นหลัก มาเป็นนักธุรกิจด้านอุตสาหกรรมโรงแรมและการท่องเที่ยว มีผลต่อการปรับเปลี่ยนอาชีพของเกษตรกรที่เคยเป็นเจ้าของที่ดินเดิมในยุคสังคมประเพณี มาเป็นเศรษฐีผู้ขายที่ดินในระยะกลาง และกลายมาเป็นลูกจ้างของภาคอุตสาหกรรมในปัจจุบัน อันมีผลมาจากการที่ผู้ขายที่ดินในหมู่บ้าน จำนวนไม่น้อยที่มีบุตรหลานหลายคน มีการแบ่งเงินจากการขายที่ดินกระจายให้กับบุตรหลาน ซึ่งส่วนใหญ่จะนำเงินที่ได้มาโดยง่าย โดยไม่ต้องเหนื่อยยากลำบากกายนี้ ไปใช้จ่ายใช้สอย เพื่อซื้อหาสิ่งอำนวยความสะดวกพื้นฐานที่มีใช้เพื่อการลงทุนที่ยั่งยืน อาทิ ซื้อรถจักรยานยนต์ รถกระบะ โทรศัพท์ ตู้เย็น วิทยุ เครื่องเสียงอันทันสมัย ฯลฯ เม็ดเงินที่ได้จากการขายที่ดินจึงถูกใช้จ่ายไปจนหมดอย่างรวดเร็วในเวลาไม่นานนัก

สถานการณ์สำคัญอีกหลายประการที่เกิดขึ้นในหมู่บ้านท่องเที่ยวในยุคพัฒนาเศรษฐกิจอุตสาหกรรมโรงแรมและการท่องเที่ยวก็คือ การหลุดพ้นจากอาชีพเกษตรกรรวม ซึ่งคนที่เป็นบรรพบุรุษของคนในหมู่บ้านในยุคแรกๆ ต้องมีการใช้แรงงานทำการเกษตรด้วยความเหนื่อยยากแสนสาหัส กว่าจะได้มาซึ่งผลผลิตและทรัพย์สินเพียงเล็กน้อย เมื่อมีการซื้อขายที่ดิน มีการเปลี่ยนมือจากเจ้าของที่ดิน มาเป็นเศรษฐีชั่วคราวที่มีโอกาสหยิบจับเม็ดเงินจำนวนมากที่ได้จากการซื้อขายที่ดินของบรรพบุรุษโดยไม่ต้องลงทุนลงแรงให้เห็นเหนื่อยของคนในรุ่นลูกหลาน ปรากฏการณ์เช่นนี้ มีผลต่อการที่คนจำนวนหนึ่งซึ่งเป็นลูกหลานของผู้ขายที่ดินในหมู่บ้าน มีการใช้เงินเพื่อใช้จ่ายใช้สอยอย่างฟุ่มเฟือย ในขณะเดียวกันก็มีคนนอกหลังไหลเข้ามาในหมู่บ้านอย่างต่อเนื่อง มีทั้งนักลงทุน นักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติ คนยากจนจากทั่วประเทศที่เข้ามาประกอบอาชีพเป็นแรงงานรับจ้างในพื้นที่ ชาวประมงและเกษตรกรหลายคน ปรับเปลี่ยนอาชีพมาเป็นเจ้าของกิจการ/ลูกจ้างในกิจการที่เกี่ยวข้องกับธุรกิจอุตสาหกรรมโรงแรมและการท่องเที่ยว อาทิ เป็นเจ้าของบ้านเช่า รถเช่า เรือเช่า เจตสิก ให้เช่าร่มชายหาด เป็นหมอนวดตามชายหาด เป็นช่างเสริมสวย เป็นเจ้าของร้านอาหารและเครื่องดื่ม เจ้าของร้านจำหน่ายของที่ระลึก ให้บริการร้านซักรีด ร้านจำหน่ายสิ่งของเครื่องใช้ขนาดเล็ก ร้านจำหน่ายของชำ รับซ่อมรถจักรยานยนต์ ซ่อมมอเตอร์ไซด์รับจ้าง และอาชีพอื่นๆ

ส่วนบ้านที่เป็นบ้านของคนไทยในพื้นที่ ก็มีการเปลี่ยนแปลงที่อยู่จากบ้านไทยภาคใต้แบบเดิมซึ่งเป็นเรือนโล่ง ใต้ถุนสูง มุงหลังคาจาก กั้นผนังกับฟาก มีบันไดพาขึ้นบ้านอยู่ทางด้านหน้า และด้านหลัง มาเป็นบ้านใหม่แบบใหม่ที่คนทั่วไปในตัวเมืองในจังหวัดท่องเที่ยว ซึ่งเป็นคนในท้องถิ่นนี้ชอบปลูกอยู่อาศัยกันทั่วไป โดยคนในจังหวัดแห่งนี้ ส่วนใหญ่มักปลูก

บ้านอยู่ติดถนน มีลักษณะเป็นบ้านเดี่ยว ชั้นเดียว ปลูกชิดพื้น หรือบางหลังมีบันไดเตี้ย ๆ ขึ้นบ้านประมาณ 1-3 ชั้น รูปร่างของบ้านเหมือนห้องแถว สี่เหลี่ยมผืนผ้า เป็นห้องแถวยาว ด้านหน้าบ้านจะกว้างประมาณ 6 เมตร ความยาวประมาณ 15-20 เมตร หรือความยาวตลอดพื้นที่ มีประตูทางเข้าบ้านอยู่ตรงกลางด้านหน้าบ้าน เมื่อเข้าไปในบ้าน ห้องแรกจะเป็นห้องโถงสำหรับรับแขก มีทางเดินอยู่ตรงกลาง สำหรับเดินตรงไปยังหลังบ้าน ด้านซ้ายและด้านขวาของทางเดินนี้คือ ห้องนอน ส่วนห้องโถงด้านหลังบ้านคือห้องครัว มีห้องน้ำอยู่ในครัว มีประตูเปิดออกสู่ด้านหลังบ้าน ซึ่งจากการสัมภาษณ์ก็พบเงื่อนไขที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงรูปแบบบ้านพักจากบ้านเรือนไทยในถิ่นโล่งๆ มาเป็นบ้านชิดพื้นเหมือนห้องแถวยาวก็คือ ระบบการให้คุณค่าของบ้านตามอย่างคนในเมืองนั่นเอง

"บ้านเราตะกอนอยู่ข้างในนั่น ! (ผู้ให้สัมภาษณ์บ่นปากไปทางด้านหลังบ้านหลังปัจจุบันที่ตั้งอยู่ติดถนนสายหลักในหมู่บ้าน ได้ยินเสียงยานพาหนะต่างๆ วิ่งผ่านไปมาอยู่ตลอดเวลา) รน (เรือน) พ่อเก่าเหมือนรนอื่นที่ก่อนแหละ ที่หลังขายที่ได้ต่างค์มาแบ่งกันเก้าคนพี่น้อง ได้มาคนหนึ่งหิดหุ่ยไม่กี่หมื่น (ได้เงินส่วนแบ่งจากการขายที่ดินของพ่อแม่มาคนละเล็กคนละน้อย) ก๋ามายกหลังนี้ ยกเหมือนบ้านคนในหล้าด (สร้างตามแบบบ้านคนในเมือง) ก๋าบ้านอื่นเขาก๋าสร้างพันเดียวกันอ่า ! (สร้างบ้านแบบเดียวกับบ้านหลังอื่นๆ ที่สร้างขึ้นใหม่ในหมู่บ้าน) เหลือที่ติดถนนอยู่หิดหุ่ย นี่ก๋าหว่าจียกห้องแถวสัก 3 ห้อง ให้ฉาว แถวนั้นบ้านฉาวขายดีหะ พวกโรงแรมมาถามฉาวเกือบทุกวัน (ละแวกนี้ทำธุรกิจบ้านเช่าได้ดี)" (คุณธรรม อายุ 55 ปี)

ในขณะเดียวกัน สังคมวัฒนธรรมในหมู่บ้านทันสมัยก็มีการเปลี่ยนแปลงค่อนข้างมากในทุกมิติ จากสังคมเล็กๆ มีจำนวนประชากรอย่างเป็นทางการค่อนข้างน้อยเพียงหนึ่งพันคนเศษ กลับเพิ่มสูงขึ้นเป็นพันเป็นหมื่นคน (ไม่นับรวมนักท่องเที่ยวและแรงงานแฝง และไม่รวมแรงงานข้ามชาติที่แอบแฝงเข้ามาอยู่อาศัยในพื้นที่เป็นจำนวนค่อนข้างมาก) ปรากฏการณ์ในสังคมเปิดที่มีบริบทคือ มีความเคลื่อนไหวเข้าออกอย่างคึกคักของคนนอกพื้นที่ ทุกวันทุกคืนในหมู่บ้านมีแต่ความไม่หยุดนิ่งอยู่กับที่ มีการเปิดขึ้นใหม่ของสถานบริการประเภทบาร์ เบียร์ ผับ ศูนย์การค้าขนาดเล็ก โรงนวด ศูนย์อาหาร และสถานบันเทิงมากมาย ซึ่งมีทั้งที่ถูกต้องและไม่ถูกต้องตามกฎหมาย มีการซื้อขายสินค้าและบริการ แลกเปลี่ยนกันตลอดเวลา มีการเลื่อนไหลแลกเปลี่ยนของเม็ดเงินจากนักท่องเที่ยวเข้าสู่คนในท้องถิ่นได้ไม่ยาก มีผลต่อการจับจ่ายใช้สอยเงินที่ได้มาอย่างฟุ่มเฟือย มีการนำเงินที่ได้จากการซื้อขายที่ดิน และการประกอบอาชีพ มาใช้อย่างรวดเร็ว เกิดกิจกรรมและปัญหาอื่นตามมา อาทิ มีการเล่นการ

พนัน หว่ยหั่น พนันฟุตบอล มือบายมุข และยาเสพติดแพร่ระบาดในหมู่บ้าน เกิดการลักเล็กขโมยน้อย ปัญหาโจรผู้ร้าย และปัญหาอื่นๆ

ปรากฏการณ์ที่ตามมาอีกคือ วิถีชีวิตของคนในหมู่บ้านที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างมาก ภายใต้นโยบายหลายด้าน หลายคนมีรายได้ มีฐานะทางเศรษฐกิจดีขึ้น ในขณะที่เดียวกัน หลายคนกลับสูญเสียที่ดินและมีฐานะยากจนลง ส่วนการที่มีถนนหนทางที่สะดวกสบายมากขึ้น เป็นที่มาของอาคาร รวมทั้งสิ่งก่อสร้างมากมายที่เกิดขึ้นอย่างไร้ระเบียบ ขาดการวางผังเมืองและการวางแผนที่ดี ในขณะที่บนถนนมีรถราวิ่งไม่ขาดระยะตลอดวันตลอดคืน มีอุบัติเหตุจราจรเกิดขึ้นแทบทุกวัน มีควันพิษเพิ่มขึ้น มีเสียงรบกวนจากภาวะการจราจรและเสียงอึกทึกคึกโครมจากแหล่งบันเทิงต่างๆ ในยามค่ำคืน มีขยะเกลื่อนกลาดอยู่ทั่วไป น้ำในคลอง หนองบึง เริ่มเน่าเสีย วิถีชีวิตที่คนแก่คนเฒ่าถูกทอดทิ้งอยู่กับบ้านอยู่กับเด็กๆ คนหนุ่มคนสาวมัวมุงออกจากบ้านไปทำมาหากิน ความผูกพันในครอบครัวลดถอยลง เด็กๆ ขาดผู้ดูแลเอาใจใส่และอบรมสั่งสอนอย่างใกล้ชิด ผู้คนในหมู่บ้านมีจำนวนเพิ่มมากขึ้น แต่คนกลับรู้จักคุ้นเคยกันน้อยลง หลายคนมุ่งแสวงหาความมั่งคั่งร่ำรวยทางวัตถุและ เงิน ความสงบสุขทางจิตใจและความมีสุขภาพจิตดีเช่นบรรพบุรุษค่อยๆ ลดลง

การวิเคราะห์เงื่อนไขและพลังผลักดันที่ทำให้ชุมชนเริ่มแสวงหาทางออกต่อสถานการณ์ที่เกิดขึ้น

เมื่อวิเคราะห์ถึงปรากฏการณ์ที่บังเกิดขึ้นในสังคมหมู่บ้านทองเที้ยวในยุคของการพัฒนาไปสู่ความทันสมัยตามนโยบายของภาครัฐ ตั้งแต่ปี 2525-ปัจจุบัน ก็พบว่าปรากฏการณ์หลายประการที่ไม่เพียงแต่จะมีผลต่อความเจริญทางวัตถุ รวมทั้งสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ เท่านั้น ในขณะที่เดียวกัน เช่นเดียวกับเหรียญสองด้าน ความเจริญเช่นนี้ ก็มีผลต่อความเสื่อมโทรมลงของหมู่บ้านในทุกมิติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งคือ **มิติด้านสังคมวัฒนธรรม** เกิดปัญหาโจรขโมย ฉกชิงวิ่งราว อาชญากรรม ยาเสพติด โสเภณี **มิติด้านเศรษฐกิจ** ความยากจน การว่างงาน การทำงานที่ไม่เหมาะสมของคนที่เป็นแรงงานระดับล่าง **มิติด้านสิ่งแวดล้อม** มีปัญหาขยะ น้ำเสีย อากาศเสียและเป็นพิษ ปัญหาการวางผังเมืองมีสิ่งก่อสร้างมากมายที่ไร้ซึ่งการบริหารจัดการที่ดี **มิติด้านการศึกษา** มีคนอพยพย้ายถิ่นเข้ามาเป็นแรงงานรับจ้างในหมู่บ้านและพื้นที่ใกล้เคียง มีผลต่อปัญหาการจับกลุ่มมั่วสุมของเยาวชน และปัญหาการขาดความต่อเนื่องในการให้การศึกษากับบุตรหลาน รวมทั้งปัญหาการศึกษาต่อระดับสูงกว่ามัธยมศึกษาค่อนข้างน้อย เป็นต้น

จากปัญหาในทุกมิติข้างต้น ซึ่งอาจกล่าวได้ว่า เป็นเงื่อนไขและพลังผลักดันอันสำคัญหลายประการที่ล้วนแล้วแต่มีผลให้ชุมชนเกิดการแสวงหาทางออกต่อปรากฏการณ์ที่

เป็นปัญหาที่เกิดขึ้นในหมู่บ้านแห่งนี้ กระนั้น จากการศึกษาหาข้อมูลระดับลึก ตลอดจนการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วมจากปรากฏการณ์จริงในพื้นที่ ก็พบว่า ยังมีเงื่อนไขและพลังผลักดันอีกหลายประการ ที่มีผลต่อการร่วมกันหาทางเลือกเพื่อปกป้องหมู่บ้านท่องเที่ยว ให้มีทางออกเพื่อการดำรงอยู่อย่างยั่งยืน นั่นก็คือ เงื่อนไขและพลังผลักดัน ดังต่อไปนี้

1. เวลา

เวลาของการเปลี่ยนแปลงติดต่อกันมาอย่างต่อเนื่องในทุกมิติ ตั้งแต่ช่วงของแผนพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่หนึ่งเป็นต้นมาจนถึงปัจจุบัน เช่นเดียวกับเหรียญสองด้านคือ พบว่าหมู่บ้านไม่เพียงแต่จะมีแนวโน้มของการเปลี่ยนแปลงไปในทิศทางที่พึงประสงค์เท่านั้น ในขณะเดียวกัน การเปลี่ยนแปลงไปสู่ความเป็นภาคอุตสาหกรรมตามอย่างตะวันตก ก็มีผลต่อปัญหามากมายที่เกิดขึ้นในหมู่บ้านด้วยเช่นกัน และเป็นเรื่องของช่วงเวลาที่มีแต่การเดินก้าวไปข้างหน้าอย่างไม่หยุดยั้ง มีผลต่อปัญหาที่ติดตามมาในทุกมิติของการพัฒนา ทั้งปัญหาในด้านสังคม เศรษฐกิจ การเมืองการปกครอง สิ่งแวดล้อม การศึกษา ฯลฯ ซึ่งถ้าหากไม่มีการร่วมกันคิด ร่วมกันหาทางออกเพื่อหยุดเวลาของการสร้างปัญหา เพื่อบังคับให้เกิดการแก้ไขปัญหาและร่วมกันเดินไปสู่ทิศทางที่ชัดและเหมาะสมยิ่งขึ้นแล้ว การแก้ปัญหาต่างๆ ก็คงยิ่งสะสมเพิ่มมากขึ้นและยิ่งทวีความยากเย็นยิ่งขึ้นในการป้องกันและแก้ไขปัญหาเป็นลำดับ

2. สถานที่

สถานที่ในที่นี้ก็คือ สถานที่ของหมู่บ้านที่กลายสภาพจากชุมชนในสังคมประเพณีที่มีทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอันอุดมสมบูรณ์ ไปสู่สภาพของหมู่บ้านทันสมัยตามแบบอย่างตะวันตก ที่ประกอบธุรกิจอุตสาหกรรมด้านการโรงแรมและการท่องเที่ยวอย่างจริงจัง เมื่อสังคมทันสมัยมีผลต่อการทำมาหากิน และมีผลต่อเศรษฐกิจ สังคมวัฒนธรรม รวมทั้งวิถีชีวิตของชาวบ้านในหมู่บ้านแห่งนี้ เราก็จะพบว่า การร่วมมือกันแสวงหาทางออกเพื่อการดำรงอยู่อย่างยั่งยืนของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่ดีในหมู่บ้านท่องเที่ยว ก็เป็นเงื่อนไขที่มีผลต่อการแสวงหาทางออกของคนในหมู่บ้านด้วยเช่นกัน

3. คน

จากการศึกษาระดับลึก อาจกล่าวได้ว่า คน คือเหตุปัจจัยที่สำคัญที่สุดประการหนึ่งของการเกิดปัญหาในทุกมิติในหมู่บ้าน จากคนที่มีการให้คุณค่าสูงกับความพออยู่พอกิน โดยไม่มีหนี้สินในยุคสังคมประเพณี มาเป็นคนซึ่งมีความเป็นวัตถุนิยมและเป็นคนที่มีหนี้สิน

จำนวนไม่น้อย รวมทั้งปัญหาความยากจนของคนที่ยึดติดมาเป็นลูกโซ่ ดังนั้น ในการป้องกันและแก้ไขปัญหา จึงจำเป็นต้องหาสาเหตุที่ถูกต้องของปัญหาให้แน่ชัดก่อน ส่วนเงื่อนไขของการแก้ปัญหาเพื่อแสวงหาทางออกของคนในหมู่บ้านนั้น ก็มี "คน" เป็นเงื่อนไขสำคัญที่มีผลต่อการแสวงหาทางออกของคนในหมู่บ้านในทุกมิติด้วยเช่นกัน

การให้นิยาม หรือความหมายต่อสภาพการณ์ที่เกิดขึ้นจากแนวทางและยุทธศาสตร์ของการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัยของชุมชน ภาพในอุดมคติก่อนที่จะมีการบวนการช่วงชิงวาทกรรม กระบวนการสร้างขึ้นมาซึ่งภาพในอุดมคติ

เมื่อกล่าวถึงภาพในอุดมคติของชาวบ้านและผู้ให้ข้อมูลหลักของชุมชน ก็พบว่า ภาพในอุดมคติของชาวบ้านเกี่ยวกับความต้องการที่ชาวบ้านมีต่อชุมชนท้องถิ่นแห่งนี้ ก็คือภาพของหมู่บ้านในฝันซึ่งชาวบ้านพบว่าตั้งแต่ปี 2525-ปัจจุบัน ภาพในฝันนั้นได้ถูกลดทอนความเป็นจริงลง อันเนื่องมาจากปัญหาต่างๆ ค่อนข้างมากที่เกิดขึ้นในทุกมิติของหมู่บ้าน ดังนั้น ภาพในอุดมคติที่เกี่ยวกับความอุดมสมบูรณ์และความสวยงามน่าอยู่ของชุมชนแห่งนี้ หลายคนที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง จะให้ข้อมูลตรงกันกับคำกลอนของเนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์ ซึ่งได้เขียนให้ไว้กับหมู่บ้านแห่งนี้ ตั้งแต่วันที่ 7 กุมภาพันธ์ 2536 (ชมรมรักษ์หมู่บ้านท้องถิ่น. 2542) ซึ่ง คำกลอนนี้เป็นการฉายภาพในอุดมคติ หรืออุดมการณ์ที่แทนคำพูดในใจคนส่วนใหญ่ในหมู่บ้านได้เป็นอย่างดี นั่นก็คือ คำกลอนดังต่อไปนี้

น้ำสวย	แดดใส	ทรายทอง
ประคอง	โอบไว้	ในอ้อมเขา
กะรน	ให้ร่ม	ให้เงา
ให้เรา	รวมใจ	ให้กะรน

การแสวงหาทางออกหรือทางเลือกของชุมชน

ปรากฏการณ์ที่เป็นปัญหาของหมู่บ้านท้องถิ่น อันเป็นปัญหาที่สืบโยงมาจากนโยบายการพัฒนาไปสู่สังคมทันสมัยของภาครัฐ ดังได้กล่าวมาแล้วนั้น ได้ถูกกระทำให้ชะงักงัน และเคลื่อนไหวช้าลง ทั้งนี้ โดยตัวของชุมชนเอง นั่นก็คือ กลุ่มของปัจเจกบุคคลในชุมชนที่มารวมตัวกันอยู่กัน เขาได้ช่วยกันสร้างเครือข่าย สร้างสัมพันธภาพที่ดีต่อกัน และได้ร่วมสร้างบรรทัดฐาน ของการอยู่ร่วมกันอย่างมีกฎเกณฑ์ มีเงื่อนไข และมีกติกาที่ยอมรับกันได้ขึ้น รวมทั้งได้ร่วมกันสร้างระบบการจัดสรรอำนาจในการเข้าถึงทรัพยากรส่วนรวม ให้กระจายไปสู่คนทั่วไปในชุมชนให้มากขึ้น ซึ่งได้แก่ ทรัพยากรดิน น้ำ อากาศ ป่าไม้ หาดทราย ทะเล ลำธาร พืช สัตว์ รวมทั้งสภาพแวดล้อมต่างๆ ในชุมชน ทั้งนี้ เพื่อช่วยให้สมาชิกสามารถ

จัดการกับปัญหาต่างๆ ที่มีอยู่ร่วมกันได้ สามารถตอบสนองความต้องการในชีวิตประจำวันของสมาชิกได้ รวมทั้งทำให้สมาชิกสามารถบรรลุเป้าหมายหลายๆประการ ตลอดจนสามารถใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ของชุมชนตอบสนองความต้องการของสมาชิกชุมชนได้อย่างยั่งยืนมากขึ้น

กล่าวสำหรับกระบวนการแสวงหาทางออกหรือทางเลือกของชุมชนในการขจัดปัญหาอันเนื่องมาจากการพัฒนาไปสู่ความทันสมัยของชุมชนนั้น คือการรวมตัวกันเป็นชมรม "รักษามุ่บ้านท้องเขียว" ที่มีอุดมการณ์ร่วมกันเพื่อสร้างชุมชนที่ดีไว้เป็นมรดกแก่ลูกหลานในวันข้างหน้า โดย **กระบวนการดำเนินงานของชมรมรักษามุ่บ้านท้องเขียว** มีดังต่อไปนี้

1. การมีกลุ่มผู้ริเริ่ม ช่วยกันปรึกษาหารือถึงปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นกับชุมชน นั่นก็คือกลุ่มผู้บริหารท้องถิ่นที่มาจากการเลือกตั้งของประชาชน เจ้าหน้าที่ของรัฐ ประชาชน รวมทั้งกลุ่มที่ปรึกษาชมรม

2. การมีกลุ่มที่ปรึกษาให้คำปรึกษาแนะนำทางเลือกในการแก้ปัญหา กลุ่มที่ปรึกษานี้ประกอบผู้คนจากหลากหลายอาชีพ ประกอบด้วยนักวิชาการ นักธุรกิจ นักกฎหมาย สถาปนิก นักคิด นักเขียน มาร่วมคิด ร่วมปรึกษาหารือ ให้ความคิดและคำแนะนำในด้านต่างๆ แก่ชมรมอย่างจริงจังและต่อเนื่อง

3. การมีกลุ่มประชาชนที่เป็นผู้ประกอบการอยู่ในชุมชน เป็นผู้ที่มีส่วนร่วมรวมตัวกันเพื่อช่วยเหลือผู้คนที่อ่อนแอกว่าในชุมชนแห่งนี้ เข้ามามีส่วนร่วมเป็นพลังสนับสนุนให้การบริหารจัดการชุมชนของคณะผู้บริหารท้องถิ่น ดำเนินการไปสู่ทิศทางที่เป็นประโยชน์แก่ส่วนรวมอย่างต่อเนื่องและเหมาะสมมากขึ้น

เงื่อนไขสำคัญ และสิ่งที่เป็นข้อจำกัด และมีผลต่ออุดมการณ์ของชุมชน

กล่าวได้ว่าเงื่อนไขที่เป็นข้อจำกัดและส่งผลให้อุดมการณ์ของชุมชนท้องเขียวเกิดการปฏิบัติเพื่อให้มีการพัฒนาอุดมการณ์ร่วมกัน เพื่อสร้างชุมชนที่ดีไว้เป็นมรดกแก่ลูกหลานในวันข้างหน้า ได้อย่างรวดเร็วไม่มากเท่าที่ควรนั้น มีดังต่อไปนี้

1. คน

ชุมชนแห่งนี้ยังขาดนักวิชาการ และผู้เชี่ยวชาญในด้านต่างๆ ที่มีความเหมาะสมและหลากหลายตามสภาพปัญหาและบริบทในพื้นที่ มีค่อนข้างน้อย มีผลต่อการร่วมคิดร่วมกำหนดทิศทางในการพัฒนาท้องถิ่นอย่างจริงจังและต่อเนื่อง ทำให้การพัฒนาชุมชนมีความเป็นไปได้ค่อนข้างช้า

2. เวลา

ช่วงเวลาของการร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมติดตาม และร่วมประเมิน ของ ชมรมรักษ์ชุมชนท่องเที่ยว ยังขาดความต่อเนื่อง ทั้งนี้เนื่องมาจากการที่ผู้ที่เกี่ยวข้องกับชมรม ต่างก็มีภารกิจของตนเองค่อนข้างมาก

3. สถานที่

การเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วของสถานที่ ถนนหนทาง สิ่งก่อสร้าง อาคารบ้านเรือนที่เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วโดยขาดการวางแผนเมืองและการบริหารจัดการที่ดี มีผลต่อการ แก้ปัญหาค่อนข้างยากและไม่บรรลุผลเท่าที่ควร

4. โครงสร้างทางสังคม

การจัดระเบียบบรรทัดฐาน กฎ ระเบียบต่างๆ ที่มีผลต่อการดำเนินงานของ ภาครัฐ ซึ่งมีผลต่อการใช้เป็นเครื่องมือหรือกลไกการบริหารงานท้องถิ่น ค่อนข้างล้าสมัย และไม่ สอดคล้องกับการพัฒนาอย่างรวดเร็วของชุมชน

วิเคราะห์กระบวนการสะสมทุนของชุมชน โดยเฉพาความหมายของคำว่า ทุนและการเปลี่ยนแปลงของทุนชุมชน

เมื่อได้ทำการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่าง คือ ชาวบ้านที่มีส่วนร่วมในการสะสมทุนของ ชุมชน การเข้าร่วมประชุม และจากการสังเกตอย่างไม่มีส่วนร่วม แล้วนำข้อมูลที่ได้มาใช้ในการ วิเคราะห์ถึงกระบวนการสะสมทุนของชุมชน พบความหมายของคำว่า "ทุน" ในหมู่บ้าน ท่องเที่ยวว่ามีความหมายและเกี่ยวข้องกับเรื่องกระบวนการสะสมทุนชุมชน ดังต่อไปนี้

1. การร่วมคิด หาปัญหา

การร่วมคิด ร่วมค้นหาปัญหา ร่วมหาสาเหตุของปัญหาและร่วมหาแนวทางแก้ไข ปัญหาของหมู่บ้านท่องเที่ยว ตามแนวคิดร่วมกันของชมรมรักษ์หมู่บ้านท่องเที่ยว นั่นคือ ที่ มาของแนวคิดและการดำเนินงานเรื่องทุนชุมชน

2. การร่วมหาทางเลือก วิเคราะห์ทางเลือก และเลือกทางเลือก

การร่วมกันหาทางเลือกในการป้องกันและแก้ไขปัญหาให้กับหมู่บ้านท่องเที่ยวโดย การดำเนินงานของชมรมรักษ์หมู่บ้านท่องเที่ยว ซึ่งมีสมาชิกอยู่หลายกลุ่มอาชีพ ได้แก่ กลุ่มร่ม กลุ่มเรือเร็ว กลุ่มแผงลอย กลุ่มแท็กซี่ ตุ๊กตุ๊ก กลุ่มเรือหางยาว กลุ่มหมอนวด กลุ่ม โรงแรม กลุ่มร้านอาหาร กลุ่มร้านขายของที่ระลึก กลุ่มเจตสิก กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มผ้าบาติก เป็นต้น ดังตัวอย่างคำให้สัมภาษณ์ของคุณทา แม่บ้านสตรีในหมู่บ้าน ซึ่งมีอาชีพรองคือเป็น หมอนวดชายหาดในฤดูกาลท่องเที่ยว ดังนี้

"น้องเป็นคนที่นี่ เกิดที่นี่ แต่ก่อนตัดยาง (กรีดยางพารา) พอพ่อขายที่ไปก็ต้องหันมาทำอย่างอื่น ก็มาสมัครเข้าชมรมหมอนวด ถ้าเราจะสมัครเขาเปิดให้คนในหมู่บ้านเป็นสมาชิกก่อน ถ้าคนนอกจะเข้ามาสมัครต้องมีคนรับรอง ของเราใช้ทะเบียนบ้านเฉยๆ ก็รู้จักกันอยู่แล้วนี่ ชมรมเขาก็จะอบรมให้ เขาให้ฝึกนวดกันเองก่อน ใหม่ๆ ก็จึกกะเดียม (หัวเราะๆ) เราไม่ค่อยคุ้นนะ ทำไปทำไปก็ค่อยๆ ดีขึ้น"

3. การที่กลุ่มอาชีพ ที่ปรึกษา ภาครัฐ ที่ร่วมอยู่ในโครงการ เข้ามาร่วมวางแผน/โครงการอย่างเป็นระบบ ดังคำให้สัมภาษณ์ของคุณชาย (อายุ 52 ปี) เจ้าของกิจการโรงแรมชายทะเลที่ว่า

"ประชุมทุกเดือนครับ ! ทานข้าวด้วยกันบ่อยในชมรม กินไปปรึกษากันไป"

4. การที่ทุกกลุ่มร่วมปฏิบัติอย่างจริงจังและต่อเนื่อง โดยมีการประชุมปรึกษาหารือร่วมกันคิด หาทางแก้ไขปัญหาดังกล่าว ร่วมกันเป็นระยะๆ

5. การที่ทุกกลุ่มร่วมกำกับ ติดตาม ประเมิน รวมทั้งนำผลการประเมินไปใช้เพื่อการพัฒนาชมรมและหมู่บ้านรักษาท้องเที่ยวอย่างสม่ำเสมอ

สรุปความท้าทาย

นโยบายการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัยของภาครัฐ ตั้งแต่เริ่มมีแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่หนึ่งเป็นต้นมาจนถึงฉบับปัจจุบัน มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงของหมู่บ้านในทุกมิติ ทั้งในด้านความเจริญของสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ ถนน น้ำ ประปา ไฟฟ้า อาคารสิ่งก่อสร้าง ขาวสารข้อมูล เทคโนโลยีต่างๆ รวมทั้งปัญหาต่างๆ ที่ตามมาทั้งปัญหาทางเศรษฐกิจ สังคม การเมืองการปกครอง สิ่งแวดล้อม การศึกษา ทั้งที่เป็นปัญหาระดับโลกและในระดับพื้นที่ ในท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับหมู่บ้านท่องเที่ยว ตั้งแต่ยุคสังคมประเพณีมาจนถึงยุคแห่งการพัฒนาไปสู่ความทันสมัยตามนโยบายของรัฐ หมู่บ้านแห่งนี้ได้มีการปรับตัวอย่างต่อเนื่อง เพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหาต่างๆ ภายใต้อาณัติของพื้นที่อันสวยงามแห่งนี้ กระบวนการปรับตัวของหมู่บ้านท่องเที่ยวได้เกิดขึ้นภายใต้การร่วมคิด ร่วมทำของกลุ่มไตรภาคี ที่มีชื่อว่า "ชมรมรักษามูลค่าหมู่บ้านท่องเที่ยว" โดยเงื่อนไขต่างๆ ทั้งเงื่อนไขที่เกี่ยวกับคน เวลา และสถานที่ เงื่อนไขเหล่านี้ ล้วนแล้วแต่เกิดขึ้นและมีผลต่อการดำรงอยู่ของหมู่บ้านท่องเที่ยวทั้งสิ้น ดังนั้น การนำยุทธศาสตร์ต่างๆ มาใช้

เป็นมาตรการ เป็นทางเลือกหรือเครื่องมือเพื่อประยุกต์ใช้ในการพัฒนาหมู่บ้านอย่างเป็นระบบ
จึงเป็นหนทางสำคัญในการดำเนินงานตามกระบวนการแก้ปัญหาของหมู่บ้านแห่งนี้

บทที่ 5

กองทุนหมู่บ้านในกระแสด้านการพัฒนาและผลที่มีต่อชุมชน

ภายใต้นโยบายการพัฒนาไปสู่ความทันสมัยของภาครัฐ ที่ต่อเนื่องมาเป็นเวลานานหลายทศวรรษ จนถึงสมัยของนายกรัฐมนตรี พ.ต.ท. ดร. ทักษิณ ชินวัตร ผู้นำรัฐบาลยุคปัจจุบัน นโยบายสำคัญของภาครัฐในยุคนี้ ได้ให้ความสำคัญกับการแก้ปัญหาวิกฤติในระดับชาติหลายประการ โดยประเด็นปัญหาสำคัญมากประการหนึ่งตามโครงการซึ่งภาครัฐมุ่งเน้นที่จะปรับปรุงแก้ไขให้ดีขึ้นจากประเด็นปัญหาหลายประการดังกล่าวแล้ว คือ ปัญหาความยากจน ซึ่งรัฐบาลได้นำทางเลือกหลายประการมาใช้เพื่อแก้ปัญหาความยากจนในปัจจุบัน อาทิ โครงการกองทุนหมู่บ้าน โครงการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ โครงการธนาคารประชาชน เป็นต้น ส่วนปัญหาอื่นๆ ที่รัฐบาลมุ่งพัฒนา คือ ปัญหายาเสพติด ปัญหาความยากจน ปัญหาการทุจริตคอรัปชั่น และปัญหาการให้บริการของภาครัฐ ซึ่งประเด็นที่เป็นทางเลือกสำคัญในการแก้ปัญหาของรัฐบาลตามประเด็นปัญหาที่กล่าวถึงทั้งสิ้นที่ประเด็นแล้วนั้น มีความสอดคล้องกับการศึกษาวิจัยประเมินโครงการวิจัยประเมินผลการบริหารแบบบูรณาการเพื่อการพัฒนาซึ่งกระทรวงมหาดไทยดำเนินการวิจัยร่วมกับสถาบันอุดมศึกษาใน 10 จังหวัดทั่วประเทศ (สถาบันดำรงราชานุภาพ. 2545) ในปี 2544-2546 รวม 10 จังหวัด คือ จังหวัดลำปาง พิจิตร โลกชัยนาท อ่างทอง สุรินทร์ ศรีสะเกษ นราธิวาส ปัตตานี ภูเก็ต และพังงา

ดังนั้น การนำเสนอในที่นี้ จึงจะขออธิบายถึง ประการแรก ที่มาและสภาพของกองทุนหมู่บ้าน ประการที่สอง สภาพของกองทุนหมู่บ้านท่องเที่ยวในกระแสด้านการพัฒนา ประการที่สาม ปัญหาของกองทุนหมู่บ้านท่องเที่ยว ประการที่สี่ วิธีการแก้ไขปัญหา ประการที่ห้า ข้อเสนอแนะทั่วไป และข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัย และ ประการที่หก ผลกระทบของกองทุนหมู่บ้านที่มีต่อชุมชน ดังต่อไปนี้

ที่มาและสภาพของกองทุนหมู่บ้านท่องเที่ยว

1. ที่มาของกองทุนหมู่บ้านท่องเที่ยว

หมู่บ้านท่องเที่ยวเป็นชุมชนเล็กๆ ตั้งอยู่บนเกาะที่ในยุคสังคมประเพณีเคยอุดมไปด้วยทุนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอันอุดมสมบูรณ์และภูมิทัศน์อันสวยงามของหาดทราย ทะเล ภูเขา และทุ่งนา มาตั้งแต่บรรพกาล ต่อมาชุมชนนี้ได้พัฒนาไปสู่ความเป็นภาคอุตสาหกรรมมากขึ้น จากชุมชนเกษตรกรรมกลายเป็นชุมชนอุตสาหกรรมโรงแหมและการท่องเที่ยว

เที่ยว ที่มีสภาพเป็นชุมชนสมัยใหม่ที่มีความซับซ้อนมากขึ้น จากสภาพหมู่บ้านที่ตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ของเกาะท่องเที่ยว โดยด้านตะวันตกของหมู่บ้านซึ่งอยู่ติดฝั่งทะเล ด้านตะวันออกติดภูเขา ระหว่างหาดทรายถึงเนินเขาจะมีที่ราบอยู่จำนวนหนึ่ง เดิมเป็นที่ราบที่มีการทำนา ปลูกข้าว มีเนินเขาอันเขียวชอุ่ม ซึ่งปัจจุบันพื้นที่เหล่านี้ได้ถูกเจ้าของที่ดินขายที่ดินให้กับนายทุน มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงที่ดินเป็นที่อยู่อาศัย โรงแรม ร้านค้า และสิ่งก่อสร้างต่างๆ จนเต็มพื้นที่ ส่วนพื้นที่ภูเขาก็กาลังถูกแปรสภาพไปเป็นโรงแรมและบ้านพัก ที่สามารถมองเห็นทิวทัศน์ท้องทะเลอันสวยงามได้ชัด มีการปลูกสร้างบ้านพักอาศัยหลังใหญ่ ๆ หรรษา เพียบพร้อมไปด้วยสิ่งอำนวยความสะดวก เหล่านี้ คือบ้านพักตากอากาศซึ่งผู้ให้ข้อมูลหลักหลายคนได้ให้ข้อมูลตรงกันว่า เจ้าของที่ดินที่แท้จริง ณ วันนี้ นั่นคือชาวต่างชาติ อันเป็นผลมาจากการเปลี่ยนแปลงไปสู่ความทันสมัยของชุมชนท่องเที่ยว

สำหรับประชากรของหมู่บ้านท่องเที่ยวในปัจจุบัน จะถูกแบ่งกลุ่มโดยภาครัฐ ซึ่งได้มีการแบ่งเขตการปกครองหมู่บ้านท่องเที่ยว โดยมีการจัดพื้นที่ประมาณร้อยละ 80 ของพื้นที่หมู่บ้านท่องเที่ยวทั้งหมด ไปอยู่ในเขตเทศบาลหมู่บ้านท่องเที่ยว คงเหลือพื้นที่ไม่มากนักประมาณร้อยละ 20 เท่านั้น ที่ยังคงอยู่ในความปกครองของผู้ใหญ่บ้านซึ่งเป็นผู้ดูแลเงินกองทุนหมู่บ้าน ซึ่งอยู่ในความดูแลขององค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) แต่ในส่วนของการกองทุนหมู่บ้านซึ่งอยู่ในความดูแลของผู้ใหญ่บ้านนั้นได้เอื้อเพื่อให้คนในเขตเทศบาลที่เป็นสมาชิกเดิมในหมู่บ้านท่องเที่ยว เป็นสมาชิกกองทุนได้ด้วย

สำหรับประชากรในหมู่บ้านท่องเที่ยว ซึ่งรวมทั้งชุมชนในเขต อบต. และชุมชนในเขตเทศบาล มีครัวเรือนรวมทั้งสิ้น 81 ครัวเรือน จำนวนประชากรรวมทั้งสิ้น 228 คน เป็นชาย 117 คน หญิง 111 คน

ส่วนรายได้ต่อครอบครัว พบว่ามีเพียงไม่กี่ครอบครัวเท่านั้น ที่มีรายได้ปีละ 20,000-30,000 บาท ในขณะที่หลายครอบครัวที่มีรายได้ปีละมากกว่า 50,000.- บาท ซึ่งจากการศึกษาเอกสารและการสัมภาษณ์ระดับลึก รวมทั้งการสังเกตในปรากฏการณ์จริงก็พบว่า เงื่อนไขที่มีผลต่อรายได้ของชาวบ้านดังที่ได้กล่าวมาแล้วก็คือ ชาวบ้านในท้องถิ่นที่เป็นคนดั้งเดิมจริง ๆ นั้น ถึงแม้ว่าจะมีการขายที่ดินส่วนใหญ่ของบรรพบุรุษไปแล้ว แต่ชาวบ้านหลายครอบครัว มักจะกันที่ดินส่วนหนึ่งไว้เพื่ออยู่อาศัยของครอบครัว พวกเขาจะไม่ขายที่ดินไปจนหมดทั้งแปลง โดยที่ดินที่ชาวบ้านขายไปนั้นมักจะอยู่ตามเชิงเขา ทุ่งนา สวนมะพร้าว สวนยางพารา และที่ราบติดชายทะเล ส่วนที่ดินซึ่งอยู่ติดถนนในหมู่บ้านนั้น ชาวบ้านจะเก็บเอาไว้สร้างบ้านเรือนอยู่อาศัยกับบุตรหลานเป็นส่วนใหญ่ ดังนั้น เมื่อมีการขยายตัวของภาคธุรกิจอุตสาหกรรมโรงแรงแห่งการท่องเที่ยวในพื้นที่ มีคนเคลื่อนย้ายเข้ามาพักอาศัยและทำมาหา

กินในหมู่บ้านและบริเวณใกล้เคียงมากขึ้น มีผลต่อการปลูกสร้างบ้านเรือนอยู่อาศัยและให้เข้ามากขึ้น

กระนั้น เงื่อนไขเดิมก่อนมีกองทุนหมู่บ้านก็คือ ชุมชนบ้านท่องเที่ยวเป็นชุมชนเครือข่ายมาก่อน มีการเอื้อเพื่อเกื้อกูลกันมาตั้งแต่ต้น จากบริบทเดิมซึ่งเป็นชุมชนเกษตรกรรมที่มีแต่ความสงบสุข ต่อมาจากการแสวงหาผลประโยชน์ของกระบวนการพัฒนาไปสู่ความทันสมัย และการพัฒนาในมิติด้านการท่องเที่ยวเป็นอย่างมากในพื้นที่ ได้มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของคนในชุมชนโดยสิ้นเชิง แต่คนในชุมชนซึ่งมีผู้นำที่ได้อยู่ในชุมชนกลับมิได้ย่อท้อต่อปรากฏการณ์และปัญหาที่เกิดขึ้น ชุมชนได้จัดตั้งกลุ่ม “รักษามูลบ้านท่องเที่ยว” ขึ้น เป็นชมรมที่มีเป้าหมายเพื่อวางแผนแก้ปัญหาและวางแผนอนาคต โดยกลุ่มดังกล่าวร่วมกับภาครัฐ คือเทศบาลและองค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) รวมทั้งนักวิชาการ ได้รวมตัวกันเป็นไตรภาคี มีการจัดประชุมปรึกษาหารือปัญหาต่างๆ ในชุมชนร่วมกันเป็นระยะๆ และดำเนินการวางแผนแก้ปัญหาเพื่อพัฒนาชุมชนในสามมิติ คือ (1) การป้องกันและแก้ไขปัญหา (2) การรักษาสืบสานให้ดำรงอยู่ และ (3) การสร้างสรรค์สิ่งใหม่ ให้กับหมู่บ้านท่องเที่ยว

ที่สำคัญก็คือ กลุ่มรักษามูลบ้านท่องเที่ยว ไม่เพียงแต่จะได้มีการระดม **ทุนทางเศรษฐกิจ** หรือ **ทุนเงินตรา** เพื่อใช้เป็นกองกลางในการดำเนินงานของกลุ่มเป็นเงินหลายล้านบาท แต่เพียงอย่างเดียวเท่านั้น ในขณะเดียวกัน กลุ่มรักษามูลบ้านท่องเที่ยวและชาวบ้านในหมู่บ้านนี้ก็ยังคงมี **ทุนชุมชน** ซึ่งในที่นี้หมายถึง **ทุนทางสังคม วัฒนธรรม** คือ ประเพณีทำบุญเดือนสิบ (สารทไทย) เป็นงานบุญร่วมกัน มีศาสนาพุทธ เป็นเครื่องยึดเหนี่ยว มีธรรมเนียม “บอกไห่ว” ในงานแต่งงาน มีการ “บอกบุญ” ในงานบวชและงานมงคลต่าง ๆ และมี “งานศพ” เมื่อมีคนตาย วิถีชีวิตที่สืบสานเหล่านี้ล้วนเป็น **ทุนทางสังคม** ที่มีผลต่อการขัดเกลาคนในชุมชนให้เกิดความรักใคร่ปรองดองกันมาโดยตลอด ในขณะเดียวกัน หมู่บ้านนี้ก็มี **ทุนทางทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม** คือ ทะเล หาดทราย หุ่นา ป่าไม้ และภูเขาที่สวยงามเป็นเลิศเป็นทุนที่มีคุณค่ามหาศาลจนประมาณค่ามิได้ของชุมชนแห่งนี้

ที่สำคัญก็คือเมื่อมีการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตจากภาคเกษตรกรรมมาเป็นธุรกิจการโรงแรมและการท่องเที่ยว กลุ่มรักษามูลบ้านท่องเที่ยวก็มีกระบวนการช่วยเหลือให้คนในชุมชนประกอบอาชีพทางการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน และสอดคล้องกับความทันสมัยที่เกิดขึ้นในชุมชน เช่น เกิดอาชีพบริการร่วมชายหาด บริการบ้านเช่า บริการร้านอาหาร เครื่องดื่ม และอาหารว่างตามริมหาด รวมทั้งมีร้านอาหารภัตตาคารขนาดใหญ่เกิดขึ้น มีบริการหมอนวดชายหาด บริการรถตุ๊กๆ บริการเรือเจตสิก บริการเรือแคนู บริการเสริมสวยริมหาด และอาชีพเสริมต่างๆ ซึ่งล้วนแล้วแต่เป็นการปรับตัวให้เข้ากับบริบทของชุมชนที่เปลี่ยนแปลงไปมากได้อย่างน่าชมเชย และที่สำคัญก็คือ ชาวหมู่บ้านท่องเที่ยวหลายฝ่ายต่างมีจิตสำนึกที่ดีต่อ ชุมชน

ของตัวเองและมีความพยายามอย่างต่อเนื่องในการร่วมวางแผนและดำเนินงานพัฒนาอย่างต่อเนื่องเพื่อสร้างอนาคตของชุมชนที่ยั่งยืนและมีความสุขไว้สำหรับลูกหลานและคนรุ่นต่อไป

อย่างไรก็ดี ความเจริญทางด้านวัตถุซึ่งมีทั้งถนน สิ่งปลูกสร้าง โรงแรม อาคาร ร้านค้า บ้านพัก ห้องแถวให้เช่า มีผลต่อความแออัดของชุมชนที่เพิ่มมากขึ้น ซึ่งความเจริญเติบโตไปสู่ภาคอุตสาหกรรมตามแบบตะวันตกดังกล่าวนี้ ได้ส่งผลกระทบต่อปัญหาและความเป็นอยู่ของคนในหมู่บ้านท่องเที่ยวโดยตรง เช่น ปัญหาขยะ สิ่งแวดล้อมถูกทำลาย และปัญหาวิถีชีวิตของคนในชุมชนที่เปลี่ยนแปลงไป จากปัญหาสารพันที่ถาโถมเข้าสู่ชุมชนอย่างต่อเนื่อง มีผลต่อการรวมตัวกันของชาวบ้าน เป็น “ชมรมรักษ์หมู่บ้านท่องเที่ยว” เป็นองค์กรทวิภาคี ซึ่งมีสมาชิกชมรมประกอบด้วยกลุ่มที่ปรึกษา เจ้าหน้าที่ภาครัฐที่อยู่ในพื้นที่ รวมทั้งกลุ่มประชาชน ได้มาร่วมกันวางแผนเพื่ออนาคตของตัวเอง ด้วยจิตสำนึกของคนในชุมชนเอง แต่มิใช่เป็นการรวมตัวกันเพื่อตัวเองในวันนี้ หากแต่เป็นการรวมตัวกันเพื่อพึ่งพากันเองเพื่ออนาคตของลูกหลานในหมู่บ้าน

จากเงื่อนไขคือบริบทของหมู่บ้าน ทั้งบริบททางกายภาพของหมู่บ้านที่เป็นชุมชนท่องเที่ยวที่มีชื่อเสียงติดอันดับหนึ่งในสามของแหล่งท่องเที่ยวทางทะเลที่นักท่องเที่ยวทั่วโลกต้องการที่จะมาท่องเที่ยว เป็นชุมชนที่มีข้อมูลเชิงประจักษ์ว่าสามารถพึ่งพาตนเองได้ภายใต้บริบทของจังหวัดที่กำลังเร่งพัฒนาไปสู่ภาคอุตสาหกรรมบริการอย่างรวดเร็วและต่อเนื่องซึ่งบริบทดังกล่าว มีผลต่อการตัดสินใจเลือกหมู่บ้านท่องเที่ยวเป็นพื้นที่วิจัยของทีมนักวิจัยในโครงการวิจัยและประเมินกองทุนหมู่บ้าน เพราะปรากฏการณ์ของหมู่บ้านที่มีความเข้มแข็งเป็นหมู่บ้านที่ไม่เพียงแต่จะสามารถดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคงทางเศรษฐกิจเท่านั้น ในขณะเดียวกันก็ยังเป็นหมู่บ้านที่สามารถรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้ดำรงอยู่อย่างยั่งยืนได้ จึงเป็นเงื่อนไขที่น่าสนใจว่าเมื่อมีกองทุนหมู่บ้าน หมู่บ้านท่องเที่ยวได้รับเงินกองทุนหมู่บ้านมาพร้อมๆ กับหมู่บ้านอื่นเป็นส่วนใหญ่ในปี 2544 ที่ได้รับเงินกองทุนหมู่บ้านจำนวน 1,000,000 บาทว่าจะส่งผลกระทบต่อหมู่บ้านเข้มแข็งแห่งนี้หรือไม่ อย่างไร จึงทำให้ทีมผู้วิจัยเลือกที่จะทำการศึกษาวิจัยชุมชนแห่งนี้

สภาพของหมู่บ้านท่องเที่ยวในกระแสการพัฒนา

กล่าวสำหรับสภาพการดำเนินการเกี่ยวกับกองทุนหมู่บ้านนั้นคือการจัดตั้งกองทุนหมู่บ้านท่องเที่ยวที่เป็นกลุ่มตัวอย่างในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ พบว่า กองทุนหมู่บ้านท่องเที่ยวได้เกิดขึ้นตามนโยบายของรัฐบาล ในระยะแรกของการดำเนินกองทุนนี้ ผู้ใหญ่บ้านให้ความสนใจที่จะจัดตั้งกองทุนหมู่บ้านไม่มากนัก ทั้งนี้เพราะหมู่บ้านท่องเที่ยวมีกองทุนหมู่บ้านอยู่แล้ว คือ “กองทุนรักษ์หมู่บ้านท่องเที่ยว” คนส่วนใหญ่ในหมู่บ้านจึงคิดว่าผู้จัดตั้งและรับผิดชอบ

กองทุนหมู่บ้านน่าจะต้องเป็นเทศบาลตำบลท่องเที่ยว แต่ด้วยเงื่อนไขของคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติ เทศบาลตำบลท่องเที่ยวซึ่งเป็นเทศบาลใหม่ ยังไม่มีการจัดตั้งชุมชนของเทศบาล จึงไม่สามารถจัดตั้งกองทุนได้ ผู้ใหญ่บ้านซึ่งดูแลประชาชนส่วนน้อยในเขตปกครองตามกฎหมายประมาณ 100 คน จึงเป็นผู้จัดตั้งกองทุนหมู่บ้านขึ้น โดยการรวมเอาประชาชนในเขตเทศบาลท่องเที่ยวซึ่งเป็นกลุ่มเป้าหมายในการเป็นสมาชิกกองทุนไว้ด้วย ทั้งนี้เพราะประชาชนในเขตเทศบาลท่องเที่ยวเคยเป็นสมาชิกของหมู่บ้านท่องเที่ยวมาก่อน ประชาชนกลุ่มนี้เพิ่งมาถูกแยกตัวออกไปจากหมู่บ้านท่องเที่ยวเนื่องจากหมู่บ้านนี้ถูกยกฐานะจากสุขาภิบาลตำบลท่องเที่ยวไปเป็นเทศบาลตำบลท่องเที่ยว แต่ด้วยวิถีชีวิตของคนในหมู่บ้านท่องเที่ยวที่เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันมาเป็นเวลานานหลายทศวรรษ รวมทั้งที่ตั้งทางภูมิศาสตร์ที่ค่อนข้างใกล้ชิดกันของคนในชุมชน ตลอดจนความผูกพันกันในฐานะสมาชิกของชุมชนที่ต่อเนื่องกันมาหลายชั่วอายุคน มีผลต่อการเชื่อมโยงให้คนในชุมชนไม่สามารถแยกจากกันได้

ระเบียบกองทุนหมู่บ้าน ณ ตำบลท่องเที่ยว จะเป็นไปตามคำแนะนำของเจ้าหน้าที่ภาครัฐซึ่งนำระเบียบเกี่ยวกับกองทุนไปแจ้งให้คนในหมู่บ้านได้ทราบ มีผลต่อการปฏิบัติตามระเบียบของกองทุนที่ค่อนข้างจะเป็นไปตามคำแนะนำของเจ้าหน้าที่ภาครัฐ โดยเฉพาะอย่างยิ่งระเบียบเกี่ยวกับการกู้และการผ่อนชำระเงินกู้ ซึ่งค่อนข้างจะเน้นความสามารถในการผ่อนชำระมากกว่าเน้นที่วัตถุประสงค์ของการขอกู้ ต่อมาคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านท่องเที่ยว จึงได้จัดเสวนากลุ่มประชาคมกองทุนขึ้น โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อทำความเข้าใจแนวทางดำเนินงานและหาแนวทางในการแก้ไขปัญหาพร้อมกัน รวม 3 ครั้ง มีผลให้ทุกฝ่ายทั้งผู้กู้สมาชิกกองทุน และผู้ที่เกี่ยวข้องเกิดความเข้าใจการดำเนินงานตามปรัชญาของกองทุนมากขึ้น

2. สภาพปัจจุบันของกองทุนหมู่บ้านท่องเที่ยว

กองทุนหมู่บ้านท่องเที่ยว เริ่มก่อตั้งขึ้นเมื่อวันที่ 3 กรกฎาคม พ.ศ. 2544 โดยเริ่มจากการรวบรวมสมาชิก และเก็บเงินค่าสมัครของสมาชิก แต่ในระยะเริ่มแรกนั้น ยังไม่มีการให้กู้เงิน เนื่องจากรัฐบาลยังไม่ได้ให้งบประมาณ จึงเป็นเพียงการรวบรวมสมาชิก เพื่อรอเงินกองทุน 1,000,000 บาท จากรัฐบาล

วิธีการเลือกคณะกรรมการของกองทุนหมู่บ้านท่องเที่ยว จะคล้ายกับการเลือกคณะกรรมการของกองทุนหมู่บ้านอื่นทั่วไป คือ จะมีการเรียกประชุมสมาชิกทั้งหมดของกองทุน แล้วจึงให้สมาชิกเสนอชื่อบุคคลที่ต้องการให้เป็นคณะกรรมการกองทุน แล้วใช้วิธียกมือโหวต ว่าใครมีคะแนนมากที่สุด คนนั้นก็จะได้เข้าเป็นคณะกรรมการ โดยเงื่อนไขประการ

สำคัญในการเลือกคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านท่องเที่ยวก็คือสมาชิกส่วนใหญ่ต้องการให้กรรมการเป็นผู้ที่มีอาชีพที่แน่นอนและมั่นคงอยู่แล้วเข้ามาทำงานเพื่อกรรมการกองทุนจะได้ไม่เป็นกังวลในเรื่องการหารายได้หรือการมีงานทำ โดยสมาชิกมีแนวคิดที่ว่าถ้าผู้ที่ยังมีงานทำไม่แน่นอนและไม่มั่นคงเท่าที่ควรเข้ามาทำงานเป็นคณะกรรมการในกองทุนหมู่บ้าน เขาอาจจะทำงานได้ไม่เต็มที่ เพราะต้องออกไปหางานทำเพื่อหารายได้ด้วย

อีกประเด็นที่สำคัญคือสมาชิกบางส่วนคิดว่า การเข้ามาเป็นคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้าน ไม่มีค่าตอบแทน ผู้ที่เข้ามาทำงานเป็นกรรมการกองทุนถ้าเป็นผู้ที่ไม่มีอาชีพหรือรายได้ประจำที่แน่นอน อาจได้รับความเดือดร้อนในการประกอบอาชีพหรือหารายได้ ดังนั้น แนวคิดข้างต้นจึงมีผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านท่องเที่ยวมาแล้ว 2 ชุด ชุดที่ทำอยู่ในปัจจุบันเป็นกรรมการชุดที่ 2 ซึ่งในการเลือกกรรมการชุดที่ 2 จะแตกต่างจากการเลือกครั้งแรกไม่มากนัก คือ คณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านชุดที่ 2 ส่วนใหญ่จะเป็นคณะกรรมการคนเดียวกับคณะกรรมการชุดที่ 1 นั่นก็คือ มีคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านท่องเที่ยวชุดปัจจุบัน จำนวนรวม 11 คน จำแนกเป็นกรรมการเพศชาย 4 คน หญิง 7 คน กรรมการชุดนี้จะมีอาชีพที่แน่นอนของตนเองคือ ประกอบอาชีพส่วนตัว รับจ้าง ค้าขาย แม่บ้าน และขับรถรับจ้าง ดังรายละเอียดในตาราง 1

ตาราง 2 ข้อมูลเกี่ยวกับคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านท่องเที่ยว

ลำดับที่	ชื่อ-ชื่อสกุล	อาชีพ	ตำแหน่ง
1.	นายนิล	ธุรกิจส่วนตัว	ประธาน
2.	นางสาวดา	ทำร่ม	ผู้ช่วยเหรัญญิก
3.	นางสาวแดง	แม่บ้าน	เลขานุการ
4.	นางสาวส้ม	รับจ้าง	ผู้ช่วยเลขานุการ
5.	นางสาวเขียว	ค้าขาย	รองประธาน
ลำดับที่	ชื่อ-ชื่อสกุล	อาชีพ	ตำแหน่ง

6.	นางสาวชมพู	รับจ้าง	บัณฑิตกองทุนหมู่บ้าน
7.	นายดำ	ขับรถรับจ้าง	ประชาสัมพันธ์
8.	นายน้ำเงิน	รับจ้าง	เหรียญก
9.	นายขาว	ค้าขาย	ติดตามตรวจสอบ
10.	นางเหลือง	รับจ้าง	ผู้ช่วยประชาสัมพันธ์
11.	นางตอง	แม่บ้าน	คณะกรรมการ

ที่มา สำนักงานกองทุนหมู่บ้านท่องเที่ยว. 2546.

อย่างไรก็ดี จากการศึกษาข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับสมาชิกกองทุนหมู่บ้านท่องเที่ยว พบข้อมูลเกี่ยวกับเรื่องเพศ อาชีพ และวงเงินกู้ของสมาชิกกองทุนหมู่บ้านท่องเที่ยวดังต่อไปนี้

ตาราง 3 ข้อมูลทั่วไปของสมาชิกกองทุนหมู่บ้านท่องเที่ยว

ข้อมูล	เพศ (ชาย)	เพศ (หญิง)	อาชีพ รับจ้าง	อาชีพ ธุรกิจส่วนตัว	วงเงินกู้ (บาท/คน)
จำนวน (คน)	79	113	125	67	20,000

ตาราง 4 รายชื่อสมาชิกผู้กู้เงินกองทุนหมู่บ้านท่องเที่ยว

ชื่อ-ชื่อสกุล	อายุ(ปี)	อาชีพ	จำนวนเงิน กู้(บาท)	วัตถุประสงค์การกู้	การคืนเงินกู้	
					ตรง ตาม กำหนด	ไม่ตรงตาม กำหนด/ เหตุผล
1.นางก	47	หมอนวด	20,000	เช่ารถรับจ้าง	3	-
2.นางข	38	ค้าขาย	20,000	ค้าขาย	3	-
3.นางค	33	รับจ้าง	20,000	ซ่อมรถตุ๊กๆ	3	-
4.นางง	31	รับจ้าง	20,000	ซ่อมรถรับจ้าง	3	-
5.นางจ	34	รับจ้าง	20,000	ค้าขาย	3	-
6.นางฉ	34	รับจ้าง	20,000	ซ่อมเรือหางยาว	3	-
7.นางช	49	รับจ้าง	20,000	ทำการค้า	3	-
8.นายซ	46	รับจ้าง	20,000	ต่อเติมที่พักอาศัย	3	-
9.นางณ	-	ค้าขาย	20,000	ลงทุนค้าขาย	3	-
10.นางสาวญ	36	รับจ้าง	20,000	ซ่อมแซมบ้านเช่า	3	-
11.นางฎ	37	ค้าขาย	20,000	เป็นทุนสำรองการค้า	3	-
12.นายฏ	41	รับจ้าง	20,000	ต่อเติมบ้าน	3	-
13.นายฐ	31	รับจ้าง	20,000	ทำสวน	3	-
14.นางฑ	38	ค้าขาย	20,000	ซ่อมรถรับจ้าง	3	-
15.นางฒ	36	รับจ้าง	20,000	กิจการนวดแผนโบราณ	3	-
16.นางณ	30	ทำร่ม	20,000	ซื้อเก้าอี้และเตียงผ้าใบ	3	-
17.นายด	32	รับจ้าง	20,000	ซ่อมรถรับจ้าง	3	-
18.นางต	27	รับจ้าง	20,000	ซื้ออุปกรณ์ นวดแผนโบราณ	3	-
19.นางถ	22	รับจ้าง	20,000	ค้าขาย	3	-
20.นางท	40	รับจ้าง	20,000	ซื้ออุปกรณ์ นวดแผนโบราณ	3	-
21.นางธ	46	รับจ้าง	20,000	ซื้ออุปกรณ์ซักรีด	3	-
22.นายน	60	รับจ้าง	20,000	ทุนการศึกษาบุตร	3	-
23.นายบ	38	ค้าขาย	20,000	ค้าขาย	3	-

ชื่อ-ชื่อสกุล	อายุ(ปี)	อาชีพ	จำนวน เงินกู้ (บาท)	วัตถุประสงค์การกู้	การคืนเงินกู้	
					ตรง ตาม กำหนด	ไม่ตรงตาม กำหนด/ เหตุผล
24.นายป	32	รับจ้าง	20,000	ซ่อมรถตุ๊กๆ	3	-
25.นางผ	38	รับจ้าง	20,000	ค้าขาย	3	-
26.นางฝ	29	รับจ้าง	20,000	ทุนเลี้ยงสัตว์	3	-
27.นายพ	39	รับจ้าง	20,000	ทุนการศึกษาของบุตร	3	-
28.นายภ	45	รับจ้าง	20,000	ทุนการศึกษาของบุตร	3	-
29.นายม	52	รับจ้าง	20,000	ซ่อมเรือและเครื่อง	3	-
30.นายย	30	รับจ้าง	20,000	ค้าขาย	3	-
31.นายร	31	รับซ่อมรถ จักรยานยนต์	20,000	ซื้ออุปกรณ์ซ่อมรถ จักรยานยนต์	3	-
32.นายล	50	ธุรกิจส่วนตัว	20,000	ค้าขาย	3	-
33.นางว	52	ทำสวน	20,000	ค้าขาย	3	-
34.นางศ	32	รับจ้าง	20,000	ปลูกบ้าน	3	-
35.นางช	53	ตัดผม	20,000	ทุนการศึกษานูตร	3	-
36.นายส	36	รับจ้าง	20,000	ซ่อมเรือ	3	-
37.นางสาวห	-	รับจ้าง	20,000	ผ่อนรถ	3	-
38.นางพี	52	รับจ้าง	20,000	ค้าขาย	3	-
39.นางอ	50	รับจ้าง	20,000	สร้างบ้าน	3	-
40.นางสาวฮ	35	รับจ้าง	20,000	ซ่อมรถรับจ้าง	3	-
41.นายเอ	23	รับจ้าง	20,000	ซ่อมรถแท็กซี่	3	-
42.นางสาวปี	39	เสริมสวย	20,000	ซื้ออุปกรณ์เสริมสวย	3	-
43.นางชี	-	ค้าขาย	20,000	ค้าขาย	3	-
44.นางสาวดี	34	ค้าขาย	20,000	ค้าขาย	3	-

ชื่อ-ชื่อสกุล	อายุ(ปี)	อาชีพ	จำนวน เงินกู้ (บาท)	วัตถุประสงค์การกู้	การคืนเงินกู้	
					ตรงตาม กำหนด	ไม่ตรงตาม กำหนด,เหตุ ผล
45.นางสาวอึี	21	รับจ้าง	20,000	ซ่อมแซมที่อยู่อาศัย	3	-
46.นายเอฟ	38	รับจ้าง	20,000	ทำร้านอาหาร	3	-
47.นางสาวจี	33	ค้าขาย	20,000	ลงทุนค้าขาย	3	-
48.นางเอช	34	ค้าขาย	20,000	ค้าขาย	3	-
49.นางสาวไอ	36	ค้าขาย	20,000	ขายข้าวแกง	3	-
50.นางเจ	26	รับจ้าง	20,000	ค้าขายเสื้อผ้า	3	-
51.นายเค	42	รับจ้าง	20,000	ค้าขาย	3	-
52.นางแอล	38	ทำร่ม	20,000	ค้าขาย	3	-
53.นางเอ็ม	35	ค้าขาย	20,000	ค้าขาย	3	-
54.นายเอ็น	34	รับจ้าง	20,000	ค้าขาย	3	-
55.นายโอ	40	ขับรถ แท็กซี่	20,000	ซ่อมเครื่องยนต์ รถรับจ้าง	3	-
56.นางพี	30	ค้าขาย	20,000	ซ่อมเรือ	3	-
57.นางคิว	31	รับจ้าง	20,000	ค้าขาย	3	-
58.นางอาร์	36	ค้าขาย	20,000	เงินทุนหมุนเวียน	3	-
59.นายเอส	32	ซักกรีด	20,000	เปิดร้านเสริมสวย	3	-
60.นางที	40	รับจ้าง	20,000	ทำธุรกิจส่วนตัว	3	-
61.นายยู	27	ทำเรือ	20,000	ซ่อมเรือ	3	-
62.นายวี	52	รับจ้าง	20,000	ค้าขาย	3	-
63.นางดับ เบิล	26	รับจ้าง	20,000	ค้าขาย	3	-
64.นายเอ็ก	58	รับจ้าง	20,000	ซ่อมรถ	3	-
65.นายวาย	19	ทำร่ม	20,000	ซื้ออุปกรณ์ค้าขาย	3	-
66.นางซี	32	ค้าขาย	20,000	ต่อเติมบ้าน	3	-
67.นายยู	43	รถรับจ้าง	20,000	ซ่อมรถตู้ทุกๆ	3	-

ชื่อ-ชื่อสกุล	อายุ(ปี)	อาชีพ	จำนวน เงินกู้ (บาท)	วัตถุประสงค์การกู้	การคืนเงินกู้	
					ตรงตาม กำหนด	ไม่ตรงตาม กำหนด/ เหตุผล
68.นางหนู	32	ทำร่มผ้า ใบ	20,000	ค้าขาย	3	-
69.นางแมว	36	รับจ้าง	20,000	ซื้ออุปกรณ์นวดชายหาด	3	-
70.นางจิต	35	แม่บ้าน	20,000	ซ่อมแซมบ้าน	3	-
71.นางสาวมี	38	ค้าขาย	20,000	ทำร้านค้า	3	-
72.นางเพ็ญ	38	รับจ้าง	20,000	ซื้ออุปกรณ์ก่อสร้าง	3	-
73.นางใส	43	ค้าขาย	20,000	ซ่อมรถ	3	-
74.นายจวบ	32	ขับรถรับ จ้าง	20,000	ซ่อมรถตุ๊กๆ	3	-
75.นายดัง	34	รับจ้าง	20,000	ต่อเติมบ้าน	3	-
76.นางสี	51	รับจ้าง	20,000	ขุดบ่อน้ำตื้น	3	-
77.นายสิน	31	รับจ้าง	20,000	เปิดร้านซ่อม อุปกรณ์ไฟฟ้า	3	-
78.นายดิน	40	ค้าขาย	20,000	ค้าขาย	-	เนื่องจาก สภาพ เศรษฐกิจไม่ ดี
79.นางสวย	41	รับจ้าง	20,000	ซ่อมรถ		เนื่องจาก สภาพ เศรษฐกิจไม่ ดี

จากตาราง 4 พบว่า ในจำนวนสมาชิกกองทุนหมู่บ้านท่องเที่ยวที่เป็นผู้กู้เงินกองทุนเป็นสมาชิกเพศชาย จำนวน 27 คน เพศหญิง จำนวน 52 คน มีอาชีพรับจ้าง จำนวน 125 คน อาชีพธุรกิจส่วนตัว จำนวน 67 คน โดยเป็นการกู้ไปเพื่อทำกิจการในอาชีพที่เกี่ยวข้องกับธุรกิจอุตสาหกรรมบริการโรงแรมและการท่องเที่ยวเป็นส่วนใหญ่ ส่วนวงเงินกู้ของผู้กู้เงินกองทุนทุกคน จะเท่ากันทั้งหมดคือ กู้ได้วงเงินรายละ 20,000 บาท และเป็นที่น่าชื่นชม

ว่าในจำนวนผู้กู้ทั้งสิ้น 79 ราย มีผู้ที่สามารถผ่อนชำระเงินกู้ได้ตามกำหนดเป็นส่วนใหญ่ คิดเป็นร้อยละ 97.5 ของจำนวนผู้กู้ทั้งหมด ส่วนจำนวนผู้กู้ที่ไม่สามารถชำระเงินกู้ได้ตามกำหนด มีเป็นส่วนน้อยเพียง 2 รายเท่านั้น คิดเป็นร้อยละ 2.5 ของจำนวนผู้กู้ทั้งหมดโดยมีเหตุผลของการไม่ผ่อนชำระเงินกู้คือภาวะเศรษฐกิจไม่ดี

จากข้อมูลที่เป็นรูปธรรมด้านการชำระเงินกู้ของสมาชิกกองทุนหมู่บ้านท่องเที่ยว ซึ่งพบว่า สมาชิกส่วนใหญ่ที่เป็นผู้กู้เงินกองทุน จำนวนร้อยละ 97.5 ของสมาชิกผู้กู้เงินกองทุนทั้งหมด คือ ผู้ที่สามารถชำระเงินกู้ได้ตามกำหนดซึ่งข้อมูลส่วนนี้จะตรงกับข้อมูลที่พบจากจากการสัมภาษณ์ระดับลึกเกี่ยวกับการใช้มาตรการทางวิถีประชาในการทวงหนี้เงินกู้ซึ่งได้ผลดีมากในหมู่บ้านแห่งนี้

อย่างไรก็ดี ถึงแม้ว่ากองทุนหมู่บ้านท่องเที่ยวจะมีปัญหาอยู่บ้างในช่วงแรกๆ ของการก่อตั้งกองทุนในปี พ.ศ. 2544 ซึ่งการดำเนินงานกองทุนของเจ้าหน้าที่จะถือปฏิบัติตามระเบียบว่าด้วยกองทุนหมู่บ้าน ปี 2544 โดยเคร่งครัด ในขณะที่การสื่อสารเพื่อทำความเข้าใจกับสมาชิกกองทุนและผู้กู้ยังไม่เพียงพอ มีผลต่อความเข้าใจที่ไม่ตรงกันระหว่างกรรมการกองทุนกับผู้กู้ ต่อมาในช่วงปี 2545-2546 เนื่องจากกรรมการกองทุนและผู้กู้ได้มีการพบปะกันทุกเดือน ณ สถานที่ตั้งของกองทุนซึ่งตั้งอยู่ในวัด ได้มีการพูดคุย แลกเปลี่ยนเรียนรู้ และให้ข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับกองทุนโดยใช้เอกสารแจกทุกเดือน มีผลต่อการสร้างสัมพันธภาพที่ดีและมีความเข้าใจที่ค่อนข้างตรงกันมากขึ้นในกลุ่มดังกล่าว

ด้วยเหตุนี้ เมื่อกรรมการกองทุนหมู่บ้านได้พยายามแก้ปัญหาอย่างต่อเนื่องตั้งแต่ปี 2544 ถึงปัจจุบัน มีผลต่อการดำเนินงานที่ค่อนข้างราบรื่นขึ้นเป็นลำดับในปัจจุบัน ทั้งนี้เนื่องจากกองทุนหมู่บ้านมีผู้นำที่มีภาวะผู้นำค่อนข้างสูง มีเลขาธิการกองทุนที่มุ่งมั่น ทำงานจริงจังเพื่อกองทุน มีการติดต่อสื่อสารข้อมูลและติดตามงานกองทุนอย่างใกล้ชิด ทำให้จำนวนสมาชิกค้างชำระเงินกู้ลดลง กองทุนหมู่บ้านจึงส่งผลดีต่อชุมชนคือ เป็นทางเลือกในการแก้ปัญหาขาดรายได้จากการประกอบอาชีพทางด้านการท่องเที่ยวของคนในชุมชน ซึ่งมีรายได้ลดลงอย่างมากในช่วงหน้าฝน คนเหล่านี้จึงได้พึ่งพิงกองทุนหมู่บ้าน โดยในหน้าฝน สมาชิกจะกู้เงินกองทุนหมู่บ้านออกมาใช้ประโยชน์เพื่อการปรับปรุง ซ่อมแซมอุปกรณ์ และเครื่องใช้ที่เป็นเครื่องมือในการทำมาหากิน เพื่อนำมาใช้ประโยชน์ในการหารายได้ในช่วงเทศกาลท่องเที่ยวในหน้าหนาวและหน้าร้อน มีผลต่อความมั่นคงในอาชีพของคนในชุมชน คนที่เป็นผู้ประกอบการในกิจการขนาดเล็ก ทำให้ได้มีเงินทุนหมุนเวียนในอาชีพมากขึ้นจากการกู้เงินกองทุน และในปัจจุบันพบว่า หลายรายสามารถส่งคืนเงินกู้ได้ตรงตามสัญญามากกว่าในช่วงปี พ.ศ. 2544 ซึ่งเป็นช่วงปีแรกของการมีกองทุนหมู่บ้านแห่งนี้

ข้อดีและปัญหาของกองทุนหมู่บ้านท่องเที่ยว

ผลจากการศึกษาแนวคิดด้วยการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักของกองทุนหมู่บ้านท่องเที่ยวและผู้ที่เกี่ยวข้อง ก็พบทั้งข้อดีและปัญหาของกองทุนหมู่บ้านท่องเที่ยว ดังต่อไปนี้

1. ข้อดีของกองทุนหมู่บ้านท่องเที่ยว ได้แก่

1.1 ชาวบ้านก็มีความพึงพอใจที่มีกองทุน เพราะเงื่อนไขและวิธีการกู้ยืมค่อนข้างทำได้ง่าย ไม่ยุ่งยาก

1.2 การกู้และการนำเงินกองทุนไปใช้ประโยชน์ในการบรรเทาความขัดข้องเดือดร้อนของชาวบ้าน สามารถทำได้อย่างรวดเร็ว เป็นที่พึงพอใจของผู้กู้และผู้ที่เกี่ยวข้อง

1.3 ถึงแม้ว่ากองทุนหมู่บ้านท่องเที่ยวจะมีกรรมการกองทุนจำนวนน้อย แต่ก็พบว่า การดำเนินงานกองทุนหมู่บ้านท่องเที่ยวในขณะนี้ ยังมีความเป็นไปได้และค่อนข้างน่าพึงพอใจในระดับหนึ่ง เพราะความเสียสละของผู้นำชุมชนที่เป็นกรรมการบริหารกองทุน คือ ผู้ใหญ่บ้านและเลขานุการกองทุนที่พยายามบริหารจัดการกองทุนอย่างเต็มศักยภาพ

2. ปัญหาบางประการเกี่ยวกับการดำเนินงานกองทุนหมู่บ้านท่องเที่ยว ดังต่อไปนี้

ปัญหาของกองทุนหมู่บ้านท่องเที่ยวมีค่อนข้างน้อย เรื่องที่เป็นปัญหาอยู่บ้างก็คือ

2.1 สมาชิกยังขาดความรู้เรื่องกองทุนหมู่บ้านและไม่ให้ความร่วมมือในการเข้าประชุมมีผลต่อความกังวลใจของคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านท่องเที่ยว และทำให้สมาชิกไม่สามารถติดตามข้อมูลข่าวสารต่าง ๆ ได้อย่างทั่วถึง ทำให้ขาดข้อมูลในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับกองทุน

2.2 การกู้ยืมเงินของสมาชิกกองทุนหมู่บ้าน เป็นการเสริมอาชีพเดิมเป็นส่วนใหญ่ เกือบจะไม่มีการสร้างอาชีพใหม่ เพราะวงเงินที่ให้กู้ค่อนข้างน้อย ประกอบกับอาชีพของสมาชิกส่วนใหญ่ในหมู่บ้าน ซึ่งเป็นอาชีพที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว นั้น ได้รับการสนับสนุนจากกองทุนรักษหมู่บ้านท่องเที่ยวเป็นกองทุนหลักของชุมชนอยู่ก่อนแล้ว ดังนั้น กองทุนหมู่บ้าน 1,000,000 บาท ของภาครัฐ จึงค่อนข้างที่จะมีลักษณะเป็นกองทุนเสริม ไม่ใช่กองทุนหลักของหมู่บ้าน

2.3 ปัญหาประการหนึ่งของการดำเนินงานกองทุนหมู่บ้านท่องเที่ยวก็คือ การหากรรมการกองทุน ทำได้ค่อนข้างยาก ในขณะที่สมาชิกส่วนใหญ่จะปฏิเสธการเป็นกรรมการกองทุน ทั้งนี้ เพราะเกรงว่าจะต้องรับผิดชอบเงินกู้ถ้าสมาชิกไม่ส่งใช้เงินกู้

2.4 ปัญหาผู้กู้บางคนไม่คืนเงินกู้ตามเวลาที่กำหนด เมื่อเวลาผ่านไปหลายเดือน ในขณะที่ผู้กู้ส่วนใหญ่ชำระเงินกู้ตรงตามเวลาที่กำหนด เรื่องนี้จึงเป็นปัญหาที่น้อยที่สุดของกองทุนหมู่บ้านท่องเที่ยวในช่วงนี้ จากปัญหาเดิมที่ทวีขึ้นเป็นปัญหาดินพอกหางหมู ในขณะที่คนกู้เก่าไม่คืนเงิน มีผลต่อสภาพปัญหาขาดเงินให้กู้ ซึ่งปัญหานี้ พบว่าเป็นปัญหาที่มีความต่อเนื่องไปถึงผู้กู้รายใหม่ซึ่งจะไม่ได้กู้ ตัวอย่างเช่น กลุ่มหมอนวดชายหาด กู้เงินกองทุนหมู่บ้านท่องเที่ยว เพื่อนำไปซื้ออุปกรณ์การนวดตามชายหาด เช่น เตียงไม้ ที่นอน ซึ่งกลุ่มอาชีพนี้ได้เรียนรู้จากบริษัทฝึกนวด โดยรายได้ของกลุ่มหมอนวดชายหาดในฤดูกาลท่องเที่ยว ประมาณ 250-300 บาท ต่อเวลานวดหนึ่งชั่วโมง แต่เมื่อถึงหน้ามรสุม หรือที่ชาวบ้านเรียกกันว่า หน้าโลว์ (low season) กลุ่มหมอนวดชายหาดจะขาดรายได้ มีผลต่อการไม่คืนเงินกู้ ผู้กู้รายใหม่จึงไม่สามารถกู้เงินของกองทุนได้ แต่เมื่อกรรมการกองทุนนำมาตรการทางวิธีประชาและมาตรการควบคุมทางสังคมมาใช้ในการทวงเงินกองทุน มีผลให้ปัญหาไม่ชำระหนี้หมดไป

2.5 ในการเลือกตั้งกรรมการกองทุนหมู่บ้านท่องเที่ยวชุดใหม่ ซึ่งขณะนี้ คณะกรรมการชุดปัจจุบันของกองทุนกำลังดำเนินการจัดทำบดุล และรายงานสรุปผลการดำเนินงาน โดยการเลือกตั้งกรรมการบริหารกองทุนหมู่บ้านชุดใหม่ พบว่า คณะกรรมการกองทุนบางคนในคณะกรรมการชุดเดิมไม่ได้รับเลือกและบางคนได้รับเลือกเข้ามาอีก และมีแนวโน้มว่าการดำเนินการเกี่ยวกับการส่งใช้เงินกู้ อาจจะมีการเปลี่ยนแปลง ทั้งนี้เพราะมีการพบปะสนทนา ปรีกษาหารือกันถึงระยะปลอดหนี้การส่งใช้เงินกู้ และการส่งใช้เป็นงวด 3 เดือน 6 เดือน หรืองวด 1 ปี ทั้งนี้ กรรมการกองทุนหมู่บ้านท่องเที่ยวชุดเดิมได้ให้ข้อยุติว่า ขอให้เป็นการตัดสินใจของที่ประชุมใหญ่ของสมาชิกกองทุน ซึ่งทำให้สมาชิกและผู้ที่เกี่ยวข้องเกิดความไม่มั่นใจในข้อยุติเกี่ยวกับการกำหนดระยะเวลาในการส่งใช้เงินกู้ว่าจะได้รับการดำเนินการอย่างต่อเนื่องตามความต้องการให้มีการเปลี่ยนแปลงของสมาชิกและกรรมการกองทุน

2.6 ปัญหาขาดที่ตั้งสำนักงานกองทุนหมู่บ้านท่องเที่ยว มีผลทำให้กองทุนไม่มีที่ทำการที่แน่นอน

วิธีการแก้ไขปัญหาของกองทุนหมู่บ้านท่องเที่ยว

จากการศึกษาถึงข้อดีและปัญหาที่เป็นจุดอ่อนของกองทุนหมู่บ้านท่องเที่ยวโดยการสังเกตอย่างไม่มีส่วนร่วม และโดยการสัมภาษณ์ระดับลึกกับผู้ที่เกี่ยวข้องที่เป็นผู้ให้ข้อมูลหลัก ซึ่งมีทั้งผู้กู้เก่า ผู้กู้ใหม่ กรรมการกองทุน ตลอดจนผู้ที่เกี่ยวข้อง เช่น พระสงฆ์ ครู ผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ตลอดจนประชาชนที่เห็นเหตุการณ์การดำเนินงานส่งชำระเงินกู้ในทุก ๆ เดือน ทำให้ได้พบกลวิธีที่มีผลต่อการแก้ปัญหาได้อย่างน่าพึงพอใจค่อนข้างมากของคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านท่องเที่ยว รวมทั้งผู้ที่เกี่ยวข้อง ดังต่อไปนี้

1. แนวทางแก้ไขปัญหาสมาชิกเข้าประชุมค่อนข้างน้อย ซึ่งส่งผลให้สมาชิกมีความรู้ความเข้าใจในเรื่องกองทุนหมู่บ้านไม่มากนัก ได้แก้ไขโดยให้สมาชิกและคณะกรรมการกองทุนเป็นผู้ตักเตือนกันในเรื่องการเข้าประชุมเพื่อรับความรู้เรื่องกองทุนหมู่บ้านและเรื่องอื่นๆ รวมทั้งทำการ ปิดประกาศข้อความในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับสมาชิกไว้บนบอร์ด เพื่อให้สมาชิกได้อ่านและรับทราบกันอย่างทั่วถึงในวันที่มาติดต่อกับสำนักงานกองทุนหมู่บ้านท่องเที่ยว

1. วิธีการแก้ไขปัญหาลูกบ้านบางคนไม่ส่งเงินใช้คืนเงินกู้ คณะกรรมการกองทุนได้ดำเนินงานโดยการหาวิธีการ/คิดระบบให้คนคืนเงิน เพื่อให้ผู้กู้ทั้งรายเก่าและรายใหม่สามารถกู้เงินต่อได้ ซึ่งกลวิธีเหล่านี้มีผลต่อการแก้ปัญหามหาชิกไม่ส่งเงินใช้คืนเงินกู้ได้เป็นอย่างดี ส่งผลให้กองทุนหมู่บ้านท่องเที่ยวมีปัญหานี้้น้อยมากในปัจจุบัน คือ

1.1 จัดระบบการคืนเงินกู้ โดยใช้มาตรการทางสังคมวัฒนธรรม/วิถีประชาในการควบคุมให้คนชำระเงินกู้ตามเวลาที่กำหนด โดยมีมาตรการดังต่อไปนี้

1.1.1 กรรมการกองทุนเป็นผู้ติดตามทวงเงินกู้จากผู้กู้โดยตรง โดยใช้ความเป็นมิตรและปิยวาจา

1.1.2 กรรมการกองทุนเป็นผู้ติดตามทวงเงินกู้โดยผ่านทางญาติผู้ใหญ่ที่ผู้กู้เคารพนับถือ/เกรงใจ

1.1.3 กรรมการกองทุนติดตามทวงเงินกู้จากสมาชิกในครอบครัวของผู้กู้ เช่น สามี ภรรยา บุตรหลาน

1.1.4 กรรมการกองทุนติดตามทวงเงินกู้จากสมาชิก โดยให้คำแนะนำ/ยื่นเงื่อนไขกับผู้กู้และญาติว่า ถ้าผู้กู้ยังไม่ชำระหนี้ตามข้อตกลงให้ถูกต้อง ต่อไปผู้กู้เองจะกู้เงินไม่ได้อีก รวมทั้ง ถ้าญาติของผู้กู้จะขอกู้ ก็จะไม่ได้อีกด้วย

1.1.5 ให้คำแนะนำว่า กองทุนหมู่บ้านท่องเที่ยว มีแนวโน้มจะเพิ่มยอดเงินกู้เป็น 20,000 - 40,000 บาท เนื่องจากมีผู้กู้ส่วนใหญ่ชำระหนี้ตามกำหนด มีผลให้กองทุนมีเงินกู้ในโครงการคงเหลือมาก

1.1.6 ในวันที่ 3 ของทุกๆ เดือน เวลาประมาณ 08.00-10.00 น. คณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านท่องเที่ยวและผู้กู้จะมาชุมนุมกันเพื่อดำเนินงานเกี่ยวกับการชำระหนี้เงินกู้ให้กับเลขานุการกองทุนหมู่บ้าน ณ ศาลาวัด ซึ่งเป็นศูนย์กลางของคนในหมู่บ้าน คณะกรรมการกองทุนจะนิมนต์พระสงฆ์ที่ชาวบ้านเคารพนับถือมามานั่งดูการดำเนินงาน มาให้กำลังใจผู้ชำระหนี้เงินกู้ รวมทั้งมาอบรมสั่งสอนทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องให้เคารพบรรทัดฐานของกองทุนอย่างเคร่งครัดและต่อเนื่อง เพื่อประโยชน์ร่วมกันของคนทุกคนในหมู่บ้าน

1.2 ในวันที่ 3 ของทุกๆ เดือน คณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านท่องเที่ยวจะจัดบอร์ดข้อมูลเพื่อสื่อสารให้สมาชิกได้ทราบข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับกองทุน เช่น ประกาศรายชื่อ

สมาชิกที่มีการชำระเงินกู้อย่างสม่ำเสมอ และไม่สม่ำเสมอ ข้อมูลความก้าวหน้าเกี่ยวกับกองทุนและข้อมูลอื่นๆ ที่เป็นประโยชน์กับทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง โดยจัดบอร์ดนี้วางไว้กลางศาลาว่าดที่เป็นสถานที่นัดพบชำระหนี้กองทุน รวมทั้งเป็นสถานที่กลางในการทำกิจกรรมต่างๆ ร่วมกันของคนในหมู่บ้าน และจะไม่มี การลบชื่อสมาชิกที่ไม่เคารพบรรทัดฐานของกองทุนออกจากบอร์ดจนกว่าผู้จะมาชำระหนี้ให้เรียบร้อย กลวิธีควบคุมทางสังคมเช่นนี้มีผลต่อการแก้ปัญหาไม่ชำระเงินกู้ได้

1.3 นิมนต์พระมาเยี่ยม อบรมสั่งสอนสมาชิกกองทุน เพื่อกล่อมเกล่าให้สมาชิกและผู้ที่เกี่ยวข้องเกิดความเข้าใจและตระหนักในการปฏิบัติตามบรรทัดฐานของกองทุนมากขึ้น

1.4 ขอความอนุเคราะห์จากวัดกลางหมู่บ้าน ขอใช้ศาลาว่าดเป็นที่ตั้งสำนักงานโครงการกองทุนหมู่บ้าน เพื่อแก้ปัญหาไม่มีที่ตั้งสำนักงานกองทุน และทางวัดกลางหมู่บ้านได้อนุญาตให้ใช้สถานที่ ในการประชุมหรือทำกิจกรรมต่าง ๆ ของกองทุนหมู่บ้านได้อย่างต่อเนื่องตลอดมา

ข้อเสนอแนะทั่วไป และข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัย

จากการศึกษากระบวนการดำเนินงานกองทุนหมู่บ้านท่องเที่ยวในแนวลึก และจากการสังเกตการดำเนินงานกองทุนของหมู่บ้านแห่งนี้ติดต่อกันอย่างต่อเนื่องมาเป็นเวลาร่วม 8 เดือน ได้พบข้อมูลสำคัญที่มีผลต่อการให้ข้อเสนอแนะทั่วไป และข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยดังต่อไปนี้

1. ข้อเสนอแนะทั่วไป

1.1 กองทุนหมู่บ้านท่องเที่ยว มีจุดแข็งที่ความรับผิดชอบของกรรมการและสมาชิก ซึ่งมีความเข้าใจและยอมรับข้อเท็จจริงของปัญหา กรณีที่มีสมาชิกบางคนไม่สามารถส่งเงินกู้ตามกำหนดเพราะไม่ใช่ฤดูกาลท่องเที่ยว ทำให้สมาชิกไม่มีรายได้มาชำระหนี้ แต่ขอให้สมาชิกให้คำมั่นสัญญากับกรรมการและประชาคมกองทุนว่า เมื่อถึงฤดูกาลท่องเที่ยว และมีรายได้เป็นปกติ สมาชิกจะส่งเงินกู้พร้อมดอกเบี้ยและค่าปรับ คำมั่นสัญญาที่สมาชิกให้ไว้ต่อประชาคมกองทุนเช่นนี้ คือความจาสัจที่เมื่อถึงเวลาสมาชิกก็ปฏิบัติตามคำมั่นสัญญาทันที ทำให้ไม่เกิดความเสียหายกับเงินกองทุน ซึ่งเชื่อว่า ในอนาคตถ้าประชาสังคมในหมู่บ้านท่องเที่ยวพยายามทำให้สมาชิกในหมู่บ้านนี้ได้มีการรวมตัวกันในกลุ่มอาชีพมากขึ้น มีการต่อยอดของทุนทางสังคมที่มีอยู่อย่างดีในหมู่บ้านอยู่แล้ว คือ มีการแบ่งปัน ให้ความช่วยเหลือกัน

กลุ่มอาชีพและต่างกลุ่มอาชีพมากขึ้น จะมีผลต่อการแก้ปัญหาการชำระเงินกู้ ซึ่งจะทำให้กองทุนบรรลุวัตถุประสงค์หลักได้มากยิ่งขึ้น

1.2 สำหรับจุดอ่อนของกองทุน คือระเบียบคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติค่อนข้างตึงตัว เช่น วงเงินกู้ค่อนข้างต่ำ และระยะเวลาการส่งเงินกู้ซึ่งค่อนข้างสั้น ยังไม่ครบวงจรของการผลิตและจำหน่ายผลผลิต มีผลทำให้สมาชิกนำเงินกู้ไปสร้างอาชีพใหม่อย่างครบวงจรได้น้อย และนำเงินมาชำระหนี้เงินกู้ได้ค่อนข้างยาก ดังนั้น จึงควรปรับปรุงเรื่องช่วงเวลาในการชำระหนี้ให้เหมาะสมครอบคลุมช่วงเวลาของการผลิตและจำหน่ายผลผลิตทางการเกษตร ซึ่งต้องขึ้นกับฤดูกาลและเงื่อนไขอื่นที่จำเป็นของเกษตรกร

1.3 ในส่วนเจ้าหน้าที่ภาครัฐ ซึ่งมีการมอบหมายให้พัฒนากรเป็นเจ้าหน้าที่หลักของกองทุนหมู่บ้าน โดยเฉพาะอย่างยิ่งคือ เจ้าหน้าที่ระดับล่าง ซึ่งมีความเคยชินกับกองทุนอื่นๆ มาก่อน จึงมักจะเน้นการดำรงอยู่ของกองทุนมากกว่าการออมและการสร้างงาน และค่อนข้างจะให้เวลากับกองทุนค่อนข้างน้อย ดังนั้น จึงควรมีการพัฒนาบุคลากรทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงานกองทุนให้เกิดความรู้ความเข้าใจ เกิดทักษะ และมีเจตคติที่ดีต่อการดำเนินงานกองทุนอย่างมีประสิทธิภาพสูงขึ้น เช่น

1.3.1 การเสริมความรู้ความเข้าใจในนโยบายและการปฏิบัติ

1.3.2 การนำเจ้าหน้าที่และคณะกรรมการกองทุนไปฝึกอบรม ศึกษาดูงานในหมู่บ้านที่ดำเนินงานได้ดี

1.3.3 การวิจัยและพัฒนากระบวนการดำเนินงานกองทุนหมู่บ้านที่ได้ผลดี

1.4 ควรศึกษาพฤติกรรม และหามาตรการในการจัดการกับปัญหาหญิงบริการที่ยังเป็นเยาวชนที่ค่อนข้างอายุน้อย มาทำมาหากินตามแหล่งท่องเที่ยว เช่น ทำงานอยู่ในบาร์ เบียร์ มีพฤติกรรมทางเพศและพฤติกรรมอื่นๆ ที่ไม่เหมาะสม เช่น แสดงพฤติกรรมทางเพศ โดยเปิดเผยในที่สาธารณะ พุดจาลามก สกปรก ทั้งขยะไม่เป็นที่ ชอบอยู่ตามถนน ฯลฯ

2. ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัย

2.1 ควรมีการวิจัยในแนวลึกเพื่อประเมินความสำเร็จของกองทุนหมู่บ้าน ทั้งนี้เพื่อให้ได้ข้อเสนอแนะแก่ผู้เกี่ยวข้องถึงกระบวนการและเงื่อนไขที่แท้จริง ที่มีผลความสำเร็จที่เกิดขึ้นของกองทุนหมู่บ้านในพื้นที่ต่างๆ

2.2 ควรมีการศึกษาวิจัยระดับลึก เพื่อสร้างองค์ความรู้ใหม่จากปรากฏการณ์จริงในหมู่บ้านต่างๆ ที่มีบริบทหลากหลายในทั่วประเทศ เกี่ยวกับกระบวนการและเงื่อนไขที่มีผลความสำเร็จที่เกิดขึ้นของกองทุนหมู่บ้าน

2.3 ควรขยายผลการวิจัยประเมินกองทุนหมู่บ้านไปยังหมู่บ้านอื่นๆ ทั่วประเทศให้มากขึ้น

2.4 ควรนำผลการวิจัยประเมินกองทุนหมู่บ้าน เผยแพร่เป็นเอกสาร ข้อมูลข่าวสาร ผ่านทางสื่อต่างๆ ไปยังผู้ที่เกี่ยวข้องทั้งประเทศให้มากขึ้น

ผลกระทบของกองทุนหมู่บ้านที่มีต่อชุมชน

ในที่สุด จากการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ พบว่า ผลกระทบของกองทุนหมู่บ้านที่มีต่อชุมชนก็คือ หมู่บ้านท่องเที่ยวไม่เพียงแต่จะเป็นหมู่บ้านที่ได้รับทุนเงินตรา คือ เงินกองทุนหมู่บ้าน 1,000,000 บาท เช่นเดียวกับหมู่บ้านอื่นทั่วประเทศเท่านั้น ในขณะเดียวกัน หมู่บ้านท่องเที่ยวได้มีพัฒนาการของการสะสมทุน ที่สำคัญคือ ทุนชุมชน อย่างต่อเนื่อง จากยุคสังคมประเพณีมาสู่ยุคของการเปลี่ยนผ่านเข้าสู่ความทันสมัย ซึ่งเป็นการเปลี่ยนแปลงที่มีผลต่อการเกิดปัญหาหลายด้านขึ้นในหมู่บ้าน และมีผลกระทบต่อการเปลี่ยนแปลงของทุนชุมชนด้านอาชีพ จากอาชีพทำประมงและเพาะปลูก ไปสู่อาชีพอุตสาหกรรมบริการด้านการโรงแรม และการท่องเที่ยว ซึ่งผลของการเปลี่ยนแปลงจากสังคมเกษตรกรรมไปเป็นสังคมอุตสาหกรรมนี้ ถึงแม้จะมีปัญหานานาประการเกิดขึ้นในชุมชน แต่คนในชุมชนกลับไม่ยอมจำนนต่อปัญหาที่เกิดขึ้น กลับรวมตัวกันคิด แก้ปัญหา และร่วมสร้างทุนชุมชนขึ้นใหม่ คือ ชุมชมรักษ์หมู่บ้านท่องเที่ยว ซึ่งเป็นประชาสังคมที่เป็นทุนชุมชนที่คนในชุมชนสร้างขึ้นเพื่อเป็นแหล่งกลางในการสะสมทุน ทั้งที่เป็นทุนส่งเสริมอาชีพบริการต่างๆ ด้านการท่องเที่ยว และทุนเงินตราที่ชมรมช่วยกันบริจาค ช่วยกันจัดหา ช่วยกันสะสมไว้เป็นกองกลางของชมรม เพื่อแก้ปัญหาด้านอาชีพให้กับคนในชุมชน

จากปรากฏการณ์ที่ศึกษาพบ จึงสรุปได้ว่า กองทุนสองกองทุนในหมู่บ้านท่องเที่ยว คือ กองทุนหมู่บ้าน 1,000,000 บาทของรัฐบาล และกองทุนหมู่บ้านท่องเที่ยว ซึ่งชมรมรักษ์หมู่บ้านท่องเที่ยวช่วยกันก่อรูปขึ้น ต่างก็เป็นกองทุนที่ไม่เพียงแต่จะมีผลต่อการเข้าไปช่วยเหลือและช่วยแก้ปัญหาด้านอาชีพต่างๆ ให้กับคนในหมู่บ้านท่องเที่ยวเท่านั้น ในขณะเดียวกัน กองทุนหมู่บ้านข้างต้น ยังช่วยหนุนเสริมการดำรงอยู่ของทุนชุมชนซึ่งมีการเปลี่ยนแปลงอย่างไม่หยุดนิ่งต่อไป

กล่าวได้ว่า จากข้อมูลการวิจัยประเมินผลโครงการกองทุนหมู่บ้านท่องเที่ยวในเชิงลึก ทำให้ได้ข้อสรุปที่สำคัญคือ โครงการกองทุนหมู่บ้านที่มีการดำเนินการอยู่ในหมู่บ้านท่องเที่ยวแห่งนี้ มิใช่จะมีผลต่อชุมชนในมิติของการต่อยอดของทุนทางเศรษฐกิจ คือ เงินกู้จากเงินกองทุนจำนวนหมู่บ้านละ 1,000,000 บาท เพื่อแก้ปัญหาคะยากจนของประชาชนในชุมชน เท่านั้น ในขณะเดียวกัน กองทุนหมู่บ้าน ยังมีผลต่อการแก้ปัญหา และเสริมสร้างมิติใหม่ในด้าน

ทุนทางเศรษฐกิจ ที่เข้ามาช่วยแก้ปัญหาด้านการประกอบอาชีพ ทุนสังคมวัฒนธรรม คือ วิถี
 ประชา การควบคุมให้คนทำตามบรรทัดฐาน โดยใช้มาตรการอย่างหลากหลายทั้งวิถีประชา
 จารีต และกฎระเบียบต่างๆ รวมทั้งความเชื่ออาทรต่อกัน ในการควบคุมและอบรมกล่อมเกลา
 คนในสังคมให้มีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ รวมทั้งทุนทางปัญญา นั่นก็คือ ภูมิปัญญาในการ
 คิด หาทางเลือกที่เหมาะสมในการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นจากกระบวนการดำเนินงานกองทุนให้
 บรรลุวัตถุประสงค์อย่างละมุนละม่อม และเป็นกัลยาณมิตร ซึ่งมีผลต่อการดำรงอยู่อย่าง
 ยั่งยืนของชุมชนและความสุขของมวลสมาชิกรวมทั้งการดำรงอยู่ของทุนทรัพยากรธรรมชาติ
 และสิ่งแวดล้อม ซึ่งมีผลอย่างมากต่อการต่อยอดของทุนทางเศรษฐกิจให้มีการหมุนเวียนอยู่
 ในชุมชนอย่างยั่งยืนและต่อเนื่องเป็นลูกโซ่

บทที่ 6

สรุป

การวิจัยและประเมินกองทุนหมู่บ้านท่องเที่ยว เป็นส่วนหนึ่งของโครงการวิจัยและประเมินกองทุนหมู่บ้านของรัฐบาล การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ที่จะต้องทราบถึงความเคลื่อนไหวและกระบวนการดำเนินงานเกี่ยวกับกองทุนหมู่บ้านที่เกิดขึ้นในระดับชุมชน ว่าเป็นไปได้อย่างไรหรือมีปัญหาและอุปสรรคอะไรบ้างในอันที่จะทำให้ชุมชนบรรลุเป้าหมายในระยะยาวที่ได้วางไว้ ทั้งนี้ เพื่อให้รัฐบาลได้ปรับเปลี่ยนนโยบาย รวมทั้งกรอบการดำเนินงานให้เหมาะสมกับสถานการณ์ที่เกิดขึ้น ดังนั้น การวิจัยและประเมินกองทุนหมู่บ้านจึงเป็นการสร้างองค์ความรู้จากปรากฏการณ์จริงเกี่ยวกับการดำเนินงานกองทุนหมู่บ้านท่องเที่ยว เพื่อนำองค์ความรู้ที่สร้างขึ้นมาส่งต่อ เพื่อให้ข้อมูลแก่ผู้บริหารภาครัฐตลอดจนผู้ที่เกี่ยวข้อง การศึกษานี้จึงมีเป้าหมายที่สำคัญคือ

ประการแรก เพื่อการสร้างความรู้ (Knowledge Creation)

เป็นการวิจัยเพื่อทำความเข้าใจเกี่ยวกับความรู้ที่ชุมชนได้สร้างขึ้นมา รวมทั้งเป็นการสร้างความรู้เกี่ยวกับชุมชน โดยนักวิจัยเป็นผู้ศึกษาและทำความเข้าใจสิ่งต่างๆ จากมุมมองของชุมชน เพื่อให้ได้ความรู้ที่มีชุมชนเป็นศูนย์กลาง โดยใช้วิธีการของการสร้างทฤษฎีจากฐานราก (grounded theory) ซึ่งเป็นวิธีวิทยาที่จะช่วยให้ได้ความรู้หรือทฤษฎีที่เหมาะสมจะนำมาใช้ทำความเข้าใจกับชุมชนได้อย่างถูกต้องตามความเป็นจริง

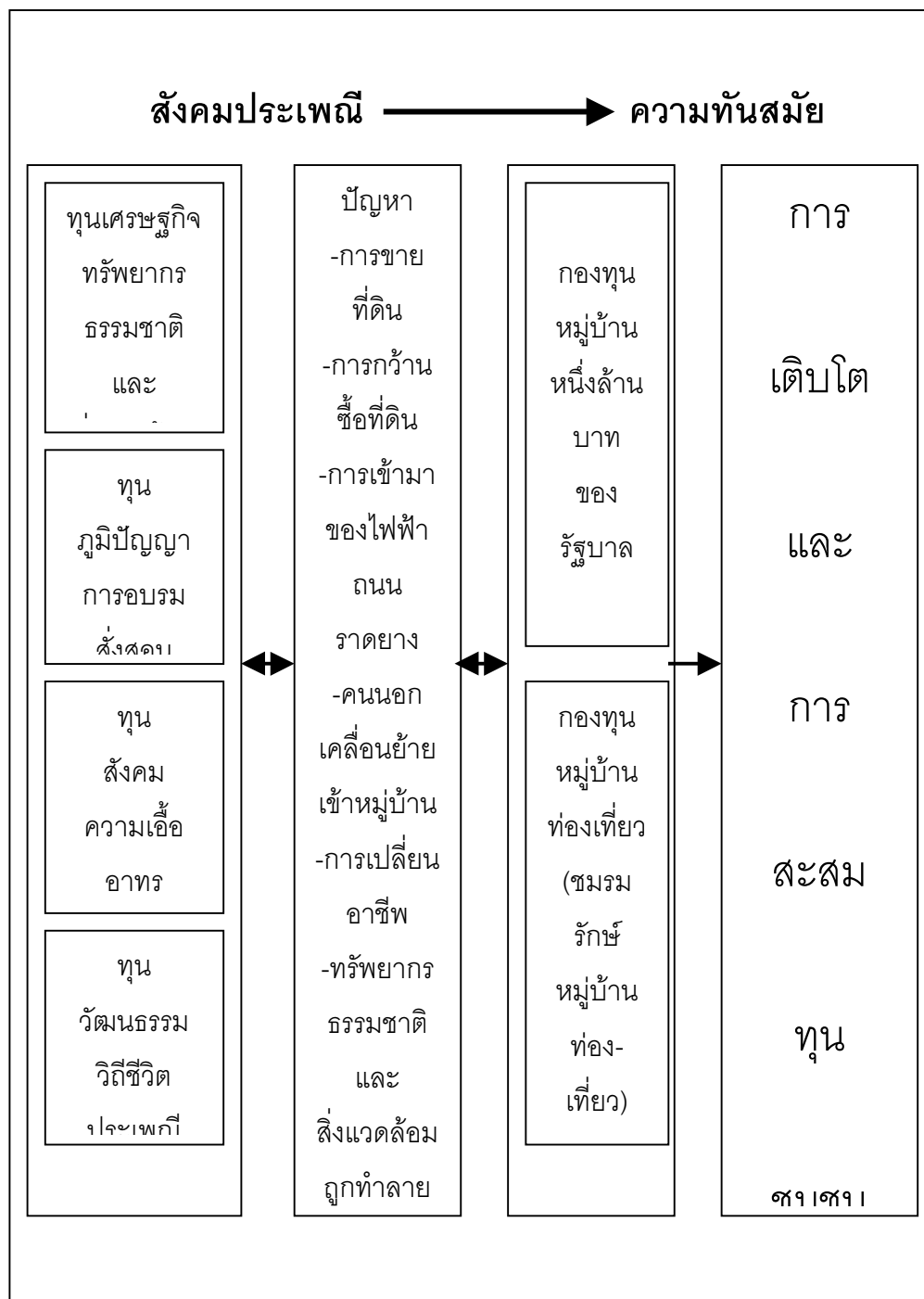
ประการที่สอง เพื่อการวางนโยบาย (Policy Formation)

เป็นการวิจัยเพื่อให้ผู้กำหนดนโยบายคือรัฐบาล ได้รับประโยชน์จากกระบวนการวิจัยและได้องค์ความรู้เพื่อการวางนโยบาย การปรับเปลี่ยนนโยบาย การนำนโยบายไปสู่การปฏิบัติ การดำเนินการให้เป็นไปตามนโยบาย และการประเมินการดำเนินงานให้บรรลุเป้าหมายระยะยาวที่วางไว้ อันเป็นการเชื่อมโยงการวิจัยกับนโยบาย เพื่อนำไปสู่การเปิดพื้นที่ให้กับความรู้ที่ชุมชนได้สร้างและสะสมมา รวมทั้งเพื่อให้ความรู้ที่สร้างขึ้นมีนัยสำคัญในระดับนโยบายและเพื่อให้นโยบายต่างๆ เกี่ยวกับชุมชนสามารถตอบสนองต่อความต้องการของชุมชนได้อย่างแท้จริง

อนึ่ง การวิจัยครั้งนี้ทำการเก็บข้อมูลโดยทำการสัมภาษณ์ระดับลึกกับกลุ่มตัวอย่างซึ่งเป็นผู้ให้ข้อมูลหลักของกองทุนหมู่บ้านท่องเที่ยว การสังเกตโดยไม่มีส่วนร่วม และการศึกษาจากเอกสาร โดยใช้วิธีการวิเคราะห์ข้อมูลในเชิงคุณภาพ เริ่มจากการนำแถบบันทึกเสียงที่ได้จากการสัมภาษณ์ระดับลึกเรียบร้อยแล้ว มาถอดความ กำหนดมโนทัศน์ หาความเชื่อมโยง

ของมโนทัศน์ กำหนดข้อสรุป (category) สร้างองค์ความรู้พื้นฐานขึ้นจากปรากฏการณ์จริงตามจิตวิทยาที่ต้องการหาคำตอบ สรุปประเด็นสำคัญที่ทำการศึกษาคือข้อสรุปเชิงทฤษฎี และข้อเสนอแนะในเรื่องต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยและประเมินกองทุนหมู่บ้านท่องเที่ยว นั่นก็คือ ประการแรก ข้อสรุปเชิงทฤษฎีเกี่ยวกับชุมชนที่ศึกษาและวิธีการศึกษา ชุมชนในช่วงก่อนการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัย การเปลี่ยนแปลงของชุมชนภายใต้กระบวนการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัย การปรับตัวของชุมชน กองทุนหมู่บ้านในกระแสการพัฒนา และผลที่มีต่อชุมชน และสรุป อภิปรายผลการวิจัย และข้อเสนอแนะ ซึ่งสรุปได้ดังนี้

ข้อสรุปเชิงทฤษฎี

แผนภาพ 1 กองทุนหมู่บ้านของรัฐบาล และกองทุนหมู่บ้านท่องเที่ยว
(ชมรมรักษ์หมู่บ้านท่องเที่ยว) กับการเติบโตและการสะสมทุนชุมชน

1. ชุมชนที่ศึกษาและวิธีการศึกษา

ชุมชนที่ศึกษา คือ ชุมชนหมู่บ้านทองเที้ยว ตั้งอยู่ในจังหวัดทองเที้ยวทางภาคใต้ของประเทศไทย เป็นชุมชนที่มีชื่อเสียงระดับโลกในด้านความสวยงามของแหล่งท่องเที่ยวทางทะเล หาดทราย หุ่นา ป่า ภูเขา และวิถีชีวิตของคนในท้องถิ่น เป็นชุมชนที่มีทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเป็นทุนที่มีผลทางเศรษฐกิจและเป็นทุนที่มีผลต่อการมีรายได้ของคนในชุมชนมาช้านาน มีทุนทางปัญญา มีทุนสังคม วัฒนธรรมที่ดำรงอยู่อย่างยั่งยืน มีผลต่อรายได้ และความร่มเย็นเป็นสุขของคนในชุมชนโดยไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม

2. ชุมชนในช่วงก่อนการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัย

ปรากฏการณ์ของชุมชนหมู่บ้านทองเที้ยวในยุคสังคมประเพณี ชุมชนและหมู่บ้านทองเที้ยวในเขตชนบท ต่างได้รับผลกระทบโดยตรงจากนโยบายการเปลี่ยนแปลงไปสู่ความทันสมัยของภาครัฐ ในช่วงปี 2505-2515 ชีวิตความเป็นอยู่ของคนในหมู่บ้านยังเป็นแบบหาอยู่หากิน มีการนำผลผลิตจากป่าออกไปจำหน่ายนอกหมู่บ้านบ้าง มีการอบรมสั่งสอนบุตรหลานของผู้ใหญ่ในครอบครัวที่ทำหน้าที่ในชีวิตประจำวันไปด้วย และทำหน้าที่ครูในบ้านไปด้วย โดยสอนให้บุตรหลานได้เรียนรู้จากประสบการณ์จริง ในสถานการณ์จริง ส่วนการเปลี่ยนแปลงไปสู่ความทันสมัยของหมู่บ้านทองเที้ยวในยุคแรกๆ ก็คือ ในช่วงปี 2516-2533 ซึ่งเริ่มมีการผลิตพืชผลทางการเกษตรโดยมีวัตถุประสงค์โดยตรงเพื่อส่งออกจำหน่ายยังท้องตลาดกระนั้น กระบวนการเข้ามาของวิธีการผลิตที่ใช้เทคโนโลยีจากภายนอกชุมชน มีมากขึ้นอย่างรวดเร็วในปี 2524-2525 ซึ่งเป็นช่วงที่มีการนำกระแสไฟฟ้าเข้าสู่หมู่บ้าน รวมทั้งเริ่มมีการซื้อขายที่ดินจากคนนอกหมู่บ้าน ซึ่งถือว่าเป็น **จุดเปลี่ยน (turning point)** ที่สำคัญของหมู่บ้าน เป็นการเปลี่ยนแปลงอย่างยิ่งใหญ่ทั้งในด้านของเวลา สถานที่ และคน สำหรับพลังผลักดันที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างสำคัญของหมู่บ้าน ซึ่งได้แก่ **พลังจากภายนอก** อันได้แก่ การนำพาไฟฟ้า ถนน สิ่งอำนวยความสะดวกพื้นฐาน และคนจากถิ่นอื่นเข้าสู่หมู่บ้านและ **พลังจากภายใน**หมู่บ้านเอง นั่นคือ ความต้องการของคนในหมู่บ้านที่ต้องการการสนองตอบด้านวัตถุเพิ่มขึ้น อย่างไรก็ตาม ชุมชนได้มีการตอบรับพลังผลักดันเพื่อดำเนินการเปลี่ยนแปลงจากภายนอกอย่างค่อนข้างรวดเร็วในทุกมิติ ทั้งด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคม วัฒนธรรม วิถีชีวิตของคนในชุมชน ด้านสิ่งแวดล้อม ด้านการศึกษา ด้านการเมืองการปกครอง และด้านอื่นๆ

3. การเปลี่ยนแปลงของชุมชนภายใต้กระบวนการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัย

ยุคของการพัฒนาไปสู่ความทันสมัยตามนโยบายของรัฐมีผลต่อการปรับเปลี่ยนของชุมชนหมู่บ้านท่องเที่ยวอย่างสำคัญ วิถีชีวิตแบบสังคมเมือง และระบบคุณค่าแบบบริโภคนิยมที่เข้าสู่หมู่บ้าน มีผลต่อความเสื่อมถอยของค่านิยมดั้งเดิมที่ดั้งงามและวิถีชีวิตแบบสังคมประเพณีของคนในชุมชน จากสังคมแห่งความเอื้ออาทรที่ทุกคนในชุมชนมีความเดือดร้อนเป็นเครือญาติ หรือเป็นผู้ร่วมทุกข์ร่วมสุขร่วมชะตากรรมเดียวกัน จากชุมชนเรียบง่ายงดงาม เริ่มมีถนนหนทางที่ได้รับการพัฒนาเป็นถนนมาตรฐานสายหลักเข้าสู่หมู่บ้าน มีสิ่งอำนวยความสะดวกพื้นฐาน ได้แก่ ระบบไฟฟ้า โทรศัพท์ น้ำประปา เข้ามาในหมู่บ้านซึ่งได้รับการพัฒนาด้านวัตถุอย่างต่อเนื่องมีผลให้ผู้คนได้รับความสะดวกสบายทางกายสูงขึ้นเป็นลำดับ

กระนั้น การเปลี่ยนแปลงด้านการคมนาคมขนส่ง มีผลต่อการนำ "คน" คือกลุ่มนักท่องเที่ยวจากในจังหวัด จากต่างถิ่น และจากต่างชาติเข้าสู่พื้นที่ จากชุมชนเดิมที่ผู้คนมุ่งรักษาผืนดินในหมู่บ้าน ละเลยที่ดินริมหาด พลิกผันมาเป็นการเพิ่มขึ้นของราคาที่ดินติดชายทะเลที่มีราคาสูงขึ้นอย่างงดงาม ในเวลาช่วง ปี พ.ศ. 2525 เป็นต้นมาจนถึงปัจจุบัน มีผลต่อการปรับเปลี่ยนอาชีพของเกษตรกร มาเป็นเศรษฐีผู้ขายที่ดิน และกลับกลายเป็นลูกจ้างของภาคอุตสาหกรรมในปัจจุบัน อันมีผลมาจากการนำเงินที่ได้มาจากการขายที่ดินไปใช้จ่ายเพื่อซื้อสิ่งอำนวยความสะดวกพื้นฐาน อาทิ รถจักรยานยนต์ รถกระบะ โทรศัพท์ ตู้เย็น วิทยุ เครื่องเสียง ฯลฯ ที่มีใช้การลงทุนเพื่อต่อยอดการผลิตให้ดำรงอยู่อย่างยั่งยืน

ในขณะเดียวกันก็มีคนนอกหลั่งไหลเข้ามาในหมู่บ้านอย่างต่อเนื่อง มีนักลงทุน รวมทั้งนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติ คนยากจนจากจังหวัดต่างๆ ทั่วประเทศที่เข้ามาประกอบอาชีพเป็นแรงงานรับจ้างในพื้นที่ ชาวประมงและเกษตรกรหลายคนปรับเปลี่ยนอาชีพมาเป็นเจ้าของกิจการ/ลูกจ้างในกิจการที่เกี่ยวข้องกับธุรกิจอุตสาหกรรมการโรงแรมและการท่องเที่ยว อาทิ เป็นเจ้าของบ้านเช่า รถเช่า เรือเช่า เจตสิก ให้เช่าร่มชายหาด เป็นหมอนวดตามชายหาด เป็นช่างเสริมสวย เป็นเจ้าของร้านอาหารและเครื่องดื่ม เจ้าของร้านจำหน่ายสินค้าที่ระลึก ให้บริการร้านซักรีด ร้านจำหน่ายสิ่งของเครื่องใช้ขนาดเล็ก ร้านจำหน่ายของชำ รับซ่อมรถจักรยานยนต์ ซ่อมมอเตอร์ไซด์รับจ้าง และอาชีพอื่นๆ

ที่สำคัญก็คือ จำนวนประชากรที่เพิ่มสูงขึ้นเป็นพันเป็นหมื่นคน (ไม่นับรวมนักท่องเที่ยวและแรงงานแฝง และไม่รวมแรงงานข้ามชาติที่เข้ามาอยู่อาศัยในพื้นที่เป็นจำนวนมาก) มีการเปิดสถานบริการประเภทบาร์เบียร์ ผับ ศูนย์การค้าขนาดเล็ก โรงนวด ศูนย์อาหาร และสถานบันเทิงมากมายทั้งที่ถูกต้องและไม่ถูกต้องตามกฎหมาย มีการซื้อขายสินค้าและบริการ

มีการแลกเปลี่ยนกันตลอดเวลา มีผลต่อการจับจ่ายใช้สอยเงินที่ได้มาใช้อย่างรวดเร็ว มีผลต่อปัญหาต่างๆ คือ การพนัน หว่ยหุ้น อบายมุข ยาเสพติด ลักขโมย โจรผู้ร้าย มีอาคารสิ่งก่อสร้างมากมายที่เกิดขึ้นอย่างไร้ระเบียบ ขาดการวางผังเมืองและการวางแผนที่ดี มีอุบัติเหตุจราจร ควันพิษ เสียบบกวน ขยะ น้ำเสีย คนแก่และเด็กถูกทอดทิ้ง คนหนุ่มสาวออกจากบ้านไปทำมาหากิน เด็กๆ ขาดผู้ดูแลเอาใจใส่และอบรมสั่งสอนอย่างใกล้ชิด ความรัก ความผูกพันในครอบครัวและในหมู่บ้านน้อยลง หลายคนมุ่งแสวงหาความมั่งคั่งร่ำรวยทางวัตถุและเงิน ความสงบทางใจและความมีสัจจวาจาต้งเช่นบรรพบุรุษลดน้อยลง

4. การปรับตัวของชุมชน

การพัฒนาไปสู่ความทันสมัยและการพัฒนาในทุกมิติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งคือมิติด้านการท่องเที่ยวของหมู่บ้าน มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของคนในชุมชน แต่ชุมชนมีผู้นำและสมาชิกชุมชนที่ดี มิได้ย่อท้อต่อปัญหาที่เกิดขึ้น มีการรวมตัวตั้ง **“กลุ่มรักษามูลบ้านท่องเที่ยว”** ซึ่งมีเป้าหมายเพื่อแก้ปัญหาและวางแผนอนาคต โดยกลุ่มดังกล่าวมีบุคลากรจากหน่วยงานเทศบาล อบต. นักวิชาการ และประชาชน รวมตัวกันเป็นไตรภาคี วางแผนแก้ปัญหาเพื่อการพัฒนาชุมชนในสามมิติ คือ การป้องกันและแก้ไขปัญหา การรักษาสิ่งดีงาม และการสร้างสรรค์สิ่งใหม่ให้กับหมู่บ้าน มีการระดม **ทุนทางเศรษฐกิจ** คือ เงินตรา และทรัพยากรต่างๆ เพื่อใช้เป็นกองกลางในการดำเนินงานของกลุ่ม มี**ทุนสังคม วัฒนธรรม** คือวิถีชีวิต ขนบธรรมเนียมประเพณีต่างๆ ซึ่งล้วนเป็น **ทุนชุมชน** ที่มีผลต่อการขัดเกลาคนในชุมชนให้เกิดความรักใคร่ปรองดองกัน รวมทั้งมี **ทุนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม** เป็นทุนที่มีคุณค่ามหาศาลของชุมชน

เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตเป็นธุรกิจการโรงแรมท่องเที่ยว กลุ่มรักษามูลบ้านท่องเที่ยวมีการช่วยเหลือให้คนในชุมชนประกอบอาชีพทางการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน เช่น บริการร่วมขายหาด บ้านเช่า ร้านอาหาร เครื่องดื่ม อาหารว่าง ร้านอาหารภัตตาคารขนาดใหญ่ หมอนวดชายหาด รถตุ๊กตุ๊ก เรือเจตสกี เรือแคนู เสริมสวริมหาด และอาชีพเสริมต่าง ๆ ซึ่งเป็นการปรับตัวให้เข้ากับบริบทของชุมชนที่เปลี่ยนแปลงที่สำคัญก็คือ คนในหมู่บ้านท่องเที่ยว หลายฝ่ายต่างมีจิตสำนึกที่ดีต่อชุมชนของตนเอง มีความพยายามร่วมกันวางแผนและพัฒนาอย่างต่อเนื่องเพื่อสร้างอนาคตของลูกหลานรุ่นต่อไป ในขณะเดียวกัน การเพิ่มขึ้นของถนน ไฟฟ้า สิ่งปลูกสร้าง โรงแรม อาคาร ร้านค้า บ้านพัก ห้องแถวให้เช่า มีผลต่อชุมชนแออัด ขยะ สิ่งแวดล้อมถูกทำลายและวิถีชีวิตของคนในชุมชนที่ปรับเปลี่ยนไปจากเดิมเช่นนี้ มีผลให้เกิดการรวมตัวกันของคนในชุมชนเพื่อแก้ปัญหาของคนในหมู่บ้าน เกิด **“ชมรมรักษามูลบ้านท่องเที่ยว”** ซึ่งมีการตั้งกองทุนรักษามูลบ้านท่องเที่ยวขึ้นก่อน ทั้งนี้ โดยมีวัตถุประสงค์

ประสงค์เพื่อระดมทรัพยากรมาใช้เป็นทุนในการร่วมกันป้องกันและแก้ไขปัญหาใน
ทุกมิติที่เกิดขึ้นในท้องถิ่น” ให้เกิดความเหนียวแน่นและต่อเนื่อง มีใช้การรวมตัวกันชั่วคราว
เพื่อตัวเอง หากแต่เป็นการรวมตัวเพื่อพึ่งพากัน และเพื่ออนาคตอันยาวไกลของลูกหลาน

5. กองทุนหมู่บ้านในกระแสการพัฒนาและผลที่มีต่อชุมชน

กองทุนหมู่บ้านท่องเที่ยวเกิดขึ้นตามนโยบายของรัฐบาล ในระยะแรกของการดำเนินการ
การผู้ใหญ่บ้านให้ความสนใจที่จะจัดตั้งกองทุนหมู่บ้านไม่มากนัก เพราะหมู่บ้านท่องเที่ยวมี
กองทุนหมู่บ้านอยู่แล้วคือ “กองทุนรักษามูลค่าหมู่บ้านท่องเที่ยว” คนส่วนใหญ่ในหมู่บ้านจึงคิดว่า
ผู้จัดตั้งและรับผิดชอบกองทุนหมู่บ้านต้องเป็นเทศบาลตำบลท่องเที่ยว แต่ด้วยเงื่อนไขของ
คณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติ เทศบาลตำบลท่องเที่ยวยังไม่มี การจัด
ตั้งชุมชน เทศบาล จึงไม่สามารถจัดตั้งกองทุนได้ ผู้ใหญ่บ้านจึงเป็นผู้จัดตั้งกองทุนหมู่บ้านขึ้น

ระเบียบกองทุนหมู่บ้าน ณ ตำบลท่องเที่ยว จะเป็นไปตามคำแนะนำของเจ้าหน้าที่
ภาครัฐซึ่งนำระเบียบเกี่ยวกับกองทุนไปแจ้งให้คนในหมู่บ้านได้ทราบ มีผลต่อการปฏิบัติตาม
ระเบียบของกองทุนที่ค่อนข้างจะเป็นไปตามคำแนะนำของเจ้าหน้าที่รัฐ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง
ระเบียบเกี่ยวกับการกู้และการผ่อนชำระเงินกู้ ซึ่งต่อมาคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านท่องเที่ยว
จึงได้จัดเสวนากลุ่มประชาคมกองทุนขึ้น โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อทำความเข้าใจแนว
ทางดำเนินงานและหาแนวทางในการแก้ไขปัญหาาร่วมกัน มีผลให้ทุกฝ่ายทั้งผู้กู้ สมาชิกกอง
ทุนและผู้ที่เกี่ยวข้อง เกิดความเข้าใจการดำเนินงานตามปรัชญาของกองทุนมากขึ้น

ข้อดี ของกองทุนหมู่บ้านท่องเที่ยวคือ ชาวบ้านก็มีความพึงพอใจที่มีกองทุน เงื่อนไข
และวิธีการกู้ยืมค่อนข้างทำได้ง่าย ไม่ยุ่งยาก การกู้และการนำเงินกองทุนไปใช้ประโยชน์ใน
การบรรเทาความขัดข้องเดือดร้อนของชาวบ้านทำได้รวดเร็ว เป็นที่พึงพอใจของผู้กู้และผู้ที่เกี่ยวข้อง
ทั้งในด้านความเสียสละของผู้นำชุมชนที่เป็นกรรมการบริหารกองทุนคือผู้ใหญ่บ้าน
และเลขานุการกองทุน ซึ่งมีความพยายามบริหารจัดการกองทุนอย่างเต็มศักยภาพ

ปัญหา บางประการเกี่ยวกับการดำเนินงานกองทุนหมู่บ้านท่องเที่ยวคือ การกู้ยืมเงิน
ของสมาชิกส่วนใหญ่เป็นการเสริมอาชีพเดิมเพราะวงเงินที่ให้กู้ค่อนข้างน้อย ประกอบกับ
สมาชิกส่วนใหญ่ได้รับการสนับสนุนจากกองทุนรักษามูลค่าหมู่บ้านท่องเที่ยวอยู่ก่อนหน้านี้แล้ว ดัง
นั้น กองทุนหมู่บ้านจึงเป็นกองทุนเสริม การสรรหากรรมการกองทุนจะค่อนข้างยาก เพราะ
เกรงว่าต้องรับผิดชอบเงินกู้ถ้าสมาชิกไม่ส่งใช้เงินกู้ ผู้กู้สองคนไม่คืนเงินกู้ตามเวลาที่กำหนด
มีผลต่อสภาพปัญหาขาดเงินให้กู้ ผู้กู้ไม่ได้รับใบเสร็จรับเงินทันทีที่ชำระเงินกู้ สมาชิกเกิด
ความไม่มั่นใจในข้อยุติที่เกี่ยวกับการกำหนดระยะเวลาในการส่งใช้เงินกู้ว่าจะได้รับการดำเนินการ
การอย่างต่อเนื่องตามความต้องการให้มีการเปลี่ยนแปลง เป็นต้น

วิธีการแก้ไขปัญหาของกองทุนหมู่บ้านท่องเที่ยวคือ การจัดระบบการคืนเงินกู้โดยใช้มาตรการทางสังคมวัฒนธรรม คือ กำหนดบรรทัดฐานในการควบคุมให้คนชำระเงินกู้ตามเวลาที่กำหนด โดยมีมาตรการทั้งทางด้านวิถีประเพณี จารีต และกฎระเบียบต่างๆ มาใช้ในการควบคุมทางสังคม นั่นก็คือ กรรมการกองทุนเป็นผู้ติดตามทวงเงินกู้จากผู้กู้โดยตรง โดยใช้ความเป็นมิตรและใช้ปรีชาญาณ ทวงโดยผ่านญาติผู้ใหญ่ที่ผู้กู้เคารพนับถือ/เกรงใจ ทวงจากสมาชิกในครอบครัวของผู้กู้ โดยให้คำแนะนำ/ยื่นเงื่อนไขกับผู้กู้และญาติว่า ถ้าผู้กู้ยังไม่ชำระหนี้ตามข้อตกลง ต่อไป ผู้กู้เองและญาติจะกู้เงินไม่ได้อีก สร้างแรงจูงใจให้ผู้กู้โดยให้คำแนะนำว่ากองทุนหมู่บ้านอาจมีแนวโน้มที่จะเพิ่มยอดเงินกู้ให้สูงกว่าเดิมเป็น 20,000-40,000 บาท นิมนต์พระสงฆ์ที่ชาวบ้านเคารพนับถือมาเยี่ยมสำนักงานกองทุนและอบรมสั่งสอนสมาชิก จัดบอร์ดข้อมูลเพื่อสื่อสารให้สมาชิกได้ทราบข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับกองทุนอย่างต่อเนื่อง รวมทั้งประกาศรายชื่อสมาชิกที่ไม่เคารพบรรทัดฐานของกองทุนไว้บนบอร์ด เป็นต้น

ข้อเสนอแนะในเชิงนโยบาย ข้อเสนอแนะสำหรับการปฏิบัติ และ ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัย

จากการศึกษากระบวนการดำเนินงานกองทุนหมู่บ้านท่องเที่ยวในแนวลึก และจากการสังเกตการดำเนินงานกองทุนของหมู่บ้านแห่งนี้ติดต่อกันอย่างต่อเนื่องมาเป็นเวลาร่วม 8 เดือน ได้พบข้อมูลสำคัญที่มีผลต่อการให้ข้อเสนอแนะในเชิงนโยบาย และข้อเสนอแนะในเชิงปฏิบัติ ดังต่อไปนี้

1. ข้อเสนอแนะในเชิงนโยบาย

1.1 รัฐบาลควรปรับเปลี่ยนวงเงินกู้สำหรับผู้กู้หมู่บ้านบางแห่งให้สูงขึ้นตามบริบทที่แท้จริงของหมู่บ้านนั้นๆ เพราะกองทุนหมู่บ้านท่องเที่ยว มีจุดแข็งที่ความรับผิดชอบของกรรมการและสมาชิกซึ่งมีความเข้าใจและยอมรับข้อเท็จจริงของปัญหา กรณีที่มีสมาชิกบางคนไม่สามารถส่งใช้เงินกู้ตามกำหนดเพราะไม่ใช่ฤดูกาลท่องเที่ยว ทำให้สมาชิกไม่มีรายได้มาชำระหนี้ แต่ขอให้สมาชิกให้คำมั่นสัญญากับกรรมการและประชาคมกองทุนว่า เมื่อถึงฤดูกาลท่องเที่ยว และมีรายได้เป็นปกติ สมาชิกจะส่งใช้เงินกู้พร้อมดอกเบี้ยและค่าปรับ คำมั่นสัญญาที่สมาชิกให้ไว้ต่อประชาคมกองทุนเช่นนี้ คือความจาสัจที่เมื่อถึงเวลาสมาชิกก็ปฏิบัติตามคำมั่นสัญญาทันที ทำให้ไม่เกิดความเสียหายกับเงินกองทุน

1.2 ภาครัฐควรกำหนดนโยบายเชิงรุกที่มุ่งเน้นการวิจัยและพัฒนาองค์ความรู้ใหม่จากปรากฏการณ์จริง เพื่อสนับสนุนและส่งเสริมให้เกิดประชาสังคมและให้เกิดการบริหารจัดการที่

ดีของกองทุนหมู่บ้านในหมู่บ้านทั่วประเทศมากขึ้น ควรให้ความพยายามในการทำให้สมาชิกในหมู่บ้านได้มีการรวมตัวกันในกลุ่มอาชีพมากขึ้น ให้มีการสนับสนุนทรัพยากรทั้งที่เป็นทุนทางเศรษฐกิจ ทุนทางสังคม ทุนทรัพยากรมนุษย์ เพื่อต่อยอดให้เกิดการบริหารจัดการเพื่อเพิ่มทุนทางสังคมที่มีอยู่อย่างดีในหมู่บ้านอยู่แล้ว คือ มีประชาสังคม มีการแบ่งปัน ให้ความช่วยเหลือกันในกลุ่มอาชีพและต่างกลุ่มอาชีพมากขึ้น ซึ่งเชื่อว่าจะมีผลต่อการแก้ปัญหาระชาชนเงินกู้ ซึ่งจะทำการกองทุนบรรลุวัตถุประสงค์หลักได้มากยิ่งขึ้น

1.3 รัฐบาลควรปรับปรุงโครงสร้างทางสังคมที่เกี่ยวกับบรรทัดฐานของโครงการกองทุนหมู่บ้าน ซึ่งเป็นบรรทัดฐานที่มีผลต่อการกำหนดนโยบายและพัฒนาระบบการดำเนินงานกองทุนหมู่บ้านให้เป็นที่พึงพอใจมากยิ่งขึ้น นั่นก็คือ ภาครัฐควรเร่งให้มีการดำเนินงานด้านการปรับปรุงกฎหมาย ระเบียบ แนวปฏิบัติ ตลอดจนเร่งพัฒนาเครื่องมือที่จะใช้ในการดำเนินงานกองทุนหมู่บ้านให้มีประสิทธิภาพสูงขึ้น

2. ข้อเสนอแนะสำหรับการปฏิบัติ

2.1 จุดอ่อนของกองทุนคือ ระเบียบคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติค่อนข้างตึงตัว วงเงินกู้ค่อนข้างต่ำ ระยะเวลาการส่งเงินกู้ซึ่งค่อนข้างสั้น ยังไม่ครบวงจรของการผลิตและจำหน่ายผลผลิต มีผลให้สมาชิกนำเงินกู้ไปสร้างอาชีพใหม่ครบวงจรได้น้อย และนำเงินมาชำระหนี้เงินกู้ได้ค่อนข้างยาก ดังนั้น จึงควรปรับปรุงระบบประมาณโครงการกองทุนหมู่บ้าน โดยเพิ่มเม็ดเงินให้กู้ให้มีวงเงินสูงขึ้น และกำหนดให้มีการปรับเปลี่ยนช่วงเวลาในการชำระหนี้ให้เหมาะสมกับฤดูกาลในการผลิต/บริบทของแต่ละหมู่บ้าน

2.2 ในส่วนเจ้าหน้าที่ภาครัฐในระดับปฏิบัติ ซึ่งมีการมอบหมายให้พัฒนากรเป็นเจ้าหน้าที่หลักของกองทุนหมู่บ้าน โดยเฉพาะอย่างยิ่งคือ เจ้าหน้าที่ระดับล่าง ซึ่งมีความเคยชินกับกองทุนอื่นๆ มาก่อน จึงมักจะเน้นการดำรงอยู่ของทุนเงินตรามากกว่าการออม ไม่เน้นการสร้างงานและการสะสมทุน ทั้งที่เป็นทุนทางเศรษฐกิจ ทุนชุมชน ทุนสังคม วัฒนธรรม และทุนมนุษย์ และค่อนข้างจะใช้เวลาไปกับกองทุนค่อนข้างน้อย ดังนั้น การปฏิบัติการในเชิงรุกจึงควรพัฒนาบุคลากรทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงานกองทุนให้เกิดความรู้ความเข้าใจ เกิดทักษะ และมีเจตคติที่ดีต่อการดำเนินงานกองทุนอย่างมีประสิทธิภาพสูงขึ้น เช่น

2.2.1 การเสริมความรู้ความเข้าใจในนโยบาย และการปฏิบัติการกองทุนหมู่บ้าน

2.2.2 การนำเจ้าหน้าที่และคณะกรรมการกองทุนไปฝึกอบรม และศึกษาดูงานในหมู่บ้านที่ดำเนินงานได้ดี

2.2.3 การจัดเวทีเสวนาแลกเปลี่ยนเรียนรู้กระบวนการพัฒนากองทุนหมู่บ้าน
อย่างเป็นระบบ ทั้งในระดับหมู่บ้าน ระหว่างหมู่บ้าน ระหว่างอำเภอ ระหว่างจังหวัด และ
เวทีเสวนาระดับชาติ

2.3 ควรเผยแพร่ยุทธศาสตร์การดำเนินงานกองทุนหมู่บ้านที่ได้ผลดี และขยายผล
การวิจัยประเมินกองทุนหมู่บ้านไปยังหมู่บ้านอื่นๆ และผู้ที่เกี่ยวข้องทั่วประเทศให้มากขึ้น

2.4 ควรนำผลการวิจัยประเมินกองทุนหมู่บ้าน เผยแพร่เป็นเอกสารวิชาการและจัด
ระบบข้อมูลข่าวสารเพื่อสื่อความผ่านทางสื่อต่างๆ เช่น ทางอินเทอร์เน็ต วิทยุ โทรทัศน์ ไปยัง
ผู้ที่เกี่ยวข้องทั่วประเทศให้มากขึ้น

2.5 ควรหามาตรการในการจัดการกับปัญหาหนี้บริการที่ยังเป็นเยาวชนที่ค่อนข้าง
อายุน้อย และมาทำมาหากินตามแหล่งท่องเที่ยว เช่น ทำงานอยู่ในบาร์เบียร์ มีการกระทำ
ทางเพศและพฤติกรรมอื่นๆ ที่ไม่เหมาะสม เช่น มีพฤติกรรมที่นำละอาย สกปรก ทั้งขยะไม่
เป็นที่ พุดจาลามก ชอบอยู่ตามถนน ฯลฯ ซึ่งบุคคลเหล่านี้ ต้องการเข้ามากู้เงินกองทุนหมู่บ้าน
ด้วยเช่นกัน

3. ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัย

3.1 ควรประสานกับสถานศึกษาในท้องถิ่นและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ในการ
ทำการวิจัยและพัฒนาองค์ความรู้ใหม่จากปรากฏการณ์จริง โดยการวิจัยเชิงปฏิบัติการเพื่อ
พัฒนากองทุนหมู่บ้านให้คมชัด ทัวถึง และครอบคลุมพื้นที่หมู่บ้านทั่วประเทศอย่างกว้างขวาง
มากยิ่งขึ้น

3.2 ควรมีการวิจัยในแนวลึกเพื่อประเมินความสำเร็จของกองทุนหมู่บ้าน ทั้งนี้เพื่อ
ให้ได้ข้อเสนอแนะแก่ผู้เกี่ยวข้องถึงกระบวนการและเงื่อนไขที่แท้จริง ที่มีผลความสำเร็จที่เกิด
ขึ้นของกองทุนหมู่บ้านในพื้นที่ต่างๆ

3.3 ควรมีการศึกษาวิจัยระดับลึก เพื่อสร้างองค์ความรู้ใหม่จากปรากฏการณ์จริง
ในหมู่บ้านต่างๆ ที่มีบริบทหลากหลายในทั่วประเทศ เกี่ยวกับกระบวนการและเงื่อนไขที่มีผล
ความสำเร็จที่เกิดขึ้นของกองทุนหมู่บ้านแต่ละแห่งที่มีบริบทแตกต่างกัน

ทุนชุมชน:รากแก้วของการเติบโตของกองทุนหมู่บ้าน

ชุดที่ 6: บทเรียนจากภาคใต้
กองทุนหมู่บ้านจังหวัดเชียงใหม่
ดร. จิรพันธ์ ไตรทิพจรัส

สรุปสำหรับผู้บริหาร

การวิจัยโครงการวิจัยและการประเมินกองทุนหมู่บ้าน

:ศึกษากรณีหมู่บ้านในจังหวัดเชียงใหม่

การศึกษาค้นคว้าวิจัยในครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์ที่จะต้องการทราบถึงความเคลื่อนไหว และกระบวนการดำเนินงานเกี่ยวกับกองทุนหมู่บ้านที่เกิดขึ้นในระดับชุมชน ว่ามีความเป็นไปได้หรือมีปัญหาและอุปสรรคอะไรบ้างในอันที่จะทำให้ชุมชนบรรลุเป้าหมายในระยะยาวที่ได้วางไว้ ทั้งนี้เพื่อให้รัฐบาลได้ปรับเปลี่ยนนโยบาย รวมทั้งกรอบการดำเนินงานให้เหมาะสมกับสถานการณ์ที่เกิดขึ้น

กลุ่มตัวอย่างในการวิจัย ได้มาจากผู้ให้ข้อมูลหลักในพื้นที่ซึ่งเป็นสนามของการเก็บข้อมูลคืออยู่ในหมู่บ้านแสงเดือนที่ถูกคัดเลือกมาอย่างเฉพาะเจาะจงว่ามีชื่อเสียงด้านแหล่งท่องเที่ยวทางทะเล สำหรับวิธีการสุ่มตัวอย่างในเชิงทฤษฎี(theoretical sampling)และสุ่มโดยวิธีการสโนว์บอล(snow – ball technique) จากผู้ให้ข้อมูลหลักที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับโครงการรวมกลุ่มตัวอย่างทั้งสิ้น 31 คน

ผลการศึกษาค้นคว้าพบว่า

1. ชุมชนในช่วงก่อนการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัย ยุคสังคมประเพณี ช่วงปี 2505 - 2514 ชีวิตความเป็นอยู่ของคนในหมู่บ้านยังเป็นแบบหาอยู่หากิน มีการนำผลผลิตจากป่าไปจำหน่ายนอกหมู่บ้านบ้าง และมีการอบรมสั่งสอนบุตรหลานให้เรียนรู้จากประสบการณ์จริง

2. การเปลี่ยนแปลงไปสู่ความทันสมัยของหมู่บ้านแสงเดือนในยุคแรกคือ ช่วงปี 2515 - 2533 เริ่มมีการผลิตพืชผลทางการเกษตรเพื่อส่งออกจำหน่ายยังท้องตลาด วิธีการผลิตที่ใช้เทคโนโลยีจากภายนอกชุมชน มีมากขึ้นในปี 2525 - 2527 การนำกระแสไฟฟ้าเข้าสู่หมู่บ้านการซื้อขายที่ดินจากคนนอก ซึ่งถือว่าเป็นจุดเปลี่ยน (turning point) ที่สำคัญของหมู่บ้าน ทั้งในด้านของเวลา สถานที่ และคน สำหรับพลังผลักดันที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างสำคัญของหมู่บ้าน ซึ่งได้แก่ พลังจากภายนอก อันได้แก่ ไฟฟ้า ถนน สิ่งอำนวยความสะดวกพื้นฐาน และคนต่างถิ่น และ พลังจากภายในหมู่บ้าน คือความต้องการด้านวัตถุเพิ่มขึ้น

3. การเปลี่ยนแปลงของชุมชนภายใต้กระบวนการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัย วิถีชีวิตแบบสังคมเมืองและระบบคุณค่าแบบบริโภคนิยม มีผลต่อความเสื่อมถอยของค่านิยม

ดั้งเดิมที่ดั่งงามและวิถีชีวิตแบบสังคมประเพณีของคนในชุมชน จากสังคมแห่งความเอื้ออาทร ที่ทุกคนในชุมชนมีความเกี่ยวข้องเป็นเครือญาติ เป็นผู้ร่วมชะตากรรมเดียวกัน จากชุมชน เรียบๆ อ่อนงามเริ่มมีถนนเป็นถนนมาตรฐานสายหลักเข้าหมู่บ้าน ซึ่งได้รับการพัฒนาด้าน วัตถุเพิ่มขึ้นในทุกด้าน มีผลให้ผู้คนได้รับความสะดวกสบายทางกาย มีผลต่อการปรับเปลี่ยน อาชีพของเกษตรกร มาเป็นเศรษฐกิจผู้ขายที่ดิน และกลับกลายมาเป็นเจ้าของในกิจการด้านการ ท่องเที่ยวหรือเป็นลูกจ้างภาคอุตสาหกรรมบริการ

จำนวนประชากรที่เพิ่มสูงขึ้น มีผลต่อปัญหาต่าง ๆ คือ การพนัน หวยหุ้น อบายมุข และยาเสพติด ลักขโมย ใจผู้ร้าย มีอาชญากรรม สิ่งก่อสร้างมากมายเกิดขึ้นอย่างไร้ระเบียบ ขาดการวางแผนเมืองและการวางแผนที่ดี มีอุบัติเหตุจราจร ควันพิช เสียรบกวน ชยะ น้ำ เสีย คนหนุ่มสาวออกจากบ้านไปทำมาหากิน คนแก่และเด็กถูกทอดทิ้ง เด็ก ๆ ขาดผู้ดูแล สักสอนอย่างใกล้ชิดความรัก ความผูกพันในครอบครัว ความสงบและความมีสำนึกของจิตในหมู่บ้านน้อยลง

4. การปรับตัวของชุมชน ชุมชนมีผู้นำและสมาชิกที่ดี มีเป้าหมายเพื่อแก้ปัญหาและ วางแผนอนาคตมีคนจากเทศบาลและองค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) นักวิชาการ และ ประชาชน รวมตัวกันเป็นไตรภาคี วางแผนแก้ปัญหาเพื่อการพัฒนาชุมชน มีการระดมทุน **ทางเศรษฐกิจ** เพื่อใช้เป็นกองกลางดำเนินงานของกลุ่มมี**ทุนทางสังคมวัฒนธรรม**คือวิถี ชีวิตที่มีผลต่อการกลมเกลียวให้เกิดความรักใคร่ปรองดองกัน มี**ทุนทางทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม** เป็นทุนที่มีคุณค่ามหาศาลของชุมชน เกิดอาชีพหลากหลายทางการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน อาทิ ร้านอาหารเครื่องดื่ม อาหารว่าง และอาชีพเสริมเพื่อร่วมกันแก้ไข ปัญหาในทุกมิติ

5. กองทุนหมู่บ้านในกระแสด้านการพัฒนาและผลที่มีต่อชุมชน เกิดขึ้นตามนโยบายของ รัฐบาล ในระยะแรกของการดำเนินการกองทุนจะเป็นไปตามคำแนะนำของเจ้าหน้าที่ภาครัฐ มีผลต่อการปฏิบัติตามระเบียบของกองทุนที่ค่อนข้างจะตึงตัว ต่อมาคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านแสงเดือนจึงได้จัดเสวนากลุ่มประชาคมกองทุน เพื่อทำความเข้าใจและหาแนวทางใน การแก้ไขปัญหา มีผลให้ทุกฝ่ายเกิดความเข้าใจและพัฒนาการดำเนินงานตามปรัชญาของ กองทุนมากขึ้น

6. ข้อดีของกองทุนหมู่บ้านแสงเดือนคือ ชาวบ้านก็มีความพึงพอใจที่มีกองทุน เงื่อนไขและวิธีการกู้ยืมค่อนข้างทำได้ง่าย ไม่ยุ่งยาก การกู้และการนำเงินกองทุนไปใช้ประโยชน์ใน การบรรเทาความขัดข้องเดือดร้อนของชาวบ้านทำได้รวดเร็ว และความเสียสละของผู้นำชุมชน มีผลต่อความพึงพอใจของผู้กู้และผู้ที่เกี่ยวข้อง

7. ปัญหาในการดำเนินงานกองทุนหมู่บ้านแสงเดือน การชำระเงินกู้ไม่ตรงตามเวลาที่กำหนด การกู้ยืมเงินของสมาชิกส่วนใหญ่เป็นการดัดจริตเพื่อเพิ่มเพราะวงเงินที่ให้กู้ค่อนข้างน้อยการสรรหากรรมการกองทุนค่อนข้างยาก ผู้กู้ไม่ได้รับใบเสร็จรับเงินทันทีที่ชำระ (5) สมาชิกและผู้ที่เกี่ยวข้องเกิดความไม่มั่นใจในข้อยุติเกี่ยวกับการกำหนดระยะเวลาในการส่งเงินกู้

8. วิธีการแก้ไขปัญหาของกองทุนคือ จัดระบบการคืนเงินกู้โดยใช้มาตรการทางสังคม วัฒนธรรม ทั้งทางด้านวิถีประเพณี จารีต และกฎระเบียบ มาใช้ในการควบคุมทางสังคมให้คนชำระเงินกู้ตามบรรทัดฐานที่กำหนด คือ กรรมการกองทุนติดตามทวงเงินกู้จากผู้กู้โดยตรง ใช้ความเป็นมิตรและใช้ปณิธาน ทวงเงินกู้โดยผ่านทางญาติผู้ใหญ่ ทวงเงินกู้จากสมาชิกในครอบครัว ให้คำแนะนำ/ยื่นเงื่อนไขกับผู้กู้และญาติว่า ถ้าผู้กู้ยังไม่ชำระหนี้ตามข้อตกลงให้ถูกต้อง ต่อไปผู้กู้เองและญาติจะกู้เงินไม่ได้อีกสร้างแรงจูงใจให้ผู้กู้โดยจะเพิ่มยอดเงินกู้ให้สูงกว่าเดิม นิมนต์พระสงฆ์มาเป็นกรรมการสำนักงานกองทุน จัดบอร์ดข้อมูลเพื่อให้สมาชิกได้ทราบข้อมูลข่าวสารอย่างต่อเนื่อง รวมทั้งประกาศรายชื่อสมาชิกที่ไม่เคารพบรรทัดฐานไว้บนบอร์ด เป็นต้น

9. ข้อเสนอแนะในเชิงนโยบาย

9.1 รัฐบาลควรปรับวงเงินกู้สำหรับหมู่บ้านบางแห่งให้สูงขึ้นตามบริบทที่แท้จริง

9.2 ภาครัฐควรกำหนดนโยบายเชิงรุก ที่มุ่งเน้นการวิจัยและพัฒนาองค์ความรู้ใหม่จากปรากฏการณ์จริง เพื่อสนับสนุนและส่งเสริมให้เกิดประชาสังคมและเกิดการบริหารจัดการที่ดีมีการรวมตัวกันในกลุ่มอาชีพของสมาชิกกองทุนหมู่บ้านทั่วประเทศมากขึ้น สนับสนุนทรัพยากรทั้งทางทุนทางเศรษฐกิจ ทุนทางสังคม ทุนทรัพยากรมนุษย์ เพื่อต่อยอดให้เกิดการบริหารจัดการเพื่อเพิ่มทุนทางสังคมที่มีอยู่ในหมู่บ้านให้มากขึ้น

9.3 รัฐบาลควรปรับปรุงโครงสร้างทางสังคม ที่เกี่ยวกับด้านบรรทัดฐานของโครงการกองทุนหมู่บ้าน ให้เป็นที่พึงพอใจมากยิ่งขึ้น คือ เร่งให้มีการดำเนินงานปรับปรุงกฎหมายระเบียบ แนวปฏิบัติ และเร่งพัฒนาเครื่องมือดำเนินงานกองทุนหมู่บ้านให้มีประสิทธิภาพสูงขึ้น

10. ข้อเสนอแนะสำหรับการปฏิบัติ

10.1 ควรปรับปรุงระบบงบประมาณโครงการกองทุนหมู่บ้าน เพิ่มเงินให้กู้ให้สูงขึ้นปรับเปลี่ยนช่วงเวลาในการชำระหนี้ให้เหมาะสมกับฤดูกาลการผลิต/บริบทของแต่ละหมู่บ้าน

10.2 ควรพัฒนาบุคลากรทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงานกองทุน ให้เกิดความรู้ ความเข้าใจ มีทักษะ และเจตคติที่ดีต่อนโยบายและการปฏิบัติกองทุนอย่างมีประสิทธิภาพ

ภาพสูงขึ้น โดยนำเจ้าหน้าที่และคณะกรรมการกองทุนไปฝึกอบรม ศึกษาดูงานในหมู่บ้านที่ได้ผลดี จัดเวทีเสวนาแลกเปลี่ยนเรียนรู้กระบวนการพัฒนากองทุนหมู่บ้านอย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง

10.3 ควรเผยแพร่ยุทธศาสตร์การดำเนินงานกองทุนหมู่บ้านที่ได้ผลดี ขยายผลการวิจัยประเมินกองทุนหมู่บ้านไปยังหมู่บ้านอื่น ๆ และผู้ที่เกี่ยวข้องทั่วประเทศให้มากขึ้น ทั้งทางเอกสารวิชาการ และจัดระบบข้อมูลข่าวสารสื่อความผ่านทางสื่อ

11. ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัย

ควรประสานกับสถานศึกษาในท้องถิ่นและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ในการทำวิจัยและพัฒนาองค์ความรู้ใหม่จากปรากฏการณ์จริง โดยการวิจัยแนวเล็ก วิจัยเชิงปฏิบัติการ เพื่อพัฒนานโยบายและกระบวนการดำเนินงานกองทุนหมู่บ้าน ให้คมชัดและครอบคลุมพื้นที่หมู่บ้านทั่วประเทศอย่างกว้างขวางมากยิ่งขึ้น

สถาบันราชภัฏภูเก็ต มิถุนายน 2546

ประกาศคุณูปการ

ตลอดระยะเวลาของการศึกษาวิจัยโครงการวิจัยและประเมินกองทุนหมู่บ้าน : ศึกษากรณีจังหวัดท่องเที่ยว ฉบับนี้ ผู้วิจัยรู้สึกซาบซึ้งในความกรุณาที่ได้รับตลอดมา โดยเฉพาะอย่างยิ่ง รศ.ดร. นภาพร หะวานนท์ คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ผู้ให้โอกาส ให้อิสระในความคิด ส่งเสริมให้เกิดการพัฒนาตนเองในทางวิชาการอย่างลึกซึ้ง ให้ความกรุณาดูแลกระบวนการดำเนินงานวิจัยอย่างใกล้ชิดในทุกขั้นตอน รวมทั้งติดตามความก้าวหน้าทางวิชาการของศิษย์มาโดยตลอด ซึ่งผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณอย่างสูงในความกรุณา

ขอขอบพระคุณ ผศ.ดร.เพ็ญสิริ จีระเดชากุล ผศ.ดร.สุรฤทธิ บัดไธสง แห่งบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ที่ได้กรุณาติดตามผลงาน รวมทั้งได้ให้มุมมองในฐานะของนักวิจัยและนักวิชาการ ซึ่งมีส่วนอย่างสำคัญต่อการพัฒนาความคิดในการวิจัย รวมทั้งประเด็นที่เป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อการพัฒนาองค์ความรู้ในการวิจัยครั้งนี้

ขอขอบพระคุณผู้ให้ข้อมูลหลักในชุมชน หัวหน้าส่วนราชการ ข้าราชการ ประชาชน และผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในหมู่บ้าน ที่ได้ให้สัมภาษณ์ระดับลึก และพิจารณาข้อคำถามต่างๆ อย่างละเอียด รวมทั้งได้ให้ทัศนะ ประสพการณ์ และข้อเสนอแนะที่มีคุณค่า ที่มีส่วนอย่างสำคัญต่อการพัฒนารายงานผลการวิจัยฉบับนี้ให้คมชัดยิ่งขึ้น

ขอขอบคุณเป็นพิเศษ คือ ผู้ประสานงานจากบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เลขานุการโครงการกองทุนหมู่บ้าน กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ประธานสุขาภิบาลตำบล และคณะที่ปรึกษาชมรมรักหมู่บ้านท่องเที่ยว ที่ได้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับชมรมและ กองทุน ตลอดจนให้คำแนะนำหลายประการที่ช่วยให้การเก็บข้อมูลและเขียนรายงานเสร็จสมบูรณ์ และครอบคลุมปรากฏการณ์ที่ศึกษา รวมทั้งได้กรุณาให้ความดูแล ประสานงาน และเอื้อเฟื้อด้วยน้ำใจแก่ผู้วิจัยอย่างต่อเนื่องมาตลอดเวลา

ในท้ายที่สุดนี้ ขอขอบพระคุณอธิการบดี รศ. ดร. ชีรวัฒน์ นิเจนตร คณะผู้บริหารและเพื่อนคณาจารย์ในสถาบันราชภัฏภูเก็ต ที่ได้ให้ความปรารถนาดี เป็นกำลังใจ สนับสนุน และเอื้อโอกาสทางวิชาการแก่ผู้วิจัยมาโดยตลอด ขอขอบคุณผู้ช่วยนักวิจัย นักศึกษาปริญญาโท และปริญญาตรี ที่สนับสนุนการเก็บข้อมูล ขอขอบคุณคุณคุณปนัดดา เพ็ชรล่อเหลี่ยน เจ้าหน้าที่บัณฑิตวิทยาลัย ผู้สนับสนุนงานพิมพ์ต้นฉบับ รวมทั้งผู้ที่ให้ความช่วยเหลือและให้ความกรุณาอย่างมากมาย ซึ่งผู้วิจัยขอขอบพระคุณเป็นอย่างสูงไว้ ณ โอกาสนี้

ดร.จิรพันธ์ ไตรทิพจรัส

บัณฑิตวิทยาลัย สถาบันราชภัฏภูเก็ต

มิถุนายน 2546

สารบัญ

บทที่	หน้า
สรุปสำหรับผู้บริหาร	(3)
คำนำ	(6)
ประกาศคุณูปการ	(7)
สารบัญ	(8)
สารบัญตาราง	(12)
สารบัญภาพ	(13)
1 บทนำ	1
ชุมชนที่ศึกษาและวิธีการศึกษา	1
การเลือกชุมชน	1
เงื่อนไขที่มีผลต่อการเลือกชุมชน	2
ลักษณะสำคัญของชุมชน	2
การศึกษาการดำเนินงานของจังหวัดเชียงใหม่	10
วิธีดำเนินการวิจัย	14
สนาม	18
การเข้าสู่สนาม	19
การเลือกบุคคลผู้ให้สัมภาษณ์และการสัมภาษณ์ระดับลึก	21
การสังเกตและการจดบันทึก	23
การประมวลผลและการวิเคราะห์ข้อมูล	25

บทที่	สารบัญ (ต่อ)	หน้า
2	ชุมชนในช่วงก่อนการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัย	26
	บริบทด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม	
	และทุนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม	26
	บริบทด้านสังคม วัฒนธรรม และทุนสังคม วัฒนธรรม	28
	บริบทด้านเศรษฐกิจและทุนทางเศรษฐกิจ	29
	บริบทด้านสิ่งแวดล้อมและทุนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม	31
	สรุปปิดท้าย	32
3	การเปลี่ยนแปลงของชุมชนภายใต้กระบวนการพัฒนาประเทศ	
	ไปสู่ความทันสมัย	34
	กระบวนการเปลี่ยนแปลงของหมู่บ้านทองเที้ยวในยุคสังคมประเพณี	34
	กระบวนการเปลี่ยนแปลงไปสู่ความทันสมัยของหมู่บ้านทองเที้ยวใน	
	ยุคแรกๆ	35
	กระบวนการเข้ามาของวิธีการผลิตที่ใช้เทคโนโลยีที่มาจากภายนอก	
	ชุมชนและระบบการศึกษาในโรงเรียน กระบวนการเรียนรู้ในช่วงปี	
	2530-ปัจจุบัน	35
	จุดเปลี่ยน (turning point) ที่สำคัญของหมู่บ้าน	36
	พลังผลักดันที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง	36
	ชุมชนมีการตอบรับพลังผลักดันจากภายนอก	37
	เงื่อนไขที่ทำให้ชุมชนมีพลังผลักดัน	37
	สรุปท้ายบท	37

บทที่	สารบัญ (ต่อ)	หน้า
4	การปรับตัวของชุมชน	39
	สถานการณ์ในหมู่บ้านท่องเที่ยวในยุคสังคมประเพณี	39
	สถานการณ์ในหมู่บ้านท่องเที่ยวในยุคการพัฒนาไปสู่ความทันสมัย	40
	การวิเคราะห์เงื่อนไข และพลังผลักดันที่ทำให้ชุมชน เริ่มแสวงหาทางออกต่อสถานการณ์ที่เกิดขึ้น	42
	การให้นิยามหรือความหมายต่อสภาพการณ์ที่เกิดขึ้นจากแนวทางและ ยุทธศาสตร์ของการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัยของชุมชน ภาพในอดีตก่อนที่จะมีกระบวนการช่วงชิงวาทกรรม กระบวนการสร้างขึ้นมาซึ่งภาพในอดีต	43
	การแสวงหาทางออกหรือทางเลือกของชุมชน	44
	เงื่อนไขสำคัญและสิ่งที่เป็นข้อจำกัด และมีผลต่ออุดมการณ์ของชุมชน	44
	วิเคราะห์กระบวนการสะสมทุนของชุมชน โดยเฉพาะความหมาย ของคำว่าทุน และการเปลี่ยนแปลงไปของทุนชุมชน	44
	สรุปความท้ายบท	45
5	กองทุนหมู่บ้านในกระแสการพัฒนาและผลที่มีต่อชุมชน	46
	ที่มาและสภาพของกองทุนหมู่บ้านท่องเที่ยว	46
	สภาพของกองทุนหมู่บ้านท่องเที่ยว	49
	ข้อดีและปัญหาของกองทุนหมู่บ้านท่องเที่ยว	50
	วิธีการแก้ไขปัญหาของกองทุนหมู่บ้านท่องเที่ยว	51
	ข้อเสนอแนะทั่วไป และข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัย	52
	ผลกระทบของกองทุนหมู่บ้านที่มีต่อชุมชน	54

บทที่	สารบัญญ (ต่อ)	หน้า
6	สรุป	56
	ข้อสรุปเชิงทฤษฎี	58
	ชุมชนที่ศึกษาและวิธีการศึกษา	59
	ชุมชนในช่วงก่อนการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัย	59
	การเปลี่ยนแปลงของชุมชนภายใต้กระบวนการพัฒนาประเทศ ไปสู่ความทันสมัย	60
	การปรับตัวของชุมชน	65
	ข้อเสนอแนะในเชิงนโยบาย	68
	ข้อเสนอแนะสำหรับการปฏิบัติ	68
	ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัย	69
	บรรณานุกรม	70
	ภาคผนวก	71
	แนวคำถาม (guideline) สำหรับการสัมภาษณ์ระดับลึก	72

ตาราง 1	แสดงพืชพื้นที่ปลูกและผลผลิต รวมทั้งจำนวนครัวเรือนที่ปลูก	4
---------	--	---

แผนภาพ 1 กองทุนหมู่บ้านของรัฐบาล และกองทุน
หมู่บ้านแสงเดือน กับการเติบโตและการสะสม
ทุนชุมชน

บทที่ 1

บทนำ

ชุมชนที่ศึกษาและวิธีการศึกษา

การวิจัยโครงการวิจัยและประเมินกองทุนหมู่บ้าน : ศึกษากรณีจังหวัดเชียงใหม่ในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาเพื่อที่จะนำผลการประเมินมาใช้ประโยชน์ในการแก้ปัญหาสำคัญของบ้านเมือง นั่นก็คือปัญหาเศรษฐกิจ ความยากจน โดยในการรายงานการวิจัยในครั้งนี้ได้ก่อกำเนิดขึ้นภายในบริบทของชุมชนซึ่งเป็นกองทุนหมู่บ้านที่อยู่ภายใต้บริบทเฉพาะของชุมชนและหมู่บ้านนี้เท่านั้น การศึกษาโครงการวิจัยและประเมินผลกองทุนหมู่บ้าน : ศึกษากรณีหมู่บ้านแสงเดือนหมู่ที่ 3 ในครั้งนี้ ผลจากการวิจัยประเมินจะได้นำมาเป็นประโยชน์ในการแก้ไขปัญหาเรื่องความยากจนของชุมชน และหมู่บ้านที่มีบริบทใกล้เคียงกันทั่วประเทศ ในระยะต่อไปโดยประเด็นหรือเนื้อหาที่สำคัญ เกี่ยวกับชุมชนที่ศึกษาและวิธีการศึกษาที่จะประกอบในบทนี้จะประกอบไปด้วย หัวข้อ 4 หัวข้อ คือ ประการแรก การเลือกชุมชน ประการที่สอง ลักษณะที่สำคัญของชุมชน ประการที่สาม การเข้าสู่ชุมชน และประการที่สี่ การศึกษาปรากฏการณ์ทางสังคมในชุมชน ประการที่ห้า การดำเนินงานของจังหวัดที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง ประการที่หก วิธีดำเนินการวิจัย ประการที่เจ็ด การเข้าสู่ชุมชน ประการที่แปด การศึกษาปรากฏการณ์ทางสังคมในชุมชน และประการสุดท้าย คือ สนามและการเข้าสู่สนาม ดังนี้

1. การเลือกชุมชน

การเลือกชุมชนในการวิจัยประเมินในครั้งนี้ เป็นการเลือกศึกษาในพื้นที่อำเภอที่มีการพัฒนาไปสู่ความทันสมัยอย่างค่อยเป็นค่อยไปในจังหวัดที่ไม่ได้เป็นจังหวัดท่องเที่ยวหลัก ชุมชนและจังหวัดที่เลือกนี้เป็นเสมือนพื้นที่ทางผ่านของความทันสมัย จากจังหวัดหนึ่งไปสู่อีกจังหวัดหนึ่ง โดยที่ก่อให้เกิดผลกระทบต่อชุมชนที่ศึกษาไม่มาก หมู่บ้านแสงเดือนที่ผู้วิจัยได้เลือกทำการศึกษา เป็นหมู่บ้านขนาดเล็ก ที่มีทางหลวงแผ่นดิน (ถนนเพชรเกษม) ผ่านเขตชุมชนในพื้นที่ของหมู่บ้าน

การเลือกชุมชนในการวิจัยประเมินในครั้งนี้เป็นการเลือกศึกษาในพื้นที่ซึ่งมีการพัฒนาไปสู่ความทันสมัยอย่างค่อยเป็นค่อยไปแม้ว่าประเทศจะผ่านแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติมาเป็นช่วงระยะเวลามากกว่า 40 ปีแต่หมู่บ้านในเขตอำเภอเวียงวาก็ยังคงสภาพของสังคมเกษตรกรรมเป็นหลัก แม้ว่าจะมีอาชีพประมงอุตสาหกรรมในครัวเรือนเกิดขึ้นบ้างก็ยัง

คงถือเป็นอาชีพรอง ในพื้นที่ของอำเภอแวงวาวนี้เคยเป็นแหล่งในการทำอุตสาหกรรมเหมืองแร่ทางทะเลมาระยะหนึ่งและเปลี่ยนมาทำอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวในระยะเวลา 29 ปีที่ผ่านมาแต่ก็เป็นอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวเฉพาะของคนในหมู่บ้านและชุมชนในเขตอำเภอแวงวาวที่เข้ามามีบทบาทในการประกอบอาชีพแรงงานที่จะอพยพมาจากที่อื่นมีอยู่จำนวนน้อยมาก(แผนพัฒนาเทศบาลตำบล. ชมเล. 2546)

2. เงื่อนไขที่มีผลต่อการเลือกชุมชน

การเลือกหมู่บ้านแสงเดือนเป็นพื้นที่ตัวอย่างในการวิจัยจะดำเนินการภายใต้เงื่อนไขที่กำหนด ซึ่งสามารถที่จะสรุปเงื่อนไขที่มีผลต่อการเลือกชุมชนได้ดังต่อไปนี้

2.1 เลือกพื้นที่โดยพิจารณาถึงชุมชนที่มีสถานที่ที่เป็นแหล่งบริการด้านธุรกิจอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นภายในบริบทของอำเภอคนได้เงื่อนไขของจังหวัดที่มีอาชีพเกษตรกรรมเป็นหลัก

2.2 เลือกชุมชนหรือหมู่บ้านโดยพิจารณาจากผู้อยู่อาศัยเดิมตั้งแต่ครอบครัวสมัยก่อนจากรุ่นเก่าจนถึงรุ่นใหม่ที่เกิดขึ้นในหมู่บ้านหรือชุมชนและยังคงอาศัยอยู่ปัจจุบัน

2.3 เลือกชุมชนหรือหมู่บ้านที่มีการผสมผสานในเรื่องของอาชีพตั้งแต่เกษตรกรรม อุตสาหกรรมการท่องเที่ยว รวมถึงมีการทำอุตสาหกรรมในครัวเรือนหลาย ๆ ครอบครัว

2.4 เลือกชุมชนที่มีการเปลี่ยนแปลงบริบททางสังคมไม่มากนักแม้ว่าจะมีอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวเข้ามาถึงพื้นที่ของชุมชน

ในการเลือกหมู่บ้านที่จะทำการวิจัยโครงการวิจัยและประเมินกองทุนหมู่บ้านในครั้งนี้จึงมีความจำเป็นที่จะต้องศึกษาบริบทของจังหวัด และบริบทพื้นที่หมู่บ้านมีลักษณะสำคัญเป็นเช่นไร ดังที่จะกล่าวถึงต่อไปนี้

3. ลักษณะสำคัญของชุมชน

สภาพทั่วไปของอำเภอแวงวาว ซึ่งมีหมู่บ้านแสงเดือนที่เป็นกลุ่มตัวอย่างในการวิจัยประเมินกองทุนหมู่บ้าน มีสาระสำคัญเกี่ยวกับอำเภอและหมู่บ้านที่เป็นกลุ่มตัวอย่างตั้งอยู่ มีลักษณะข้อมูลที่สำคัญดังนี้ ประการที่หนึ่ง สภาพภูมิศาสตร์ของพื้นที่การปกครอง ประการที่สอง ประชากรและครัวเรือน ประการที่สาม สภาพเศรษฐกิจ ประการที่สี่มีสภาพทางสังคม ประการที่ห้า ศักยภาพของอำเภอและประการสุดท้าย ปัญหาและความต้องการที่สำคัญของอำเภอดังนี้ (แผนพัฒนาอำเภอ 5 ปี. พ.ศ.2545-2549:2549)

3.1 สภาพภูมิศาสตร์

อำเภอแวงวาว ตั้งอยู่ทางทิศใต้ของจังหวัดเขียวขจี อยู่ห่างจากนครหลวง 839 กิโลเมตร และห่างจากจังหวัดเขียวขจี 12 กิโลเมตร ใช้ระยะเวลาในการเดินทางประมาณ 10 นาที จากอำเภอแวงวาวถึงจังหวัดเขียวขจี

อำเภอแวงวาวมีพื้นที่โดยประมาณ 610.779 ตารางกิโลเมตรหรือ 381,736.9 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 14.64 ของขนาดพื้นที่จังหวัดเขียวขจี

อำเภอแวงวาว มีอาณาเขตติดต่อดังนี้คือ ทิศเหนือ ติดต่อกับอำเภอเมืองเขียวขจี ทิศใต้ ติดต่อกับทะเลอันดามันและอำเภอเก่า จังหวัดท่องเที่ยว ทิศตะวันออก ติดต่อกับทะเลอันดามัน และอำเภอเมืองเขียวขจี ทิศตะวันตก ติดต่อกับทะเลอันดามันและอำเภอกันเหมือง

อำเภอแวงวาวมีสภาพพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นเนินสูง มีที่ราบริมฝั่งทะเล ด้านทิศตะวันออกและทิศใต้มีลักษณะเว้า ๆ แหว่ง ๆ เป็นป่าชายเลนเหมาะแก่การที่สัตว์น้ำจำพวก สัตว์น้ำเค็มและน้ำกร่อยขยายพันธุ์ มีสภาพดินอุดมสมบูรณ์ เหมาะแก่การประกอบอาชีพ เกษตกรรมและเลี้ยงสัตว์ และจากการที่มีพื้นที่ติดทะเลเป็นแนวยาวและมีเกาะประมาณ 33 เกาะ ซึ่งเหมาะแก่การทำประมงและใช้เป็นสถานที่ท่องเที่ยวพักผ่อนหย่อนใจ

อำเภอแวงวาว มีลักษณะของสภาพภูมิอากาศ โดยทั่วไปร้อนชื้นและเนื่องจากพื้นที่ติดชายฝั่งทะเลอันดามันทำให้ได้รับอิทธิพลจากมรสุมตะวันตกเฉียงใต้และมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือในเวลาใกล้เคียงกันทำให้สภาพอากาศแบบมรสุมเมืองร้อน มีฤดู 2 ฤดู คือ

ฤดูฝน เริ่มตั้งแต่ เดือนเมษายน ถึงเดือนพฤศจิกายน

ฤดูร้อน เริ่มตั้งแต่เดือนธันวาคม ถึงเดือนมีนาคม (แผนปฏิบัติการ อำเภอ.2545)

3.2 การปกครอง อำเภอแวงวาว จังหวัดเขียวขจี เป็นอำเภอที่แบ่งเขตการปกครองตามพรบ.ลักษณะปกครองท้องที่ พ.ศ.2475 เป็น 7 ตำบล 68 หมู่บ้าน ดังนี้

1. ตำบลชลล	ประกอบไปด้วย 8 หมู่บ้าน
2. ตำบลกระเทียม	ประกอบไปด้วย 12 หมู่บ้าน
3. ตำบลถ้ำ	ประกอบไปด้วย 9 หมู่บ้าน
4. ตำบลคลองเขียม	ประกอบไปด้วย 8 หมู่บ้าน
5. ตำบลถ้ำอยู่	ประกอบไปด้วย 7 หมู่บ้าน
6. ตำบลหลอปูน	ประกอบไปด้วย 10 หมู่บ้าน

7. ตำบลตั่นกลอย ประกอบด้วย 14 หมู่บ้าน

และมีการปกครองแบบเทศบาล 2 แห่ง ในเขตอำเภอแวงวาว คือ เทศบาลตำบลชมเด และ เทศบาลตำบลตั่นกลอย รวมทั้งมีองค์การบริหารส่วนตำบล 7 แห่ง คือ

1. องค์การบริหารส่วนตำบลกะเทียม
2. องค์การบริหารส่วนตำบลถ้ำ
3. องค์การบริหารส่วนตำบลคลองเขียม
4. องค์การบริหารส่วนตำบลถ้ำอ้อย
5. องค์การบริหารส่วนตำบลตั่นกลอย
6. องค์การบริหารส่วนตำบลหล่อปูน

3.3 ประชากรและครัวเรือน ในเดือนธันวาคม 2545 อำเภอแวงวาว จังหวัดเชียงใหม่ มีประชากรรวมทั้งสิ้น 35,691 คน โดยจำแนกได้เป็นเพศชาย 10,859 คนและเพศหญิง 17,532 คน และมีจำนวนครัวเรือน 9,391 หลังคาเรือน (สำนักงานทะเบียนกลางกรมการปกครอง.2545)

3.4 สภาพทางเศรษฐกิจ อำเภอแวงวาว จังหวัดเชียงใหม่ มีสภาพทางเศรษฐกิจที่แยกได้ออกเป็นด้านต่าง ๆ คือด้านการเกษตร ด้านการอุตสาหกรรม ด้านการพาณิชย์ ด้านการบริการ ด้านการท่องเที่ยว โดยมีรายละเอียดดังนี้

3.4.1 ด้านการเกษตร

อำเภอแวงวาว มีพื้นที่การเกษตรทั้งสิ้น 197,640 ไร่ ครอบคลุมครัวเรือนเกษตรกรจำนวน 7,031 ครัวเรือน สภาพการผลิตพืชเศรษฐกิจที่สำคัญ ๆ แยกได้ดังนี้

ตาราง 1 แสดงพืชพื้นที่ปลูกและผลผลิต รวมทั้งจำนวนครัวเรือนที่ปลูก

ที่	พืชเศรษฐกิจ	พืชที่ปลูก(ไร่)	ผลผลิตเฉลี่ย (ก.ก/ไร่/ปี)	จำนวนครัวเรือน ที่ปลูก
1.	ยางพารา	185,345	260	7,713
2.	ปาล์มน้ำมัน	121	3,400	7
3.	ลองกอง	1,102	1,064	142
4.	มังคุด	768	890	134
5.	สะตอ	2,382	450	452
6.	มะพร้าว	2,860	1,768	569
7.	เงาะ	695	2,548	115
8.	ทุเรียน	2,380	14,074	290
9.	สับปะรด	1,761	2,772	64

ที่มา : สำนักงานเกษตรอำเภอตะกั่วทุ่ง ปี 2545

3.4.2 ด้านการปศุสัตว์

อำเภอแคววาวมีการเลี้ยงสัตว์เพื่อจำหน่ายและบริโภค โดยมีสัตว์เลี้ยงที่เลี้ยงมากที่สุดคือ ไก่เนื้อ มีปริมาณของไก่เนื้อที่เลี้ยงจำนวน 186,800 ตัว รองลงมาคือการเลี้ยงไก่พื้นเมือง ซึ่งมีจำนวนถึง 24,550 ตัว และสัตว์ที่เลี้ยงเป็นอันดับที่สามคือ สุกร มีเกษตรกรในเขตอำเภอแคววาว เลี้ยงรวมกันทั้งสิ้น 5,099 ตัว (สำนักงานปศุสัตว์อำเภอแคววาว.2545)

3.4.3 ด้านอุตสาหกรรม

จำนวนโรงงานอุตสาหกรรมที่ได้รับอนุญาตให้ดำเนินการและประกอบการได้ในเขตของอำเภอแคววาวมีจำนวนทั้งสิ้น 36 แห่ง โดยสามารถจำแนกรายละเอียดได้ดังนี้ คือในเขตตำบลกันกลอย มีจำนวนโรงงานอุตสาหกรรม 27 แห่ง ในเขตตำบลชมเลมีจำนวน 6 แห่ง ในเขตตำบลกะเทียมมี 5 แห่ง และในเขตตำบลหล่อปูนมีจำนวนโรงงานอุตสาหกรรมจำนวน 3 แห่ง ที่ภาครัฐอนุญาตให้ประกอบได้ (สำนักงานอุตสาหกรรม . 2545)

3.4.4 ด้านการพาณิชย์

ในเขตของอำเภอแคววาว มีสถานบริการด้านการพาณิชย์อยู่หลายชนิด ซึ่งประกอบไปด้วย สถานีบริการน้ำมันเชื้อเพลิงขนาดใหญ่จำนวน 8 แห่ง มีธนาคารอยู่ในเขตของอำเภอจำนวน 5 แห่ง คือ ธนาคารกรุงไทย (มหาชน) , ธนาคารออมสิน , ธนาคารกรุงเทพ(มหาชน) , ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์, ธนาคารไทยพาณิชย์ และมีสหกรณ์การเกษตรอำเภอแคววาว 1 แห่ง (แผนพัฒนาอำเภอประจำปี 2548 . 2545)

3.5 สภาพทางสังคม

ข้อมูลที่แสดงให้เห็นถึงสภาพทางสังคมของอำเภอแคววาวประกอบไปด้วย ข้อมูลทางด้านการศึกษา, การศาสนาและศิลปวัฒนธรรมและการสาธารณสุข ซึ่งประกอบไปด้วยรายละเอียดดังนี้

3.5.1 การศึกษา

โรงเรียนในเขตของอำเภอแคววาว ประกอบไปด้วย โรงเรียนที่อยู่ในสังกัด **สพข.** จำนวน 36 แห่ง มีจำนวนห้องเรียน 320 ห้อง มีจำนวนครู 349 คน อยู่ในสังกัดของ **สศ.** จำนวน 3 โรงเรียน โดยมีจำนวนห้องเรียน 38 ห้อง มีครูทั้งหมด 74 คน อยู่ในสังกัดของ **สข.** จำนวน 1 โรงเรียน มีจำนวนห้องเรียน 4 ห้อง มีจำนวนครู 42 คน และอยู่ในสังกัดของ **อศ.** จำนวน 1 แห่ง มีจำนวนห้องเรียนทั้งหมด 17 ห้อง โดยมีจำนวนครู 59 คน สอนในระบบของการศึกษานอกโรงเรียน สามารถที่จะจำแนกรายละเอียด มีกลุ่มสนใจ 5 กลุ่ม นอกจากนี้ในเขตอำเภอแคววาวมีร้านหนังสือพิมพ์ประจำหมู่บ้าน 17 แห่ง และมีห้อง

สมุดเพื่อบริการประชาชน จำนวน 2 แห่ง ส่วนในสถานการศึกษาอื่น ๆ ก็จะประกอบไปด้วย โรงเรียนพระรวม 9 แห่ง ศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัด 2 แห่ง และหน่วยอบรมประชาชน ประจำตำบล 2 แห่ง

3.5.2 การศาสนาและศิลปวัฒนธรรม

ประชากรส่วนใหญ่ของอำเภอแวงวาวนับถือศาสนาพุทธ ประมาณร้อยละ 87 โดยมีประชาชนนับถือศาสนาอื่นประมาณร้อยละ 13 มีสถาบันหรือองค์กรทางศาสนา โดยแบ่งเป็นวัด จำนวน 14 แห่ง เป็นสำนักสงฆ์จำนวน 1 แห่ง เป็นมัสยิดจำนวน 25 แห่ง และนับถือศาสนาเจ้าที่ประกอบพิธีกรรมอีกจำนวน 2 แห่ง

ในส่วนทางด้านศิลปวัฒนธรรม และขนบธรรมเนียมประเพณีของคนอำเภอแวงวาว จะประกอบพิธีกินเจ ซึ่งทำติดต่อกันมาตั้งแต่สมัยโบราณ ส่วนประเพณีที่มีเทศกาลหรือประเพณีการศาสนา ได้แก่ วันวิสาขบูชา , วันเข้าพรรษา , การทอดผ้าป่า , ทอดกฐิน ก็เป็นประเพณีที่ปฏิบัติติดต่อกันมา ส่วนประเพณี การชักพระนั้น ได้สูญหายไปช่วงระยะเวลาเกือบ 20 ปี ทางเทศบาลตำบลขมเล เริ่มกลับมาฟื้นฟูประเพณีนี้ใหม่ เมื่อปี 2545 ที่ผ่านมา (แผนพัฒนาอำเภอ. ปี 2545)

3.5.3 การสาธารณสุข

จากการที่จำนวนประชากรของอำเภอแวงวาว มีจำนวน 35,691 คน จึงทำให้มีสถานบริการด้านสาธารณสุขหลายแห่งโดยจำแนกได้เป็น โรงพยาบาลขนาด 30 เตียง จำนวน 1 แห่ง มีสำนักงานสาธารณสุขอำเภอจำนวน 1 แห่ง มีสถานีอนามัยประจำตำบลหมู่บ้าน จำนวน 12 แห่ง สถานีพยาบาลเอกชน (คลินิกแพทย์) จำนวน 3 แห่ง และร้านขายยาแผนปัจจุบันจำนวน 5 แห่ง ขณะเดียวกันข้อมูลของบุคลากรทางด้านการแพทย์ ได้ระบุจำนวนของบุคคลากรดังนี้ มีบุคคลากรที่เป็นนายแพทย์จำนวน 2 คน มีทันตแพทย์จำนวน 1 คน เภสัชกร 1 คน พยาบาลจำนวน 25 คน เจ้าหน้าที่สาธารณสุขจำนวน 52 คน เจ้าหน้าที่อื่น ๆ จำนวน 47 คน และมีอาสาสมัครสาธารณสุข(อสม.) เป็นจำนวนถึง 587 คน ซึ่งในเขตของอำเภอแวงวาวนี้มีอัตราใช้ส้วมราดน้ำร้อยละ 98

3.5.4 ความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน

อำเภอแวงวาวมีสถานีตำรวจที่คอยให้บริการในด้านความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินเป็นทั้งสถานีตำรวจภูธรอำเภอและตำบล จำนวน 2 แห่ง คือ สถานีตำรวจภูธรอำเภอขมเลและสถานีตำรวจภูธรตำบลน้กอลอย

3.6 โครงสร้างพื้นฐานและระบบการบริการของรัฐ

3.6.1 ถนน

เนื่องจากอำเภอชุมเลเป็นอำเภอที่เป็นทางผ่านโดยตรงที่จะต่อเชื่อมจากจังหวัดเขียวก๊วไปสู่อำเภออื่น ๆ รวมถึงการติดต่อระหว่างอำเภอและจังหวัดทำให้มีโครงข่ายการคมนาคมดังนี้ ภายในเขตอำเภอแวงวาวมีทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 4 (ถนนเพชรเกษม) เป็นถนนสายหลักที่เชื่อมกับจังหวัดเขียวก๊วกับจังหวัดท่องเที่ยวและรวมถึงเชื่อมต่อกับวณรด้วย ส่วนทางหลวงชนบทที่เชื่อมต่อตำบลและหมู่บ้านอื่นก็มี หล่อปูน - คลองเขียม สายชุมเล - โตนฟ้า สายถ้ำอยู่ - ย่านเขือก สายเขามี่หลาย - ท่าเหล็ก และสุดท้ายคือทางหลวงชนบทสายบ้านโนนไคร้ง - ท่าเหล็ก โดยมีสภาพของเส้นทางเชื่อมต่อระหว่างตำบลและหมู่บ้าน เป็นสภาพถนนคอนกรีตและถนนลูกรัง จำนวน 65 สาย

3.6.2 การโทรคมนาคมและการติดต่อสื่อสาร

การให้บริการด้านการโทรคมนาคม จะมีหน่วยบริการที่ดำเนินการโดยกรมไปรษณีย์โทรเลขในระดับอำเภอ 2 แห่ง และระดับตำบล 2 แห่ง และมีการให้บริการโทรศัพท์พื้นฐาน ขององค์การโทรศัพท์แห่งประเทศไทย

3.6.3 สาธารณูปโภค

การให้บริการประชาชนในเรื่องของสาธารณูปโภคในเขตอำเภอแวงวาวนั้น ประกอบไปด้วยการประปาของหมู่บ้าน จำนวน 28 แห่ง และมีแหล่งน้ำกินน้ำใช้ประเภทอื่น ๆ ซึ่งจำแนกได้เป็นบ่อน้ำบาดาล จำนวน 82 บ่อ บ่อน้ำตื้น จำนวน 3,670 บ่อ ถังเก็บน้ำ จำนวน 145 แห่ง และมีโอ่งน้ำขนาดใหญ่ จำนวน 1,210 ใบ ขณะเดียวกันมีหน่วยงานการไฟฟ้าส่วนภูมิภาคอำเภอชุมเล 1 แห่ง ที่ให้บริการในเรื่องของกระแสไฟฟ้าให้กับประชาชนในเขตอำเภอแวงวาว

3.7 ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่ปรากฏให้เห็น ในเขตอำเภอนี้จะประกอบไปด้วยทรัพยากรดิน ทรัพยากรน้ำ และทรัพยากรป่าไม้ ดังนี้

3.7.1 ทรัพยากรดิน

ในส่วนของทรัพยากรดินที่มีอยู่ในเขตอำเภอนี้สามารถที่จะแจกแจงรายละเอียดได้ดังนี้คือ กลุ่มดินเดิมชายฝั่ง จะครอบคลุมพื้นที่ประมาณร้อยละ 20 ของพื้นที่อำเภอและกระจายอยู่ทั่วไปตามแนวชายฝั่ง กลุ่มดินต่อไปคือ กลุ่มดินที่เหมาะสมแก่การทำการเกษตร ครอบคลุมพื้นที่ประมาณร้อยละ 30 ของพื้นที่ เหมาะแก่การปลูกยางพาราดีผลไม้ มีกระจายอยู่ทั่วไป และจะมีกลุ่มดินอื่น ๆ เช่น กลุ่มดินนา กลุ่มดินน้ำตื้น และกลุ่มดินไร่ รวมแล้วครอบคลุมพื้นที่ประมาณร้อยละ 10 ของอำเภอ (แผนพัฒนาอำเภอประจำปี 2545. 2545)

3.7.2 ทรัพยากรน้ำ

น้ำปัจจัยสำคัญของการดำรงชีวิตในเขตอำเภอขมเล ลำน้ำที่สำคัญ 2 สายคือ คลองถ้ำ กว้างประมาณ 10 เมตร ยาวประมาณ 10 กิโลเมตร อยู่ในท้องที่ตำบลถ้ำ จะมีน้ำตลอดปี คลองที่สองคือ คลองขมเล อยู่ในพื้นที่ของตำบลขมเลและตำบลถ้ำ กว้าง 15 เมตร ยาว 7 กิโลเมตร มีน้ำตลอดปี บางส่วนของลำคลองมีน้ำทะเลเข้าถึง นอกจากนี้ยังมีห้วย หนอง คลอง บึง ตามธรรมชาติ กระจายอยู่ในพื้นที่อำเภอประมาณ 10 แห่ง

3.7.3 ทรัพยากรป่าไม้

อำเภอแวงวาวมีพื้นที่ป่าไม้ทั้งหมดรวม 68,595 ตารางกิโลเมตรและป่าชายเลน คลอบคลุมพื้นที่ 42,576 ตารางกิโลเมตร โดยในปัจจุบันพื้นที่ป่าไม้ทั้งสองชนิดกันไว้เป็นป่าสงวนแห่งชาติแล้ว และป่าไม้ที่สำคัญอีกชนิดเป็นต้นไม้เศรษฐกิจ เป็นทุนของชุมชน ซึ่งขึ้นอยู่ทั่วบริเวณลำคลอง และบริเวณปากอ่าว ทางออกทะเลก็มีขึ้นอยู่เป็นจำนวนมาก และขึ้นอยู่ทั่วไปในเขตของพื้นที่ตำบลนาขามที่เป็นตำบลของหมู่บ้านตัวอย่างนั่นเอง

3.8 ศักยภาพและโอกาสของอำเภอแวงวาว

อำเภอแวงวาว หากมองในภาพรวมพอที่จะสรุปได้ถึงศักยภาพ และปัจจัยเกื้อหนุน ต่อการพัฒนาอำเภอในอนาคตดังนี้ เขตพื้นที่อำเภอแวงวาวมีศักยภาพที่เอื้อต่อการพัฒนาด้านการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์อย่างสูง เพราะมีภูมิประเทศที่สวยงาม มีพื้นที่ติดชายทะเล มีทิวทัศน์ที่สวยงาม มีเกาะต่าง ๆ เช่น เขาตะปู เขาพิงกัน เกาะพนัก เกาะห้องที่มีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักของนักท่องเที่ยวต่างชาติ สามารถพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวต่อไปได้ ขณะเดียวกัน มีแรงงานอายุระหว่าง 18-80 ปี ถึง 11,800 คน หรือร้อยละ 35 ของประชากรทั้งหมด อีกทั้งประชาชนส่วนใหญ่ ประกอบอาชีพทางการเกษตร มีสวนยางพารา สวนผลไม้ เงาะ มังคุด ทุเรียน ผลผลิตเหล่านี้สามารถที่จะพัฒนาเป็นสินค้าพื้นเมือง จำหน่ายแก่นักท่องเที่ยวได้ รวมทั้งด้านการประมงผลผลิตที่ได้ยังสามารถที่จะแปรรูป เป็นสินค้าพื้นเมืองได้หลายอย่างเช่น กุ้งเสียบ ไตปลาแห้ง และอีกหลายชนิด โดยเฉพาะในแง่ของลักษณะที่ตั้งของ อำเภอแวงวาว มีทำเลที่ติดตั้งกับอำเภอเมืองเขียวขจี อุทยานอ่าวเขียวขจี อำเภอกันเหมือง เป็นประตูสู่จังหวัดท่องเที่ยว สามารถที่จะส่งเสริมให้เป็นแหล่งผลิตการค้าและการลงทุน โดยเฉพาะตำบลนากลอย มีการรวมตัวกันของธนาคารพาณิชย์ 5 แห่ง มีศักยภาพในด้านการเป็นศูนย์กลางสินค้าเกษตร และอุตสาหกรรมที่ส่งต่อไปยังจังหวัดท่องเที่ยวและจังหวัดใกล้เคียงได้ (แผนพัฒนาอำเภอประจำปี. 2545)

การศึกษาปรากฏการณ์ทางสังคมในชุมชน (การดำเนินงานของอำเภอ)

อำเภอเวียงวาวได้ดำเนินงานภายใต้ยุทธศาสตร์ของจังหวัดเชียงใหม่ และได้ระบุให้เห็นถึงสภาพปัญหาและแนวทางแก้ไขไว้ซึ่งเป็นปรากฏการณ์ทางสังคมของอำเภอเวียงวาว โดยได้กำหนดแยกคนให้เห็นถึงปรากฏการณ์ในด้านต่าง ๆ เป็นกลุ่ม ๆ ไว้คือ กลุ่มปัญหาโครงสร้างพื้นฐาน ปัญหาต่อไปคือกลุ่มปัญหาผลผลิต รายได้และการมีงานทำ กลุ่มปัญหาสาธารณสุขและการอนามัย กลุ่มปัญหาความรู้ การศึกษาและวัฒนธรรม กลุ่มปัญหาแหล่งน้ำ กลุ่มทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และสุดท้ายคือกลุ่มปัญหาอื่น ๆ ดังนี้

1. กลุ่มปัญหาโครงสร้างพื้นฐาน

ลักษณะของปัญหาคือ สภาพถนนหมู่บ้านยังไม่ได้มาตรฐาน ยังมีสภาพเป็นถนนดินและลูกรัง มีความแคบ โดยมีแนวทางแก้ไขคือ ประปรุงถนนที่มีอยู่ให้ได้มาตรฐานและเปลี่ยนสภาพเป็นถนนลาดยางหรือคอนกรีต

2. กลุ่มปัญหาผลผลิตรายได้และการมีงานทำ

ลักษณะปัญหาอำเภอเวียงวาวในกลุ่มนี้คือ ราคายางตกต่ำ โดยมีสาเหตุจากตลาดมีความต้องการรับซื้อน้ำยาง นำไปทำยางแผ่นส่งขายตลาดโลกมากกว่าการซื้อยางแผ่นรมควันแบบที่เกษตรกรผลิตในปัจจุบัน แนวทางแก้ไขทำได้โดย ปรับปรุงคุณภาพน้ำยางพารา เพื่อให้สามารถจำหน่ายในราคาที่สูงขึ้น และควรลดขั้นตอนในการผลิตหรือการนำเทคโนโลยีใหม่เข้ามาช่วย ในส่วนของปัญหาทางด้านการมีงานทำ ลักษณะของปัญหาคือ มีแรงงานว่างงาน ซึ่งส่วนใหญ่เป็นแรงงานว่างงานแอบแฝง และว่างงานจากงานประจำ เช่น กรีดยาง สาเหตุคือถูกเลิกจ้าง เนื่องจากภาวะเศรษฐกิจตกต่ำ แรงงานเลิกงาน แนวทางแก้ไข ต้องทำการฝึกอบรม เพิ่มฝีมือแรงงาน ปรับเปลี่ยนทัศนคติ การทำงานโดยเน้นการใช้แรงงานท้องถิ่น

3. กลุ่มปัญหาสาธารณสุขและอนามัย

ลักษณะของปัญหาที่เกิดขึ้นคือ ประเด็นการคุ้มครองด้านการรักษาพยาบาล กล่าวคือ ไม่ได้รับการคุ้มครองด้านการรักษาพยาบาล สาเหตุ เนื่องจากขาดแคลนบุคลากรกร เช่น แพทย์ และขาดแคลนอุปกรณ์ทันสมัย และระบบการจัดการภาครัฐ ยังมีขั้นตอนค่อนข้างยุ่งยาก โดยมีแนวทางในการแก้ปัญหาคือ จัดสรรบุคลากรที่มีคุณภาพและเพิ่มอุปกรณ์ที่ทันสมัย ปรับปรุงการบริหารจัดการให้ท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมพัฒนาเพิ่มขึ้นของความสามารถของ บุคลากร

4. กลุ่มปัญหาความรู้ การศึกษาและวัฒนธรรม

ประเด็นปัญหาของอำเภอเวียงวาวในกลุ่มนี้คือ เรื่องอัตราการเรียนต่อของประชาชน ซึ่งเด็กบางส่วนยังไม่ผ่านเกณฑ์กำหนดของความรู้หรือการศึกษาภาคบังคับ โดยมีสาเหตุจากฐานะของครอบครัวยากจน เด็กไม่ต้องการเรียนต่อเนื่องจากต้องการ

ประกอบอาชีพ และที่สำคัญคือผู้ปกครองไม่เข้าใจและไม่ส่งเสริมให้บุตรหลานได้เรียนต่อ ซึ่งแนวทางแก้ไขคือ การให้ความช่วยเหลือด้านทุนการศึกษา ส่งเสริมการศึกษาระบบนอกโรงเรียนให้มากขึ้น สร้างค่านิยมที่ดี และให้เห็นความสำคัญในเรื่องของการศึกษาและการรู้เท่าทัน

5. กลุ่มปัญหาแหล่งน้ำ

อำเภอเวียงวาวเป็นอำเภอที่มีอาณาเขตติดต่อกับท่าเล ทำให้เกิดปัญหาประชาชนได้รับความเดือดร้อน ในช่วงฤดูร้อนขาดน้ำเพื่ออุปโภคและบริโภค ซึ่งมีสาเหตุจากการที่แหล่งน้ำธรรมชาติในพื้นที่ไม่เพียงพอ รวมถึงบ่อน้ำบาดาลและการขาดน้ำประปา ซึ่งมีแนวทางแก้ไขคือ ปรับปรุงแหล่งน้ำธรรมชาติที่มีอยู่เดิมให้มีความสามารถกักเก็บน้ำไว้ให้เพียงพอ

6. กลุ่มปัญหาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของอำเภอเวียงวาวนั้น มีปรากฏให้เห็นอยู่มาก แต่ก็ก่อให้เกิดสภาพปัญหาในเรื่องการทำลายแหล่งน้ำตามธรรมชาติ มีการบุกรุกของนายทุนเพื่อการครอบครอง สาเหตุของปัญหาเกิดจากการที่กฎหมายมีช่องว่างและมีการเหลียวเลียงกฎหมายเพื่อถ่วงเวลา และในระดับของประชาชนนั้น ก็มีการใช้ทรัพยากรโดยการขาดการบำรุงดูแล แนวทางแก้ไขสามารถกระทำได้โดย ขอความร่วมมือและใช้กฎหมายโดยเข้มงวด ให้ความรู้ ปลุกจิตสำนึกคนในท้องถิ่นหวงแหนทรัพยากรธรรมชาติ และประสานองค์กรท้องถิ่นให้มีการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติอย่างถูกต้องทุกคน

7. กลุ่มปัญหาด้านอื่น ๆ

ที่เห็นเด่นชัดในเขตพื้นที่อำเภอเวียงวาวคือการที่ไม่ได้มีการจัดวางระบบผังเมืองเพื่อการพัฒนา สาเหตุเนื่องจาก สภาพพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นสวนยางพารา มีเฉพาะชุมชนชนบทที่มีความจำเป็นจะต้องเร่งวางผังเมืองที่ดี แนวทางแก้ไข ควรให้เทศบาลหรือองค์การบริหารส่วนตำบลได้เตรียมการวางระบบผังเมืองเพื่อรองรับการพัฒนาในอนาคต

การศึกษาการดำเนินงานของจังหวัดเชียงใหม่

จังหวัดเชียงใหม่และหมู่บ้านได้มีการดำเนินงานของจังหวัดด้วยยุทธศาสตร์การพัฒนาจังหวัด การดำเนินงานแก้ไขต่าง ๆ เพื่อสนองนโยบายของรัฐ ซึ่งรายละเอียดมีดังนี้

1.1 ปัญหาเร่งด่วนที่ต้องแก้ไข

จังหวัดได้ดำเนินการแก้ไขปัญหาที่เร่งด่วน ได้แก่ 1) กลุ่มปัญหาด้านสิ่งแวดล้อม ได้แก่ แหล่งท่องเที่ยวเสื่อมโทรม การบุกรุกชายหาด การบุกรุกป่าชายเลน ปัญหาน้ำเสีย ปัญหามลพิษ การพังทลายของหน้าดิน การขุดหน้าดินบนภูเขา การก่อสร้างอาคารบน

ที่สูง 2) ปัญหาด้านการท่องเที่ยว ความไม่ปลอดภัยของนักท่องเที่ยว การเอาเปรียบนักท่องเที่ยว รถแท็กซี่ป้ายดำ ทัวร์เถื่อน ไกด์เถื่อน เจตสิก ชีวคเกอร์ คนขายของรบกวนนักท่องเที่ยว หลอกขายของนักท่องเที่ยว รถตุ๊กตุ๊ก รถจักรยานยนต์รับจ้างเอาเปรียบนักท่องเที่ยว อาหารและสินค้ามีราคาแพง แคมป์ข้างบริการนักท่องเที่ยว 3) ปัญหาด้านสังคมและวัฒนธรรม การอพยพย้ายถิ่นของชาวไทย ปัญหาแรงงานเถื่อน ชาวต่างชาติทำงานโดยผิดกฎหมาย การค้าประเวณีหญิงและชาย สถานบริการก่อดราม่าเรื่องราคาแพง ปัญหายาเสพติดในสถานบริการและสถานประกอบการ ปัญหาขอทานปัญหามาเฟียต่างชาติ ปัญหาอุบัติเหตุจราจร 4) ปัญหาโครงสร้างพื้นฐานการขาดแคลนแหล่งน้ำอุปโภคบริโภค ปัญหาคุณภาพน้ำประปา ปัญหากำลังไฟฟ้าตก ปัญหาการจัดผังเมืองรวม ไม่มีระบบขนส่งมวลชน ท่าเรือไม่เพียงพอ สถานีขนส่งไม่ได้มาตรฐาน 5) กลุ่มปัญหาด้านบริหารจัดการขาดการจัดระเบียบสังคม ความยุ่งยากซับซ้อนของกฎหมายหน่วยงานราชการขาดผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้าน บุคลากรทางการแพทย์และสาธารณสุขไม่เพียงพอ พนักงานสอบสวนไม่เพียงพอ

1.2 ยุทธศาสตร์การพัฒนาจังหวัดเชียงใหม่

ภารกิจของจังหวัดเชียงใหม่ ประการแรก คือภารกิจการบริหารและการจัดการพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติ เศรษฐกิจ และโครงสร้างพื้นฐาน ประการที่สอง คือภารกิจการพัฒนาคนและสังคมให้เข้มแข็ง (สำนักงานจังหวัดท่องเที่ยว. 2544 : 57)

เพื่อให้บรรลุภารกิจดังกล่าวจังหวัดเชียงใหม่จึงใช้ยุทธศาสตร์รวม 5 ยุทธศาสตร์ กล่าวคือยุทธศาสตร์การพัฒนาพื้นที่ควบคู่กับการรักษาสมดุลของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ยุทธศาสตร์การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานให้มีคุณภาพและบริการที่ได้มาตรฐาน ยุทธศาสตร์การพัฒนาคนและสังคม ยุทธศาสตร์การพัฒนาเทคโนโลยีสารสนเทศ และยุทธศาสตร์การบริหารจัดการ ดังนี้

ยุทธศาสตร์ที่ 1 การพัฒนาพื้นที่ควบคู่กับการรักษาสมดุลของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เน้นการจัดให้มีผังโครงสร้างการพัฒนาพื้นที่ในระดับจังหวัด สนับสนุนให้ท้องถิ่นและชุมชนมีบทบาทในการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุล

ยุทธศาสตร์ที่ 2 การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานให้มีคุณภาพและบริการที่ได้มาตรฐาน เน้นการพัฒนาและใช้ระบบการจัดบริการโครงข่ายใช้ระบบการจัดการโครงสร้างพื้นฐานในการบริหารจัดการให้เพียงพอและมีประสิทธิภาพ โดยชุมชนและท้องถิ่นมีส่วนร่วม

ยุทธศาสตร์ที่ 3 การพัฒนาคนและสังคม เน้นส่งเสริมให้มีการขยายการศึกษาทั้งในและนอกระบบเพื่อสร้างโอกาสทางการศึกษาแก่ประชาชนอย่างเสมอภาคและมีคุณภาพทุกระดับชั้น

ยุทธศาสตร์ที่ 4 การพัฒนาเทคโนโลยีสารสนเทศ เน้นการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาระบบเครือข่ายสารสนเทศ ส่งเสริมและสนับสนุนให้ประชาชนและนักธุรกิจใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ ในการติดต่อกับหน่วยงานของรัฐและกลุ่มธุรกิจประเภทต่างๆ ทั้งในและต่างประเทศ

ยุทธศาสตร์ที่ 5 การบริหารจัดการ เน้นการพัฒนาโครงสร้าง ระบบ กลไกการบริหารจัดการให้มีประสิทธิภาพ ส่งเสริมให้เครือข่ายประชาคมทุกภาคส่วน เข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการอย่างมีเอกภาพเกื้อกูลและสอดคล้องในการบริหารราชการของหน่วยงานต่าง ๆ

1.3. การดำเนินงานแก้ปัญหาของเชียงใหม่

หลังจากที่จังหวัดได้ใช้ยุทธศาสตร์ 5 ประการในการพัฒนาจังหวัดแล้ว จังหวัดยังได้มีการดำเนินงานแก้ปัญหาที่จังหวัดมีอยู่ ดังนี้

1.3.1 การแก้ไขปัญหาความยากจน

จังหวัดได้ดำเนินการจัดทำ 1) โครงการ“หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์” โดยได้ดำเนินการคัดเลือกผลิตภัณฑ์แต่ละตำบล แล้วส่งเสริมให้มีการประชาสัมพันธ์ และทำการตลาดผ่านอินเทอร์เน็ตตำบล รายการวิทยุ โทรทัศน์ รวมทั้งวางจำหน่ายในห้างสรรพสินค้าชั้นนำทุกแห่งในจังหวัด ตลอดจนสถานบริการน้ำมัน 2) โครงการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติ จังหวัดจัดตั้งกองทุนหมู่บ้านได้ร้อยละ 100 จำนวน 114 กองทุน 3) โครงการพักชำระหนี้เกษตรกร 4) โครงการธนาคารประชาชน 5) การออกบัตรประกันสุขภาพให้กับประชาชนผู้มีรายได้น้อย

1.3.2 การป้องกันและปราบปรามยาเสพติด

จังหวัดได้ดำเนินการด้านป้องกันโดย 1) การป้องกันโดยเฉพาะกลุ่มเป้าหมายเยาวชนทั้งในและนอกสถานศึกษา 2) การปราบปราม ได้เน้นหนักเกี่ยวกับการหาข่าว และกดดันอย่างต่อเนื่อง มีการจัดชุดปฏิบัติการปราบปรามรวม 13 ชุด ทำเครือข่ายการข่าว จัดตั้งสายข่าวและดำเนินการจับกุมอย่างต่อเนื่อง 3) การบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพ จังหวัด

ยังไม่มีสถานบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพ ตามพระราชบัญญัติยาเสพติด แต่ได้ดำเนินการด้านการบำบัดฟื้นฟู ดังนี้ คือ จัดทำค่ายกักตมใหม่ในจังหวัดท่องเที่ยวให้แก่ผู้ถูกควบคุมความประพฤติ จัดทำโครงการชุมชนบำบัด จัดโครงการค่ายประสานใจในสถานศึกษา อบรมร่วมกับผู้ปกครอง นักเรียน ครู อาจารย์และชุมชน พัฒนาสถานพยาบาลให้เป็นสถานบำบัด 5 แห่ง ดำเนินนโยบายด้านจัดระเบียบสังคม โดยอนุญาตให้จัดตั้งสถานบริการได้ 2 แห่ง

1.3.3 การแก้ไขปัญหาทุจริตคอรัปชั่น

จังหวัดได้ดำเนินการจัดทำ 1) โครงการประเทศไทยใสสะอาด จัดให้มีการเผยแพร่ข่าวสารการประกวดราคาของทุกส่วนราชการไว้บนโฮมเพจของจังหวัด จัดสถานที่กลางในการประกวดราคา ณ ห้องประชุมศาลากลาง และห้องประชุมที่ว่าการอำเภอ 2) โครงการตลาดนัดประกวดราคา จัดทุกวันพุธที่ศาลากลาง โดยนำโครงการที่มีวงเงินงบประมาณตั้งแต่ 2 ล้านบาทมารวมกันจัดที่ตลาดนัดประกวดราคา 3) ให้มีการเผยแพร่ข่าวสารเกี่ยวกับแผนการจัดซื้อจัดจ้าง วงเงินงบประมาณโครงการทุกโครงการของทุกหน่วยงานทางสื่อมวลชนและเว็บไซต์ของจังหวัด 4) ผนึกกำลังให้หน่วยงานราชการและข้าราชการทุกหน่วยงานปลอดการทุจริตคอรัปชั่น 5) ตั้งคณะกรรมการเร่งรัด ติดตามการใช้จ่ายงบประมาณของทุกหน่วยงานอย่างต่อเนื่อง

1.3.4 โครงการด้านบริการประชาชน

จังหวัดได้ดำเนินการจัดทำ 1) โครงการของตำรวจจังหวัดเชียงราย ได้พัฒนาสถานีตำรวจ เพื่อบริการประชาชนให้เกิดความพึงพอใจ ทำให้ภาพลักษณ์ของเจ้าหน้าที่ตำรวจในฐานะผู้ให้บริการประชาชนดีขึ้น 2) ปรับปรุงการปฏิบัติงานของสำนักงานขนส่งจังหวัดให้มีความรวดเร็วและให้ประชาชนมีความประทับใจในการให้บริการ 3) สำนักงานพาณิชย์จังหวัด ได้จัดทำโครงการสายตรวจพาณิชย์ โดยได้บูรณาการให้หน่วยงานในสังกัดกระทรวงพาณิชย์ทุกหน่วยงานร่วมกับตำรวจภูธรจังหวัดออกให้บริการประชาชน 4) โครงการของที่ทำการปกครองจังหวัดคือการจัดบริการประชาชนเกี่ยวกับงานด้านทะเบียนของหน่วยงานองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น โดยเฉพาะเทศบาลเมือง เทศบาลตำบลทุกแห่ง 5) โครงการของสำนักงานที่ดินจังหวัดและอำเภอ ในการให้บริการประชาชนด้วยความประทับใจ โดยเน้นการบริการ 3 เรื่อง คือการออกโฉนดที่ดิน เร่งรัดการให้บริการประชาชน การออกตรวจสอบพื้นที่ตรวจแนวเขตเร็วขึ้นกว่าปกติ การให้บริการประชาชนในวันราชการ โดยไม่หยุดพักเที่ยง 6) โครงการของโรงพยาบาลและสถานีนอนามัย จัดให้มีหน่วยเคลื่อนที่ไปตามจุดต่าง ๆ ในจังหวัด จำนวน 20 จุด 7) ที่ว่าการอำเภอ จัดเวรบริการประชาชนโดยทุกอำเภอจัดเจ้าหน้าที่คอยให้

คำแนะนำแก่ประชาชนที่มาติดต่อราชการกับอำเภอ 8) สำนักงานจังหวัดได้จัดทำโครงการให้บริการต่อไปอนุญาตโรงแรมด้วยความรวดเร็ว

1.3.5 โครงการริเริ่มของจังหวัด

จังหวัดได้ดำเนินการจำนวน 151 โครงการ จำแนกเป็น โครงการยาเสพติด 35 โครงการ (โครงการป้องกันยาเสพติด 21 โครงการ โครงการบำบัดรักษายาเสพติด 7 โครงการ โครงการปราบปรามยาเสพติด 7 โครงการ) โครงการแก้ไขปัญหาความยากจน 26 โครงการ โครงการแก้ไขปัญหาการทุจริตคอร์รัปชัน 11 โครงการ โครงการการบริการและแก้ไขปัญหาความเดือดร้อน 19 โครงการ โครงการการท่องเที่ยว 33 โครงการ และโครงการสิ่งแวดล้อม เมืองน่าอยู่ 27 โครงการ

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษานี้ ผู้วิจัยใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพเป็นวิธีการศึกษา เนื่องจากชุมชนของหมู่บ้านแต่ละแห่งต่างก็มีจารีต ภูมิทัศน์ มีวิถีของประชาชนที่แตกต่างกัน ซึ่งความจำเป็นจะต้องศึกษาจากความหมายที่คนในชุมชนนั้นได้ให้ความหมาย ความเข้าใจของกลุ่มประชากรในหมู่บ้าน และใช้วิธีการวิจัยแบบอุปนัย (Induction) ซึ่งเป็นหลักการสำคัญของการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยการศึกษาปรากฏการณ์จริงที่เกิดขึ้นอย่างเป็นระบบ แล้วนำข้อเท็จจริงที่ศึกษา ได้มาศึกษา วิเคราะห์และตีความเพื่อนำไปสู่การสรุปเข้าทฤษฎี ทั้งชุดของคำอธิบายปรากฏการณ์ให้มีความน่าเชื่อถือ

การศึกษาปรากฏการณ์ทางสังคมในชุมชน

กระบวนการศึกษาปรากฏการณ์ทางสังคมในชุมชนหรือหมู่บ้านของเขตอำเภอแว่ววาวในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้นำวิธีการศึกษาในเชิงคุณภาพมาใช้ในการหาข้อมูลเพื่อสร้างแนวคิดขึ้นจากปรากฏการณ์จริงที่ปรากฏอยู่ในชุมชนที่ศึกษา โดยผู้วิจัยได้เลือกพื้นที่แบบเฉพาะเจาะจง (Puposive) โดยเลือกหมู่บ้านในชุมชนที่อยู่ในเขตพื้นที่ให้บริการทางด้านการท่องเที่ยวหรือใกล้เคียงมากที่สุด ซึ่งหมู่บ้านแสงเดือน เป็นหมู่บ้านที่บริบทใกล้เคียงมากที่สุดคืออยู่ห่างจากแหล่งนำเที่ยวทางทะเลไม่เกิน ½ กิโลเมตร และขณะเดียวกัน หมู่บ้านแสงเดือนยังมีความน่าสนใจในเรื่องของการเป็นแหล่งของการดำรงชีวิตที่อยู่กึ่งกลางระหว่างความพอเพียงและความต้องการ ซึ่งเป็นความขัดแย้งที่ลงตัว อันจะทำให้การดำรงอยู่ของชุมชนแสงเดือนน่าศึกษาค้นคว้ามากยิ่งขึ้น ในขณะเดียวกัน เมื่อมีโครงการกองทุนหมู่บ้านเข้าสู่หมู่บ้านการบริหารจัดการของหมู่บ้านแสงเดือนก็เริ่มแสดงให้เห็นถึงปัญหาตั้งแต่การเริ่มก่อตั้งและบริหารจัดการ หมู่บ้านแสงเดือนมีวิธีการอย่างไรในการแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้า จะดำเนินการ

อย่างไรให้กองทุนหมู่บ้านสามารถดำเนินการต่อไปได้ภายใต้สภาพปัญหาที่เกิดขึ้น ดังนั้นผู้วิจัยจึงต้องศึกษาปรากฏการณ์ โดยดำเนินการในระดับลึก ซึ่งต้องการเข้าถึงพื้นที่การสังเกตอย่างไม่มีส่วนร่วม การสัมภาษณ์ระดับลึก ผู้ให้ข้อมูลหลักการสนทนาเป็นกลุ่ม และค้นคว้าจากเอกสารที่เกี่ยวข้องดังต่อไปนี้

1. การเข้าสู่ชุมชน

ผู้วิจัยได้เลือกสนามของการศึกษาค้นคว้า ณ ตำบลนาขาม ซึ่งตั้งอยู่ในเขตของอำเภอแวงวาม จังหวัดเขียวขจี สภาพของชุมชนทางด้านกายภาพมีการเปลี่ยนแปลงน้อยมาก ยังคงความสงบ แม้ว่าจะมีทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 4 (ถนนเพชรเกษม) ตัดผ่านหมู่บ้านก็ตาม ประชาชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทางการเกษตรและมีอุตสาหกรรมในครัวเรือนคือ การทำใบยาสูบจากยอดใบจากเป็นอาชีพเสริม แม้ว่าหมู่บ้านแสงเดือนจะมีพื้นที่ไม่มากนักเนื่องจากถูกจัดแบ่งให้อยู่ภายใต้เขตปกครองของเทศบาลตำบลนาขาม ซึ่งมีพื้นที่เพียง 1 ตารางกิโลเมตรเท่านั้น ถึงแม้ช่วงที่ผ่านมาจะมีอุตสาหกรรมเหมืองแร่ทางทะเลเข้ามาในพื้นที่รวมถึง อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวก็ตาม ชุมชนก็ยังดำรงอยู่อย่างเรียบง่าย หมู่บ้านแสงเดือนมีลักษณะที่น่าสนใจมากอยู่ประการหนึ่งคือ แม้ว่าจะทำเกษตรกรรมเป็นอาชีพโดยมีพื้นที่ทำการเกษตรจะอยู่นอกหมู่บ้าน และมีการทำอาชีพเสริมคือ ทำใบยาสูบจากยอดใบจากก็ตาม รายได้ที่ได้มาสามารถส่งบุตรหลานไปเรียนหนังสือต่อที่อื่นและอยู่ในระดับสูงขึ้นไปหลายครอบครัว

2. การเข้าถึงพื้นที่

หลังจากเลือกพื้นที่วิจัยได้แล้ว ผู้วิจัยได้เข้าถึงพื้นที่ตำบลนาขามที่เลือกเป็นกลุ่มตัวอย่าง โดยเข้าไปพบกับผู้นำฝ่ายประชาชนกองทุนหมู่บ้าน หมู่ที่ 1 บ้านแสงเดือนก่อน เนื่องจากเป็นผู้นำอย่างไม่เป็นทางการของหมู่บ้าน และชาวบ้านในหมู่บ้านแสงเดือนหมู่ที่ 1 ค่อนข้างจะยอมรับนับถือ และผู้วิจัยมีความสนิทสนมคุ้นเคยอยู่บ้าง ทำให้สามารถทำตัวกลมกลืนไปได้เป็นอย่างดี และให้ประธานกองทุนหมู่บ้านแสงเดือนหมู่ที่ 1 แนะนำให้ประธานหมู่บ้านแสงเดือนหมู่ที่ 3 รู้จัก ซึ่งผู้วิจัยลงทำการสำรวจและเก็บข้อมูลเบื้องต้น โดยใช้การศึกษาชุมชนแบบทั่ว ๆ ไป (General Community Study) ซึ่งเป็นการศึกษาชุมชนอย่างกว้างขวาง หรือหลาย ๆ ด้านไปพร้อม ๆ กัน (सानิตย์ บุญชู. 2525 : 2) หลังจากนั้น ผู้ให้ข้อมูลหลักคนแรกคือ ประธานกองทุนหมู่บ้านแสงเดือนหมู่ที่ 3 ได้แนะนำตัวเพื่อพบปะและพูดคุยกับคณะกรรมการคนอื่น ๆ ต่อไป และใช้หลักการสุ่มตัวอย่าง โดยวิธีการ Snow-ball Sampling รวมทั้งมีการสุ่มตัวอย่างเชิงทฤษฎี (the o retical Sompling) ได้ผู้ให้ข้อมูลหลักทั้งสิ้น 28 คน เป็นชาย 16 คน หญิง 12 คน

3. การสังเกต

3.1 การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม

เมื่อผู้วิจัยเข้าถึงพื้นที่แล้ว ได้ทำการสังเกตถึงสภาพบ้านเรือนทางกายภาพของตำบลนาขาม พบเห็นบ้านที่อยู่อาศัยปลูกสร้างเรียงสายตลอดสองแนวข้างถนนเพชรเกษมและและส่วนใหญ่จะเป็นบ้านไม้สองชั้นที่ปลูกสร้างโดยมีความยาวของตัวบ้านมากกว่าความกว้าง หน้ากว้างเฉลี่ยจะอยู่ประมาณ 5 เมตร ในส่วนที่ถือว่าเป็นตลาดของตำบลนาขาม จะตั้งอยู่ในบริเวณของหมู่ที่ 1 ส่วนของหมู่ 3 จะเป็นลักษณะของการปลูกบ้านเรือนอยู่อาศัย ผู้วิจัยสังเกตเห็นผู้อยู่อาศัยในบ้านมักจะมีผู้สูงอายุหรืออยู่ในช่วงกลางคนเป็นส่วนมาก คือจะมีอายุระหว่าง 55 ปี - 80 ปี พบเห็นประชาชนที่อยู่ในช่วงแรงงานที่อยู่กับบ้านเป็นจำนวนน้อย

จากการสังเกตในช่วงระหว่างเวลา 12.30 – 15.30 น. พบว่าบรรยากาศโดยรอบตำบลนาขาม หมู่ที่ 1 จะมีความคึกคักของประชาชนมากกว่า ผู้คนพูดคุยกันถึงเรื่องของสมาชิกคนอื่น ๆ ที่ไม่อยู่ในกลุ่ม และพูดคุยถึงเรื่องของตัวเลข(หวยหุ้น) ที่ปรากฏบนจอโทรทัศน์ และพูดคุยกันถึงความผันของตัวเลขว่าตรงหรือไม่ตรงกับเลขที่ออก ช่วงเวลานี้

สำหรับสถานที่ ๆ เป็นที่ทำการกองทุนหมู่บ้านหมู่ที่ 3 เป็นร้านค้าแฟอริมถนน แต่ไม่ปรากฏโต๊ะ เก้าอี้หรือกระดานเอกสารที่จะบอกความเคลื่อนไหวของกองทุนให้ ปรากฏเลย และสถานที่ที่เป็นที่ตั้งกองทุนก็เหมาะเป็นร้านขายเครื่องดื่ม ชา – กาแฟมากกว่าที่จะเป็น ที่ทำการกองทุนหมู่บ้าน จากการสังเกตไม่พบเอกสารที่เกี่ยวข้องกับเรื่องของกองทุนหมู่บ้านเลขที่ 18/1 ซึ่งเป็นที่ตั้งกองทุนหมู่บ้าน

สภาพโดยรวมของตำบลนาขามในส่วนของหมู่ที่ 3 จะต่างจากหมู่ที่ 1 เนื่องจากหมู่ที่ 1 จะมีตลาดตั้งอยู่ และมีการค้าขายในตลาดมากกว่าหมู่ที่ 3 ส่วนในบริเวณที่เป็นแหล่งน้ำเที่ยว เช่น ท่าเทียบเรือมะกรูด ซึ่งตั้งอยู่ในหมู่ที่ 1 บ้านแสงเดือน ตำบลนาขาม อำเภอแควขาว บริเวณโดยรอบจะมีร้านค้าสำหรับจำหน่ายตัวเรือหางยาวท่องเที่ยวหน้าอ่าวเขียวขจี และบริการขายสินค้าจำพวกน้ำอัดลม กระเป๋าครีมนักแคด หมวก แว่นตา ฯลฯ แก่นักท่องเที่ยว รวมถึงร้านขายอาหารประเภทอาหารตามสั่ง และอาหารซีฟู้ด จำนวนประมาณ 10 - 15 ร้าน จะมีนักท่องเที่ยวเข้ามาใช้บริการปรับอากาศเป็นช่วง ๆ ส่วนรถบัสนักจะจอดรอในสถานที่กำหนดให้จอดเรียงรายกันไปตามแนวที่กำหนด

4. การสัมภาษณ์ระดับลึก

ผู้วิจัยได้เก็บข้อมูลโดยสัมภาษณ์อย่างผู้ให้ข้อมูลหลักแบบเฉพาะเจาะจง ผสมกับการสัมภาษณ์โดยนำวิธีการ Snow – ball Sampling มาใช้ รวมทั้งดำเนินการสัมภาษณ์อย่างในเชิงทฤษฎี (the oretical Sampling) และทำการสัมภาษณ์ระดับลึกกับกลุ่มตัวอย่างที่เป็นผู้ให้ข้อมูลหลักทุกคนของชุมชนจนได้ข้อมูลที่อิ่มตัว (the oritical Saturate) โดยเริ่มจากผู้ให้ข้อมูลหลักที่สำคัญ ๆ ดังนี้ ประธานกองทุนหมู่บ้านแสงเดือน เลขาธิการกองทุนหมู่บ้านแสงเดือน กำนันตำบลนาขาม เจ้าของผู้ประกอบการอุตสาหกรรมครัวเรือนใบจากยาสูบ กรรมการกองทุนหมู่บ้านแสงเดือน ผู้กู้เงินกองทุนหมู่บ้านแสงเดือน ญาติของคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้าน และรวมถึงผู้นำอย่างไม่เป็นทางการของกลุ่มผู้มีอาชีพทำใบยาสูบ จนได้ข้อมูลที่อิ่มตัว จึงหยุดสัมภาษณ์ รวมจำนวนกลุ่มตัวอย่างผู้ให้ข้อมูลหลักที่ทำการสัมภาษณ์ทั้งสิ้น 18 คน เป็นชาย 6 คน หญิง 12 คน

5. การสนทนาเป็นกลุ่ม (Focus Group)

การจัดทำกลุ่มสนทนา (Focus Group) เป็นหนึ่งในเทคนิคที่นักวิจัยเชิงคุณภาพส่วนใหญ่เลือกนำมาใช้ ซึ่งจะได้ข้อมูลเจาะลึกจากกลุ่มผู้เข้าร่วมสนทนา อีกทั้งยังสามารถช่วยให้การเก็บข้อมูลวิจัยทางสังคมศาสตร์ มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น แต่เนื่องจากตัวผู้วิจัยต้องการให้เกิดการสนทนาของผู้ที่เกี่ยวข้องกับกองทุนหมู่บ้านโดยตรง เช่น ประธานกองทุนและคณะกรรมการร่วมกับผู้กู้กองทุนหมู่บ้าน โดยผู้วิจัยเชื่อว่า การประเมินกองทุนหมู่บ้านจะต้องได้ข้อมูลครบถ้วนรอบด้าน ทั้งทางคณะกรรมการผู้ดำเนินการมีส่วนได้เสียและชุมชนเพื่อที่จะนำข้อมูลที่ได้นำเสนอในรายงานการวิจัยประเมินครั้งนี้เพื่อเป็นข้อมูลให้รัฐบาลได้ทราบและจะดำเนินนโยบายเดิมหรือปรับเปลี่ยนให้เหมาะสมกับสถานการณ์ที่เกิดขึ้น

ซึ่งในการนี้ผู้วิจัยได้ทำการนัดหมายผู้ให้ข้อมูลหลักคือประธานกองทุนหมู่บ้านและเลขาธิการกองทุนหมู่บ้าน โดยได้ทำการปรึกษาเพิ่มเติมที่จะเชิญผู้อื่นเข้ามาเป็นผู้ร่วมสนทนากลุ่มและได้ทำการนัดหมายไว้ล่วงหน้า 1 สัปดาห์ ก่อนจะเริ่มดำเนินการผู้วิจัยจะได้ไปจัดเตรียมในเรื่องสถานที่ประชุมและจัดเตรียมเอกสาร เทปบันทึกเสียงและเครื่องดื่ม โดยได้กำหนดในวันที่ 4 มกราคม 2546 ซึ่งเป็นวันเสาร์ เวลา 16.00 น. เมื่อถึงเวลานัดปรากฏว่ามีผู้ให้ข้อมูลหลักเพียง 2 คนเท่านั้น มาร่วมตั้งแต่เตรียมการ จนกระทั่งเวลา 18.00 ผู้วิจัยและผู้ให้ข้อมูลหลัก จึงล้มเลิกการนัดทำ Focus Group และกำหนดวันที่จะมาทำการพูดคุยกับกลุ่มผู้ทำอาชีพใบยาสูบจากยอดใบจาก แทนในลักษณะของการพูดคุยถึงการประกอบอาชีพและกองทุนหมู่บ้าน จากนั้นจึงจะนำข้อมูลที่ได้จากการบันทึกเสียงมาถอด

เทพและจัดหมวดหมู่ พร้อมทั้งทำการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้ถึงความเหมือนแลความต่างของข้อมูล เพื่อตอบคำถามให้ตรงกับโจทย์วิจัยต่อไป

6. การศึกษาค้นคว้าข้อมูลจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง

ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องกับตำบลนาขาม อำเภอแวงวาว ซึ่งพบว่าเอกสารที่เกี่ยวข้องจะเป็นเอกสารที่หน่วยงานราชการได้จัดทำขึ้น เป็นข้อมูลพื้นฐานและแผนงานที่จะดำเนินงานเกี่ยวกับตำบลนาขามเป็นส่วนใหญ่ เช่น แผนพัฒนาอำเภอ 5 ปี (พ.ศ.2545 - 2549) โดยกระบวนการประชาคม อำเภอแวงวาว จังหวัดเขียวขจี หรือ แผนปฏิบัติการอำเภอประจำปี 2545 หรือแผนพัฒนาตำบลนาขามปี 2545 เป็นต้น ซึ่งจะมีข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับบริบทของหมู่บ้านแสงเดือน ซึ่งจะกล่าวถึงรายละเอียดต่อไปในบทที่ 2

สนาม (Field)

สนามของการศึกษานี้คือหมู่บ้านแสงเดือนหมู่ 3 ซึ่งกล่าวโดยสรุปคือหมู่บ้านแสงเดือนหมู่ 3 ตั้งอยู่ในเขตของตำบลนาขาม ซึ่งตั้งอยู่ในเขตอำเภอแวงวาว จังหวัดเขียวขจี ซึ่งหมู่บ้านแสงเดือนหมู่ 3 ตั้งอยู่ห่างจากที่ตั้งของที่ว่าการอำเภอแวงวาวไม่เกิน 700 เมตร หมู่บ้านแสงเดือนหมู่ที่ 3 ที่เลือกศึกษานี้ ตั้งอยู่ภายใต้เขตปกครองของเทศบาลตำบลนาขาม ซึ่งมีพื้นที่รวมกัน 2 หมู่บ้าน ไม่เกิน 1 ตารางกิโลเมตร และมีจำนวนหลังคาเรือนรวมกันทั้ง 2 หมู่ ประมาณ 395 หลังคาเรือนเท่านั้น ซึ่งส่วนใหญ่จะอยู่ในหมู่ที่ 1 ส่วนหมู่ที่ 3 ของหมู่บ้านแสงเดือนที่เป็นสนามในการศึกษามีจำนวนหลังคาเรือนเพียง 117 หลังคาเรือนเท่านั้น

หมู่บ้านแสงเดือนหมู่ที่ 3 เป็นหมู่บ้านขนาดกลางที่มีประวัติของการสืบต่ออายุยาวนานในการอยู่อาศัยในพื้นที่ประชากรที่พบเห็นส่วนใหญ่จะเป็นประชาชนที่อยู่ในหมู่บ้านและประชาชนที่อยู่อาศัยใกล้เคียงกันเท่านั้น ไม่มีการปรากฏประชากรแย้งในหมู่บ้าน แม้ว่าจะมีสวนยางพาราอยู่ใกล้ ๆ กับหมู่บ้านก็ไม่มีแรงงานต่างชาติ ไม่มีชาวต่างชาติมาพักอาศัยอยู่ในหมู่บ้านเลยแม้แต่คนเดียว หมู่บ้านแห่งนี้อยู่ใกล้กับท่าเทียบเรือมะกูดที่ให้บริการแก่นักท่องเที่ยวประมาณแค่ 800 ร้อยเมตร อยู่ใกล้กับตลาดนัดประจำอำเภอ หมู่บ้านแห่งนี้ติดกับถนนสายหลักคือถนนเพชรเกษม

การคัดเลือกหมู่บ้านแสงเดือนหมู่ที่ 3 เป็นสนามในการศึกษารั้งนี้เป็นการเสี่ยงด้วยวิธีเจาะจง โดยมีหลักการที่สำคัญในการเลือกกว่าเป็นพื้นที่ที่มีปรากฏการณ์ทางสังคมคือ มีการดำเนินงานโครงการกองทุนหมู่บ้านเกิดขึ้นในหมู่บ้าน และประกอบไปด้วยผู้มีส่วนได้เสียกับกองทุนหมู่บ้านครบทั้งคณะกรรมการกองทุน ผู้กู้กองทุน ผู้ที่เกี่ยวข้องคือส่วนราชการ เช่น สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอแวงวาว ซึ่งตั้งอยู่ห่างเพียง 700 เมตร

เท่านั้น สมาชิกที่มีส่วนได้ส่วนเสียดังกล่าว สามารถให้ข้อมูลเรื่องกองทุนหมู่บ้านได้ แต่เพื่อเป็นการป้องกันผลกระทบที่จะเกิดขึ้นกับผู้ให้ข้อมูลและผู้ที่เกี่ยวข้องทุกคน จึงใช้ชื่อจังหวัด ชื่ออำเภอ ชื่อหมู่บ้าน และชื่อบุคคลเป็นชื่อสมมุติทั้งสิ้น

การเข้าสู่สนาม

เมื่อผู้วิจัยได้เลือกสนามในการวิจัยคือ หมู่บ้าน ได้เหมาะสมตามควร และจึงได้ทำการเขียนแนวคำถาม (Guidi line) ก่อนจะเข้าสู่สนามการศึกษา แนวคำถามนี้ ใช้เพื่อเป็นแนวทางในการสัมภาษณ์ เมื่อเข้าสู่สนาม ผู้วิจัยจะได้ดำเนินงานขั้นตอนต่อไปคือการเก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์ระดับลึก การสังเกต การประมวลผลและการวิเคราะห์ข้อมูล

สำหรับคำถามที่จะนำมาเป็นแนวทางในการสัมภาษณ์ระดับลึกนั้น ผู้วิจัยได้เขียนโดยเป็นแนวคำถามชนิดปลายเปิด โดยใช้ปัญหาการวิจัย วัตถุประสงค์การวิจัย และกรอบความคิดในการวิจัย จากโครงการวิจัยประเมินกองทุนหมู่บ้านมาเป็นแนวทางในการสร้างคำถาม และมีเป็นคำถามเพิ่มเติม สำหรับการถาม ถามความจำเป็นในสถานการณ์นั้น ๆ ผู้วิจัยไม่ทดลองนำแนวคำถามไปใช้กับประธานกองทุนหมู่บ้าน กำนันอำเภอ นาม และผู้กู้เงินกองทุน เพื่อที่จะนำมาปรับปรุงให้ได้แนวคำถามที่สมบูรณ์เพียงพอต่อการได้ข้อมูลมาวิเคราะห์ในลำดับต่อไป

ขั้นตอนในการเข้าสนามคือ การแนะนำตนเอง ผู้วิจัยแนะนำตนเองให้คนในหมู่บ้านได้รู้จัก ว่าผู้วิจัยเป็นใคร มาทำวิจัยการศึกษาเรื่องอะไร โดยใช้รูปแบบการทำตัวง่าย ๆ เหมือนกับเป็นลูกหลานของผู้ที่เป็นประชาชนของหมู่บ้านแสงเดือน อันนำไปสู่การไว้วางใจ ไม่กลัวและไม่คิดว่าจะมาเป็นการจับผิด พูดคุยเหมือนกับการถามสารทุกข์สุกดิบของพ่อแม่แม่เฒ่าของเราเอง ชอบทำงานบ้างตามสมควร อันจะนำไปสู่โอกาสในการซักถาม พูดคุยยิ่งขึ้น

เพื่อให้การเข้าสู่สนามเก็บรวบรวมข้อมูลได้ผลสมบูรณ์ที่สุด ผู้วิจัยได้ขอความร่วมมือจากประธานและเลขานุการกองทุนหมู่บ้าน และผู้ที่เกี่ยวข้องในหมู่บ้านที่เป็นสถานที่เก็บข้อมูล โดยนำหนังสือขอความร่วมมือจากชมรมอบต. ไปพบประธานและเลขานุการกองทุนด้วยตนเอง เพื่อขอความอนุเคราะห์ในการเก็บข้อมูลโดยแสดงตัวเป็นบุตรหลานของคนในหมู่บ้าน เข้าไปทำหน้าที่ในการศึกษาบริบทของหมู่บ้านสร้างความคุ้นเคยกับคนในกองทุนและหาข้อมูลเกี่ยวกับกองทุนหมู่บ้านท่องเที่ยวอย่างเป็นธรรมชาติมากที่สุด ทั้งนี้เพื่อสร้างความคุ้นเคยและความไว้วางใจกันก่อนการสัมภาษณ์ระหว่างผู้วิจัยกับผู้ให้ข้อมูลหลักที่อยู่ในชุมชน

สำหรับขั้นตอนต่อไปในการเข้าสนามคือ **การแนะนำตัว** ผู้วิจัยแนะนำตนเองให้คนในหมู่บ้านรู้จักว่าผู้วิจัยเป็นใคร มาทำวิจัยประเมินกองทุนหมู่บ้านเพื่อการศึกษา และปรับปรุงการดำเนินงาน ซึ่งจะก่อให้เกิดประโยชน์ต่อการพัฒนาโครงการกองทุนหมู่บ้านของรัฐบาล และเชื่อว่าส่งผลต่อการแก้ปัญหาความยากจนและมีผลต่อการพัฒนาประเทศ ทั้งนี้ เพื่อเป็นการแสดงความจริงใจและสร้างความไว้วางใจกันระหว่างทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง สิ่งที่สำคัญที่สุดของการเข้าสนามและการแนะนำตัวคือ การกำหนดสถานภาพและบทบาทที่เหมาะสมของผู้วิจัย โดยการเข้าเป็นสมาชิกและมีส่วนร่วมในการประเมินโครงการกองทุนหมู่บ้าน ในฐานะครูคนหนึ่งของสถานศึกษาในจังหวัดและเป็นครูของนักศึกษาที่เป็นผู้ช่วยนักวิจัย ซึ่งผู้ช่วยนักวิจัยบางคนก็เป็นบุตรหลานของคนในชุมชนเช่นกัน เพราะบทบาทของบุตรหลานและบทบาทครูเปิดโอกาสให้สามารถสังเกตในสิ่งที่ต้องการสังเกตได้ และเปิดโอกาสให้ติดต่อสัมพันธ์เพื่อสัมภาษณ์ ทำความเข้าใจปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในหมู่บ้านที่ต้องการศึกษา ซึ่งเป็นบทบาทที่ดีสำหรับผู้วิจัย

ขั้นตอนการทำงานในสนามหลังจากแนะนำตัวแล้วคือ **การสร้างความสัมพันธ์** (Rapport) หมายถึงการทำความรู้จักและผูกมิตรกัน มีมิตรต่อกัน มีความสัมพันธ์อันดีต่อกันจนผู้ดำเนินงานกองทุนและสมาชิกกองทุนมีความไว้วางใจต่อผู้วิจัยและนับผู้วิจัยเป็นพวกตนคนหนึ่ง นั่นคือ ผู้วิจัยเป็น “คนใน” จึงเป็นวิธีการสร้างความสัมพันธ์ขั้นต้นที่ดี เป็นการสร้างความสัมพันธ์แบบเท่าเทียมกัน มีความเสมอภาคกัน ไม่ใช่คนที่เหนือกว่า ส่วนการรับฟังความทุกข์ร้อนของคนในกองทุน ทำให้เกิดความคุ้นเคยกับบุคลากรในหมู่บ้านและเกิดความยอมรับกันอย่างจริงใจได้ง่ายขึ้น ช่วยให้การวิจัยดำเนินไปได้ด้วยดี ทั้งยังช่วยให้ผู้วิจัยมีโอกาสเรียนรู้กระบวนการดำเนินงานของกองทุนได้จากทัศนะของ **คนในที่อยู่ในเหตุการณ์** ในหมู่บ้านจริงๆ

สำหรับ **วิธีการทำงานภาคสนามวันแรกๆ** ที่ผู้วิจัยเลือกมาใช้เพื่อช่วยในการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีคือ การวางที่ทำอ่อนน้อมถ่อมตน ไม่ทำตัวแปลกแยกจากคนในหมู่บ้านและคนในชุมชนชุมชน ไม่ทำตัวเท่าเทียมประธานและเลขานุการกองทุน ไม่ถามคำถามที่ทำให้ผู้ตอบรู้สึกอึดอัด พยายามเข้าไปเกี่ยวข้องกับเหตุการณ์ต่างๆที่เกิดขึ้นในหมู่บ้านอย่างสงบและพร้อมที่จะช่วยเหลือ มีการหาผู้ให้ข้อมูลหลักในหมู่บ้านโดยเลขานุการกองทุนเป็นผู้แนะนำให้รู้จัก และถือว่าสิ่งต่างๆที่เกิดขึ้นในภาคสนามเป็นเรื่องของงาน เป็นมิตรกับทุกคนโดยไม่คาดหวังว่าจะทำอะไรได้มากในวันแรกๆของการเข้าสู่สนาม เพราะช่วงเวลาของการสร้างความสัมพันธ์ใช้เวลานาน

การเริ่มทำงานสนาม งานที่สำคัญคือการทำแผนที่ (mapping) โดยการหาคนที่รู้จักคนมากๆและรู้เรื่องต่างๆในชุมชน และในกองทุนหมู่บ้านของตนดี เพื่อสำรวจหมู่บ้าน

และชุมชน โดยแผนที่ที่ทำได้ (1) แผนที่ทางกายภาพ บอกข้อมูลทางกายภาพของสนามคือที่ตั้งของหมู่บ้าน ทางเข้า ทางออก ถนน อาคาร สถานบริการต่าง ๆ บริเวณต่าง ๆ ในหมู่บ้าน ตลาด ศูนย์การค้า บ้าน สถานีบริการน้ำมัน สถานีอนามัย ศูนย์เด็กเล็ก วัด ฯลฯ การทำแผนที่หมู่บ้านและแผนที่ชุมชนอย่างคร่าว ๆ ช่วยให้ผู้วิจัยเห็นความสัมพันธ์ทางกายภาพภายในหมู่บ้านและความสัมพันธ์ระหว่างคนในหมู่บ้านกับกับชุมชนชัดขึ้น (2) แผนที่ทางสังคม เป็นการเก็บข้อมูลสถานภาพ บทบาทและการจัดช่วงชั้นทางสังคมด้วยการศึกษาจากเอกสารต่างๆ ของกองทุนหมู่บ้านพูดคุยอย่างไม่เป็นทางการกับสมาชิกในกองทุนในหมู่บ้านซึ่งช่วยให้ผู้วิจัยสามารถวิเคราะห์กระบวนการของกองทุนในหมู่บ้านซึ่งเป็นเรื่องละเอียดอ่อนค่อนข้างมากได้

การเลือกบุคคลผู้ให้สัมภาษณ์ (key informant) และการสัมภาษณ์ระดับลึก (indepth interview)

สำหรับการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักทั้งในหมู่บ้านและในชุมชน ผู้วิจัยเลือกผู้ให้ข้อมูลหลักโดยใช้วิธีการเลือกเชิงทฤษฎี (theoretical sampling) วิธีการนี้จะไม่มีการกำหนดคุณลักษณะเฉพาะของผู้ให้สัมภาษณ์ไว้ล่วงหน้า ดังนั้นเมื่อสัมภาษณ์ผู้ให้สัมภาษณ์รายแรกแล้ว ผู้วิจัยจะต้องวิเคราะห์ข้อมูลทันทีเพื่อสร้าง**มโนทัศน์** (concept) และ**จัดหมวดหมู่** (categorize) ให้แก่มโนทัศน์ต่างๆ หลังจากนั้นผู้วิจัยจึงจะเลือกผู้ให้สัมภาษณ์รายต่อไป ให้เป็นผู้ที่เชื่อว่าให้ข้อมูลที่มีความแตกต่างไปจาก**มิติ** (dimensions) และ**คุณสมบัติ** (properties) ของกลุ่มมโนทัศน์ที่พบจากการสัมภาษณ์ที่ผ่านมาแล้วส่วนการเลือกผู้ให้สัมภาษณ์รายต่อไปได้คำนึงถึงความแตกต่างของความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มมโนทัศน์ต่าง ๆ ด้วย การเลือกผู้ให้สัมภาษณ์เช่นนี้ดำเนินไปจนกระทั่งการวิเคราะห์ข้อมูลแล้วผู้วิจัยมั่นใจว่าแบบแผนต่างๆของกลุ่มมโนทัศน์ที่เกิดขึ้นนั้นซ้ำๆกันจนเป็นแบบแผนที่แน่นอน แม้จะสัมภาษณ์คนอื่นๆต่อไปก็จะได้ข้อมูลใหม่เพิ่มขึ้นอีก (theoretical saturation) ผู้วิจัยจึงหยุดเก็บข้อมูล ทั้งนี้ผู้วิจัยเตรียมตัวพร้อมและวางตัวอย่างเหมาะสม โดยเข้าไปใช้ชีวิตอยู่ในหมู่บ้านและชุมชนอย่างผสมกลมกลืนที่สุดเท่าที่ทำได้ ด้วยเหตุดังนั้น ในการสัมภาษณ์ด้วยวิธีเลือกผู้ให้ข้อมูลหลักจึงไม่สามารถระบุจำนวนผู้ให้สัมภาษณ์อย่างแน่นอนล่วงหน้าได้ แต่ในการดำเนินงานจริงนั้นผู้วิจัยได้สัมภาษณ์ระดับลึกกับผู้ให้ข้อมูลหลักคือ ประธาน เลขานุการ สมาชิกกองทุน บุคลากรหลักในหมู่บ้าน และผู้เกี่ยวข้อง

การสัมภาษณ์ (Interviewing) **จุดประสงค์**เพื่อค้นหาสิ่งที่มีอยู่ในใจคน สิ่งที่คนคิดหรือรู้สึกต่อสิ่งหนึ่งสิ่งใด รวมทั้งความตั้งใจหรือพฤติกรรมที่เกิดขึ้นในช่วงเวลาที่ผ่านมาแล้ว และ นักวิจัยไม่อาจใช้วิธีสังเกตได้ หรือเป็นพฤติกรรมที่นักวิจัยไม่อาจเข้าไปสังเกตโดยตรง

ได้ เราไม่สามารถสังเกตโลกที่คนสร้างขึ้น และไม่สามารถสังเกตความหมายที่คนให้กับสิ่งต่างๆได้ เราจะต้องถาม พูดคุยกับคนเพื่อให้ทราบสิ่งต่างๆ การวิจัยนี้ยึดวัตถุประสงค์ดังกล่าว และแนวคำถามในการสัมภาษณ์ ส่วนรูปแบบของคำถามในการสัมภาษณ์ (types of interview questions) มีหลายชนิด ได้แก่คำถามในเรื่องต่างๆคือ (1) ถามภูมิหลัง (background questions) (2) ถามความรู้ (knowledge questions) เพื่อทราบข้อมูลที่เป็นข้อเท็จจริง ซึ่งจะแตกต่างกันจากความคิดเห็น เจตคติ และความเชื่อ (3) ถามประสบการณ์หรือพฤติกรรม (experience or behavior questions) (4) ถามความคิดเห็นหรือค่านิยม (opinion or value questions) ที่คนคิดเกี่ยวข้องประเด็น หัวข้อต่างๆ (5) ถามความรู้สึก (feeling questions) เกี่ยวกับสิ่งของ อารมณ์ สะท้อนใจจากประสบการณ์ของคน และ (6) ถามความรู้สึกจากประสาทสัมผัสทั้ง 5 (sensory questions)

การศึกษาปรากฏการณ์ทางสังคมในครั้งนี้ใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ ดังนั้น คำถามในการสัมภาษณ์ผู้อยู่ในเหตุการณ์คือ **ถามในสิ่งที่ปรากฏการณ์จริง** ได้แก่ ถามเกี่ยวกับ ภูมิหลัง ความรู้ความเข้าใจ ประสบการณ์หรือพฤติกรรม เพื่อค้นหาข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้นอย่างเป็นระบบ **ไม่ใช่ถามความคิดเห็น** ดังนั้น ขณะสัมภาษณ์ ผู้วิจัยยึดหลักในการสัมภาษณ์ระดับลึกอย่างเคร่งครัดคือ ไม่ชี้นำทั้งทางตรงและทางอ้อมที่จะมีผลต่อผู้ให้สัมภาษณ์ เนื่องจากการสัมภาษณ์ระดับลึกมีความยืดหยุ่นมาก ผู้สัมภาษณ์มีโอกาสอธิบายขยายความให้ผู้ตอบเข้าใจวัตถุประสงค์ของคำถาม และสามารถซักถามเพิ่มเติมเพื่อหาข้อมูลรายละเอียดในประเด็นต่างๆที่ต้องการ สามารถหาข้อมูลในเรื่องที่เป็นนามธรรมได้ เช่น เรื่องเกี่ยวกับความเป็นไปได้ ปัญหาและอุปสรรคในอันที่จะทำให้ชุมชนบรรลุเป้าหมายในระยะยาวที่ได้วางไว้เกี่ยวกับกองทุนหมู่บ้าน ฯลฯ สามารถเชื่อมโยงการสัมภาษณ์เพื่อเข้าสู่ประเด็นที่ต้องการอย่างลึกซึ้งได้ สามารถตรวจสอบความเข้าใจให้ตรงกันระหว่างผู้สัมภาษณ์กับผู้ให้สัมภาษณ์ได้ และผู้ถูกสัมภาษณ์ยังสามารถลำดับเหตุการณ์ที่ประสพและถ่ายทอดจากทัศนะของตนเองได้ นอกจากนี้ผู้สัมภาษณ์ยังสามารถสังเกตพฤติกรรมต่างๆ เช่น สีหน้า ท่าทาง แววตา เสียง ความรู้สึก ฯลฯ ของผู้ให้สัมภาษณ์ในขณะที่สัมภาษณ์ได้ด้วย สิ่งเหล่านี้ล้วนแต่เป็นประโยชน์สำหรับการวิเคราะห์ข้อมูลของผู้วิจัย

อย่างไรก็ตาม การสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักทั้งในหมู่บ้านและในชุมชนนั้น **ผู้วิจัยเป็นผู้สัมภาษณ์ด้วยตนเองร่วมกับผู้ช่วยนักวิจัย** โดยผู้วิจัยขอใช้เครื่องบันทึกเสียงในขณะที่สัมภาษณ์ แต่ในกรณีที่ผู้ให้สัมภาษณ์บางคนไม่ยินยอม ผู้วิจัยใช้วิธีการจดบันทึกแทน แล้วจึงรับนำบันทึกมาจดรายละเอียดอย่างสมบูรณ์ ตลอดจนถอดเทปคำให้สัมภาษณ์เพื่อนำข้อมูลที่ได้มาจัดหมวดหมู่และทำการวิเคราะห์อย่างเป็นระบบ

การสังเกตและการจดบันทึก

การสังเกต เป็นการเฝ้าดูสิ่งที่เกิดขึ้นอย่างเอาใจใส่ตามวิธีการที่กำหนดไว้เพื่อวิเคราะห์หรือหาความสัมพันธ์ของสิ่งที่เกิดขึ้นนั้นกับสิ่งอื่น การวิจัยเชิงคุณภาพนั้นนักวิจัยสนใจสังเกตพฤติกรรมทางสังคมหรือปฏิสัมพันธ์ทางสังคมของคนมาก แต่เนื่องจากปฏิสัมพันธ์ของคนที่แสดงออกในพฤติกรรมสังคมเป็นพลวัต คือเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา แท้ที่จริงแล้ว การสังเกตจึงต้องกระทำอย่างต่อเนื่องและเป็นระบบตามที่พฤติกรรมนั้นเกิดขึ้น ไม่ใช่สังเกตตามที่คุณสังเกตกำหนด ในเบื้องต้นมีการแบ่งประเภทของการสังเกตเป็น 2 ชนิดคือ **การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม** กับ **การสังเกตแบบมีส่วนร่วม** สำหรับการวิจัยเชิงคุณภาพนี้ใช้การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วมในระยะแรกของการเข้าสนามคือการสำรวจชุมชน ซึ่งเป็นการสังเกตโดยตรงที่ใช้เวลานั้นกว่า เนื่องจากผู้วิจัยยังกำหนดไม่ได้ว่าจะเริ่มมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมหรือเหตุการณ์ใดดี

อย่างไรก็ดี ในการวิจัยนี้ผู้วิจัย **ใช้การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม** มากกว่าการสังเกตแบบมีส่วนร่วมหรือการสังเกตโดยตรง โดยในการสังเกตไม่เพียงแต่จะยึดประเด็นปัญหาและ วัตถุประสงค์การวิจัยเป็นหลักในการสังเกตเท่านั้น ในขณะเดียวกันยังได้นำ **แนวคิดในการศึกษาเกี่ยวกับชุมชน** มาใช้เป็นกรอบในการสังเกตอีกด้วย โดยทำการสังเกตเพื่อรวบรวมข้อมูลไปใช้ประกอบกับการสัมภาษณ์ระดับลึกดังนี้

1. สังเกตบริบทของหมู่บ้านและชุมชน เช่น ที่ตั้ง สภาพแวดล้อมทั้งภายในและนอกหมู่บ้าน ชุมชนรอบหมู่บ้าน ทรัพยากรของหมู่บ้าน การบริหารจัดการ การดำเนินงาน โครงการกองทุนหมู่บ้าน และการจัดกิจกรรมต่างๆของหมู่บ้านที่เกี่ยวข้องกับเรื่องกองทุน
2. สังเกตบรรทัดฐานทางสังคมของหมู่บ้านและบรรทัดฐานของกองทุนฯ เช่น วิถีประชา จารีต กฎเกณฑ์ ระเบียบ แนวปฏิบัติที่เกี่ยวกับกองทุนฯ ที่เป็นจริงอยู่ในหมู่บ้าน
3. สังเกตกลไกการอยู่ร่วมกันในหมู่บ้านและในกองทุน โดยสังเกตการควบคุมทางสังคมและการสนับสนุนทางสังคม เพื่อให้สมาชิกทำตามบรรทัดฐานทางสังคมของหมู่บ้าน
4. สังเกตจากวัฒนธรรมหรือวิถีชีวิตของคนในหมู่บ้าน โดยสังเกตจากการจัดระเบียบความแตกต่างทางสังคมด้วยการจัดแยกบุคคลและกลุ่มบุคคลในกองทุนเป็นกลุ่มเป็นพวกของหมู่บ้าน สังเกตจากกิจวัตรประจำวันของคนในหมู่บ้าน การมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆที่เกี่ยวข้องกับเรื่องกองทุนหมู่บ้าน และการมีส่วนร่วมในการเรียนการสอนด้านยาเสพติด

5. สังเกตการต่อรองและการฝ่าฝืนบรรทัดฐานของหมู่บ้านที่เกี่ยวกับเรื่องกองทุนหมู่บ้าน โดยสังเกตจากการต่อรองและการฝ่าฝืนบรรทัดฐานของนักเรียน สังเกตจากการควบคุมทางสังคม การสนับสนุนทางสังคมและการขัดเกลาทางสังคม ที่เกี่ยวกับเรื่องกองทุนหมู่บ้าน

6. สังเกตแบบแผนการดำเนินชีวิตในหมู่บ้าน และสังเกตแบบแผนของเครือข่ายการดำเนินงานกองทุน โดยสังเกตสายสัมพันธ์ระหว่างบุคคลกลุ่มต่างๆ สังเกตสายสัมพันธ์ระหว่างบ้านกับชุมชน และผู้ที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับกองทุนจากกิจกรรมต่างๆและจากกิจวัตรประจำวันของคนในหมู่บ้าน

ข้อมูลทั้งหมดที่ได้จากการศึกษาโดยใช้กลวิธีสังเกต ผู้วิจัยจดบันทึก บันทึกภาพไว้ เพื่อนำไปใช้ประกอบกับข้อมูลทั้งหมดที่ได้จากการสัมภาษณ์ระดับลึกและการศึกษาเอกสารเพื่อตรวจสอบข้อมูลเรื่องเดียวกันจากแหล่งข้อมูลหลายแหล่ง (theoretical triangulation) ด้วย

การเก็บข้อมูล

การเก็บข้อมูลเพื่อวิจัยประเมินกองทุนหมู่บ้านในครั้งนี้ได้ใช้แนวคำถามที่ถามถึงภูมิหลัง ความเป็นมาของหมู่บ้าน แนวความคิดของประชาชน ความเชื่อในเรื่องต่างๆ การทำงานและอาชีพที่ชาวบ้านหมู่บ้านที่สาม บ้านแสงเดือนล่างได้เคยดำเนินกิจกรรมในการเลี้ยงชีพและยังชีพมาตั้งแต่ครั้งอดีตจนถึงปัจจุบัน และความรู้สึกในเรื่องของกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองที่ได้ดำเนินการอยู่ในปัจจุบัน ซึ่งผู้วิจัยได้เลือกผู้ให้ข้อมูลหลัก (key informant) โดยใช้วิธีการเลือกเชิงทฤษฎี(Theoretical Sampling) (Strauss and Corbin. 1991 : 176-193) โดยการเลือกจากบุคคลกลุ่มต่างๆในชุมชน เช่น ชาวบ้านในชุมชน ผู้นำในชุมชนทั้งที่เป็นทางการ เช่นกำนัน และผู้นำที่ไม่เป็นทางการ ปราชญ์ชุมชน ครู และประชาชน ซึ่งจะทำให้เห็นความหลากหลายของการเลือกผู้ให้ข้อมูลหลัก วิธีการก็คือเมื่อเก็บข้อมูลในรายแรกๆได้แล้ว ผู้วิจัยได้ทำการวิเคราะห์เบื้องต้นเพื่อให้ได้มโนทัศน์ในเรื่องต่างๆที่ต้องการศึกษา แล้วทำการเลือกผู้ที่มีคุณลักษณะต่างไปจากข้อมูลรายแรก(Negative Case) โดยการเปรียบเทียบว่ายังต้องการข้อมูลได้อีกและเก็บได้จากใครเพื่อเป็นการเพิ่มเติมและจะนำไปสู่การสร้างทฤษฎีที่สมบูรณ์ ดังนั้นกระบวนการเก็บข้อมูลจึงถูกกำหนดและควบคุมโดยทฤษฎีที่เกิดขึ้นจากข้อมูล (Glaser and Strauss. 1967 : 45-77 ; Strauss and Cobin. 1990 : 176-193 ; ภาภรณ์ หะวานนท์. 2538) วิธีนี้จึงไม่มีการกำหนดคุณลักษณะเฉพาะของผู้ให้ข้อมูลหลักไว้ล่วงหน้า กล่าวคือ ในช่วงแรกที่ยุ้วิจัยสัมภาษณ์แนวลึก ผู้ให้ข้อมูลหลักรายแรกๆจะเป็นผู้ที่บอกให้ทราบว่าควรจะไปพูดคุยหรือสัมภาษณ์ใครเป็นรายต่อไปและผู้ให้ข้อมูลหลักรายแรกจะนำไปพบและเกริ่นนำด้วยตนเองทำให้ผู้วิจัยสามารถที่จะเจาะข้อมูลได้อย่างละเอียดเพียงแต่ผู้ให้

สัมภาษณ์บางรายที่ถูกแนะนำมาจะให้ข้อมูลที่ไม่สามารถที่จะเจาะลึกได้เนื่องจากผู้ให้สัมภาษณ์รู้สึกไม่ปลอดภัยและไม่อยากจะพูดถึงจริงๆ ดังนั้น การพูดคุยจึงตั้งอยู่บนพื้นฐานของความเต็มใจตอบ ในการจัดเก็บข้อมูลผู้วิจัยได้ขออนุญาตบันทึกเสียงและจดบันทึกในประเด็นสำคัญๆ เพื่อป้องกันการตกหล่นของสาระสำคัญเพื่อที่จะส่งผลให้การวิเคราะห์ข้อมูลเป็นไปอย่างถูกต้องมากที่สุด

การประมวลผลและการวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ข้อมูลเบื้องต้นจากการสัมภาษณ์ทันทีขณะเก็บข้อมูลในพื้นที่ที่ศึกษาโดยผู้วิจัยได้ทำการจดบันทึกประเด็นที่สำคัญๆขณะที่สัมภาษณ์ และได้ทำการบันทึกเสียงเพื่อนำมาประกอบเป็นข้อมูลหลังการสัมภาษณ์เสร็จทุกครั้ง ซึ่งเทปบันทึกเสียงนี้จะถูกนำไปถอดเทปเพื่อบันทึกคำสัมภาษณ์แบบคำต่อคำแต่ละรายการภายหลังกลับจากพื้นที่อีกครั้งหนึ่ง ที่ผู้วิจัยได้ทำการสร้างมโนทัศน์ (Concept) ของข้อมูลที่มีลักษณะคล้ายคลึงกันหรือแตกต่างกันในรูปของข้อความ (Statement) และจัดหมวดหมู่ของมโนทัศน์เพื่อหาความสัมพันธ์เชื่อมโยงเชิงเหตุผล โดยผู้วิจัยกำหนดรหัสหมาย (code) แยกเป็นหมวดหมู่ (code mapping) และเรียบเทียบความเหมือนและความแตกต่างของแต่ละมโนทัศน์ จัดหมวดหมู่ให้แก่มโนทัศน์ต่างๆหลังจากนั้นผู้วิจัยจึงเลือกผู้ให้ข้อมูลหลักคนต่อไปโดยผู้วิจัยเชื่อว่าสามารถให้ข้อมูลที่มีความแตกต่างไปจากมิติ (Dimensions) และคุณสมบัติ (Properties) ของกลุ่มมโนทัศน์ที่พบจากการสัมภาษณ์ที่ผ่านมาแล้ว นอกจากนี้การเลือกผู้ตอบเป็นรายต่อไป ยังคำนึงถึงความแตกต่างของความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มมโนทัศน์ต่างๆโดยการเปรียบเทียบ (Comparative case) เพื่อตรวจสอบความถูกต้อง (Verify) โดยทำการวิเคราะห์ข้อมูลเพิ่มจนไม่สามารถปรับเปลี่ยนข้อเสนองเชิงทฤษฎี (Theoretical generalization) ที่ได้มาอีกต่อไป (Strauss and corbin. 1990 ; Strauss. 1990 ; นภาพรณ์ หะวานนท์. 2539 : 98-107) ซึ่งผู้วิจัยได้คำนึงถึงความเที่ยงตรงและเชื่อถือได้ของข้อมูลเป็นหลัก ทั้งนี้โดยตั้งอยู่บนความถูกต้อง ความซื่อสัตย์และความรับผิดชอบในการทำวิจัยหลังจากนั้นได้สรุปผลการวิจัยและเขียนรายงานผลการศึกษามาเป็นบทต่างๆดังนี้

บทที่ 1 ชุมชนที่ศึกษาและวิธีการศึกษา

บทที่ 2 ชุมชนในช่วงก่อนการนำประเทศไปสู่ความทันสมัย

บทที่ 3 การเปลี่ยนแปลงชุมชนภายใต้กระบวนการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัย

บทที่ 4 การปรับตัวของชุมชน

บทที่ 5 กองทุนหมู่บ้านในกระแสการพัฒนาและผลที่พัฒนาชุมชน

บทที่ 6 สรุป

บทที่ 2

ชุมชนในช่วงก่อนการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัย

การศึกษาถึงบริบทของหมู่บ้านแสงเดือน ในช่วงก่อนการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัย ในช่วงตั้งแต่แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับแรก(2540) จนถึงช่วงประมาณปี พ.ศ.2520 พบบริบทจากชุมชนแสงเดือนหลายประการด้วยกัน ดังจะได้นำเสนอประการแรกคือ บริบททางด้านกายภาพ และทุนทางกายภาพ ประการที่สอง บริบททางด้านสังคม วัฒนธรรมและทุนทางสังคมและวัฒนธรรม ตลอดจนทุนชุมชนในด้านอื่น ๆ ประการที่สาม บริบทด้านเศรษฐกิจและทุนทางเศรษฐกิจ ประการสุดท้าย บริบททางด้านสิ่งแวดล้อม ในช่วงก่อนที่ชุมชนจะได้รับผลกระทบจากการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัย ดังรายละเอียดต่อไปนี้

บริบทด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และทุนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

บริบททางกายภาพของหมู่บ้านแสงเดือน จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักของชุมชน จากการสังเกตในระหว่างการวิจัย และจากการพบเห็นโดยประสบการณ์ตรงของผู้วิจัยและผู้ช่วยนักวิจัย ซึ่งเดินทางเข้าออกหมู่บ้านนี้อย่างต่อเนื่องทุกปีในช่วง 3 ทศวรรษที่ผ่านมา ได้พบข้อมูลที่สอดคล้องกัน มีผลต่อความอึดตัวของข้อมูลวิจัยในเรื่องนี้คือ

1. สภาพทางภูมิศาสตร์ ที่ทำให้ชุมชนดำรงอยู่ได้

1.1 ขนาดและที่ตั้ง

หมู่บ้านแสงเดือนมีสภาพพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นเนินสูง มีที่ราบเชิงเขาและที่ราบริมฝั่งทะเล หมู่บ้านแสงเดือนมีเนื้อที่บางส่วนเป็นป่าชายเลนเหมาะแก่การที่สัตว์น้ำจำพวกสัตว์น้ำเค็มและน้ำกร่อยขยายพันธุ์ มีสภาพดินอุดมสมบูรณ์ เหมาะแก่การประกอบอาชีพเกษตรกรรมและเลี้ยงสัตว์ และหมู่บ้านแสงเดือนมีพื้นที่ติดทะเลเป็นแนวยาวจึงเหมาะแก่การประมงและใช้เป็นสถานที่ท่องเที่ยวพักผ่อนหย่อนใจ

1.2 อาณาเขต

หมู่บ้านแสงเดือนมีอาณาเขตติดต่อกับหมู่บ้านและตำบลอื่นในจังหวัดเขียวขจี ดังนี้ ทิศเหนือ จดตำบลตากแดด อำเภอเมืองเขียวขจี ทิศใต้ จดตำบลกะไหล อำเภอตะกั่วทุ่ง จังหวัดเขียวขจี ทิศตะวันออก จดทะเลอันดามัน จังหวัดเขียวขจี ทิศตะวันตก จดตำบลถ้ำ อำเภอแคววาว จังหวัดเขียวขจี

1.3 ลักษณะภูมิประเทศ

หมู่บ้านแสงเดือนมีลักษณะเป็นที่ราบติดชายฝั่งทะเลด้านตะวันตกของจังหวัด พื้นที่ส่วนน้อยประมาณร้อยละ 17.5 เป็นภูเขา พื้นที่ส่วนใหญ่ประมาณร้อยละ 58.75 เป็นที่ราบน้ำท่วมถึง พื้นที่ในเขตหมู่บ้านแสงเดือน ประกอบไปด้วยชุมชน 2 ชุมชน คือ ชุมชนบ้านแสงเดือนหมู่ที่ 1 และชุมชนบ้านแสงเดือนหมู่ที่ 3

1.4 ลักษณะภูมิอากาศ

ลักษณะภูมิอากาศของหมู่บ้านแสงเดือน มีภูมิอากาศเป็นแบบร้อนชื้น และอยู่ในเขตของอิทธิพลของมรสุมตะวันตกเฉียงใต้ และลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือ มีอากาศอบอุ่นถึงร้อนชื้นตลอดปี มีฤดูกาลเพียงปีละ 2 ฤดู คือฤดูฝน มีระยะเวลาประมาณ 8 เดือน เริ่มตั้งแต่เดือนพฤษภาคมถึงเดือนธันวาคม และฤดูร้อน มีระยะเวลาประมาณ 4 เดือน เริ่มตั้งแต่เดือนมกราคมถึงเดือนเมษายน

2. ประชากรและครัวเรือน

จำนวนประชากรของหมู่บ้านแสงเดือนทั้งหมู่บ้าน มีจำนวนประชากรทั้งสิ้น 1,917 คน เป็นชาย 990 คน เป็นหญิง 927 คน

สำหรับรายได้ของประชากร ได้จากการประกอบอาชีพดังนี้ ทำสวนยางพารา ค้าขาย การประมง รับราชการ ทำใบยาสูบจากยอดใบจาก รับจ้างทั่วไป และอาชีพรับจ้าง ขับเรื่อนำเที่ยวอ่างเขี้ยวขจี โดยฐานะทางการเงินแบ่งได้ 3 ระดับ คือ ฐานะทางการเงินดีประมาณร้อยละ 20 ฐานะทางการเงินปานกลาง ร้อยละ 40 และฐานะทางการเงินยากจนประมาณร้อยละ 40 ของจำนวนประชากร

3. สภาพเศรษฐกิจ

ภาคเกษตรกรรม การเกษตรกรรมของชาวบ้านในหมู่บ้านแสงเดือน มีการปลูกเพื่อบริโภคและจำหน่ายเพียงเล็กน้อย

ภาคอุตสาหกรรม ในหมู่บ้านแสงเดือน ไม่มีโรงงานอุตสาหกรรม มีเพียงอุตสาหกรรมในครัวเรือน เช่น การทำขนมเพื่อจำหน่าย การทำใบจากเป็นอาชีพเสริม

การบริการ ประชาชนในหมู่บ้านแสงเดือนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพบริการเรือท่องเที่ยว เนื่องจากหมู่บ้านแสงเดือนมีท่าเทียบเรือมะกรูด เป็นท่าเทียบเรือที่มีชื่อเสียงแห่งหนึ่งของจังหวัดเขี้ยวขจี และอยู่ใกล้แหล่งท่องเที่ยวในเขตอุทยานอ่าวเขี้ยวขจี

การท่องเที่ยว หมู่บ้านแสงเดือนไม่มีสถานที่ท่องเที่ยว แต่มีท่าเทียบเรือและเรือบริการนำเที่ยวอ่าวเขี้ยวขจี

บริบทด้านสังคม และวัฒนธรรมและทุนทางสังคม วัฒนธรรม

แสงเดือนหมู่ที่ 3 หรือที่เรียกกันในกลุ่มชนว่า “ตลาดล่าง” หรือ “แสงเดือนล่าง” มีพื้นที่ที่ถูกจัดสรรจากการแบ่งเขตการปกครองที่อยู่ภายใต้เขตเทศบาลตำบลนาขามจำนวน เพียง 1 ตารางกิโลเมตร ชุมชนในเขตนี้ไม่มีที่ดินสำหรับเป็นแหล่งผลิตทางการเกษตร ผู้นำของชุมชน กำนันโน เล่าว่า

“บ้านเราไม่มีที่ราบพอ บางแหล่งน้ำก็ท่วม จะผลิตอะไรทางการเกษตรก็ยากให้ได้ปลูกผักสักชนิดก็พอแล้ว “

ดังนั้นจากลักษณะของชุมชนที่คล้ายชุมชนเมือง แต่ว่า วิถีชีวิตในการดำเนินชีวิตไม่เหมือนชุมชนเมืองทั่ว ๆ ไป ความคิดคึกในการค้าขายก็ไม่มีเลยในหมู่บ้าน ซึ่งแตกต่างกับหมู่ที่ 1 ซึ่งภายในหมู่บ้านมีความคึกคักในการค้าขายมากกว่า ประชาชนมีความเป็นอยู่ที่เรียบง่าย จนน่าแปลกใจ ทั้ง ๆ ที่มีจำนวนครัวเรือนถึง 200 ครัวเรือน มีบ้านเรือน ถึง 117 หลังคาเรือน ชุมชนแสงเดือนหมู่ที่ 3 ดำรงชีวิตอยู่ได้และสะสมทุนชุมชนได้อย่างไร นับว่าเป็นเรื่องที่น่าสนใจ และน่าติดตามมากเรื่องหนึ่ง อาชีพหลักของแสงเดือนล่าง คือ การทำสวนยางพารา ซึ่งเป็นสวนยางพาราที่มีพื้นที่อยู่นอกเขตเทศบาล ยังมีอาชีพค้าขาย ทำการประมง รับราชการ และทำใบยาสูบจากยอดใบจาก ลุงหนู เล่าให้ฟังว่า

“คนตลาดล่าง (แสงเดือนล่าง) อยู่กันมา ก็ได้กินได้อาศัยโดยการทำใบจากบ้าง ทำประมงบ้าง เมื่อ 10 – 20 ปีที่แล้ว จะปลูกบ้านอยู่ห่าง ๆ กัน พึ่งพากันแบบคนรู้จักและญาติพี่น้อง มีงานก็ช่วยกันเป็นครั้ง ๆ แต่ในปัจจุบัน บ้านเรือนก็เริ่มปลูกติด ๆ กัน แต่การช่วยเหลือเจือจุนกันก็ลดลงไปมาก เด็ก ๆ เรียนที่นี่ พอโตขึ้นก็ไปเรียนในเมือง นาน ๆ ถึงจะกลับมาสักครั้ง บางทีก็จำกันแทบไม่ค่อยได้ “

ซึ่งจากคำบอกเล่าดังกล่าว ได้สอดคล้องต้องกันกับผู้นำชุมชนที่เคยดำรงตำแหน่งกำนันในพื้นที่นี้มา ซึ่งก็เป็นลูกหลานของคนหมู่ที่ 3 ว่า

“หมู่ที่ 3 จะเป็นหมู่ที่ไม่ค่อยจะให้ความสนใจอะไรทั้งสิ้น ยกเว้นแต่สนใจกลุ่มของตัวเอง แต่ในทางตรงกันข้ามถ้ามีงานรื่นรมย์ คนในหมู่ที่ 3 จะเข้มแข็งมากไม่ว่าจะเป็นงานแต่ง งานจัดอะไรต่าง ๆ วัดมาตุคุณารามที่โตขึ้นมาได้ มันคงได้ ก็เพราะคนในหมู่ที่ 3 ช่วยกันถึง 60 % “

หรือเมื่อได้สอบถามกับกำนันคนปัจจุบัน กำนันโน ก็ได้เล่าให้ฟังดังนี้

“จริง ๆ สมัยก่อนก็ไม่มีอะไรมาก ที่มีอยู่ก็คือ แข่งเรือ ชักพระ งานสวดตลาดงานกินผัก เรื่องเหล่านี้คนหมู่ที่ 3 จะเป็นคนตัวตังตัวดีและก็ช่วยกันทำด้วย “

จึงเห็นได้ว่าในยุคของสมัยก่อนนั้นปฏิสัมพันธ์ของคนในชุมชนแสงเดือนล่าง จะอยู่ในระดับที่ดีเฉพาะในหมู่ในพวกของตนเอง แต่ปฏิสัมพันธ์ระหว่างคนหมู่ที่ 3 กับคนนอก

หรือหน่วยงานภายนอกอื่น ๆ ชาวบ้านจะไม่ค่อยให้ความสำคัญ และจะไม่เข้าไปมีส่วนร่วมเท่าไรนัก ต่างคนก็ต่างอยู่ ต่างคนก็ต่างทำมาหากิน และในส่วนของประเพณีและวัฒนธรรมนั้น คนในหมู่ที่ 3 แสงเดือนล่างก็จะให้ความร่วมมือกันในเรื่องประเพณีวัฒนธรรมค่อนข้างมาก ในเรื่องของการชักพระ การกินเจ การสวดตลาด ดังจากบทสัมภาษณ์ของน้ำแหม่มที่ว่า

“คนแถวนี้เขาก็เชื่อเพื่อเผื่อแผ่กันดี เวลาถึงงานอะไรก็เต็มทีครับ เช่นงานกินเจ (กินผัก)”

บริบทด้านเศรษฐกิจและทุนทางเศรษฐกิจ

ในสมัยก่อนนั้นอาชีพที่ชาวแสงเดือนทำอยู่เพื่อเลี้ยงชีวิต เลี้ยงครอบครัวคือ การทำสวนยางพารา การรับราชการ การทำใบจาก การค้าขายเล็ก ๆ น้อย ๆ ทำการประมง คนในหมู่ที่ 3 เขาใช้ทุนจากไหน หรือสะสมทุนอย่างไรในการดำรงชีวิตอยู่ หากมาย้อนมองดูวิถีการชีวิต และนำมาเปรียบเทียบกับหลักการของเศรษฐกิจท่องเที่ยว จะพบเห็นข้อเหมือนกันอยู่หลายประการ พระราชดำรัสในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว พระราชทานไว้เมื่อ วันที่ 4 ธันวาคม 2540 ความว่า “ ถ้าสามารถที่จะเปลี่ยนให้กลับเป็น เศรษฐกิจพอเพียง ไม่ต้องทั้งหมดแม้จะไม่ถึงครึ่ง อาจจะมีเศษหนึ่งส่วนสี่ ก็สามารถที่จะอยู่ได้ การแก้ไขจะต้องใช้เวลาไม่ใช่ง่าย ๆ โดยมากคนก็ใจร้อน เพราะเดือดร้อน แต่ว่าถ้าทำตั้งแต่เดี๋ยวนี้ก็สามารถที่จะแก้ไขได้ “ และในวสารเศรษฐกิจและสังคม สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับพิเศษ “ พระมหากษัตริย์ผู้นำการพัฒนาประเทศไทย “ ได้นำพระราชดำรัสที่พระองค์พระราชทานไว้ลงมา

“ การพัฒนาประเทศจำเป็นต้องทำตามลำดับขั้น ต้องสร้างพื้นฐาน คือ ความพอมี พอกิน พอใช้ ของประชาชนส่วนใหญ่เป็นเบื้องต้นก่อน โดยใช้วิธีการและอุปกรณ์ที่ประหยัด แต่ถูกต้องตามหลักวิชาการ เมื่อได้พื้นฐานมั่นคงพร้อมพอสมควร และปฏิบัติได้แล้ว จึงค่อยสร้างค่อยเสริมความเจริญและฐานะทางเศรษฐกิจที่สูงขึ้น โดยลำพังต่อไป

ความพอมี พอกิน พอใช้ ตามแนวพระราชดำริ ดังกล่าวที่ปรากฏอยู่แล้วในพื้นที่ หมู่ที่ 3 ตำบลนาขาม ตั้งแต่สมัยก่อน ถึง สมัยปัจจุบัน กำนันโน กำนันคนปัจจุบันเล่าว่า

“ คนแต่แรกทำมาหากิน กันในอย่างปัจจุบัน การทำใบยาสูบจากใบจาก เป็นอาชีพเสริมที่ทำกันเกือบทุกครัวเรือน ลองดูซิคนแต่แรก (คนสมัยก่อน) มีลูก 10 กว่าคน ส่งให้เรียนจนจบปริญญาทั้งหมด ที่มีชื่อเสียงยังเห็นอยู่ อย่างคุณ สะอาด กำลัง ปัจจุบันเป็นผู้จัดการของธนาคารกรุงเทพ พอทำการค้าขายเล็ก ๆ น้อย ๆ ส่วนแม่ทำใบจากอยู่กับ

บ้าน หรือจะเป็นครอบครัวของคุณ อุทัย สุขศิริสัมพันธ์ ที่ไปดัง (มีชื่อเสียง) อยู่ที่ภูเก็ตลูกหลานชาวบ้านของคนในหมู่ที่ 3 ครอบครัวทำใบจากก็สามารถส่งลูกไปเรียนได้ “

จากความคิดเห็นของกำนันเก่าในพื้นที่ พี่หริ หรือ กำนันหริ เล่าว่า

“ ในหมู่ที่ 3 บ้านแสงเดือนล่างนั้น บางตระกูลมีลูกถึง 8 คน อย่างตระกูล ตัน นุกิจ ลูก ๆ จบโทและเอกเกือบทั้งหมด แต่จะกลับมาอยู่บ้านคนเดียว อีกหลายครอบครัวที่ทำใบจากแต่ก็สามารถส่งลูกเรียนได้ในระดับที่ดีทั้งนั้น เช่น ตระกูลตันนุกิจ ตระกูลกำลัง ตระกูลสุขศิริสัมพันธ์ เป็นต้น “

จึงทำให้เห็นได้ว่า แม้ว่าสภาพบ้านเรือนในเขตของหมู่บ้านแสงเดือนล่างจะดูเหมือนว่า เก่า ๆ เรียบ ๆ ง่าย ๆ เป็นบ้านตึกที่สวยงามค่อนข้างน้อย การดำรงชีวิตแบบเหมือนจะเป็นเมืองปิด ตรงกันข้ามกลับสภาพจริงที่ปรากฏ ทั้งในด้านการอยู่ การกิน การอาศัย การเล่าเรียนของบุตรธิดา สภาพลักษณะภายนอกเหมือนยากจน แต่ภายในสามารถส่งลูกในครอบครัวจบปริญญาเอก ปริญญาโท อยู่หลายตระกูลและหลายครัวเรือน

จากบทสัมภาษณ์ที่ผ่านมา จะเห็นได้ว่าคนในหมู่ที่ 3 ไม่ใช่คนฟุ้งเฟ้อ ไม่ทะเยอทะยาน ไม่อยากมีปฏิสัมพันธ์กับคนภายนอก แต่หากเป็นเรื่องที่จะช่วยกันก็ช่วยเหลือเกื้อกูลกันดีเฉพาะในหมู่ในบ้านของตน สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้นับได้ว่าเป็นความพออยู่ ที่พออยู่พอกิน ใช่หรือไม่ ? เพียงแต่คนส่วนใหญ่ ในหมู่ที่ 3 ต่ำบลแสงเดือนนั้น ไม่แสวงหาหรือดิ้นรนอยากมีอยากได้จนติดเป็นลักษณะไม่มีไม่ได้ แล้วจะหมายความว่า เขาไม่พัฒนา เขาไม่ก้าวหน้า นั่นไม่ได้ ดังนั้น มาตรฐานความพอดี ความพัฒนา ขึ้นอยู่กับว่า ใครเป็นคนกำหนดเท่านั้นเอง

กำนันหริ ให้ความเห็นเกี่ยวกับการดำรงอยู่ของชุมชน หมู่ที่ 3 ว่า “ เป็นชุมชนที่ไม่น่าเป็นห่วงไม่มีอะไรที่ต้องหวัง ไม่มีปัญหาอะไร คนส่วนใหญ่เขาค่อนข้างจะสงบ ไม่ดิ้นรนไม่เดือดร้อน เป็นอย่างนี้มานานแล้ว “ ผู้วิจัยได้ซักถามกำนันหริต่อไปว่า แล้วเฉพาะการทำการผลิตใบจากอย่างเดียวจะพอเลี้ยงชีพ ในปัจจุบันหรือ

กำนันหริ ตอบว่า : คุณอย่าลืม ลูกหลานที่เขาส่งไปเรียนจนจบระดับปริญญาตรี ปริญญาโท ปริญญาเอก เมื่อเขาเรียนจบได้ทำงานเขาก็ส่งเงินกลับมาจนเจ้าครอบครัวอยู่ตลอด เป็นอย่างนี้หลายครอบครัวเลยทีเดียว บางครอบครัวทำใบยาสูบจากยอดใบจากอยู่ที่บ้าน แต่มีคนงานตัดยางอยู่ในสวน ซึ่งอยู่นอกเขตเทศบาลตำบลนาขามก็มี ก็อยู่กันอย่างนี้แหละครับ

จึงทำให้พอจะมองเห็นภาพได้ชัดว่า จริง ๆ แล้วสภาพลักษณะภายนอกที่แสดงออกมาของชาวบ้านแสงเดือน หมู่ที่ 3 นั้นไม่ตรงกับความเป็นจริงที่เป็นตัวตนของคนแสงเดือน

จริง ๆ และวิถีการดำรงชีวิตและทุนทางด้านเศรษฐกิจของประชาชน หมู่ที่ 3 บ้านแสงเดือน จัดอยู่ในระดับที่พออยู่ พอกิน หรือก็คือ เศรษฐกิจพอเพียงนั่นเอง

ถึงแม้ว่าหากได้พิจารณาถึงสภาพภูมิศาสตร์ และภูมิประเทศในแถบบริเวณของ แสงเดือนล่าง หมู่ที่ 3 จะเห็นได้ว่า เป็นพื้นที่ที่มีที่ราบน้อย โดยเฉพาะในหมู่ในหมู่ที่ 1 และในหมู่ที่ 3 ต่างก็อยู่ในเขตการปกครองของเทศบาลตำบลนาขาม ซึ่งมีอาณาเขตพื้นที่แค่ 1 ตารางกิโลเมตร และที่สำคัญที่สุด 60 % เป็นพื้นที่ของหมู่ที่ 1 และอีก 40 % เท่านั้นที่เป็นพื้นที่ของหมู่ที่ 3 แต่อย่างไรก็ตามก็ไม่ใช่อุปสรรคในการที่จะทำให้ชุมชนแสงเดือนล่าง ต้องดิ้นรนขนขวาย เพื่อที่จะทำอาชีพอื่น ๆ เพื่อเลี้ยงชีวิตและครอบครัว อีกทั้งในเขตพื้นที่ 40 % ของแสงเดือน หมู่ที่ 3 นั้น ก็เป็นพื้นที่ที่ไม่เหมาะกับการเพาะปลูกพืชเศรษฐกิจ เช่น ยางพารา หรือ ไม้ผลขนาดใหญ่ ๆ ได้เช่นกัน

ดังนั้น หากศึกษาถึงสิ่งที่ทำให้ชาวบ้านแสงเดือนล่างพออยู่ พอกินได้ เช่น อาชีพการทำใบยาสูบจากยอดใบจาก เขากันอย่างไร รายได้ดีกันแค่ไหนถึงทำให้พอเพียงและอยู่ได้ในชีวิตปัจจุบัน

บริบทด้านสิ่งแวดล้อมและทุนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

บทสรุปของทุนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในชุมชนแสงเดือน หมู่ที่ 3 หรือตลาดล่างนี้ได้มาจากการพูดคุยของน้องหลอง นักศึกษาหนุ่มผู้สนใจในเรื่องสิ่งแวดล้อม ต่อลุงแถม หนุ่มใหญ่มาก ๆ อายุ 63 ปี ผู้ผ่านร้อนผ่านหนาวมามากแล้วของชุมชนแสงเดือนล่าง ดังนี้

“สมัยก่อนคนแถวนี้หาปู หาปลา ในทะเล ออกเรือไปประมาณ 5 – 10 นาทีก็ได้แล้ว ส่วนปูดำก็อยู่ปากอ่าวไม่ต้องออกเรือไปก็ได้แล้ว”

จากบทพูดคุยกันที่ผ่านมาแสดงว่าในปี พ.ศ. 2527 ประชากรในเขตพื้นที่ตำบลนาขาม ยังมีทุนที่เป็นทรัพยากรธรรมชาติประเภทสัตว์น้ำประเภท ปลา ปลาหมึก หอย ปู อยู่เป็นจำนวนมากเนื่องจากยังสามารถจับและหาได้ง่ายในแถบพื้นที่หน้าอ่าวพังงาซึ่งสามารถเดินทางโดยทางเรือประมาณ 5-10 นาทีเท่านั้นขณะเดียวกันหากฟังจากน้ำแก้ว น้ำผู้หญิงหมู่ที่ 3 อายุ 51 ปี ในเรื่องแหล่งทรัพยากรธรรมชาติจะได้ความใกล้เคียงกัน

“สมัยก่อนถ้าจะหาหมึกก็ต้องไปที่ตลาดแสงเดือน แต่ถ้าเป็นปลา ปู หอย ก็อาศัยหาเอาที่ทะเลเวลาไปตัดไม้มาทำถ่าน เขาใช้ไม้โกงกางมาทำถ่าน คนแถวนี้ทำกันหลายครัวเรือน”

จึงเห็นได้ว่าในสมัยก่อนนั้น ทรัพยากรทางธรรมชาติมีอยู่อย่างมากมายในผืนน้ำหน้าอ่าวเขียวขจี ดังนั้นการอยู่การกินจึงไม่ใช่เรื่องอดอยากแต่อย่างใด ขณะเดียวกันในวิถี

การดำรงชีวิตของชาวบ้าน หมู่ที่ 3 ตำบลนาขาม ก็สามารถสะท้อนให้เห็นดังสิ่งแวดล้อมที่ปรากฏอยู่ในพื้นที่เช่นเดียวกัน “ใน 1 เดือน เขาจะออกไปตัดไม้โกงกาง 15 วัน เว้นไว้ 4 วัน จะคว่ำเดือนมืด หรือเดือนแจ่ม”

จากบทสัมภาษณ์พูดคุยดังกล่าวแสดงให้เห็นถึง ปริมาณไม้โกงกางที่มีอยู่ในพื้นที่แถบริมทะเลมีอยู่เป็นจำนวนมากและจากการสอบถามก็มีข้อมูลว่า มีผู้ออกไปตัดไม้อยู่หลายรายในพื้นที่ ตำบลนาขาม เพียงแต่ว่าไม้ที่ตัดมานั้นเป็นการตัดที่ถูกต้องตามกฎหมายหรือไม่เป็นสิ่งที่ต้องหาคำตอบต่อไป

ขณะเดียวกันทุนทางด้านทรัพยากรทางธรรมชาติ ที่นำมาผลิตนอกจากไม้โกงกางแล้วที่พบเห็นได้อีกอย่างในบทสัมภาษณ์ ระหว่างน้องหลวงกับลุงแซมคือ ต้นจาก ที่คนในหมู่บ้านได้ออกไปตัดมาจากในพื้นที่แถบๆริมทะเลของอำเภอเขียวขจี เพื่อนำยอดใบจากมาทำเป็นใบยาสูบกันทั้งหมู่บ้าน จากคำบอกเล่าของน้ำแซม ดังนี้

“ปัจจุบันก็ยังมีคนทำใบจากอยู่เป็นจำนวนมาก แต่จำนวนของใบจากเริ่มลดน้อยลงในแต่ละครั้งที่ออกไปตัดใบจาก จะไปด้วยเรือและนำมิดพร้าวไป โดยในแต่ละครั้งจะไปคนเดียว จะได้ประมาณ 40 – 50 ยอด”

จึงเห็นได้ว่าทุนทางทรัพยากรธรรมชาติในสมัยก่อนนั้นมีอยู่อย่างมากมาย และมีหลายประเภท ทรัพยากรธรรมชาติประเภท กุ้ง หอย ปู ปลา ก็มีอุดมสมบูรณ์ ทรัพยากรธรรมชาติประเภทที่เป็นต้นทุนในการผลิต เช่น ไม้โกงกาง และต้นจาก ก็มีความอุดมสมบูรณ์ จึงแสดงให้เห็นว่าสภาพสิ่งแวดล้อมในเขตพื้นที่ตำบลนาขามนั้นจัดอยู่ในประเภทค่อนข้างดี

สรุปปิดท้าย

จุดแข็งของชุมชนหมู่บ้านแสงเดือนในช่วงก่อนการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัย คือ ความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในท้องทะเล อันได้แก่ สัตว์ทะเลและความสมบูรณ์ของผืนป่า ต้นไม้ พืชพันธุ์จากป่า ดิน น้ำ รวมทั้งทรัพยากรนาชนิตที่ทุกคนสามารถเข้าถึงได้ไม่ยากนัก มีผลต่อความสุขสงบของชุมชน โดยมีเงื่อนไขสำคัญที่ทำให้ชุมชนดำรงอยู่ได้ คือ บริบททางสังคม วัฒนธรรม วิถีชีวิตซึ่งเป็นแบบพออยู่พอกิน มีความพึงพอใจในสิ่งที่พึงมีพึงได้ มีความเอื้อเฟื้อแบ่งปัน มีความรัก ความสามัคคี และความเห็นอกเห็นใจต่อกันอย่างจริงจัง เช่นเดียวกับวิถีชีวิตของคนไทยในชนบทไทยส่วนใหญ่ ส่วนบริบททางเศรษฐกิจในยุคนั้น ยังขึ้นอยู่กับสภาพแวดล้อมทางภูมิศาสตร์ของหมู่บ้าน ซึ่งอยู่ติดทะเลและภูเขา มีถนนคดเคี้ยวเลียบไปตามไหล่เขา ขนาบด้วยสวนยางพารา และป่าทึบ

ในเขตร้อนชื้น มีฝนตกชุก มีผลต่อความอุดมสมบูรณ์ของพืชผักที่เป็นอาหารของคนในหมู่บ้าน

ในส่วนของการเรียนรู้ของคนในหมู่บ้าน เป็นการอบรมกลุ่มเกลาโดยปู่ย่า ตายาย พ่อแม่ พี่ป้าน้าอา ที่เป็นผู้ใหญ่ในครอบครัว ที่มีการอบรมสั่งสอนและเป็นแบบอย่างที่ดีให้แก่เด็กและคนในชุมชน ทั้งยังมีกำนันซึ่งเป็นผู้นำที่ดีเป็นที่ยอมรับอย่างสูงของคนในชุมชนนี้และชุมชนใกล้เคียงหมู่บ้าน ส่วนกระบวนการควบคุมทางสังคมยังเป็นการควบคุมโดยใช้วิถีประชา นอกจากนี้ภาวะผู้นำที่ดีของกำนันยังคงมีผลต่อการจัดความขัดแย้งที่มีอยู่ค่อนข้างน้อย สำหรับวิถีชีวิตชุมชนในด้านกระบวนการสร้างความร่วมมือ รวมทั้งการสร้างจิตสำนึกสาธารณะของคนในหมู่บ้าน ก็ไม่แตกต่างจากชนบทไทยส่วนใหญ่ในภูมิภาค คือ เป็นสังคมแห่งความเอื้ออาทร และการแบ่งปัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งคือ ความเสียสละอย่างสูงของกำนันที่มีต่อลูกบ้าน

อย่างไรก็ดี จากการศึกษาแนวลึก พบว่า จุดอ่อนของชุมชนในช่วงก่อนการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัย ที่เป็น “ช่องว่าง” ที่ช่วยเปิดทางให้รัฐ พ่อค้า ทุนนิยม แย่งชิงพื้นที่กัดเซาะความเข้มแข็งของชุมชนให้อ่อนแอลง จนไม่สามารถต้านทานแรงปะทะจากภายนอกได้นั้น ยังไม่ปรากฏชัดเจนในยุคสังคมประเพณี

บทที่ 3

การเปลี่ยนแปลงของชุมชน ภายใต้กระบวนการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัย

ช่วงระยะเวลาแห่งการเปลี่ยนแปลงไปสู่ความทันสมัยของประเทศ อันเป็นผลเนื่องมาจากแนวนโยบายการพัฒนาประเทศไปสู่ความเป็นอุตสาหกรรม ตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติของสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ตั้งแต่แผนพัฒนาครั้งที่ 1 เป็นต้นมาจนถึงปัจจุบัน การเปลี่ยนแปลงกระบวนการพัฒนาประเทศไปสู่ความเป็นตะวันตกในช่วงหลายทศวรรษที่ผ่านมา โดยเฉพาะอย่างยิ่งในระยะสองถึงสามทศวรรษที่ผ่านมาจนถึงปัจจุบันเช่นนี้ นับว่าเป็นช่วงระยะเวลาแห่งการเปลี่ยนแปลงอันยิ่งใหญ่ของประเทศที่มีผลสืบเนื่องไปจนถึงจังหวัดเชียงใหม่และหมู่บ้านแสงเดือนที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ เช่นเดียวกับหมู่บ้านในพื้นที่ท้องที่อื่น ๆ ทั่วประเทศ ที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่องและทั่วถึง

แน่นอนว่า แต่ละชุมชน แต่ละหมู่บ้าน ไม่ว่าจะอยู่ในเมืองใหญ่หรือเมืองเล็ก ต่างได้รับผลกระทบจากกระบวนการเปลี่ยนแปลงไปสู่ความทันสมัยอย่างถ้วนหน้า จะแตกต่างกันก็ช่วงระยะเวลาและสถานที่ที่เกิดการเปลี่ยนแปลงเป็นส่วนใหญ่ ดังนั้น การนำเสนอกระบวนการเปลี่ยนแปลงของชุมชนจึงประกอบด้วยเรื่องต่าง ๆ คือ **ประการแรก** กระบวนการเปลี่ยนแปลงของหมู่บ้านแสงเดือนในยุคสังคมประเพณี **ประการที่สอง** กระบวนการเปลี่ยนแปลงไปสู่ความทันสมัยของหมู่บ้านแสงเดือนในยุคแรก ๆ **ประการที่สาม** กระบวนการเข้ามาของวิถีการผลิตที่ใช้เทคโนโลยีที่มาจากภายนอกชุมชน และ ระบบการศึกษาในโรงเรียน **ประการที่สี่** จุดเปลี่ยน(turning point) ที่สำคัญของหมู่บ้าน (1) จุดเปลี่ยนด้านเวลา (2) จุดเปลี่ยนด้านสถานที่**ประการที่ห้า** พลังผลักดันที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง ซึ่งได้แก่ (1) พลังจากภายนอก(2) พลังจากภายใน **ประการที่หก** ชุมชนมีการตอบรับพลังผลักดันจากภายนอกอย่างไรและ **ประการสุดท้าย** เงื่อนไขที่ทำให้ชุมชนมีพลังผลักดันดังกล่าว ดังต่อไปนี้

กระบวนการเปลี่ยนแปลงของหมู่บ้านแสงเดือนในยุคสังคมประเพณี

จากการศึกษาปรากฏที่มีผลต่อการดำรงอยู่ของหมู่บ้านแสงเดือน ในยุคสังคมประเพณีซึ่งพบว่า หมู่บ้านมีระบบการผลิตเพื่อยังชีพ โดยเฉพาะการผลิตที่ให้ผลด้านการบริโภคที่มีเป้าหมายเพื่อการบริโภคของคนในครอบครัวและคนในชุมชน มีระบบความสัมพันธ์

ต่อกันอย่างเท่าเทียมของคนในหมู่บ้าน มีการนำผลผลิตของตนมาแจกจ่ายและแลกเปลี่ยนกันหมู่บ้านเพื่อการดำรงชีพ โดยทุนที่เป็นปัจจัยการผลิตของหมู่บ้าน คือ **ทุนที่ดิน**ทำกิน แหล่งน้ำป่าไม้ พืช สัตว์ และทะเล ที่ล้วนแต่เป็นทรัพยากรธรรมชาติซึ่งสมาชิกทุกคนในชุมชนมีสิทธิ เข้าถึงและร่วมใช้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของชุมชนได้อย่างเท่าเทียม **ทุนทางสังคม**ซึ่งจากปรากฏการณ์ที่พบก็คือ ระบบความรู้ที่เกี่ยวกับการผลิตโดยใช้ภูมิปัญญาของคนในหมู่บ้านเช่น ความรู้เกี่ยวกับการทำใบยาสูบจากยอดใบจาก ระบบความรู้ในการทำสวนยางพารา ระบบความรู้ในการทำประมงในทะเล เป็นต้น

นอกจากนี้ในยุคสังคมประเพณี ยังมี**ทุนทางสังคมวัฒนธรรม** ซึ่งก็คือ บรรทัดฐานการให้คุณค่า ค่านิยมของคนในชุมชน ซึ่งยังให้คุณค่ากับความดี นิยมยกย่องคนดี ให้ความเคารพนับถือ ให้เกียรติแก่คนดีที่เป็นผู้นำชุมชน ให้ความเคารพนบอบผู้อาวุโสทั้งหญิงและชายในชุมชนอย่างจริงจัง รวมทั้งพยายามอบรมสั่งสอนบุตรหลานให้เป็นเยาวชนคนดีของสังคม

กระบวนการเปลี่ยนแปลงไปสู่ความทันสมัยของหมู่บ้านแสงเดือน

ในยุคแรก ๆ

ในช่วงปี พ.ศ. 2504 – 2530 นั้น ช่วง 5 - 10 ปีแรก คือประมาณ พ.ศ. 1504 - 2513 ซึ่งประเทศไทยเข้าสู่แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่หนึ่งถึงฉบับที่สอง ทุนชุมชนที่เกิดขึ้นในหมู่บ้านแสงเดือนเริ่มมีการเปลี่ยนแปลง คือ จากเดิมซึ่งคนในชุมชนได้มีการทำอาชีพจากการใช้ใบจากและยอดใบจากมาผลิตเป็นยาสูบ พร้อมทั้งทำอาชีพทางการประมง และสวนยางบ้างเล็กน้อย ก็ได้พัฒนาขึ้นมาเป็นการประกอบอาชีพรับราชการทำงานให้รัฐวิสาหกิจ

สำหรับอาชีพของชาวบ้านในยุคเริ่มเข้าสู่ความทันสมัย คนในหมู่บ้านแสงเดือนไม่เพียงแต่จะเข้าสู่อาชีพข้าราชการและรัฐวิสาหกิจ ในขณะเดียวกัน ชาวบ้านก็เริ่มเข้าสู่อาชีพทำเรือท่องเที่ยว ส่วนพัฒนาการที่ตามมาจากกระแสการพัฒนาดังกล่าวนี้อีกคือ เริ่มมีการเล่นการพนันเกิดขึ้นในหมู่บ้าน

กระบวนการเข้ามาของวิถีการผลิตที่ใช้เทคโนโลยีที่มาจากภายนอกชุมชน และระบบการศึกษาในโรงเรียน กระบวนการเรียนรู้ ในช่วงปี 2530–ปัจจุบัน

กระบวนการเรียนรู้ของคนในชุมชน เป็นกระบวนการเรียนรู้ที่เกิดจากการอบรม สั่งสอนกลุ่มคนแก่กันในครอบครัวเป็นส่วนใหญ่ เช่น การเรียนรู้กระบวนการทำนาที่เกิดขึ้นในวิถี

ชีวิตตามปกติของคนในหมู่บ้าน โดยมีพ่อแม่ ญาติผู้ใหญ่ทำให้ดูแลและเป็นตัวอย่างที่ดี มีผลต่อการทำนาเป็นของลูกหลาน ในขณะที่วิถีชีวิตของคนในชุมชน ยังเป็นสังคมประเพณี ไม่มีการลักขโมย มีความเมตตา มีการแบ่งปันจากคนมีมากไปสู่คนมีน้อยในสังคม

จุดเปลี่ยน (turning point) ที่สำคัญของหมู่บ้าน

กล่าวได้ว่าจากข้อมูลแนวลึกที่พบ จุดเปลี่ยนที่สำคัญของหมู่บ้านแสงเดือนคือ

1. จุดเปลี่ยนด้านเวลา ซึ่งเริ่มเห็นได้ชัดในช่วงปี 2525 - 2527 เป็นปีที่รัฐให้สิ่งอำนวยความสะดวกเข้าสู่หมู่บ้าน คือ ไฟฟ้า มีผลต่อการซื้อเครื่องไฟฟ้า เครื่องอำนวยความสะดวก เช่น ตู้เย็น พัดลม โทรทัศน์ เข้าสู่ครัวเรือนในหมู่บ้าน
2. จุดเปลี่ยนด้านสถานที่ ซึ่งเกิดขึ้นเร็วมากตั้งแต่ปลายช่วงสังคมประเพณี จากการที่ชาวบ้านเข้าไปหักร้างทางพงเพื่อปลูกข้าวไร่ และปลูกผักสวนครัวบนภูเขา มีการจับจองพื้นที่ในป่าสงวนเป็นของตนเองและคนในครอบครัว กระทั่งในช่วงต้น ๆ ของนโยบายการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัยในระยะแรก ๆ ช่วงปี 2505 - 2510 เป็นต้นมา ซึ่งพบว่าชาวบ้านมีการถางป่าทำการเกษตรกรรมเพื่อจำหน่ายเพิ่มขึ้นทั้งในบริเวณหมู่บ้านและบนภูเขารอบหมู่บ้าน

พลังผลักดันที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง

พลังผลักดันที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงของหมู่บ้านท่องเที่ยวค่อนข้างมากคือ (1) พลังจากภายนอก และ (2) พลังจากภายใน ดังนี้

1. พลังจากภายนอก คือการเปลี่ยนแปลงด้านสิ่งอำนวยความสะดวกพื้นฐาน อันเกิดขึ้นจากนโยบายการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัยของภาครัฐ ด้วยการตัดถนนลาดยางมะตอยเข้าสู่หมู่บ้าน การนำกระแสไฟฟ้าเข้าสู่หมู่บ้าน ตั้งแต่ปี 2525 ซึ่งนับว่าเป็นพลังผลักดันสำคัญที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วในทุกมิติของหมู่บ้านท่องเที่ยวแห่งนี้
2. พลังจากภายใน คือความต้องการของมนุษย์โดยทั่วไป โดยเฉพาะอย่างยิ่งความต้องการในสิ่งอำนวยความสะดวกพื้นฐานของชาวบ้านความต้องการในสิ่งที่ชาวบ้านส่วนใหญ่ต่างพากันตีความว่าการมีเครื่องใช้ไฟฟ้า เช่น ตู้เย็น โทรทัศน์ วิทยุ เป็นความเจริญ เป็นคนทันสมัยเป็นความมีหน้ามีตา เทียมหน้าเทียมตาเพื่อนบ้านและญาติมิตร การตีความเช่นนี้ มีผลต่อการขายที่ดินและตัดสินใจซื้อสินค้าเครื่องไฟฟ้าต่าง ๆ ของชาวบ้านอย่างเห็นได้ชัด

ชุมชนมีการตอบสนองพลังผลักดันจากภายนอก

การตอบสนองต่อพลังผลักดันจากภายนอกของชาวบ้าน เกิดขึ้นได้ค่อนข้างเร็ว เนื่องจากความทันสมัยของวัตถุที่เข้าสู่หมู่บ้าน ชาวบ้านต่างตอบสนองพลังผลักดันนี้ค่อนข้างมาก และอย่างรวดเร็วในทุกครอบครัว มีผลต่อการเริ่มขายที่ดินที่จับจองไว้ทำกินของครอบครัว โดยเริ่มขายเป็นบางส่วนก่อนในราคาที่ตกลงกันได้ ทั้งนี้เพื่อนำเงินสดมาใช้จ่ายใช้สอยในการซื้อหาสิ่งของเครื่องใช้ไฟฟ้าภายในบ้าน ของใช้และสิ่งประดับอื่น ๆ เช่น ชุดรับแขก ที่เป็นชุดพลาสติกขนาดใหญ่ รวมทั้งซื้อพาหนะสำหรับการเดินทางสัญจรไปมา คือ รถจักรยานยนต์รถกระบะ เป็นต้น

เงื่อนไขที่ทำให้ชุมชนมีพลังผลักดัน

เงื่อนไขที่มีผลต่อชุมชน และเป็นพลังผลักดันให้คนในชุมชนเปลี่ยนแปลงวิถีทางการผลิตจากการผลิตเพื่อพอกินพอใช้มาเป็นการผลิตเพื่อขายก็คือ

1. เงื่อนไขด้านสถานที่ โดยเริ่มจากนายทุนที่เริ่มเข้าไปบุกเบิกที่สาธารณะบนภูเขา มีการวัดที่ดินเพื่อออกโฉนดที่ดิน มีการตัดถนน ก่อสร้างอาคาร และสิ่งก่อสร้างประเภทต่าง ๆ เกิดขึ้นมีการบุกเบิกที่ดิน เข้าครอบครองที่ดินที่เคยเป็นลำคลอง ลำน้ำ และพื้นที่สาธารณะในหมู่บ้านในขณะที่ชาวบ้านที่มีที่ดินติดทะเลก็เริ่มมีการขายที่ดิน มีการลดการเอาแรงกัน และมีการจ้างงานในการทำสวนทำนาเกิดขึ้นทั่วไปในหมู่บ้าน
2. เงื่อนไขด้านเวลา ช่วงเวลาตั้งแต่ปี 2525 เป็นต้นไป คือช่วงเวลาแห่งการเปลี่ยนผ่านจากสังคมประเพณีไปสู่สังคมทันสมัยตามนโยบายภาครัฐที่ค่อนข้างชัดเจนเป็นลำดับ
3. เงื่อนไขที่ตัวคน โดยเริ่มจากชาวบ้านซึ่งมีการศึกษาค่อนข้างน้อย จึงเป็นจุดอ่อนหรือเป็นจุดแห่งความอ่อนแอของชุมชนในช่วงนี้ จากการสัมภาษณ์พบว่า ช่องว่างที่เข้ามาทำให้เกิดความแตกต่างของชาวบ้านให้มากขึ้นคือ คนจากภาครัฐที่ดีความความเจริญ คือความทันสมัยและพ่อด้า ที่มีผลประโยชน์และผลกำไรจากการจำหน่ายสินค้า ต่างเข้าแย่งชิงพื้นที่ในหมู่บ้านเข้าไปเปลี่ยนแปลงความเข้มแข็งที่เคยมีมาก่อนของชุมชนให้อ่อนแอลงจนชาวบ้านไม่สามารถที่จะต้านแรงจากภายนอกได้

สรุปท้ายบท

ชุมชน และหมู่บ้านแสงเดือนในเขตชนบท ต่างได้รับผลกระทบโดยตรงจากนโยบายการเปลี่ยนแปลงไปสู่ความทันสมัยของภาครัฐ ในช่วงปี 2505 - 2514 กระบวนการเปลี่ยนแปลงของหมู่บ้านแสงเดือนยังเป็นการเปลี่ยนแปลงอยู่ในยุคสังคมประเพณีที่มีการเปลี่ยนแปลงไปสู่ความทันสมัยไม่มากนัก ชีวิตความเป็นอยู่ของคนในหมู่บ้านยังเป็นแบบ

หาอยู่หากิน มีการนำผลผลิตจากป่าออกไปจำหน่ายนอกหมู่บ้านบ้าง แต่ไม่มากนัก มีการอบรมกลุ่มเกลาบุตรหลานโดยการสาธิต ทำให้ดู และการสั่งสอนของผู้ใหญ่ในครอบครัวที่สอนจากชีวิตจริง จากสาธิตให้ดูในการทำหน้าที่ในชีวิตประจำวันไปด้วย และทำหน้าที่ครูในบ้านไปด้วย ส่วนการเปลี่ยนแปลงไปสู่ความทันสมัยของหมู่บ้านแสงเดือนในยุคแรก ๆ ก็คือ ในช่วงปี 2515 - 2533 ซึ่งเริ่มมีการผลิตพืชผลทางการเกษตรโดยมีวัตถุประสงค์โดยตรงเพื่อส่งออกจำหน่ายยังท้องตลาด

กระนั้น กระบวนการเข้ามาของวิธีการผลิตที่ใช้เทคโนโลยีที่มาจากภายนอกชุมชน มีมากขึ้นอย่างผิดหูผิดตา ในปี 2525 - 2527 ซึ่งเป็นช่วงที่มีการนำกระแสไฟฟ้าเข้าสู่หมู่บ้าน รวมทั้งระบบการศึกษาในโรงเรียน ซึ่งถือว่าเป็นจุดเปลี่ยน (turning point) ที่สำคัญของหมู่บ้าน ซึ่งเป็นการเปลี่ยนแปลงอย่างยิ่งใหญ่ทั้งในด้านจุดเปลี่ยนของเวลา จุดเปลี่ยนด้านสถานที่ และจุดเปลี่ยนด้านคน สำหรับพลังผลักดันที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างสำคัญของหมู่บ้าน ซึ่งได้แก่พลังจากภายนอกและพลังจากภายในหมู่บ้านเอง โดยชุมชนหมู่บ้านแสงเดือน มีการตอบรับพลังผลักดันจากภายนอกค่อนข้างเร็ว นอกจากนี้ก็มีเงื่อนไขที่ทำให้ชุมชนมีพลังผลักดันดังกล่าว นั่นก็คือ เงื่อนไขด้านสถานที่ คน และเวลา เช่นเดียวกับชุมชนในพื้นที่ชนบทของแหล่งท่องเที่ยวโดยทั่วไป ซึ่งบริบทด้านสถานที่ ค่อนข้างจะมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วในทุกมิติ

บทที่ 4

การปรับตัวของหมู่บ้านแสงเดือน

ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงในทุกมิติที่เกิดขึ้นกับหมู่บ้านแสงเดือน ตั้งแต่ยุคสังคม ประเพณีมาจนถึงยุคแห่งการพัฒนาไปสู่ความทันสมัยตามนโยบายของรัฐ หมู่บ้านแสงเดือน ได้มีการปรับตัวมาอย่างต่อเนื่อง กระบวนการปรับตัวของนักท่องเที่ยวเป็นอย่างดีนั้น ใน บทนี้จะได้เรียงลำดับปรากฏการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นกับหมู่บ้านแสงเดือนดังต่อไปนี้ ประการ แรก สถานการณ์ในหมู่บ้านแสงเดือนในยุคสังคมประเพณี ประการที่สอง สถานการณ์ใน หมู่บ้านแสงเดือนในยุคการพัฒนาไปสู่ความทันสมัย ประการที่สาม การวิเคราะห์เงื่อนไข และพลังผลักดันที่ทำให้ชุมชนเริ่มแสวงหาทางออกต่อสถานการณ์ที่เกิดขึ้น ประการที่สี่ การให้นิยามต่อสภาพการณ์ที่เกิดขึ้นจากแนวทางและยุทธศาสตร์ของการพัฒนาประเทศไปสู่ ความทันสมัยของชุมชน ภาพในอดีตก่อนที่จะมีกระบวนการช่วงชิงวาทะกรรม กระบวน การสร้างขึ้นมามีภาพในอดีต ประการที่ห้าการแสวงหาทางออกหรือทางเลือกของชุมชน ประการที่หก เงื่อนไขสำคัญ สิ่งที่เป็นข้อจำกัดและอุดมการณ์ของชุมชน ประการที่เจ็ด ยุทธศาสตร์ กระบวนการ และเงื่อนไขสำคัญที่จะนำชุมชนไปสู่สิ่งที่ต้องการ ประการที่แปด วิเคราะห์กระบวนการสะสมของชุมชน โดยเฉพาะความหมายของคำว่าทุน ว่าเปลี่ยนแปลงไปอย่างไร ดังต่อไปนี้

สถานการณ์ในหมู่บ้านแสงเดือนในยุคสังคมประเพณี

หมู่บ้านแสงเดือนเป็นชุมชนเก่าแก่ มีนิยายปรัมปราเล่าต่อ ๆ กันมาว่าหมู่บ้านแสง เดือนเกิดขึ้นสมัยสงครามเก้าทัพ พม่าได้ยกทัพมาตีเมืองกลางชาวบ้านได้ล่าถอยกระจัด กระจายจากเมืองกลาง มาตั้งบ้านเรือนอยู่ในบริเวณที่ตั้งตำบลกระโสมในปัจจุบัน จนได้ ชื่อว่า “บ้านชาวหลาง” และได้ขยายอาณาเขตพื้นที่ออกไปเรื่อย ๆ และได้สร้างวัดในหมู่บ้านขึ้นมา ชื่อว่า “วัดมาตุคุณาราม” ในปัจจุบัน ส่วนชื่อตำบลนั้นเล่ากันว่า มีเจ้าเมืองครอง เมืองตะกั่วทุ่งซึ่งมีเชื้อสายมุสลิม มีลูกสาวชื่อ “โสม” จึงได้ตั้งชื่อตำบลนี้ว่า “กะโสม” ซึ่งมีความหมายว่า “ผู้มีอาวโสมเป็นหญิง และต่อมาจึงได้เรียกชื่อตำบลโดยเปลี่ยนเป็น “กระ โสม” จนถึงปัจจุบันนี้

สถานการณ์ในหมู่บ้านแสงเดือนในยุคการพัฒนาไปสู่ความทันสมัย

ยุคของการพัฒนาไปสู่ความทันสมัยตามนโยบายของภาครัฐ มีผลต่อการปรับเปลี่ยนของชุมชนหมู่บ้านแสงเดือนเป็นสำคัญ วิถีชีวิตแบบสังคมเมือง และระบบคุณค่าแบบบริโภคนิยมที่เข้าสู่หมู่บ้าน มีผลต่อความเสื่อมถอยของค่านิยมดั้งเดิมที่ดั้งงามและวิถีชีวิตแบบสังคมประเพณีของชุมชน จากสังคมดั้งเดิมที่ทุกคนในชุมชนมีความเกี่ยวข้องเป็นเครือญาติ หรือเป็นผู้ร่วมทุกข์ร่วมสุขร่วมชะตากรรมเดียวกัน ด้วยการผันผ่านของกาลเวลา มีผลต่อสิ่งใหม่ที่เกิดขึ้นกับหมู่บ้านจากชุมชนเล็ก ๆ ชายเขา จากชุมชนเรียบ ๆ อันดงามริมหาดทราย เริ่มมีถนนหนทางที่ได้รับการพัฒนาเป็นถนนสายหลักเข้ามาตราฐาน มีสิ่งอำนวยความสะดวกพื้นฐาน ได้แก่ ไฟฟ้า โทรศัพท์น้ำประปา เข้ามาในหมู่บ้านซึ่งได้รับการพัฒนาอย่างต่อเนื่องเพิ่มขึ้น ผู้คนได้รับความสะดวกสบายทางกายเพิ่มสูงขึ้นเป็นลำดับ

ในขณะเดียวกัน ไม่เพียงแต่การเพิ่มขึ้นของสิ่งอำนวยความสะดวกพื้นฐานที่พุ่งตรงเข้าสู่หมู่บ้านอย่างรวดเร็วเท่านั้น การเปลี่ยนแปลงด้านสถานที่ การคมนาคมขนส่ง ในยุคของความทันสมัย ยังมีผลต่อการนำ “คน” คือ กลุ่มนักธุรกิจจากในจังหวัด จากต่างถิ่น และจากต่างชาติเข้าสู่พื้นที่ที่มีภูมิประเทศอันแสนงดงามของภูเขา หุบเขา พุงนา หาดทราย และน้ำทะเลแห่งนี้อีกด้วย จากชุมชนเดิมที่ผู้คนมุ่งรักษาผืนดินในหมู่บ้านและที่ดินทำกินตามภูเขาเพื่อเป็นที่ปลูกพืชผักและเลี้ยงสัตว์เพื่อทำกิน ละเลยที่ดินแสนงามตามริมหาด พลิกผันมาเป็นการเพิ่มขึ้นของราคาที่ดินติดซานทะเลที่มีการให้ราคาสูงขึ้นอย่างงดงาม ล่อใจผู้ขายอย่างต่อเนื่อง ที่ดินติดทะเลกลับกลายเป็นผืนดินที่มีค่าประดุจทองคำ มีการซื้อขาย บ่นราคาให้สูงขึ้นเป็นลำดับเพื่อนำไปใช้ประโยชน์ในการพัฒนาอุตสาหกรรมด้านการโรงแรมการท่องเที่ยว จากที่ดินราตาไร่ละไม่กี่หมื่นบาท เพิ่มสูงขึ้นเป็นแสนบาท ล้านบาท และหลาย ๆ ล้านบาทอย่างรวดเร็ว ในเวลาช่วง ปีพ.ศ. 2525 เป็นต้นมาจนถึงปัจจุบัน

แน่นอนว่าการเปลี่ยนมือของเจ้าของที่ดินจากชาวบ้านซึ่งเดิมมีอาชีพทางการเกษตรเป็นหลัก มาเป็นนักธุรกิจด้านอุตสาหกรรมโรงแรมและการท่องเที่ยว มีผลต่อการปรับเปลี่ยนอาชีพของเกษตรกรที่เคยเป็นเจ้าของที่ดินเดิมในยุคสังคมประเพณี มาเป็นเศรษฐีผู้ขายที่ดินในระยะกลาง และกลายมาเป็นลูกจ้างของภาคอุตสาหกรรมในปัจจุบัน อันมีผลมาจากการที่ผู้ขายที่ดินในหมู่บ้าน จำนวนไม่น้อยที่มีบุตรหลานหลายคน มีการแบ่งเงินจากการขายที่ดินกระจายให้กับบุตรหลาน ซึ่งส่วนใหญ่จะนำเงินที่ได้มาโดยง่าย โดยไม่ต้องเหนื่อยยากลำบากกายนี้ ไปใช้จับจ่ายใช้สอย เพื่อซื้อหาสิ่งอำนวยความสะดวกพื้นฐานที่ใช้เพื่อการลงทุนที่ยั่งยืน อาทิ ซื้อมอเตอร์ไซด์ รถกระบะ โทรศัพท์ ตู้เย็น วิทยุ

เครื่องเสียงอันทันสมัย ฯลฯ เม็ดเงินที่ได้จากการขายที่ดิน จึงถูกใช้จ่ายไปจนหมดอย่างรวดเร็วในเวลาไม่นานนัก

สถานการณ์สำคัญอีกหลายประการที่เกิดขึ้นในหมู่บ้านแสงเดือน ในยุคพัฒนาเศรษฐกิจอุตสาหกรรมการโรงแรมและการท่องเที่ยวก็คือ การหลุดพ้นจากอาชีพเกษตรกรรมซึ่งคนที่เป็นบรรพบุรุษของคนในหมู่บ้านในยุคแรก ๆ ต้องมีการใช้แรงงานทำการเกษตรด้วยความเหน็ดเหนื่อยยากแสนสาหัส กว่าจะได้มาซึ่งผลผลิตและทรัพย์สินเพียงเล็กน้อย เมื่อมีการซื้อขายที่ดิน มีการเปลี่ยนมือจากเจ้าของที่ดิน มาเป็นเศรษฐีชั่วครวที่มีโอกาสหยิบจับเม็ดเงินจำนวนมากที่ได้จากการซื้อขายที่ดินของบรรพบุรุษโดยไม่ต้องลงทุนลงแรงให้เหน็ดเหนื่อยของคนในรุ่นลูกหลานปรากฏการณ์เช่นนี้ มีผลต่อการที่คนจำนวนหนึ่งซึ่งเป็นลูกหลานของผู้ขายที่ดินในหมู่บ้าน มีการใช้เงินเพื่อจับจ่ายใช้สอยอย่างฟุ่มเฟือย ในขณะที่เดียวกันก็มีคนนอกหลังไหลเข้ามาในหมู่บ้านอย่างต่อเนื่อง มีทั้งนักลงทุน นักท่องเที่ยว ทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติ คนยากจนจากทั่วประเทศที่เข้ามาประกอบอาชีพเป็นแรงงานรับจ้างในพื้นที่ ชาวประมงและเกษตรกรหลายคน ปรับเปลี่ยนอาชีพมาเป็นเจ้าของกิจการ/ลูกจ้างในกิจการที่เกี่ยวข้องกับธุรกิจอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว อาทิเป็นเจ้าของบ้านเช่า รถเช่า เรือเช่า เป็นช่างเสริมสวย เป็นเจ้าของร้านอาหารและเครื่องดื่ม เจ้าของร้านจำหน่ายสินค้าที่ระลึก บริการร้านซักรีด ร้านจำหน่ายสิ่งของเครื่องใช้ขนาดเล็ก ร้านจำหน่ายของชำ รับซ่อมรถจักรยานยนต์ ซ่อมมอเตอร์ไซด์รับจ้าง และอาชีพอื่น ๆ

ในขณะเดียวกัน สังคมวัฒนธรรมในหมู่บ้านทันสมัยก็มีการเปลี่ยนแปลงค่อนข้างมากในทุกมิติ จากสังคมเล็ก ๆ มีจำนวนประชากรอย่างเป็นทางการค่อนข้างน้อยเพียงหนึ่งพันคนเศษกับเพิ่มสูงขึ้นเป็นพันเป็นหมื่นคน (ไม่นับรวมนักท่องเที่ยวและแรงงานแฝง และไม่รวมแรงงานข้ามชาติที่แอบแฝงเข้ามาอยู่อาศัยในพื้นที่เป็นจำนวนค่อนข้างมาก) ปรากฏการณ์ในสังคมเปิดที่มีบริบทคือ มีความเคลื่อนไหวเข้าออกอย่างคึกคักของคนนอกพื้นที่ ทุกวันทุกคืนในหมู่บ้านมีแต่ความไม่หยุดนิ่งอยู่กับที่ มีการเปิดขึ้นใหม่ของสถานบริการประเภทบาร์เบียร์ ผับ ศูนย์การค้าขนาดเล็ก โรงนวด ศูนย์อาหาร และสถานบันเทิงมากมาย ซึ่งมีทั้งที่ถูกต้องและไม่ถูกต้องตามกฎหมาย มีการซื้อขายสินค้าและบริการ แลกเปลี่ยนกันตลอดเวลา มีการเลื่อนไหลแลกเปลี่ยนของเม็ดเงินจากนักท่องเที่ยวเข้าสู่คนในท้องถิ่นได้ไม่ยาก มีผลต่อการจับจ่ายใช้สอยเงินที่ได้มา อย่างฟุ่มเฟือย มีการนำเงินที่ได้จากการซื้อขายที่ดิน และการประกอบอาชีพ มาใช้อย่างรวดเร็วเกิดกิจกรรมและปัญหาอื่นตามมา อาทิ มีการเล่นการพนัน หว่ยน หุนันฟุตบอล มื้อบายมุขและยาเสพติดแพร่ระบาดในหมู่บ้าน เกิดการลักเล็กขโมยน้อย ปัญหาใจผู้ร้าย และปัญหาอื่น ๆ

ปรากฏการณ์ที่ตามมาอีกคือ วิถีชีวิตของคนในหมู่บ้านที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างมาก ภายใต้นโยบายหลายด้าน หลายคนมีรายได้ มีฐานะทางเศรษฐกิจดีขึ้น ในขณะเดียวกัน หลายคนกับสูญเสียที่ดินและมีฐานะยากจนลง ส่วนการที่มีถนนหนทางที่สะดวกสบายมากขึ้น เป็นที่มาของอาคาร รวมทั้งสิ่งก่อสร้างมากมายที่เกิดขึ้นอย่างไร้ระเบียบ ขาดการวางแผนเมืองและการวางแผนที่ดี ในขณะที่บนถนนมีรถราวิ่งไม่ขาดระยะตลอดวันตลอดคืน มีอุบัติเหตุจราจรเกิดขึ้นแทบทุกวัน มีควันพิษเพิ่มขึ้น มีเสียงรบกวนจากภาวะการจราจรและเสียงอึกทึกคึกโครมจากแหล่งบันเทิงต่าง ๆ ในยามค่ำคืน มีขยะเกลื่อนกลาดอยู่ทั่วไป น้ำในคลองหนองบึง เริ่มเน่าเสีย วิถีชีวิตที่คนแก่คนเฒ่าถูกทอดทิ้งอยู่กับบ้านอยู่กับเด็ก ๆ คนหนุ่มคนสาวมุ่งออกจากบ้านไปทำมาหากิน ความผูกพันในครอบครัวลดถอยลง เด็ก ๆ ขาดผู้ดูแลเอาใจใส่และอบรมสั่งสอนอย่างใกล้ชิด ผู้คนในหมู่บ้านมีจำนวนเพิ่มมากขึ้น แต่คนกลับรู้จักคุ้นเคยกันน้อยลง หลายคนมุ่งแสวงหาความมั่งคั่งร่ำรวยทางวัตถุและเงิน ความสงบสุขทางจิตใจและความมีสัจจวาจาต้งเช่นบรรพบุรุษลดน้อยลง

การวิเคราะห์เงื่อนไขและพลังผลักดันที่ทำให้ชุมชนเริ่มแสวงหาทางออกต่อสถานการณ์ที่เกิดขึ้น

เมื่อวิเคราะห์ถึงปรากฏการณ์ที่บังเกิดขึ้นในสังคมหมู่บ้านแสงเดือนในยุคของการพัฒนาไปสู่ความทันสมัยตามนโยบายของภาครัฐ ตั้งแต่ปี 2525-ปัจจุบัน ก็พบว่าปรากฏการณ์หลายประการที่ไม่เพียงแต่จะมีผลต่อความเจริญทางวัตถุ รวมทั้งสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ เท่านั้นในขณะเดียวกัน เช่นเดียวกับเหรียญสองด้าน ความเจริญเช่นนี้ ก็มีผลต่อความเสื่อมโทรมลงของหมู่บ้านในทุกมิติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งคือ มิติด้านสังคมวัฒนธรรม เกิดปัญหาโจรขโมย ฉกชิงวิ่งราว อาชญากรรม ปัญหายาเสพติด โสเภณี มิติด้านเศรษฐกิจ ความยากจน การว่างงาน การทำงานที่ไม่เหมาะสมของคนที่เป็นแรงงานระดับล่าง มิติด้านสิ่งแวดล้อม มีปัญหาขยะ น้ำเสียอากาศเสียและเป็นพิษ ปัญหาการวางผังเมือง มีสิ่งก่อสร้างมากมายที่ไร้ซึ่งการบริหารจัดการที่ดีมิติด้านการศึกษา มีคนอพยพย้ายถิ่นเข้ามาเป็นแรงงานรับจ้างในหมู่บ้านและพื้นที่ใกล้เคียง มีผลต่อปัญหาการจับกลุ่มมั่วสุมของเยาวชน และปัญหาการขาดความต่อเนื่องในการให้การศึกษากับบุตรหลาน รวมทั้งปัญหาการศึกษาต่อระดับสูงกว่ามัธยมศึกษาค่อนข้างน้อย เป็นต้น

จากปัญหาในทุกมิติข้างต้น ซึ่งอาจกล่าวได้ว่า เป็นเงื่อนไขและพลังผลักดันอันสำคัญบางประการที่ล้วนแล้วแต่มีผลให้ชุมชนเกิดการแสวงหาทางออกต่อ ปรากฏการณ์ที่เป็นปัญหาที่เกิดขึ้นในหมู่บ้านแห่งนี้ กระนั้น จากการปรึกษาหาข้อมูลระดับลึก ตลอดจนการสังเกตแบบไม่มีส่วนรวมจากปรากฏการณ์จริงในพื้นที่ ก็พบว่า ยังมีเงื่อนไขและพลังผลักดัน

ด้านอีกหลายประการ ที่มีผลต่อการร่วมกันหาทางเลือกเพื่อปกป้องหมู่บ้านแสงเดือนให้มีทางออก เพื่อการดำรงอยู่อย่างยั่งยืน นั่นก็คือ เงื่อนไขและพลังผลักดัน ดังต่อไปนี้

1. เวลา

เวลาของการเปลี่ยนแปลง ติดต่อกันมาอย่างต่อเนื่องในทุกมิติ ตั้งแต่ช่วงของแผนพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่หนึ่งเป็นต้นมาจนถึงปัจจุบัน ซึ่งพบว่าหมู่บ้านไม่เพียงแต่จะมีแนวโน้มของการเปลี่ยนแปลงไปในทิศทางที่พึงประสงค์เท่านั้น ในขณะเดียวกันการเปลี่ยนแปลงไปสู่ความเป็นภาคอุตสาหกรรมตามอย่างตะวันตก ก็มีผลต่อปัญหามากมายที่เกิดขึ้นในหมู่บ้านเช่นเดียวกัน และเป็นเรื่องของช่วงเวลาที่มีแต่การก้าวเดินไปข้างหน้าอย่างไม่หยุดยั้ง มีผลต่อปัญหาที่ติดตามมาในทุกมิติของการพัฒนา ทั้งปัญหาในด้านสังคม เศรษฐกิจ การเมืองการปกครอง สิ่งแวดล้อม การศึกษา ฯลฯ ซึ่งถ้าหากไม่มีการร่วมกันคิด ร่วมกันหาทางออกเพื่อหยุดเวลาของการสร้างปัญหาดังกล่าว เพื่อบังคับให้เกิดการแก้ไขปัญหาและร่วมกันเดินไปสู่ทิศทางที่ชัดและเหมาะสมยิ่งขึ้นแล้ว การแก้ปัญหาต่างๆ ก็คงยิ่งสะสมเพิ่มมากขึ้นและยิ่งทวีความยากเย็นยิ่งขึ้นในการป้องกันและแก้ไขปัญหาเป็นลำดับ

2. สถานที่

สถานที่ในที่นี้ก็คือ สถานที่ของหมู่บ้านที่กลายสภาพจากชุมชนในสังคมประเพณีที่มีทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอันอุดมสมบูรณ์ ไปสู่สภาพของหมู่บ้านทันสมัยตามแบบอย่างตะวันตก ที่ประกอบธุรกิจอุตสาหกรรมด้านการท่องเที่ยวอย่างจริงจัง เมื่อสังคมทันสมัยมีผลต่อการทำมาหากิน และมีผลต่อเศรษฐกิจ สังคมวัฒนธรรม รวมทั้งวิถีชีวิตของชาวบ้านในหมู่บ้านแห่งนี้ เราก็จะพบว่าการร่วมมือกันการแสวงหาทางออกเพื่อการดำรงอยู่อย่างยั่งยืนของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่ดีในหมู่บ้านแสงเดือน ก็เป็นเงื่อนไขที่มีผลต่อการแสวงหาทางออกของคนในหมู่บ้านด้วยเช่นกัน

3. คน

จากการศึกษาระดับลึก อาจกล่าวได้ว่า คน คือเหตุปัจจัยที่สำคัญที่สุดประการหนึ่งของการเกิดปัญหาในทุกมิติในหมู่บ้าน จากคนที่มีการให้คุณค่าสูงกับความพออยู่พอกินโดยไม่มีหนี้สินอยู่ในสังคมประเพณี มาเป็นคนซึ่งมีความเป็นวัตถุนิยมและเป็นคนที่หนี้สินจำนวนไม่น้อยรวมทั้งปัญหาความยากจนของคนติดตามมาเป็นลูกโซ่ ดังนั้น ในการป้องกันและการแก้ปัญหา จึงจำเป็นต้องหาสาเหตุที่ถูกต้องของปัญหาให้แน่ชัดก่อน ส่วนเงื่อนไขของการแก้ปัญหาเพื่อแสวงหาทางออกของหมู่บ้านนั้น ก็มี "คน" เป็นเงื่อนไขสำคัญที่มีผลต่อการแสวงหาทางออกของคนในหมู่บ้านในทุกมิติด้วยเช่นกัน

การแสวงหาทางออกหรือทางเลือกของชุมชน

ปรากฏการณ์ที่เป็นปัญหาของหมู่บ้านแสงเดือน อันเป็นปัญหาที่สืบโยงมาจากนโยบายการพัฒนาไปสู่สังคมทันสมัยของภาครัฐ ดังได้กล่าวมาแล้วนั้น ได้ถูกกระทำให้ชะงักงันและเคลื่อนไหวช้าลง ทั้งนี้ โดยตัวของชุมชนเอง นั่นก็คือกลุ่มของปัจเจกบุคคลในชุมชนที่มารวมตัวกันอยู่นั้น เขาได้ช่วยกันสร้างเครือข่าย สร้างสัมพันธภาพที่ดีต่อกัน และได้ร่วมสร้างบรรทัดฐานของการอยู่ร่วมกันอย่างมีกฎเกณฑ์ มีเงื่อนไข และมีกติกาที่ยอมรับกันได้ขึ้น รวมทั้งได้ร่วมกันสร้างระบบการจัดสรรอำนาจในการเข้าถึงทรัพยากรส่วนรวม ให้กระจายไปสู่คนทั่วไปในชุมชนให้มากขึ้น ซึ่งได้แก่ ทรัพยากรดิน น้ำ อากาศ ป่าไม้ หนองน้ำ ทะเล ลำธาร พืช สัตว์ รวมทั้งสภาพแวดล้อมต่าง ๆ ในชุมชน ทั้งนี้ เพื่อช่วยให้สมาชิกสามารถจัดการกับปัญหาต่าง ๆ ที่มีอยู่ร่วมกันได้ สามารถตอบสนองความต้องการในชีวิตประจำวันของสมาชิกได้ รวมทั้งทำให้สมาชิกสามารถบรรลุเป้าหมายหลาย ๆ ประการตลอดจนสามารถใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ของชุมชนตอบสนองความต้องการของสมาชิกชุมชนได้อย่างยั่งยืนมากขึ้น

ยุทธศาสตร์ กระบวนการ และเงื่อนไขสำคัญที่จะนำชุมชนไปสู่สิ่งที่ต้องการ

อาจกล่าวได้ว่า จากการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วมอย่างต่อเนื่องนานติดต่อกันถึง 6 เดือน จากการสัมภาษณ์ระดับลึกจนได้ข้อมูลที่อิ่มตัว และจากการจัดกลุ่มสนทนา ซึ่งได้จัดขึ้นรวมทั้งสิ้นสองครั้ง พบว่า หมู่บ้านแสงเดือนมีเงื่อนไขสำคัญ ที่นำพาชุมชนไปสู่สิ่งที่ทุกคนในชุมชนต้องการได้ในระดับหนึ่ง นั่นก็คือ ความยั่งยืนของชุมชนท่องเที่ยวอันสวยงาม ทั้งนี้จากการวิจัยได้พบยุทธศาสตร์และกระบวนการพัฒนาดังต่อไปนี้

1. ยุทธศาสตร์ภาวะผู้นำ
2. ยุทธศาสตร์การมีส่วนร่วมของไตรภาคี
3. ยุทธศาสตร์เชิงระบบ
4. ยุทธศาสตร์ชนะ
5. ยุทธศาสตร์การสร้างเครือข่าย
6. ยุทธศาสตร์การสะสมทุน

วิเคราะห์กระบวนการสะสมทุนของชุมชน โดยเฉพาะความหมายของคำว่า ทุน และการเปลี่ยนแปลงไปของทุนชุมชน

เมื่อได้ทำการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่าง คือ ชาวบ้านที่มีส่วนร่วมในการสะสมทุนของชุมชนการเข้าร่วมประชุม และจากการสังเกตอย่างไม่มีส่วนร่วม แล้วนำข้อมูลที่ได้นำมาใช้ใน

การวิเคราะห์ถึงกระบวนการสะสมทุนของชุมชน พบความหมายของคำว่า “ทุน” ในหมู่บ้านแสงเดือนว่ามีความหมายและเกี่ยวข้องกับเรื่อง กระบวนการสะสมทุนชุมชน ดังต่อไปนี้

1. การร่วมคิดหาปัญหา

การร่วมคิด ร่วมค้นหาปัญหา ร่วมหาสาเหตุของปัญหาและร่วมหาแนวทางแก้ปัญหาของหมู่บ้านแสงเดือน นั่นคือที่มาของแนวคิดและการดำเนินงานเรื่องทุนชุมชน

2. การร่วมหาทางเลือก วิเคราะห์ทางเลือก และเลือกทางเลือกการร่วมกันหาทางเลือกในการป้องกันและแก้ไขปัญหาให้กับหมู่บ้านแสงเดือน

3. การที่กลุ่มอาชีพที่ปรึกษา ภาครัฐ ที่ร่วมอยู่ในโครงการ เข้ามาร่วมวางแผน/โครงการอย่างเป็นระบบ

4. การที่ทุกกลุ่มร่วมปฏิบัติอย่างจริงจังและต่อเนื่อง โดยมีการประชุมศึกษาหารือร่วมกันคิด หาทางแก้ไขปัญหาดังต่าง ๆ ร่วมกันเป็นระยะ ๆ

5. การที่ทุกกลุ่มร่วมกำกับ ติดตาม ประเมิน รวมทั้งนำผลการประเมินไปใช้เพื่อการพัฒนาหมู่บ้านแสงเดือน

สรุปความท้ายบท

นโยบายการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัยของภาครัฐ ตั้งแต่เริ่มมีแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 1 เป็นต้นมาจนถึงฉบับปัจจุบันมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงของหมู่บ้านในทุกมิติ ทั้งในด้านความเจริญของสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ถนน น้ำ ประปา ไฟฟ้า อาคารสิ่งก่อสร้าง ข่าวสารข้อมูล เทคโนโลยีต่าง ๆ รวมทั้งปัญหาต่างๆ ที่ตามมาทั้งปัญหาทางเศรษฐกิจ สังคม การเมืองการปกครอง สิ่งแวดล้อม การศึกษาทางที่เป็นปัญหาระดับโลกและในระดับพื้นที่ ในท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับหมู่บ้านแสงเดือน ตั้งแต่ยุคสังคมประเพณีมาจนถึงยุคแห่งการพัฒนาไปสู่ความทันสมัยตามนโยบายของรัฐ หมู่บ้านแห่งนี้ได้มีการปรับตัวอย่างต่อเนื่อง เพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหา นานาประการที่ถาโถมเข้าสู่พื้นที่อันสวยงามแห่งนี้ กระบวนการปรับตัวของหมู่บ้านแสงเดือนได้เกิดขึ้นภายใต้การร่วมคิด ร่วมทำ โดยเงื่อนไขต่าง ๆ ทั้งเงื่อนไขที่เกี่ยวกับคน เวลา และสถานที่ เงื่อนไขเหล่านี้ ล้วนแล้วแต่เกิดขึ้นและมีผลต่อการดำรงอยู่ของหมู่บ้านแสงเดือนทั้งสิ้น ดังนั้น การนำยุทธศาสตร์ต่าง ๆ มาใช้เป็นมาตรการ เป็นทางเลือกหรือเครื่องมือเพื่อประยุกต์ใช้ในการพัฒนาหมู่บ้านอย่างเป็นระบบ จึงเป็นหนทางสำคัญในการดำเนินงานตามกระบวนการแก้ปัญหาของหมู่บ้านแห่งนี้

บทที่ 5

กองทุนหมู่บ้านในกระแสการพัฒนาและผลที่มีต่อชุมชน

ภายใต้นโยบายการพัฒนาไปสู่ความทันสมัยของภาครัฐ ที่ต่อเนื่องมาเป็นเวลานานหลายทศวรรษ จนถึงสมัยของนายกรัฐมนตรี พ.ต.ท. ดร. ทักษิณ ชินวัตร เป็นผู้นำรัฐบาลยุคปัจจุบันนโยบายสำคัญของภาครัฐในยุคนี้ มุ่งเน้นในการให้ความสำคัญกับการแก้ปัญหาวิกฤติในระดับชาติหลายประการ โดยประเด็นปัญหาสำคัญมากประการหนึ่งตามโครงการซึ่งภาครัฐมุ่งเน้นที่จะปรับปรุงแก้ไขให้ดีขึ้นจากประเด็นปัญหาหลายประการดังกล่าวมาแล้ว คือ ปัญหาความยากจน ซึ่งรัฐบาลได้นำทางเลือกหลายประการมาใช้เพื่อแก้ปัญหาความยากจนในปัจจุบัน อาทิ โครงการกองทุนหมู่บ้าน โครงการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ โครงการธนาคารประชาชน เป็นต้น ส่วนปัญหาอื่นๆ ที่รัฐบาลมุ่งพัฒนาคือ ปัญหายาเสพติด ปัญหาความยากจน ปัญหาการทุจริตคอร์รัปชัน และปัญหาการให้บริการของภาครัฐ ซึ่งประเด็นที่เป็นทางเลือกสำคัญในการแก้ปัญหาของรัฐบาลตามประเด็นปัญหาที่กล่าวถึงทั้งสิ้นประเด็นแล้วนั้น มีความสอดคล้องกับคำถามวิจัยในการศึกษาวิจัยประเมินโครงการวิจัยประเมินผลการบริหารแบบบูรณาการเพื่อการพัฒนาซึ่งกระทรวงมหาดไทยดำเนินการวิจัยร่วมกับสถาบันอุดมศึกษาใน 10 จังหวัดทั่วประเทศ (สถาบันดำรงราชานุภาพ.2545) ในปี2544-2546 รวม 10 จังหวัด คือจังหวัดลำปาง พะเยา พิษณุโลก ชัยนาทอ่างทอง สุรินทร์ ศรีสะเกษ นราธิวาส ปัตตานี ภูเก็ต และพังงา

ดังนั้น การนำเสนอในที่นี้ จึงจะขออธิบายถึง ประการแรก ที่มาของกองทุนหมู่บ้าน ประการที่สอง สภาพปัจจุบันของกองทุนหมู่บ้านแสงเดือนในกระแสการพัฒนา ประการที่สาม ข้อดีและปัญหาของกองทุนหมู่บ้านแสงเดือน ประการที่สี่ วิธีการแก้ไขปัญหา ประการที่ห้า ข้อเสนอแนะทั่วไป และข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัย และประการที่หก ผลของการพัฒนา ดังต่อไปนี้

ที่มาของกองทุนหมู่บ้านแสงเดือน

หมู่บ้านแสงเดือนเป็นชุมชนเล็ก ๆ ที่ในยุคสังคมประเพณีเคยอุดมไปด้วยธรรมชาติ และทัศนียภาพอันสวยงามจากหาดทราย ชายทะเล ภูเขา และทุ่งนา มาตั้งแต่บรรพกาล ต่อมาชุมชนนี้ได้พัฒนาไปสู่ความทันสมัยมากขึ้น จากชุมชนเกษตรกรรมกลายเป็นชุมชนอุตสาหกรรม การท่องเที่ยว ที่มีสภาพเป็นชุมชนสมัยใหม่ที่มีความสลับซับซ้อน แต่ปัจจุบันพื้นที่นี้ได้ถูกเปลี่ยนแปลงเป็นที่อยู่อาศัย ร้านค้า และสิ่งก่อสร้างต่าง ๆ จนเต็มพื้นที่ ส่วนพื้นที่ซึ่งยังคง

เป็นธรรมชาติอยู่ คือเนินเขาอันเขียวชอุ่ม ซึ่งปัจจุบันกำลังถูกแปรสภาพไปเป็นโรงแรมและบ้านพัก โดยบ้านอยู่อาศัยขนาดกลาง เปรียบพร้อมไปด้วยสิ่งอำนวยความสะดวก

ส่วนบ้านที่เป็นบ้านของคนไทยในพื้นที่เดิม ก็มีการเปลี่ยนแปลงที่อยู่จากบ้านไทยภาคใต้แบบเดิมซึ่งเป็นเรือนโล่ง ใต้ถุนสูง มุงหลังคาจากกันพั้งกับฟาง มีบันไดพาตขึ้นอยู่ทางด้านหน้าและด้านหลัง มาเป็นบ้านใหม่แบบใหม่ที่คนทั่วไปในตัวเมืองในจังหวัดเชียงใหม่ซึ่งเป็นคนในท้องถิ่นชอบปลูกอยู่อาศัยกันทั่วไป โดยคนในจังหวัดแห่งนี้ ส่วนใหญ่มักปลูกบ้านอยู่ติดถนน มีลักษณะเป็นบ้านเดี่ยว ชั้นเดียว ปลูกชิดพื้น หรือบางหลังมีบันไดเตี้ย ๆ ขึ้นข้างประมาณ 1-3 ชั้น รูปร่างของบ้านเหมือนห้องแถว สีเหลี่ยมพื้นผ้า เป็นห้องแถวยาว ด้านหน้าบ้านจะกว้างประมาณ 6 เมตร ความยาวประมาณ 15-20 เมตร หรือความยาวตลอดพื้นที่ มีประตูทางเข้าบ้านอยู่ตรงกลางด้านหน้าบ้าน เมื่อเข้าไปในบ้าน ห้องแรกจะเป็นห้องโถงสำหรับรับแขก มีทางเดินอยู่ตรงกลาง สำหรับเดินตรงไปยังหลังบ้าน ด้านซ้ายและด้านขวาของทางเดินนี้ คือห้องนอน ส่วนห้องโถงด้านหลังบ้านคือห้องครัว มีห้องน้ำอยู่ในครัว มีประตูเปิดออกสู่ด้านหลังบ้าน ซึ่งจากการสัมภาษณ์ก็พบเงื่อนไขที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงรูปแบบบ้านพักจากบ้านเรือนไทยใต้ถุนสูง ๆ มาเป็นบ้านชิดพื้นเหมือนห้องแถวยาวก็คือ ระบบการให้คุณค่าของบ้านตามอย่างคนในเมืองนั่นเอง

สำหรับประชากรของหมู่บ้านแสงเดือนในปัจจุบัน จะถูกแบ่งกลุ่มโดยภาครัฐ ซึ่งได้มีการแบ่งเขตการปกครองหมู่บ้านแสงเดือน โดยมีการจัดพื้นที่ประมาณร้อยละ 80 ของพื้นที่หมู่บ้านแสงเดือนทั้งหมด ไปอยู่ในเขตเทศบาลหมู่บ้านแสงเดือน คงเหลือพื้นที่ไม่มากนักประมาณร้อยละ 20 เท่านั้น ที่ยังคงอยู่ในความปกครองของผู้ใหญ่บ้านซึ่งเป็นผู้ดูแลกองทุนหมู่บ้าน ซึ่งอยู่ในความดูแลขององค์การบริหารส่วนตำบล(อบต.) แต่ในส่วนของกองทุนหมู่บ้านซึ่งอยู่ในความดูแลของผู้ใหญ่บ้าน ได้เอื้อเพื่อให้คนในเขตเทศบาลที่เป็นสมาชิกเดิมในหมู่บ้านแสงเดือนเป็นสมาชิกกองทุนได้ด้วย

สำหรับบริบทของประชากรในหมู่บ้านแสงเดือน ซึ่งรวมทั้งชุมชนในเขตอบต. และชุมชนในเขตเทศบาล จะมีครัวเรือนรวมทั้งสิ้น 395 ครัวเรือน ประชากร 1,917 คน

ส่วนรายได้ต่อครอบครัว พบว่ามีเพียง 150 ครอบครัว เท่านั้น ที่มีรายได้ปีละ 20,000-30,000 บาท ในขณะที่ครอบครัวที่มีรายได้ปีละมากกว่า 50,000 บาท มี 245 ครอบครัว ซึ่งจากการศึกษาจากเอกสารและการสัมภาษณ์ระดับลึก รวมทั้งการสังเกตในปรากฏการณ์จริงก็พบว่า เงื่อนไขที่มีผลต่อรายได้ของชาวบ้านดังที่ได้กล่าวมาแล้วก็คือ ชาวบ้านในท้องถิ่นที่เป็นคนดั้งเดิมจริง ๆ นั้น ถึงแม้ว่าจะมีการขายที่ดินส่วนใหญ่ของบรรพบุรุษไปแล้ว แต่ชาวบ้านหลายครอบครัวมักจะกันที่ดินส่วนหนึ่งไว้เพื่ออยู่อาศัยของครอบครัว พวกเขาจะไม่ขายที่ดินไปจนหมดทั้งแปลงโดยที่ดินที่ชาวบ้านขายไปนั้น ส่วนใหญ่จะอยู่ตามเชิงเขา

ทุ่งนา สวนมะพร้าว สวนยางพารา และที่ราบติดชายทะเล ส่วนที่ดินที่อยู่ติดถนนในหมู่บ้านนั้น ชาวบ้านจะเก็บเอาไว้สร้างบ้านเรือนอยู่อาศัยกับบุตรหลานเป็นส่วนใหญ่ เมื่อมีการขยายตัวของภาคธุรกิจอุตสาหกรรมการโรงแรมการท่องเที่ยวในพื้นที่ มีคนเคลื่อนย้ายเข้ามาพักอาศัยและทำมาหากินในหมู่บ้านและบริเวณใกล้เคียงมากขึ้นมีผลต่อการปลูกสร้างบ้านเรือนอยู่อาศัยและให้เช่ามากขึ้น

กระนั้นเงื่อนไขเดิมก่อนมีกองทุนหมู่บ้านก็คือ ชุมชนบ้านแสงเดือนเป็นชุมชนเครือข่ายเดิมก่อน มีการเอื้อเฟื้อเกื้อกูลกันมาตั้งแต่ต้น จากบริบทเดิมซึ่งเป็นชุมชนเกษตรกรรมที่มีแต่ความสงบสุข ต่อมาจากการแสวงหาผลประโยชน์ของกระบวนการพัฒนาไปสู่ความทันสมัยและการพัฒนาในมิติด้านการท่องเที่ยวเป็นอย่างมากในพื้นที่ ได้มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของคนในชุมชนโดยสิ้นเชิง แต่คนในชุมชนซึ่งมีผู้นำที่ดีอยู่ในชุมชนกลับมิได้ย่อท้อต่อปรากฏการณ์และปัญหาที่เกิดขึ้น จึงมีการวางแผนแก้ปัญหาและวางแผนอนาคต โดยกลุ่มดังกล่าวร่วมกับภาครัฐ คือเทศบาลและองค์การบริหารส่วนตำบล(อบต.) รวมทั้งนักวิชาการ ได้รวมตัวกันเป็นไตรภาคี ดำเนินการวางแผนแก้ปัญหาเพื่อการพัฒนาชุมชนในสามมิติคือ (1) การป้องกันและแก้ไขปัญห(2) การรักษาสิ่งดีงามและ (3) การสร้างสรรค์สิ่งใหม่ให้กลับหมู่บ้านแสงเดือน

ที่สำคัญก็คือ **ทุนทางเศรษฐกิจ** คือ เงิน เพื่อใช้เป็นกองกลางในการดำเนินงานของกลุ่มเป็นเงินหลายล้านบาท แต่เพียงอย่างเดียวเท่านั้น ในขณะเดียวกัน หมู่บ้านแสงเดือน และชาวบ้านในหมู่บ้านนั้นก็ยังคงมี **ทุนทางสังคมวัฒนธรรม** คือ ประเพณีบุญเดือนสิบ (สารทไทย) เป็นงานบุญร่วมกัน มีศาสนาพุทธเป็นเครื่องยึดเหนี่ยว มีธรรมเนียม “บอกไห้ว” ในงานแต่งงาน มีการ “บอกบุญ” ในงานบวชและงานมงคลต่างๆ และมีงานศพ “งานศพ” เมื่อมีคนตาย วิถีชีวิตที่ดีงามเหล่านี้ล้วนเป็น **ทุนทางสังคม** ที่มีผลต่อการขัดเกลาคนในชุมชนให้เกิดความรักใคร่ปรองดองกันมาโดยตลอด ในขณะเดียวกัน หมู่บ้านนี้ก็มี **ทุนทางทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม** คือ ทะเล หาดทราย ทุ่งนา ป่าไม้ และภูเขาเป็นคุณค่ามหาศาลจนประมาณค่ามิได้ของชุมชนแห่งนี้

ที่สำคัญก็คือเมื่อมีการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตจากภาคเกษตรกรรมมาเป็นธุรกิจการท่องเที่ยวหมู่บ้านแสงเดือนก็มีกระบวนการช่วยเหลือให้คนในชุมชนประกอบอาชีพทางการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนและสอดคล้องกับความทันสมัยที่เกิดขึ้นในชุมชน เช่น บริการด้านร้านอาหาร เครื่องดื่ม และอาหารว่าง รวมทั้งอาชีพเสริมต่างๆ ซึ่งล้วนแล้วแต่เป็นการปรับตัวให้เข้ากับบริบทของชุมชนที่เปลี่ยนแปลงไปมากได้อย่างน่าชมเชย และที่สำคัญก็คือ ชาวหมู่บ้านแสงเดือนหลายฝ่ายต่างมีจิตสำนึกที่ดีต่อชุมชนของตนเอง และมีความพยายามอย่างต่อเนื่อง

เนื่องในการร่วมกันวางแผนและดำเนินงานพัฒนาอย่างต่อเนื่องเพื่อสร้างอนาคตของชุมชนที่ยั่งยืนและมีความสุขไว้สำหรับลูกหลานและคนรุ่นต่อไป

อย่างไรก็ดี ความเจริญทางด้านวัตถุซึ่งมีทั้งถนน สิ่งปลูกสร้าง อาคาร ร้านค้า บ้านพักห้องแถวให้เช่า ซึ่งมีผลต่อความแออัดของชุมชนที่เพิ่มมากขึ้น ซึ่งความเจริญเติบโตไปสู่ภาคอุตสาหกรรมตามแบบตะวันตกดังกล่าวนี้นี้ ได้ส่งผลกระทบต่อนโยบายและความเป็นอยู่ของชาวบ้านหมู่บ้านแสงเดือน โดยตรง เช่นปัญหาขยะ ปัญหาสิ่งแวดล้อมถูกทำลาย และปัญหาวิถีชีวิตของคนในชุมชนที่เปลี่ยนแปลงไปโดยหมู่บ้านแสงเดือนได้ร่วมกันวางแผนเพื่ออนาคตของตัวเอง ด้วยจิตสำนึกของคนในชุมชน แต่มิใช่เป็นการรวมตัวกันเพื่อตัวเองในวันนี้ หากแต่เป็นการรวมตัวกันเพื่อพึ่งพากันเอง เพื่ออนาคตของลูกหลานในหมู่บ้าน

จากเงื่อนไขคือบริบทของหมู่บ้าน ทั้งบริบททางกายภาพของหมู่บ้านที่เป็นชุมชนท่องเที่ยว ที่มีชื่อเสียงติดอันดับหนึ่งในสามของแหล่งท่องเที่ยวทางทะเลที่นักท่องเที่ยวทั่วโลกต้องการที่จะมาท่องเที่ยว เป็นชุมชนที่มีข้อมูลเชิงประจักษ์ว่าเป็นชุมชนที่สามารถพึ่งพาตนเองได้ภายใต้บริบทของจังหวัดที่กำลังเร่งพัฒนาไปสู่ภาคอุตสาหกรรมบริการอย่างรวดเร็ว และต่อเนื่อง บริบทดังกล่าวจึงมีผลต่อการตัดสินใจเลือกหมู่บ้านแสงเดือนเป็นพื้นที่วิจัย ของทีมนักวิจัยในโครงการวิจัยและประเมินกองทุนหมู่บ้าน เพราะปรากฏการณ์ของหมู่บ้านที่มีความเข้มแข็งในตัวเอง เป็นหมู่บ้านที่ไม่เพียงแต่จะสามารถดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคงทางเศรษฐกิจเท่านั้น ในขณะที่เดียวกันก็ยังเป็นหมู่บ้านที่สามารถรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้ดำรงอยู่อย่างยั่งยืนได้ จึงเป็นเงื่อนไขที่น่าสนใจว่าเมื่อมีกองทุนหมู่บ้าน หมู่บ้านแสงเดือนได้รับเงินกองทุนหมู่บ้านมาพร้อม ๆ กับหมู่บ้านอื่นเป็นส่วนใหญ่ในปี 2544 ที่ได้รับเงินจำนวนมากถึง 1,000,000 บาท ว่าจะส่งผลกระทบต่อหมู่บ้านเข้มแข็งแห่งนี้หรือไม่ จึงทำให้ทีมผู้วิจัยเลือกที่จะทำการศึกษาวิจัยชุมชนแห่งนี้

สภาพปัจจุบันของหมู่บ้านแสงเดือนในกระแสการพัฒนา

กล่าวสำหรับสภาพการดำเนินการเกี่ยวกับกองทุนหมู่บ้านนั้นคือ การจัดตั้งกองทุนหมู่บ้านแสงเดือนที่เป็นกลุ่มตัวอย่างในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ พบว่า กองทุนหมู่บ้านแสงเดือนได้เกิดขึ้นตามนโยบายของรัฐบาล ในระยะของการดำเนินกองทุนนี้ ผู้ใหญ่บ้านให้ความสนใจที่จะจัดตั้งกองทุนหมู่บ้านไม่มากนัก คนส่วนใหญ่ในหมู่บ้านจึงคิดว่าผู้จัดตั้งและรับผิดชอบกองทุนในหมู่บ้านน่าจะต้องเป็นเทศบาลตำบลนาขาม แต่ด้วยเงื่อนไขของคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านเทศบาลตำบลนาขามซึ่งเป็นเทศบาลใหม่ ยังไม่มีการจัดตั้งชุมชนของเทศบาลจึงไม่สามารถจัดตั้งกองทุนได้ ผู้ใหญ่บ้านซึ่งดูแลประชาชนส่วนน้อยในเขตปกครองตามกฎหมายประมาณ 100 คนจึงเป็นผู้จัดตั้งกองทุนหมู่บ้านขึ้น โดยการรวมเอาประชา

ชนในเขตเทศบาลนาขาม ซึ่งเป็นกลุ่มเป้าหมายในการเป็นสมาชิกกองทุนไว้ด้วย ทั้งนี้เพราะประชาชนในเขตเทศบาลนาขามเคยเป็นสมาชิกของหมู่บ้านแสงเดือนมาก่อน ประชาชนกลุ่มนี้เพิ่งมาถูกแยกตัวออกมาจากหมู่บ้านแสงเดือน เนื่องจากหมู่บ้านนี้ถูกยกฐานะจากสุขาภิบาลตำบลนาขาม ไปเป็นเทศบาลตำบลนาขาม แต่ด้วยวิถีชีวิตของคนในหมู่บ้านแสงเดือนที่เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันมาเป็นเวลานานหลายทศวรรษ รวมทั้งที่ตั้งทางภูมิศาสตร์ที่ค่อนข้างใกล้ชิดกันของคนในชุมชนตลอดจนความผูกพันกันในฐานะสมาชิกของชุมชนที่ต่อเนื่องกันมาหลายชั่วอายุคน มีผลต่อการเชื่อมโยงให้คนในชุมชนไม่สามารถแยกจากกันได้

ระเบียบกองทุนหมู่บ้าน ณ ตำบลนาขาม จะเป็นไปตามคำแนะนำของเจ้าหน้าที่ภาครัฐ ซึ่งนำระเบียบเกี่ยวกับกองทุนไปแจ้งให้คนในหมู่บ้านได้ทราบ มีผลต่อการปฏิบัติตามระเบียบของกองทุนที่ค่อนข้างที่จะเป็นไปตามคำแนะนำของเจ้าหน้าที่ภาครัฐ โดยเฉพาะอย่างยิ่งระเบียบเกี่ยวกับการกู้และการผ่อนชำระเงินกู้ ซึ่งค่อนข้างจะเน้นความสามารถในการผ่อนชำระมากกว่าเน้นที่วัตถุประสงค์ของการขอกู้ ต่อมาคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านแสงเดือนจึงได้จัดเสวนากลุ่มประชาคมกองทุนขึ้น โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อทำความเข้าใจแนวทางดำเนินงานและหาแนวทางในการแก้ไขปัญหาร่วมกัน รวมสามครั้ง มีผลให้ทุกฝ่ายทั้งผู้กู้สมาชิกกองทุน และผู้ที่เกี่ยวข้องเกิดความเข้าใจการดำเนินงานตามปรัชญาของกองทุนมากขึ้น

ข้อดีและปัญหาของกองทุนหมู่บ้านแสงเดือน

ผลจากการศึกษาแนวคิดด้วยการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักของหมู่บ้านแสงเดือนและผู้ที่เกี่ยวข้อง ก็พบข้อดีและปัญหาของกองทุนหมู่บ้านแสงเดือน ดังต่อไปนี้

1. ข้อดีของกองทุนหมู่บ้านแสงเดือนได้แก่

- 1.1 ชาวบ้านก็มีความพึงพอใจที่มีกองทุน เพราะเงื่อนไขและวิธีการกู้ยืมค่อนข้างทำได้ง่ายไม่ยุ่งยาก
- 1.2 การกู้และการนำเงินกองทุนไปใช้ประโยชน์ในการบรรเทาความขัดข้องเดือดร้อนของชาวบ้าน สามารถทำได้อย่างรวดเร็วเป็นที่พึงพอใจของผู้กู้และผู้ที่เกี่ยวข้อง
- 1.3 ถึงแม้ว่ากองทุนหมู่บ้านแสงเดือนจะมีกรรมการกองทุนจำนวนน้อย แต่ก็พบว่าการดำเนินของกองทุนหมู่บ้านแสงเดือนในขณะนี้ ยังมีความเป็นไปได้ค่อนข้างน่าพึงพอใจในระดับหนึ่ง เพราะความเสียสละของผู้นำชุมชนที่เป็นกรรมการบริหารกองทุน คือผู้ใหญ่บ้านและเลขานุการกองทุนที่พยายามบริหารจัดการกองทุนอย่างเต็มศักยภาพ

2. ปัญหาบางประการเกี่ยวกับการดำเนินงานกองทุนหมู่บ้านแสงเดือนดังต่อไปนี้

2.1 คณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านแสงเดือนยังเป็นกังวลเรื่องการชำระเงินกู้ไม่ตรงตามกำหนดเวลา ซึ่งเป็นปัญหาที่สำคัญที่สุดเกี่ยวกับกองทุนหมู่บ้านแสงเดือนในช่วงนี้

2.2 การกู้ยืมเงินของสมาชิกกองทุนหมู่บ้านเป็นการเสริมอาชีพเดิมเป็นส่วนใหญ่เกือบจะไม่มีการสร้างอาชีพใหม่เพราะวงเงินที่ให้กู้ค่อนข้างน้อย

2.3 ปัญหาอีกประการหนึ่งของการดำเนินงานกองทุนหมู่บ้านแสงเดือนก็คือ การหากรรมการกองทุน ทำได้ค่อนข้างยาก กรรมการกองทุนที่สมาชิกเลือกตั้งมาแล้ว ได้ทำหน้าที่อย่างจริงจังเพียง 2-3 คนเท่านั้น ในขณะที่สมาชิกส่วนใหญ่จะปฏิเสธการเป็นกรรมการกองทุน ทั้งนี้เพราะเกรงว่าจะต้องรับผิดชอบเงินกู้ถ้าสมาชิกไม่ส่งใช้เงินกู้

2.4 ปัญหาผู้กู้บางคนไม่คืนเงินกู้ตามเวลาที่กำหนด เมื่อเวลาผ่านไปหลายเดือนปัญหานี้ก็ทวีขึ้นเป็นปัญหาดินพอกหางหมู ในขณะที่คนกู้เก่าไม่คืนเงิน มีผลต่อสภาพปัญหาขาดเงินให้กู้ ซึ่งปัญหานี้ พบว่าเป็นปัญหาที่มีความต่อเนื่องไปถึงผู้กู้รายใหม่ซึ่งจะไม่ได้กู้

วิธีการแก้ไขปัญหของกองทุนหมู่บ้านแสงเดือน

จากการศึกษาถึงข้อดีและปัญหาที่เป็นจุดอ่อนของกองทุนหมู่บ้านแสงเดือน โดยการสังเกตอย่างไม่มีส่วนร่วม และสัมภาษณ์ระดับลึกกับผู้ที่เกี่ยวข้องที่เป็นผู้ให้ข้อมูลหลัก ซึ่งมีทั้งผู้กู้เก่า ผู้กู้ใหม่ กรรมการกองทุน ตลอดจนผู้ที่เกี่ยวข้อง เช่น พระสงฆ์ ครู ผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ตลอดจนประชาชนที่เห็นเหตุการณ์ดำเนินงานส่งชำระเงินกู้ในทุกๆ เดือนได้พบวิธีการแก้ปัญหาที่น่าพึงพอใจของคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านแสงเดือน รวมทั้งผู้ที่เกี่ยวข้องดังต่อไปนี้

วิธีการแก้ไขปัญหาผู้กู้ไม่ส่งเงินใช้คืนเงินกู้ คณะกรรมการกองทุนได้ดำเนินงานโดยการหาวิธีการ/คิระบบให้คนคืนเงิน เพื่อให้ผู้กู้ทั้งรายเก่าและรายใหม่สามารถกู้เงินต่อได้คือ

-จัดระบบการคืนเงินกู้ โดยใช้มาตรการทางสังคมวัฒนธรรม/วิถีประชาในการควบคุมให้คนชำระเงินกู้ตามเวลาที่กำหนด โดยมีมาตรการดังต่อไปนี้

- กรรมการกองทุนเป็นผู้ติดตามทวงเงินกู้จากผู้กู้โดยตรง โดยใช้ความเป็นมิตรและปิยวาจา
- กรรมการกองทุนเป็นผู้ติดตามทวงเงินกู้โดยผ่านทางญาติผู้ใหญ่ที่ผู้กู้เคารพนับถือ/เกรงใจ

- กรรมการกองทุนติดตามทวงเงินกู้จากสมาชิกในครอบครัวของผู้กู้ เช่น สามีภรรยา บุตรหลาน
- กรรมการกองทุนติดตามทวงเงินกู้จากสมาชิก โดยให้คำแนะนำ/ยื่นเงื่อนไขกับผู้กู้และญาติว่าถ้าผู้กู้ยังไม่ชำระหนี้ตามข้อตกลงให้ถูกต้อง ต่อไปผู้กู้เองจะกู้เงินไม่ได้อีก รวมทั้ง ถ้าญาติของผู้กู้จะขอกู้ก็จะกู้ไม่ได้อีกด้วย

ผลของการพัฒนา

กล่าวได้ว่า จากข้อมูลการวิจัยประเมินผลโครงการกองทุนหมู่บ้านแสงเดือนในเชิงลึก ทำให้ได้ข้อสรุปที่สำคัญคือ โครงการกองทุนหมู่บ้านที่มีการดำเนินการอยู่ในหมู่บ้านแสงเดือนแห่งนี้ มิใช่จะมีผลต่อชุมชนในมิติของการต่อยอดของทุนทางเศรษฐกิจ คือ เงินกู้จากเงินกองทุน จำนวนหมู่บ้านละ 1,000,000 บาท เพื่อแก้ปัญหาคาใจของประชาชนในชุมชน เท่านั้น ในขณะเดียวกัน กองทุนหมู่บ้าน ยังมีผลต่อการแก้ปัญหา และเสริมสร้างมิติใหม่ในด้านทุนทางเศรษฐกิจ ที่เข้ามาช่วยแก้ปัญหาด้านการประกอบอาชีพ ทุนสังคมวัฒนธรรม คือวิถีประเพณี การควบคุมให้คนทำตามบรรทัดฐาน โดยใช้มาตรการอย่างหลากหลายทั้งวิธีประจักษ์และกฎระเบียบต่าง ๆ รวมทั้งความเอื้ออาทรต่อกัน ในการควบคุม และอบรมกล่อมเกลาคคนในสังคมให้มีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ รวมทั้งทุนทางปัญญา นั่นก็คือภูมิปัญญาในการคิดหาทางเลือกที่เหมาะสมในการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นจากกระบวนการดำเนินงานกองทุนให้บรรลุวัตถุประสงค์อย่างละมุนละม่อม และเป็นกัลยาณมิตรซึ่งมีผลต่อการดำรงอยู่อย่างยั่งยืนของชุมชนและความสุขของมวลสมาชิก รวมทั้งการดำรงอยู่ของทุนทางด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ซึ่งมีผลอย่างมากต่อการต่อยอดของทุนทางเศรษฐกิจให้มีการหมุนเวียนอยู่ในชุมชนอย่างยั่งยืนและต่อเนื่องเป็นลูกโซ่

ข้อเสนอแนะทั่วไป และข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัย

จากการศึกษากระบวนการดำเนินงานกองทุนหมู่บ้านท่องเที่ยวในแนวลึก และจากการสังเกตการดำเนินงานกองทุนของหมู่บ้านแห่งนี้ติดต่อกันอย่างต่อเนื่องมาเป็นเวลาร่วม 8 เดือน ได้พบข้อมูลสำคัญที่มีผลต่อการให้ข้อเสนอแนะทั่วไป และข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยดังต่อไปนี้

1. ข้อเสนอแนะทั่วไป

1.1 กองทุนหมู่บ้านท่องเที่ยว มีจุดแข็งที่ความรับผิดชอบของกรรมการและสมาชิก ซึ่งมีความเข้าใจและยอมรับข้อเท็จจริงของปัญหา กรณีที่มีสมาชิกบางคนไม่สามารถส่งเงินกู้ตามกำหนดเพราะไม่ใช่ฤดูกาลท่องเที่ยว ทำให้สมาชิกไม่มีรายได้มาชำระหนี้ แต่ขอให้

สมาชิกให้คำมั่นสัญญากับกรรมการและประชาคมกองทุนว่า เมื่อถึงฤดูกาลท่องเที่ยว และมีรายได้เป็นปกติ สมาชิกจะส่งใช้เงินกู้พร้อมดอกเบี้ยและค่าปรับ คำมั่นสัญญาที่สมาชิกให้ไว้ต่อประชาคมกองทุนเช่นนี้ คือวาจาสัตย์ที่เมื่อถึงเวลาสมาชิกก็ปฏิบัติตามคำมั่นสัญญาทันที ทำให้ไม่เกิดความเสียหายกับเงินกองทุน ซึ่งเชื่อว่า ในอนาคตถ้าประชาสังคมในหมู่บ้านท่องเที่ยว พยายามทำให้สมาชิกในหมู่บ้านนี้ได้มีการรวมตัวกันในกลุ่มอาชีพมากขึ้น มีการต่อยอดของทุนทางสังคมที่มีอยู่อย่างดีในหมู่บ้านอยู่แล้ว คือ มีการแบ่งปัน ให้ความช่วยเหลือกันในกลุ่มอาชีพและต่างกลุ่มอาชีพมากขึ้น จะมีผลต่อการแก้ปัญหาการชำระเงินกู้ ซึ่งจะทำให้กองทุนบรรลุวัตถุประสงค์หลักได้มากยิ่งขึ้น

1.2 สำหรับจุดอ่อนของกองทุน คือระเบียบคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติค่อนข้างตึงตัว เช่น วงเงินกู้ค่อนข้างต่ำ และระยะเวลาการส่งใช้เงินกู้ซึ่งค่อนข้างสั้น ยังไม่ครอบคลุมวงจรของการผลิตและจำหน่ายผลผลิต มีผลทำให้สมาชิกนำเงินกู้ไปสร้างอาชีพใหม่อย่างครบวงจรได้น้อย และนำเงินมาชำระหนี้เงินกู้ได้ค่อนข้างยาก ดังนั้น จึงควรปรับปรุงเรื่องช่วงเวลาในการชำระหนี้ให้เหมาะสม ครอบคลุมช่วงเวลาของการผลิตและจำหน่ายผลผลิตทางการเกษตร ซึ่งต้องขึ้นกับฤดูกาลและเงื่อนไขอื่นที่จำเป็นของเกษตรกร

1.3 ในส่วนเจ้าหน้าที่ภาครัฐ ซึ่งมีการมอบหมายให้พัฒนากรเป็นเจ้าหน้าที่หลักของกองทุนหมู่บ้าน โดยเฉพาะอย่างยิ่งคือ เจ้าหน้าที่ระดับล่าง ซึ่งมีความเคยชินกับกองทุนอื่นๆ มาก่อน จึงมักจะเน้นการดำรงอยู่ของกองทุนมากกว่าการออมและการสร้างงาน และค่อนข้างจะให้เวลากับกองทุนค่อนข้างน้อย ดังนั้น จึงควรมีการพัฒนาบุคลากรทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงานกองทุนให้เกิดความรู้ความเข้าใจ เกิดทักษะ และมีเจตคติที่ดีต่อการดำเนินงานกองทุนอย่างมีประสิทธิภาพสูงขึ้น เช่น

1.3.1 การเสริมความรู้ความเข้าใจในนโยบายและการปฏิบัติ

1.3.2 การนำเจ้าหน้าที่และคณะกรรมการกองทุนไปฝึกอบรม ศึกษาดูงานในหมู่บ้านที่ดำเนินงานได้ดี

1.3.3 การวิจัยและพัฒนากระบวนการดำเนินงานกองทุนหมู่บ้านที่ได้ผลดี

1.4 ควรศึกษาพฤติกรรม และหามาตรการในการจัดการกับปัญหาหนีบริการที่ยังเป็นเยาวชนที่ค่อนข้างอายุน้อย มาทำมาหากินตามแหล่งท่องเที่ยว เช่น ทำงานอยู่ในบาร์ เบียร์ มีพฤติกรรมทางเพศและพฤติกรรมอื่นๆ ที่ไม่เหมาะสม เช่น แสดงพฤติกรรมทางเพศ โดยเปิดเผยในที่สาธารณะ พุดจาลามก สกปรก ทั้งขยะไม่เป็นที่ ซอบอยู่ตามถนน ฯลฯ

2. ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัย

2.1 ควรมีการวิจัยในแนวลึกเพื่อประเมินความสำเร็จของกองทุนหมู่บ้าน ทั้งนี้เพื่อให้ได้ข้อเสนอแนะแก่ผู้เกี่ยวข้องถึงกระบวนการและเงื่อนไขที่แท้จริง ที่มีผลความสำเร็จที่เกิดขึ้นของกองทุนหมู่บ้านในพื้นที่ต่างๆ

2.2 ควรมีการศึกษาระดับลึก เพื่อสร้างองค์ความรู้ใหม่จากปรากฏการณ์จริงในหมู่บ้านต่างๆ ที่มีบริบทหลากหลายในทั่วประเทศ เกี่ยวกับกระบวนการและเงื่อนไขที่มีผลความสำเร็จที่เกิดขึ้นของกองทุนหมู่บ้าน

2.3 ควรขยายผลการวิจัยประเมินกองทุนหมู่บ้านไปยังหมู่บ้านอื่นๆ ทั่วประเทศให้มากขึ้น

2.4 ควรนำผลการวิจัยประเมินกองทุนหมู่บ้าน เผยแพร่เป็นเอกสาร ข้อมูลข่าวสาร ผ่านทางสื่อต่างๆ ไปยังผู้ที่เกี่ยวข้องทั้งประเทศให้มากขึ้น

ผลกระทบของกองทุนหมู่บ้านที่มีต่อชุมชน

ในที่สุด จากการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ พบว่า ผลกระทบของกองทุนหมู่บ้านที่มีต่อชุมชนก็คือ หมู่บ้านท่องเที่ยวไม่เพียงแต่จะเป็นหมู่บ้านที่ได้รับทุนเงินตรา คือ เงินกองทุนหมู่บ้าน 1,000,000 บาท เช่นเดียวกับหมู่บ้านอื่นทั่วประเทศเท่านั้น ในขณะเดียวกัน หมู่บ้านท่องเที่ยวได้มีพัฒนาการของการสะสมทุน ที่สำคัญคือ ทุนชุมชน อย่างต่อเนื่อง จากยุคสังคมประเพณีมาสู่ยุคของการเปลี่ยนผ่านเข้าสู่ความทันสมัย ซึ่งเป็นการเปลี่ยนแปลงที่มีผลต่อการเกิดปัญหาหลายด้านขึ้นในหมู่บ้าน และมีผลกระทบต่อการเปลี่ยนแปลงของทุนชุมชนด้านอาชีพ จากอาชีพทำประมงและเพาะปลูก ไปสู่อาชีพอุตสาหกรรมบริการด้านการโรงแรมและการท่องเที่ยว ซึ่งผลของการเปลี่ยนแปลงจากสังคมเกษตรกรรมไปเป็นสังคมอุตสาหกรรมนี้ ถึงแม้จะมีปัญหานานาประการเกิดขึ้นในชุมชน แต่คนในชุมชนกลับไม่ยอมจำนนต่อปัญหาที่เกิดขึ้น กลับรวมตัวกันคิด แก้ปัญหา และร่วมสร้างทุนชุมชนขึ้นใหม่ คือ ชุมมรรักษ์หมู่บ้านท่องเที่ยว ซึ่งเป็นประชาสังคมที่เป็นทุนชุมชนที่คนในชุมชนสร้างขึ้นเพื่อเป็นแหล่งกลางในการสะสมทุน ทั้งที่เป็นทุนส่งเสริมอาชีพบริการต่างๆ ด้านการท่องเที่ยว และทุนเงินตราที่ชมรมช่วยกันบริจาค ช่วยกันจัดหา ช่วยกันสะสมไว้เป็นกองกลางของชมรม เพื่อแก้ปัญหาด้านอาชีพให้กับคนในชุมชน

จากปรากฏการณ์ที่ศึกษาพบ จึงสรุปได้ว่า กองทุนสองกองทุนในหมู่บ้านท่องเที่ยว คือ กองทุนหมู่บ้าน 1,000,000 บาทของรัฐบาล และกองทุนหมู่บ้านท่องเที่ยว ซึ่งชมมรรักษ์หมู่บ้านท่องเที่ยวช่วยกันก่อรูปขึ้นต่างก็เป็นกองทุนที่ไม่เพียงแต่จะมีผลต่อการเข้าไปช่วยเหลือและช่วยแก้ปัญหาด้านอาชีพต่างๆ ให้กับคนในหมู่บ้านท่องเที่ยวเท่านั้น ในขณะเดียวกัน

กองทุนหมู่บ้านข้างต้น ยังช่วยหนุนเสริมการดำรงอยู่ของทุนชุมชนซึ่งมีการเปลี่ยนแปลงอย่างไม่หยุดนิ่งต่อไป

กล่าวได้ว่า จากข้อมูลการวิจัยประเมินผลโครงการกองทุนหมู่บ้านท่องเที่ยวในเชิงลึก ทำให้ได้ข้อสรุปที่สำคัญคือ โครงการกองทุนหมู่บ้านที่มีการดำเนินการอยู่ในหมู่บ้านท่องเที่ยวแห่งนี้ มิใช่จะมีผลต่อชุมชนในมิติของการต่อยอดของทุนทางเศรษฐกิจ คือ เงินกู้จากเงินกองทุนจำนวนหมู่บ้านละ 1,000,000 บาท เพื่อแก้ปัญหาความยากจนของประชาชนในชุมชน เท่านั้น ในขณะที่เดียวกัน กองทุนหมู่บ้าน ยังมีผลต่อการแก้ปัญหา และเสริมสร้างมิติใหม่ในด้านทุนทางเศรษฐกิจ ที่เข้ามาช่วยแก้ปัญหาด้านการประกอบอาชีพ ทุนสังคมวัฒนธรรม คือ วิถีประชา การควบคุมให้คนทำตามบรรทัดฐาน โดยใช้มาตรการอย่างหลากหลายทั้งวิถีประชาจารีต และกฎระเบียบต่างๆ รวมทั้งความเอื้ออาทรต่อกัน ในการควบคุมและอบรมกล่อมเกลาคคนในสังคมให้มีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ รวมทั้งทุนทางปัญญา นั่นก็คือ ภูมิปัญญาในการคิดหาทางเลือกที่เหมาะสมในการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นจากกระบวนการดำเนินงานกองทุนให้บรรลุวัตถุประสงค์อย่างละมุนละม่อม และเป็นกัลยาณมิตร ซึ่งมีผลต่อการดำรงอยู่อย่างยั่งยืนของชุมชนและความสุขของมวลสมาชิก รวมทั้งการดำรงอยู่ของทุนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ซึ่งมีผลอย่างมากต่อการต่อยอดของทุนทางเศรษฐกิจให้มีการหมุนเวียนอยู่ในชุมชนอย่างยั่งยืนและต่อเนื่องเป็นลูกโซ่

บทที่ 6

สรุปผล อภิปรายผลการวิจัย และข้อเสนอแนะ

เนื่องจากการวิจัยและประเมินกองทุนหมู่บ้านแสงเดือน ของบัณฑิตวิทยาลัย สถาบันราชภัฏภูเก็ตในครั้งนี้ เป็นการวิจัยประเมินกองทุนหมู่บ้านในเชิงคุณภาพ (Qualitative research) ส่วนประชากรของการวิจัยครั้งนี้ คือ ผู้ที่เกี่ยวข้องกับโครงการกองทุนหมู่บ้านแสงเดือน ในจังหวัดท่องเที่ยวแห่งหนึ่งทางภาคใต้ เป็นผู้พักอาศัยอยู่บริเวณที่เป็นเขตพื้นที่ปกครอง ของหมู่บ้านซึ่งเป็นที่ตั้งของสนาม (field) ของโครงการกองทุนหมู่บ้านแห่งนี้โดยตรง ในปี 2545 - 2546 ส่วนกลุ่มตัวอย่างในการวิจัยนั้น ได้มาจากผู้ให้ข้อมูลหลักในพื้นที่ที่เป็นสนามของการเก็บข้อมูล คือ อยู่ในหมู่บ้านท่องเที่ยวแห่งหนึ่ง ที่ถูกคัดเลือกมาอย่างเฉพาะเจาะจง เป็นหมู่บ้านที่มีชื่อเสียง และเป็นหมู่บ้านที่มีสภาพธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่น่าพิศวงในความสวยงามอย่างน่าทึ่ง ทั้งท้องทะเล หาดทราย หุ่นา ภูเขา และป่าไม้ รวมทั้งเป็นหมู่บ้านที่มีข้อเด่นด้านบริบททางสังคม คือมีทุนทางด้านทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมที่สวยงามเป็นเลิศ การวิจัยครั้งนี้ ทำการเก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์ระดับลึกกับกลุ่มตัวอย่างซึ่งเป็นผู้ให้ข้อมูลหลักของกองทุนหมู่บ้านแสงเดือน การสังเกตโดยไม่มีส่วนร่วม และการศึกษาจากเอกสาร โดยใช้วิธีการวิเคราะห์ข้อมูลในเชิงคุณภาพ เริ่มจากการนำเทปบันทึกเสียง ที่ได้จากการสัมภาษณ์ระดับลึกเรียบร้อยแล้วมาถอดความ กำหนดมโนทัศน์หาความเชื่อมโยงของมโนทัศน์ กำหนดข้อสรุป(Category) สร้างองค์ความรู้พื้นฐานขึ้นจากรากฐานการณจริงตามโจทย์วิจัยที่ต้องการหาคำตอบ สรุปประเด็นสำคัญที่ทำการศึกษาคือเรื่องต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย และประเมินกองทุนหมู่บ้านแสงเดือน นั่นก็คือ ประการแรก ชุมชนที่ศึกษาและวิธีการศึกษา ประการที่สอง ชุมชนในช่วงก่อนการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัย ประการที่สาม การเปลี่ยนแปลงของชุมชน ภายใต้กระบวนการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัย ประการที่สี่ การปรับตัวของชุมชน ซึ่งสรุปได้ดังนี้

ประการแรก เพื่อการสร้างความรู้ (Knowledge Creation)

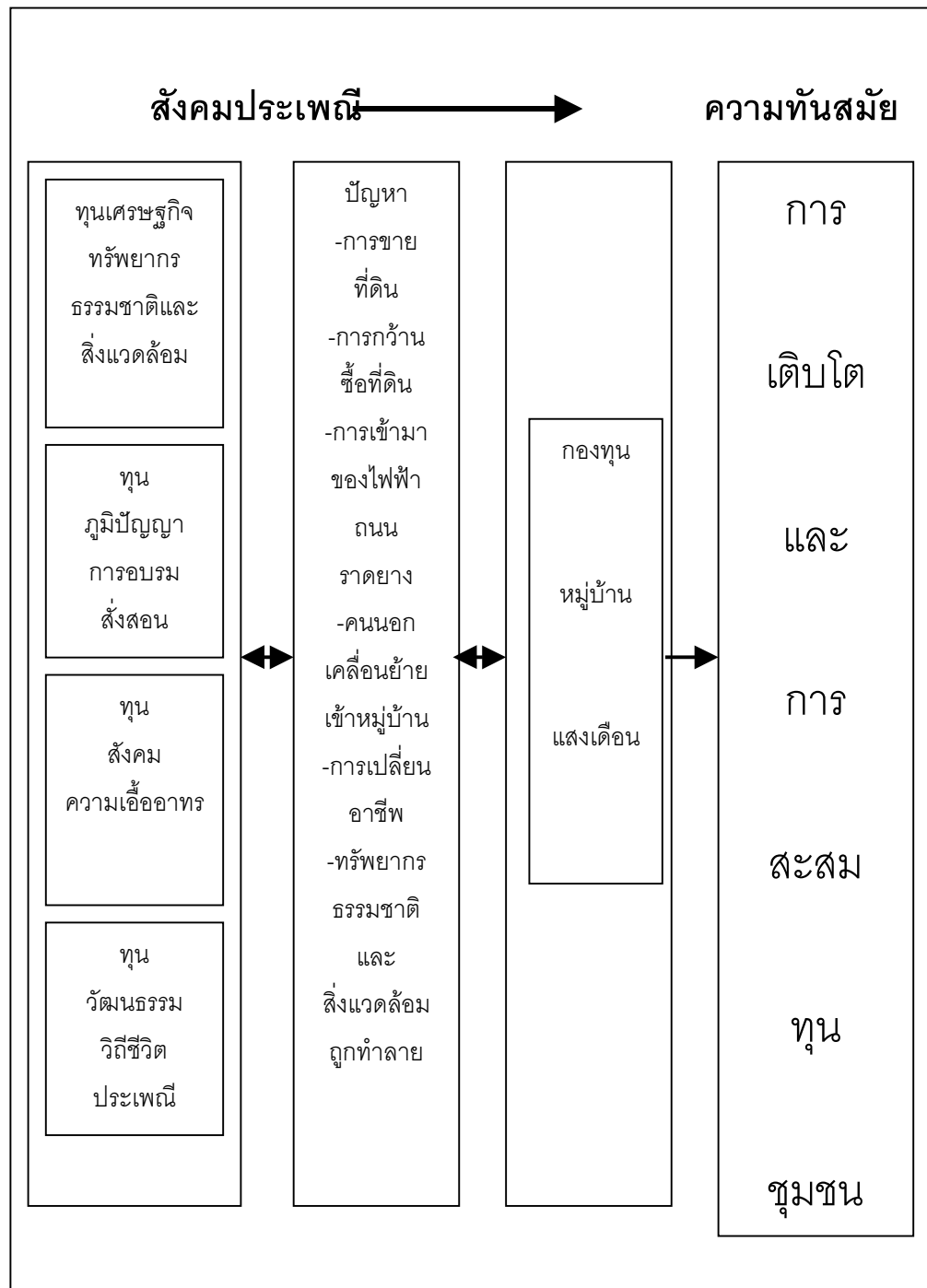
เป็นการวิจัยเพื่อทำความเข้าใจเกี่ยวกับความรู้ที่ชุมชนได้สร้างสมมา รวมทั้งเป็นการสร้างความรู้เกี่ยวกับชุมชน โดยนักวิจัยเป็นผู้ศึกษาและทำความเข้าใจสิ่งต่างๆ จากมุมมองของชุมชน เพื่อให้ได้ความรู้ที่มีชุมชนเป็นศูนย์กลาง โดยใช้วิธีวิทยาของการสร้างทฤษฎีจากฐานราก (grounded theory) ซึ่งเป็นวิธีวิทยาที่จะช่วยให้ได้ความรู้หรือทฤษฎีที่เหมาะสมจะนำมาใช้ทำความเข้าใจกับชุมชนได้อย่างถูกต้องตามความเป็นจริง

ประการที่สอง เพื่อการวางนโยบาย (Policy Formation)

เป็นการวิจัยเพื่อให้ผู้กำหนดนโยบายคือรัฐบาล ได้รับประโยชน์จากกระบวนการวิจัยและได้องค์ความรู้เพื่อการวางนโยบาย การปรับเปลี่ยนนโยบาย การนำนโยบายไปสู่การปฏิบัติ การดำเนินการให้เป็นไปตามนโยบาย และการประเมินการดำเนินงานให้บรรลุเป้าหมายระยะยาวที่วางไว้ อันเป็นการเชื่อมโยงการวิจัยกับนโยบาย เพื่อนำไปสู่การเปิดพื้นที่ให้กับความรู้ที่ชุมชนได้สร้างและสะสมมา รวมทั้งเพื่อให้ความรู้ที่สร้างขึ้นมีนัยสำคัญในระดับนโยบายและเพื่อให้นโยบายต่างๆเกี่ยวกับชุมชนสามารถตอบสนองต่อความต้องการของชุมชนได้อย่างแท้จริง

อนึ่ง การวิจัยครั้งนี้ทำการเก็บข้อมูลโดยทำการสัมภาษณ์ระดับลึกกับกลุ่มตัวอย่างซึ่งเป็นผู้ให้ข้อมูลหลักของกองทุนหมู่บ้านท่องเที่ยว การสังเกตโดยไม่มีส่วนร่วม และการศึกษาจากเอกสาร โดยใช้วิธีการวิเคราะห์ข้อมูลในเชิงคุณภาพ เริ่มจากการนำแถบบันทึกเสียงที่ได้จากการสัมภาษณ์ระดับลึกเรียบร้อยแล้ว มาถอดความ กำหนดมโนทัศน์ หาความเชื่อมโยงของมโนทัศน์ กำหนดข้อสรุป (category) สร้างองค์ความรู้พื้นฐานขึ้นจากปรากฏการณ์จริงตามโจทย์วิจัยที่ต้องการหาคำตอบ สรุปประเด็นสำคัญที่ทำการศึกษาคือข้อสรุปเชิงทฤษฎีและข้อเสนอแนะในเรื่องต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยและประเมินกองทุนหมู่บ้านท่องเที่ยว นั่นก็คือ ประการแรก ข้อสรุปเชิงทฤษฎีเกี่ยวกับชุมชนที่ศึกษาและวิธีการศึกษา ชุมชนในช่วงก่อนการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัย การเปลี่ยนแปลงของชุมชนภายใต้กระบวนการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัย การปรับตัวของชุมชน กองทุนหมู่บ้านในกระแสการพัฒนาและผลที่มีต่อชุมชน และสรุป อภิปรายผลการวิจัย และข้อเสนอแนะ ซึ่งสรุปได้ดังนี้

ข้อสรุปเชิงทฤษฎี

แผนภาพ 1 กองทุนหมู่บ้านแสงเดือน กับการเติบโตและการสะสมทุนชุมชน

ชุมชนที่ศึกษาและวิธีการศึกษา

ชุมชนที่ผู้วิจัยได้เลือกเพื่อที่จะทำการศึกษา คือ หมู่ที่ 3 บ้านแสงเดือนล่าง ซึ่งมีพื้นที่อยู่ภายใต้เขตการปกครองของเทศบาลตำบลนาขาม อันเป็นพื้นที่ที่มีการท่องเที่ยวเข้ามาเกี่ยวข้องเช่นเดียวกับพื้นที่ท่องเที่ยวของตำบลเก่าในเขตจังหวัดท่องเที่ยว ที่ถูกปรับเปลี่ยนเป็นพื้นที่ท่องเที่ยวในช่วงระยะเวลายาวนานมากกว่าพื้นที่แสงเดือนล่าง หมู่ที่ 3 การเลือกพื้นที่ที่ผู้วิจัยได้เลือกพื้นที่แบบเฉพาะเจาะจง (Purposive) โดยเลือกพื้นที่ที่เป็นชุมชนที่อยู่ในเขตพื้นที่ให้บริการด้านการท่องเที่ยวหรือใกล้เคียงกันมากที่สุดซึ่งชุมชนแสงเดือนล่างหมู่ที่ 3 เป็นบริบทที่อยู่ใกล้เคียงที่สุดคืออยู่ห่างแหล่งนำเที่ยวทางทะเลไม่เกินครึ่งกิโลเมตรและขณะเดียวกันสภาพของพื้นที่แสงเดือนล่างหมู่ที่ 3 ยังมีความน่าสนใจในเรื่องของการดำรงชีวิตที่อยู่กึ่งกลางระหว่างความพอเพียงและความต้องการเป็นความขัดแย้งที่ลงตัวอันทำให้การดำรงอยู่ของชุมชนแสงเดือนล่างเป็นเรื่องที่น่าสนใจที่จะค้นคว้าและศึกษาอันจะนำไปสู่ คำตอบที่ว่า ชุมชนแสงเดือนล่างหมู่ที่ 3 ดำรงอยู่ได้อย่างไรภายใต้กระแสเศรษฐกิจที่เชื่อมโยงรากและความหลากหลายทางวัฒนธรรมที่มาพร้อมกับเทคโนโลยีในนามโลกาภิวัตน์

ชุมชนในช่วงก่อนการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัย

ประเทศไทย ภายใต้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมตั้งแต่ฉบับที่ 1 – 7 ที่ผ่านมามีการประเมินผลการพัฒนาในช่วง 4 ทศวรรษ ซึ่งผลจากการประเมินชี้ให้เห็นอย่างชัดเจนถึงการพัฒนาที่ขาดสมดุล โดยจะประสบความสำเร็จเฉพาะในเชิงปริมาณ แต่ขาดความสมดุลด้านคุณภาพ “ จุดอ่อน ” ของการพัฒนาที่สำคัญ คือ ระบบบริหารทางเศรษฐกิจ การเมือง และราชการยังรวมศูนย์อำนาจและขาดประสิทธิภาพ ระบบกฎหมายล้าสมัย อย่างไรก็ตามการพัฒนาที่ผ่านมาไม่ก่อให้เกิดทุนทางสังคมและเศรษฐกิจ หลายประการ ซึ่งเป็น “จุดแข็ง” ของประเทศที่สามารถนำไปใช้ประโยชน์ในการพัฒนานั้นก็คือ รัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบันได้วางพื้นฐานให้เกิดการปฏิรูปที่สำคัญ ทั้งทางสังคม การเมือง การบริหารภาครัฐ และการกระจายอำนาจ ขณะที่กระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนและพลังท้องถิ่นชุมชนมีความเข้มแข็งมากขึ้น สื่อต่าง ๆ มีเสรีภาพมากขึ้น เอื้อต่อการเติบโตของประชาธิปไตย การป้องกันการทุจริตและประพฤติมิชอบ และการเสริมสร้างธรรมาภิบาลในสังคมไทย ทั้งจุดแข็งของฐานการผลิต การเกษตรที่หลากหลาย มีศักยภาพเป็นแหล่งผลิตอาหารของโลก พร้อมทั้งมีธุรกิจบริการที่มีความเชี่ยวชาญ มีแหล่งท่องเที่ยวที่มีคุณภาพและมีเอกลักษณ์ความเป็นไทย มีวัฒนธรรมที่เป็นจุดเด่นรวมทั้งมีภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สั่งสมเป็นปึกแผ่น และมีสถาบันหลักยึดเหนี่ยวจิตใจ ซึ่งจะช่วยให้เป็นภูมิคุ้มกันที่สำคัญในการลดความเสี่ยงจากกระแสโลกาภิวัตน์ (แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 พ. ศ. 2545 – 2549 : 2544) ดังนั้น ควรจะมองย้อนดูถึงชุมชน

ที่จะศึกษาว่า ในช่วงก่อนการพัฒนาประเทศไทย ไปสู่ความทันสมัย ชุมชนนี้ดำรงอยู่อย่างไร มีทุนของชุมชนอย่างไรในพื้นที่

การเปลี่ยนแปลงของชุมชน ภายใต้กระบวนการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัย

ชุมชนแสงเดือนล่าง พื้นที่น้อยนิดภายใต้การปกครองของเทศบาลตำบลนาขาม ในปัจจุบัน ในช่วงสมัย 2504 จนถึงปัจจุบัน ได้ผ่านยุคแผนของการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติมา 9 แผนแล้ว ผ่านยุคที่รัฐบาลได้กำหนดให้การพัฒนาประเทศก้าวไปสู่ยุคความทันสมัย แนวคิดการพัฒนาดังกล่าวอยู่ในแนวคิดในการพัฒนาเศรษฐกิจกระแสหลักโดยมีจุดมุ่งหมายหลักของการพัฒนา คือ **การหลุดพ้นจากความขาดแคลนทางวัตถุนิการเน้นเรื่องการลงทุน การออม การถ่ายทอดเทคโนโลยี** จนกลายเป็นประเทศที่มีการเจริญเติบโตและทันสมัย เปรียบเสมือนเกาะที่ลอยโดดเดี่ยวอยู่กลางทะเลลึกแห่งความยากจน (Island Of growth and modderity in a sea of deeper general impoverishment) (พุทธิสสธณ ชุมพล ; 24) ทั้ง ๆ ที่ วิธีการของทฤษฎีกระแสหลักยังเป็นตัวเร่งกระบวนการให้ประเทศที่กำลังพัฒนา **ต้องพึ่งพาทุนนิยมโลกมากยิ่งขึ้นไปเรื่อย ๆ** (Muller , 1973) ในขณะที่ปัญญาชนผู้มีอาชีพ **ในการผลิตความคิดและกระจายความรู้** ต่างก็ยอมจำนนอย่างเต็มใจ หากไม่รับใช้อำนาจที่ไม่ชอบธรรมก็หลีกเลี่ยงความรับผิดชอบและจำกัดขอบเขตความรู้ลึกของตนเองเพราะเกรงกลัวอำนาจ ส่วนผู้ที่มิทรมยสินนั้นเล่าก็มุ่งแสวงหากำไรอย่างขาดสติ และนักการเมืองส่วนใหญ่ก็ใช้อำนาจทางการเมืองหาผลประโยชน์เพื่อสร้างอิทธิพลของตนภายในพรรค และอาศัยพรรคและกระบวนการเลือกตั้งที่เต็มไปด้วยการใช้อำมสินจ้างรองรับความชอบธรรมที่จอมปลอม (ชัยอนันต์ สมุทวณิช : 2537 : 77 – 78) ดังนั้นในช่วงที่ผ่านมาหากเหลียวมองย้อนกลับเพื่อสำรวจชุมชนแห่งนี้จะเกิดอะไรขึ้นมา เกิดอย่างไร มีผลกระทบอะไรต่อชุมชน

ชุมชนแสงเดือนล่างแต่กาลก่อนจนถึงปัจจุบันหากดูเฉพาะโครงสร้างทางด้านกายภาพ เช่น บ้านเรือน ถนนหนทาง แม่น้ำลำคลอง และลักษณะการตั้งถิ่นฐานบ้านเรือน สิ่งที่เปลี่ยนไปที่ปรากฏเห็นได้เด่นชัด ก็คือ มีจำนวนบ้านเรือนเพิ่มขึ้น และรูปแบบบ้านจากเดิม ที่สร้างด้วยไม้ มุงหลังคาด้วยตับจากที่เป็นวัตถุดิบอันเคยมีมาในพื้นที่ กลายมาเป็นบ้านแบบก่ออิฐถือปูนเป็นส่วนใหญ่ บ้างก็เป็นบ้านชั้นเดียว บ้างก็เป็นบ้านสองชั้นตามฐานะของเจ้าของบ้านนั้นๆ ซึ่งบ้านในยุคหลังจากที่เคยอยู่ใกล้ชิดกับริมน้ำริมคลอง อันเอื้อต่อการดำรงชีวิต ในการที่จะจับจ่าย , หาอาหาร ชักล้าง ก็เปลี่ยนมาอยู่ติดตริมทางสัญจร สองข้างทางถนนสายหลัก สายเดียว ที่ตำบลนาขาม

จนกระทั่งปี พ.ศ. 2543 ได้มีการก่อสร้างเส้นทางเพิ่มเติม คือถนนเลี่ยงเมือง By pass ที่ตัดตรงมากกว่าไปออกทางแยกที่จะไปจังหวัดเขียวขจี จึงเป็นเส้นทางสายหลักที่เพิ่มเติมขึ้นมา

ในปัจจุบันโดยการเปลี่ยนแปลงและย้ายถิ่นฐาน ครั้งสำคัญเกิดขึ้นในปี พ.ศ. 2505 น้ำเปี้ยกเล่าว่า “ ในสมัยก่อนคนมีฐานะจะตั้งบ้านเรือนอยู่ในเขตหมู่ที่สามมาก ที่ข้างบนตรงนี้เป็นปายาง มีบ้านเรือนไม่กี่หลัง สมัยผมเด็กๆ ก็มีบ้านน้อยมากตั้งอยู่ห่างๆกัน ตรงที่เป็นโคก เป็นควน (หมู่ที่ 1) จึงมีแต่สวนยาง พอปี 2505 วิกฤตเกิดขึ้นพร้อมกันเลยกับตะลุมนูก ที่จังหวัดนครศรีธรรมราช น้ำท่วมคนตายถึง 12 คน คนที่มีฐานะดีๆ หลายครอบครัวก็เริ่มย้ายขึ้นมาอยู่ในเขตหมู่ที่ 1 กันมากขึ้น จึงทำให้บ้านเรือนในเขตหมู่ที่ 1 มากขึ้นตามไปด้วย ”

จากปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นจึงสามารถที่จะชี้ให้เห็นได้ว่าสิ่งที่เป็นตัวผลักดัน ให้เป็นโครงสร้างทางกายภาพของชุมชนหมู่ที่ 3 มีการเปลี่ยนแปลงคือ ความทันสมัยที่ปรากฏขึ้น ตามแผนพัฒนาประเทศตั้งแต่ยุคน้ำไหล ไฟสว่าง ทางสะดวก เป็นประการที่ 1 ประการที่ 2 คือ “ ความมั่นคงและความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน ” อันอาจจะเกิดจากเหตุแห่งภัยธรรมชาติที่เคยปรากฏขึ้นในมหาวาตภัยปี พ.ศ. 2505 นั่นเอง “

นอกจากนั้นแล้วก็ไม่มียะไรที่เห็นได้เด่นชัดในด้านกายภาพต่อการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอีกเลย บ้านที่สร้างอย่างไรก็อยู่มาอย่างนั้นจนถึงปัจจุบัน บ้านบางหลังทำการก่อสร้าง ชาวบ้านเรียกว่า “ยกไว้” สอง ชั้นก็จริงแต่อยู่ได้เฉพาะชั้นล่าง “ ด้านบนก็หาไม้มาพาดๆเตรียมไว้ว่า เป็นไม้พื้นยังตางค์ (มีสตางค์) แล้วค่อยต่อค่อยเติม “ น้ำช่วงว่าไว้แบบนี้และไม้ที่พาดๆไว้ นั้นพาดมาตั้งแต่ปี 2510 อยู่อย่างไรก็อยู่อย่างนั้นตลอด มีเพียงพื้นที่ด้านล่างที่ปูกระเบื้อง ปูพื้นเพิ่มเติมโดยมีเหตุผลว่าจะได้แล่ง่ายไหรสปรกได้เห็น ได้เช็ด ได้ถู ให้บายขึ้น หมายความว่า จะได้ดูแลรักษาได้ง่าย ทำงานได้สบายขึ้น ดังนั้นหากมองเพียงรูปลักษณะภายนอกก็จะเห็นภาพเหมือนชุมชนหมู่ที่ 3 บ้านตลาดล่างเป็นชุมชนที่ไม่ค่อยจะพัฒนา ไม่ทันสมัยเหมือนที่อื่นๆที่บ้านเรือนสวยงามและมีรูปแบบที่เป็นทรงหรือสมัยนิยม

ดังนั้นก็ต้องมองด้านอื่นๆ อะไรที่เปลี่ยนแปลงไปอีกบ้าง ในมิติด้านอาชีพ และเศรษฐกิจต่อกันเรื่องอาชีพ น้ำแหม่มเล่าว่า “ เขาทำไบจาก “ ซึ่งการทำไบจากที่น้ำแหม่มพูดถึงก็คือ การนำไบของต้นจากมาทำการเย็บเป็นตับๆ เพื่อนำไปมุงหลังคา และอีกอย่างก็คือ การนำไบจากในส่วนที่เป็นยอดอ่อนมาผ่านขั้นตอนในการทำเพื่อผลิตเป็นใบยาสูบจากยอดไบจากนั่นเอง ดังคำให้สัมภาษณ์ของน้ำแหม่มว่า

“20 กว่าปีมาแล้วที่ทำไบจากมาตลอดเลย”

เมื่อไปสอบถามลุงราญ สมาชิกกองทุนหมู่บ้าน อายุ 50 ปี เป็นชาวแสงเดือนโดยกำเนิด ได้ตอบคำถามเด็กทุ่งหลานน้องรัตนว่า

“คนที่นี้มีการทำประมงกับใบจากเป็นอาชีพ”

จึงเห็นได้ว่าในมิติด้านของอาชีพนั้น พบว่าในสมัยเดิมนั้น ชาวแสงเดือนที่อยู่ หมู่ที่ 3 บ้านตลาดล่างนั้น ส่วนใหญ่จะเป็นผู้ที่มีอาชีพทำการประมงและอาชีพทำใบจากเป็น อาชีพหลักเนื่องจาก มีแหล่งวัตถุดิบคือ ต้นจาก อยู่เป็นจำนวนมากในบริเวณคลองแสงเดือน และ ที่หน้าอ่าวเขียวขจีที่มีป่าจากขึ้นอยู่โดยทั่วไป จนกระทั่งได้มีการถ่ายทำภาพยนตร์ เจมส์ บอนด์ 007 ที่บริเวณอ่าวเขียวขจี กำหนดโนเมาให้ฟังว่า

“ ช่วงนั้นท่าเรือมะกรูดยังไม่เกิด ต่อมานายอำเภอ วิจิตร สุรกุล นายอำเภอแคว ววเป็นคนเข้ามาทำถนนเข้าไป ซึ่งในช่วงนั้นเป็นสุขาภิบาล ประมาณ ปี 2515 สมัยนั้นมีเรือ อยู่ 2 ลำ เป็นเรือเล็ก ๆใครอยากไปก็ไปกัน พอช่วงหลังเกิดขึ้น การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย จากจังหวัดภูเก็ต ทำให้คนมีความต้องการเข้ามาในพื้นที่นี้ “

เงื่อนไขสำคัญที่ทำให้อาชีพของชาวแสงเดือนหมู่ที่ 3 บางคนเปลี่ยนไป ก็คือ การที่มี กลุ่มบุคคลน่านวกรรมใหม่ ก็คือ การถ่ายทำภาพยนตร์เรื่อง เจมส์ บอนด์ 007 ซึ่งนวนกรรมนี้ เป็นสิ่งที่ช่วยส่งเสริมภาพลักษณ์ของอ่าวเขียวขจี และเกาะต่าง ๆในทะเลที่เป็นพื้นที่หน้าอ่าวเขียว ขจี ให้ได้รับการเผยแพร่ไปทั่วโลก ทำให้ผู้คนต่างก็รู้จัก เขาตาปู ที่นักแสดงชาย คือ โรเจอร์ มัวร์ ขับขี่เรืออย่างฉวัดเฉวียนต่อสู้กับผู้ร้ายภายใต้ฉากที่สวยงามของธรรมชาติกลางท้องทะเล

(เขาตาปู : ชาวพื้นเมืองเรียกว่า เขาตาปู มาตั้งแต่เริ่มแรกเนื่องจาก เขา ตาปูนั้นมีลักษณะเหมือน ตาของปูดำ คนเฒ่า คนแก่ก็เรียกกันมาตามนั้นจนกระทั่ง การท่องเที่ยวเข้ามา ก็เปลี่ยนคำว่า (CRAB EYE MOUNTAIN) คือ เขาตาปู กลายมาเป็น NAIL MOUNTAIN หรือเขาตะปู ซึ่งคนในหมู่บ้านไม่ค่อยจะพอใจและอยากจะใช้คำว่า เขาตาปู CRAB EYE MOUNTAIN เช่นเดิม)

จนผู้คนจากทั่วโลกหลงใหลอยากจะมาท่องเที่ยว ที่สำคัญนวนกรรมนั้นนอกจาก จะเปลี่ยนอาชีพของชาวแสงเดือนหมู่ 3 บางกลุ่มแล้วยังมีพลังผลักดันให้เกิดการพัฒนาโดยการ ตัดถนนเข้าสู่ท่าเรือ การก่อสร้างท่าเรือใหม่ที่จะรองรับนักท่องเที่ยวที่จะเข้ามาท่องเที่ยวหน้าอ่าว ขียวขจี ดังกล่าวแต่ขณะเดียวกันนวนกรรมนี้ก็ทำให้คนในหมู่ที่ 3 ได้มีการย้ายถิ่นฐานครั้งใหม่ หลังจากวาทภัย 2505 คนในหมู่ที่ 3 หลายหลังคาเรือน หลายครัวเรือนได้ย้ายไปตั้งหลักแหล่ง ใหม่เพื่อทำมาหากินในอาชีพใหม่ คือ การท่องเที่ยวทางน้ำ จึงเห็นได้ว่าในปัจจุบันนี้คนหมู่ที่ 3 จริง ๆ(มีบ้านเรือนที่ตั้งรกรากอยู่ถึงปัจจุบันในเขตหมู่ที่ 3) ไม่ได้ทำอาชีพอะไรที่เกี่ยวกับการ ท่องเที่ยวเลยสักครอบครัวเดียว เนื่องจากเดิมผู้ที่เคยอยู่ในหมู่ที่ 3 และประกอบอาชีพนั้นก็ ได้ ย้ายถิ่นฐานไปอยู่ที่บริเวณท่าเรือมะกรูดซึ่งอยู่ในหมู่ที่ 1 หมดแล้ว ดังนั้นหากจะสรุปว่าอาชีพ ของชาวแสงเดือน หมู่ที่ 3 เปลี่ยนไปจากเดิมที่เคยทำประมงและใบจากมาเป็นการทำอาชีพให้

บริการนักท่องเที่ยวคงจะไม่ถูกนักเพราะ ณ ปัจจุบันชาวแสงเดือนตลาดล่าง หมู่ที่ 3 ก็ยังทำอาชีพใบจากเหมือนเดิมและไม่มีใครทำอาชีพเป็นเจ้าของเรือนำเที่ยวหรือขับเรือท่องเที่ยวเลยในหมู่ที่ 3

ข้อสังเกตและจากการพบเห็นดังกล่าวทำให้ต้องมองย้อนมาแล้วในชุมชนในหมู่ที่ 3 บ้านแสงเดือนล่าง ดำรงอยู่ได้อย่างไรในท่ามกลางภาวะเศรษฐกิจ กระแสหลักที่เชี่ยวชาญและถาโถมลงถึงทุก ๆ พื้นที่ทั่วประเทศในเมื่อการทำอาชีพก็ไม่เปลี่ยนไปจากเดิมการศึกษาก็ยังมีระบบการให้ศึกษาเหมือนเดิมระดับประถม 1 ประถม 6 เท่านั้น ธุรกิจทางด้านการท่องเที่ยวประชากรในหมู่ที่ 3 ก็ไม่ได้ทำ อะไรที่ทำให้ชาวแสงเดือนล่าง หมู่ที่ 3 อยู่มาได้โดยไม่ต้องพึ่งพาเทคโนโลยีและทุน จากภายนอกมาก ซึ่งจะพบเห็นคำตอบได้จากบทสัมภาษณ์ ที่ก้านหรืเคยกล่าวถึงไว้ในบทที่ 2 หัวข้อทุนทางเศรษฐกิจนั่นก็คือ ลูกหลานที่ได้รับการศึกษาสูง ๆ จากการไปเรียนและจบจากนอกพื้นที่เมื่อทำงาน ก็ส่งเงินมาจุนเจือครอบครัวที่อยู่ในเขตหมู่ที่ 3 นั่นเอง ซึ่งก็เป็นคำตอบที่ทำให้ข้อสงสัยยุติไป ได้ในระดับหนึ่ง

จากหนังสือเรื่อง หนทางฝ่าวิกฤติชาติ และทางรอดของสังคมไทยที่พระธรรมปิฎกได้เขียนคำปรารภไว้ ความตอนหนึ่งว่า

“ ในวัฒนธรรมที่ครอบคลุมวิถีชีวิตอเมริกันนั้นมีถ้อยคำสำคัญเด่นพิเศษ อยู่ 2 คำคือ FREEDOM (อิสระเสรีภาพ) OPPORTUNITY (โอกาส) “

ประวัติศาสตร์อเมริกาก็คือ เรื่องราวความเป็นมาของชนชาตินี้

1. หลบหนีภัยการห้ามนับถือศาสนา (Persecution) โดยเฉพาะทางศาสนาผู้หนีจากยุโรปมา เพื่อแสวงหาอิสระเสรีภาพ (Freedom)

2. มุ่งฝ่าขยายพรมแดน (Frontier) เคลื่อนย้ายขยายจากฝั่งที่ขึ้นมา มุ่งตะวันตกไปข้างหน้าบนผืนแผ่นดินใหม่ เพื่อแสวงหาโอกาสที่จะสร้างความมั่งคั่งพร้อมสมบูรณ์

หันมาดูสังคมไทยข้อความที่แสดงพื้นฐานวัฒนธรรมภาวะจิตใจและวิถีชีวิตของสังคมไทยคือ คำว่า “ ในน้ำมีปลา ในนามีข้าว ” ซึ่งแสดงถึงความมั่งคั่งพร้อมทางเศรษฐกิจไม่ขาดแคลนบีบรัดขัดแย้ง ไม่เดือดร้อน ไม่ต้องดิ้นรนไปหาที่ไหนอีกและคนไทยก็เคยภูมิใจนักที่จะยกข้อความนี้ขึ้นมาเอ่ยอ้าง

คตินี้ Persecution มาหา Freedom และคติบุกฝ่าขยาย Frontier ไปหา Opportunity ของอเมริกัน โดยเฉพาะคติ Frontier ที่เป็นวิถีชีวิตของเขาในแผ่นดินปัจจุบันตลอดเวลายาวนานซึ่งคนอเมริกันถือว่ามียุทธพลหล่อหลอมของประชาชนพลเมืองอย่างแท้จริงเอามาเทียบกับคติ “ ในน้ำมีปลา ในนามีข้าว ” ของสังคมไทยก็เป็นวิถีชีวิตสภาพความเป็นอยู่วัฒนธรรมที่ตรงกันข้าม กล่าวคือ

คติ “ ในน้ำมีปลา ในนามีข้าว ” ของไทยบอกว่าที่นี่ดีที่น้ำอุดมสมบูรณ์อยู่สบายแล้วไม่ต้องดิ้นรนไปหาที่ไหนอีก

คติ Frontier ของอเมริกัน บอกว่าที่นี้อยู่ไม่ได้ที่นี้คับแคบ ขัดข้อง ที่นี่ยาก แค้นบีบคั้นจะต้องบุกฝ่าออกไปข้างหน้าด้วยหวังว่าจะได้พบโอกาสที่จะสร้างความมั่งคั่งพร้อมสุขสมบูรณ์ต่อไป

จากข้อความดังกล่าว หากมาเปรียบเทียบกับแสงเดือนล่างหมู่ที่ 3 จะพบเห็นได้ดีผ่านการสัมภาษณ์ ของน้องรัตนกับลุงราญ ดังนี้
“คนแถวนี้ปลูกพืชเอาไว้กินเอง เพราะปลูกตรงไหนก็ขึ้น”

ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความอุดมสมบูรณ์ของดินที่สามารถปลูกพืชผลไว้เพื่อยู่งินได้ และจากบทสัมภาษณ์ของลุงรัตนอีกตอนหนึ่งว่า
“คนแถวนี้เขาออกไปหาปลูกกินเองกันเยอะ”

ซึ่งแสดงให้เห็นถึงทรัพยากรทางทะเลที่มีอยู่อย่างสมบูรณ์ในพื้นที่จึงเป็นคำตอบอีกคำตอบที่ทำให้คนในพื้นที่แสงเดือนล่างหมู่ที่3 สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้มาแต่ครั้งอดีตกาล ถึงแม้ว่าในปัจจุบันการออกไปจับปูจับปลาจะไม่ค่อยมีใครทำแล้วในปัจจุบัน เนื่องจากเหลือแต่เด็กและคนชราในพื้นที่

หากมองชุมชนในมิติของทุนเงินตราที่จะเป็นตัวตอบสนองเพื่อการผลิต เพื่อการบริโภค ภายในครัวเรือนพบว่า ชุมชนแสงเดือนล่างหมู่ที่3นั้น ไม่ค่อยจะอดัดขัดสนมากนักเนื่องจากโดยพื้นฐานเดิมเป็นแหล่งของผู้มีอันจะกินที่ย้ายหนีภัยสงครามมาตั้งรกรากเป็นชุมชน ส่วนในสมัยใหม่ถ้ามีแหล่งเงินทุนที่ได้กู้ยืมนำมาใช้เป็นทุนผลิตและบริโภคคือ ระบบสินเชื่อของ ธกส.(ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์) และสินเชื่อกระบบ คือการกู้ยืมจากชาวบ้านคนอื่น

หรือจากการสอบถามของน้องพัชที่สอบถามพี่หวัดว่า “พี่กู้เงินธกส.มาทำอะไร” ซึ่งพี่หวัดได้ตอบว่า “กู้เงินมาซื้อเครื่องมือสร้างเรือ เดิมมันมีอยู่แล้ว แต่ว่าซื้อเพิ่ม เมื่อก่อนทำสวนยางด้วยเดี๋ยวนี้เลิกทำแล้ว”และน้องพัชยังถามอีกว่า “เวลาเงินขาดมือ แก้ปัญหาอย่างไร”พี่หวัดตอบว่า”ไปที่ ธกส.”น้องพัชถามต่อว่า”ไปเฉพาะที่ ธกส.เหอะคะ”พี่หวัดตอบว่า”ก็มีที่ ธกส. กับที่กองทุนหมู่บ้าน เคยเสนอให้ ธกส. ให้ออกแบบเงินกู้ที่มีการเก็บแบบรายอาทิตย์หรือรายเดือน เหมือนกับธนาคารออมสิน คืออาทิตย์หนึ่งจะมาเก็บสามครั้ง มีหรือไม่มีก็ไม่เป็นไร หรือจะให้อาทิตย์ละสองครั้งก็ได้ อาทิธนาคารออมสินออกเงินกู้ 10,000 บาท ก็มาเก็บอาทิตย์ละ 3 ครั้ง ครั้งละ 300-400 บาท คนกู้ก็ไม่เดือดร้อนมากนัก แต่ ธกส. มีข้อดีกว่าคือ บางครั้งหมุนเงินไม่ทัน ก็สามารถไปยืมเงินก้อนมาก่อน แล้วจึงเสียดอกเบี้ยให้ แต่ถ้าจะยืมเพิ่มก็ให้นำเงินเก่ามาคืนพร้อมดอกเบี้ยย้อยละ 20 ก็สามารถกู้เพิ่มได้อีก ทำให้ไม่หนักจนเกินไป

ซึ่งจากการสอบถามและสัมภาษณ์ประชาชนในหมู่ที่ 3 บ้านแสงเดือนล่างทำให้ได้ข้อสรุปว่า เดิมนั้นมีแหล่งลงทุน ที่เป็นพวกสินเชื่ออยู่ 2-3 อย่างที่ชาวบ้านได้ใช้เป็นแหล่งทุนในการผลิตและบริโภค เช่น ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ และการกู้ยืมเงินจากผู้ปล่อยเงินกู้ในระบบ และต่อมาจึงได้มีกองทุนหมู่บ้านเกิดขึ้น ดังนั้นระบบสินเชื่อที่ใช้อยู่ในหมู่บ้านจึงเป็นระบบสินเชื่อเดิมๆมาราว 30-40 ปีไม่เปลี่ยนแปลง และมาเริ่มแปลกใหม่ก็ช่วงที่มีกองทุนหมู่บ้านเข้ามา ซึ่งเป็นระบบสินเชื่อแบบใหม่ที่อาศัยเงินกองทุนและเงินสัจจะในการออม มาเป็นแหล่งทุนในการผลิต, การอาชีพต่างๆและเหตุผลในการกู้ยืมก็เพื่อนำไปสร้างอาชีพหรือเพื่อนำไปใช้จ่ายตามที่จำเป็นเท่านั้น ไม่ได้กู้ยืมเป็นเงินก้อนใหญ่ๆหรือเป็นจำนวนมากๆเพื่อนำไปบำรุงบำเรอความฟุ้งเฟ้ออย่างใดๆ จึงน่าจะจัดว่า ภายใต้ระบบสินเชื่อที่ปรากฏอยู่ในหมู่ 3 บ้านแสงเดือนล่าง ผู้กู้ก็อยู่ในระดับเพื่อรักษาความสมดุลในครัวเรือน เพื่อให้พอกินพอใช้และแก้ไขปัญหาเบื้องต้นเท่านั้น ไม่มีและไม่พบผู้กู้ที่กู้เพื่อนำมาลงทุนในกิจการสมัยใหม่เป็นจำนวนมากๆ เพื่อส่งเสริมนวัตกรรมใหม่ที่ทันสมัย เช่น กู้มาทำร้านโทรศัพท์มือถือ ซึ่งเป็นค่านิยมเพื่อการบริโภค แบบนี้ไม่มีปรากฏในเขตของหมู่ที่ 3 บ้านแสงเดือนล่างแม้แต่รายเดียว

ชุมชนแสงเดือนล่าง ไม่มีกระบวนการในการต่อสู้ของชุมชนในการที่จะต่อต้านขัดขวางระบบสินเชื่อใดๆ แต่ใช้วิธีการที่เรียกว่า “อยู่อย่างเฉยเมยตัว” รู้ว่าแค่ไหนพอ อยู่ในลักษณะใดที่จึงจะสามารถที่จะรับภาระไหว จากการพูดคุยกับน้ำช่วงต่อข้อคำถามที่ถามว่า “สำหรับตัวคุณน้ำ อะไรคือความสุขครับ” น้ำช่วงตอบว่า “อยู่พอกินพอใช้ เพื่อนบ้านไม่ได้สูงส่งกับเขา” นั่นก็คือ “อยู่ตามอัตภาพและไม่ไปยุ่งวุ่นวายในเรื่องของชาวบ้าน”

หรือที่นายมตอบน้องพัชตอบคำถามที่ว่า “น้ำได้ยืมเงินจากกองทุนหมู่บ้านหรือไม่” นายมตอบว่า “ไม่ได้กู้ เพราะว่าสู้ไม่ไหว เขามาเก็บเป็นรายเดือน”น้องพัชถามต่อว่า “ คิดจะกู้บ้างไหม” นายมตอบว่า “คิดว่าจะกู้ แต่ไม่กล้าที่จะกู้ เพราะถ้าเอามา 20,000 บาท เดือนนี้เราต้องเสียตั้ง 1,600 บาทแล้วไหนจะต้องส่งลูกเรียนอีก”

จึงทำให้เห็นได้ว่าหลายๆคนที่อยู่ในหมู่ที่ 3 บ้านแสงเดือนล่าง รู้จักคิดว่า สิ่งใด อะไร แค่นี้ เป็นที่สมควร และพอเพียงแล้วสำหรับตน ทำให้การดำรงอยู่ของคำว่า “พออยู่พอกิน” ยังคงปรากฏอยู่ในชุมชนหมู่ที่ 3 บ้านแสงเดือนล่างจนปัจจุบัน

การปรับตัว / ตอบโต้ของชุมชน

หากจะวิเคราะห์ต่อแนวคิดและ เงื่อนไขของชุมชนที่มีต่อ ยุทธศาสตร์ของการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัย คนในชุมชนคิดอย่างไรและ ได้ปรับตัวอย่างไรเพื่อขับเคลื่อนชุมชนให้ก้าวหน้า หากศึกษาจากที่อื่น ๆ ที่มีการพัฒนาและมีการขับเคลื่อนชุมชนได้เห็นและประสบผลที่

น่าพอใจ เช่น กรณีของตำบลน้ำขาว อำเภอจะนะ จังหวัดสงขลา ที่มีครุฑมัญจาคือ ครู ชบ ยอดแก้ว เป็นแกนนำ ; บ้านนาหว้า หมู่ที่ 1 ตำบลนาหว้า อำเภอจะนะ จังหวัดสงขลา ซึ่งมีนายเคล้า แก้วเพชร เป็นแกนนำ ; ตำบลคลองเปรี๊ยะ อำเภอจะนะ จังหวัดสงขลา ซึ่งมี กำนันอัมพร ด้วงปาน เป็นแกนนำ และ บ้านคลองหะ หมู่ที่ 5 (หมู่ที่ 7 เดิม) ตำบลคองหงส์ อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา อันมีนายลักขณ์ หนูประดิษฐ์ เป็นแกนนำ ในการต่อสู้ ปรับตัว และตอบโต้ของชุมชนต่อนวัตกรรม ความทันสมัยตามแผนพัฒนาทางเศรษฐกิจ และสังคม ตั้งแต่ 2504 เป็นต้น ทุกชุมชนที่กล่าวอ้างถึงล้วนแล้วแต่มีปัญหาที่เกิดขึ้นในพื้นที่เป็นพื้น เป็นฐาน เป็นเหตุ และเป็นผล ที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของชุมชน ยกตัวอย่างกรณีพื้นที่ตำบลน้ำขาว อำเภอจะนะ จังหวัดสงขลา จากบทความในบทที่ 2 “ครูชบเป็นใคร เรียนรู้ได้อย่างไร” จากหนังสือ ครูชบ ยอดแก้ว ครุฑมัญจาคือ : นักเศรษฐศาสตร์ชุมชน ซึ่งเขียนโดย กัลยาณี ปฎิมาพรเทพ ได้แสดงให้เห็นถึงปัญหาดังนี้

ในอดีตราษฎรตำบลน้ำขาวส่วนใหญ่มีอาชีพทำนา ทำสวนยางพารา และทำสวนผลไม้ คือ ทำการเกษตรประมาณ 97% อีก 3% รับราชการ และค้าขาย ปัญหาขาดคนส่วนใหญ่ขณะนั้นคือ ความขาดแคลน จึงเกิดความอยากได้ เกิดความต้องการทรัพย์ (หมายถึงเงินทอง) เป็นอันดับแรกถึงกับมีคนพูดว่า ทำอะไรก็ได้ ขอให้ได้เงินได้ทอง จนลืมความถูกต้องในการแสวงหาสิ่งนี้ และยังเชื่อดูด้วยว่า เมื่อมีเงินทองแล้ว จะสามารถทำอะไรได้หมด เมื่อเป็นเช่นนี้จึงเกิดปัญหาขึ้นอย่างมากมาย ที่เรียกว่า ปัญหาเศรษฐกิจ ปัญหา ก่อนปี พ.ศ. 2522 สรุปได้ดังนี้

1. ปัญหาความขาดแคลนทุนทรัพย์
2. ปัญหาใจผู้ร้ายชุกชุม มีการลักขโมย ปล้นจี้เป็นประจำ
3. ปัญหา ประชาชนมั่วสุมอบายมุข
4. ปัญหาหมู่บ้านไม่สะอาด สกปรกรุงรัง ทำให้เกิดโรคภัยไข้เจ็บชุมชุม ซึ่งตรงกับคำว่า “จนแล้วเจ็บ” เป็นของคู่กันระหว่างความยากจนกับโรคภัยไข้เจ็บเพราะคนไม่สนใจสุขภาพ
5. ปัญหาเจ้าหน้าที่ของรัฐและประชาชนมีทัศนคติบางเรื่องไม่ตรงกัน
6. ปัญหาความแตกแยก ไม่มีความสามัคคีภายในชุมชน ต่างคนต่างอยู่ และยังมีปัญหาอื่น ๆ อีกมากมาย.....

จึงเห็นได้ว่า ปัญหาต่าง ๆ ดังกล่าวได้เกิดขึ้นภายในชุมชนและคนที่เป็นแกนนำเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลง ต่างก็มองเห็นปัญหาและพยายามคิดค้นหาหนทางในการแก้ไขปัญหานั้น ๆ เพื่อที่จะทำให้ชุมชนดีขึ้น แต่หากได้มองย้อนกลับมาที่ชุมชนหมู่ที่ 3 บ้านแสงเดือนล่าง เพื่อบอกให้เห็นปัญหาและมุมมองของแกนนำที่ถูกจัดตั้งโดยรัฐจะพบเห็นข้อต่างของชุมชนนี้อย่างชัดเจนในบทสัมภาษณ์ดังนี้

“คนบ้านแสงเดือนไม่เปลี่ยนแปลงไปเลย”

จากบทสัมภาษณ์ จะเห็นว่า ความทันสมัยที่มาจากการถ่ายทำหน้าที่ส่งผลต่อการพัฒนาให้เกิดท่าเรือน้ำเที่ยวชมอ่าวเขียวขจี มีธุรกิจการท่องเที่ยวเกิดขึ้นในพื้นที่ใกล้เคียงห่างจากหมู่ที่ 3 ไปไม่เกิน 1 กิโลเมตร ก็ไม่สามารถทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงต่อวิถีชีวิตของประชาชนส่วนใหญ่ในหมู่ที่ 3 ได้เลย เพราะทุกอย่างเป็นไปตามที่กำนันโนว่าไว้คือ “มันก็เหมือนเดิม” ซึ่งแม้แต่ผู้นำที่ถูกแต่งตั้งและเลือกตั้งก็ตามก็ยังคงมองไม่เห็นว่าจะเป็นเรื่องสลักสำคัญอะไร

เห็นได้ว่า ได้เกิดข้อจำกัดอยู่หลายประการในพื้นที่หมู่ที่ 3 ที่ทำให้โอกาสในการพัฒนาชุมชนลดน้อยถอยลง

1. ข้อจำกัดในด้านผู้นำ : ชุมชนหมู่ที่ 3 บ้านแสงเดือนล่าง ขาดผู้นำทางความคิด ขาดผู้นำในการเปลี่ยนแปลง และที่สำคัญ ขาดผู้นำที่มีวิสัยทัศน์
2. ข้อจำกัดในเรื่องพื้นที่ : เนื่องจากในชุมชนพื้นที่หมู่ที่ 3 บ้านแสงเดือนล่างมีพื้นที่อยู่เพียงน้อยนิด ทำให้ไม่สามารถที่จะสร้างกำลังการผลิตภาคเกษตรขนาดใหญ่ได้
3. ข้อจำกัดทางด้านกำลังคน และกำลังแรงงาน : เนื่องจากประชากรที่อาศัยอยู่ในหมู่ที่ 3 บ้านแสงเดือนล่าง ส่วนใหญ่เป็นเด็กและคนแก่จึงทำให้ขาดแคลน แรงงานสังคมที่จะเข้าไปเคลื่อนไหว ไปร่วมกระบวนการเพื่อทำการเคลื่อนไหวชุมชนให้ก้าวไปข้างหน้า
4. ข้อจำกัดทางด้านความรู้ ต่อโลกยุคใหม่ เทคโนโลยีใหม่ และนวัตกรรมใหม่ อาชีพใหม่ ๆ จึงทำให้ชุมชนเป็นแบบที่เรียกว่า “มันก็เหมือนเดิม”
5. ข้อจำกัดทางด้านวัตถุดิบ ที่จะมาสนับสนุนการทำอาชีพ การทำใบยาสูบจากยอดใบจาก ซึ่งมีไม่เพียงพอและที่นำมาก็ไม่ถูกต้องตามหลักกฎหมาย
6. ข้อจำกัด “ทางด้านการส่งเสริมของรัฐ” ในฐานะผู้ปกครองซึ่งเห็นปัญหาแต่ไม่ได้เข้ามาช่วยเสริม / เติม หรือหาแนวทางในการช่วยสร้างระบบการจัดการที่ดีให้เกิดแก่ชุมชน

จึงเห็นได้ว่าแม้กระทั่งของลูกหลานคนในพื้นที่ซึ่งตอนนี้ได้ออกจากถิ่นฐานเดิมมาประกอบอาชีพมาทำธุรกิจต่าง ๆ จนประสบความสำเร็จก็ไม่ได้คิดที่จะหวนกลับคืนไปพัฒนาในพื้นที่ของหมู่ที่ 3 บ้านแสงเดือนล่างอีกต่อไป โดยบทสรุปจากการนั่งเฉย ของผู้ที่เคยเป็นอดีตกำนันในพื้นที่นั่นเอง เหมือนยอมจำนนต่อการที่จะต้องพัฒนา ต้องตอบโต้ แหล่งทุนใหญ่ ๆ ที่เข้ามาใช้ทรัพยากรในพื้นที่เพื่อจะเปลี่ยนเป็นเงินตรา แล้วนำออกต่างประเทศ เช่นธุรกิจทัวร์ท่องเที่ยวที่พาแขกนักท่องเที่ยวมาลงที่ท่าเรือมะกูด ซึ่งอยู่ในพื้นที่หมู่ที่ 1 บ้านแสงเดือนบน ซึ่งอยู่ห่างออกไปเพียงไม่เกิน 1 กิโลเมตรเท่านั้น จึงเกิดข้อคำถามว่า อะไรคือ สิ่งที่ชุมชนแสวงหาทางออก หรือทางเลือกในการที่จะไม่เข้าไปยุ่งเกี่ยว

จะเห็นได้ว่า โดยพื้นฐานคนแสงเดือน ไม่ค่อยอยากจะมีเรื่องยุ่งยาก ไม่อยากวุ่นวาย ไม่อยากที่จะทำให้เกิดการทะเลาะเบาะแว้งกันขึ้น และขณะเดียวกันปฏิสัมพันธ์ภายในชุมชน ไม่ค่อยจะดีเท่าที่ควร ทำให้ขาดการสื่อสารและการคิดเชิงบวก ในการที่จะร่วมมือกันเพื่อทำการอาชีพ หรือเพื่อที่จะดำเนินการอะไรที่เป็นส่วนร่วม ทางด้านการงานอาชีพ ดังนั้นสภาพโดยทั่วไปของชุมชนหมู่บ้านแสงเดือนล่างหมู่ที่ 3 จึงไม่มีเหตุใด ๆ ที่เป็นตัวส่งเสริมให้ชุมชนและคนในชุมชนเกิดการปรับตัว / ตอบโต้ อาศัยการเกษตรในการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัยชุมชนไม่เคยไม่คิด ได้สร้างความหวังในการที่จะให้ชุมชน มีความเจริญก้าวหน้าอย่างไรเป็นกรณีพิเศษ ชุมชนไม่มีสภาพในอุดมคติ ต่อการพัฒนาชุมชนให้ก้าวหน้าและยั่งยืน

ในส่วนของเรื่องทุน ไม่ว่าจะเป็นทุนทางสังคม , ทุนทางวัฒนธรรม , ทุนทางเศรษฐกิจ , ทุนทางด้านสิ่งแวดล้อม ทุกอย่างยังเหมือนเดิม ในระยะ 30 - 40 ปีที่ผ่านมาจนถึงปัจจุบัน กระบวนการในการสะสมทุนโดยเฉพาะทุนเงินตราภายในหมู่บ้าน ก็จะมีแต่เฉพาะเรื่องกองทุนหมู่บ้านที่เพิ่งจะเข้ามาสู่ชุมชน ซึ่งเป็นเรื่องใหม่ แต่ก็ยังไม่ค่อยจะแข็งแกร่งนัก เนื่องจากมีผู้สนใจสมัครเป็นสมาชิกเพียงแค่ประมาณ 90 คน จากจำนวน ประชากร 469 คน ทำให้กระบวนการในการสะสมทุนในการเงินตราเกิดขึ้นน้อย ชุมชนให้ความหมายของคำว่า ทุน เฉพาะที่เป็นเรื่องของตัวเงินที่จะนำมาใช้จ่าย เพื่อการผลิตและบริโภค ชุมชนไม่ได้ให้ความสำคัญกับทุนชนิดอื่น ๆ ที่มีอยู่ภายใน พื้นที่มากนัก ยกเว้นแต่ใบจากหรือยอดใบจาก ที่ชุมชนให้ความสำคัญว่าเป็นทุนที่อยู่ภายในพื้นที่ซึ่งสามารถไปตัดมาใช้สอยได้ แต่ชุมชนก็เลือกที่จะละเลยตามกฎหมายและระเบียบบ้านเมืองในการที่จะต้องแอบไปขโมยตัด ทุนทางทรัพยากรธรรมชาติ หรือ ยอดใบจาก ตัวนี้ จากแหล่งที่มีอยู่ในเขตสวนชาดผู้อื่นและอยู่ในเขตวนอุทยานอ่าวเขียวขจี โดยการว่าจ้างผู้ไปรับจ้างตัดโดยเสียค่าใช้จ่ายแลกเปลี่ยนกันขึ้น จึงเห็นได้ว่า ชุมชนหมู่ที่ 3 บ้านแสงเดือนล่าง ยังขาดในเรื่อง การสะสมทุน และเคารพเข้าใจถึงทุนที่มีอยู่ภายในชุมชน

ข้อเสนอแนะในเชิงนโยบาย

1.1 รัฐบาลควรปรับเปลี่ยนวงเงินกู้สำหรับหมู่บ้านบางแห่งให้สูงขึ้นตามบริบทที่แท้จริงของหมู่บ้านนั้น ๆ

1.2 ภาครัฐควรกำหนดนโยบายเชิงรุกที่มุ่งเน้นการวิจัยและพัฒนาองค์ความรู้ใหม่จากปรากฏการณ์จริง เพื่อสนับสนุน และส่งเสริมให้เกิดประชาสังคมและเกิดการบริหารจัดการที่ดีของกองทุนหมู่บ้านในหมู่บ้านทั่วประเทศมากขึ้น

1.3 ภาครัฐควรเร่งให้มีการดำเนินงานด้านการปรับปรุงกฎหมาย ระเบียบ แนวปฏิบัติ ตลอดจนเร่งพัฒนาเครื่องมือที่จะใช้ในการดำเนินงานกองทุนหมู่บ้านให้มีประสิทธิภาพสูงยิ่งขึ้น

ข้อเสนอแนะสำหรับการปฏิบัติ

2.1 ควรปรับปรุงระบบงบประมาณโครงการกองทุนหมู่บ้าน โดยเพิ่มเม็ดเงินให้กู้ให้มีวงเงินสูงขึ้น และกำหนดให้มีการปรับเปลี่ยนช่วงเวลาในการชำระหนี้ให้เหมาะสมกับฤดูกาลในการผลิต/บริบทของแต่ละหมู่บ้าน โดยให้ครอบคลุมไปถึงช่วงท้ายของการผลิตและจำหน่ายผลผลิตทางการเกษตรออกสู่ท้องตลาดด้วย

2.2 ควรพัฒนาบุคลากรทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงานกองทุนให้เกิดความรู้ความเข้าใจ เกิดทักษะ และมีเจตคติที่ดีต่อการดำเนินงานกองทุนหมู่บ้านอย่างมีประสิทธิภาพสูงยิ่งขึ้น

2.3 ควรเผยแพร่ยุทธศาสตร์การดำเนินงานกองทุนหมู่บ้านที่ได้ผลดี และขยายผลการวิจัยประเมินกองทุนหมู่บ้านไปยังหมู่บ้านอื่น ๆ และผู้ที่เกี่ยวข้องทั่วประเทศให้มากขึ้น

2.4 ควรนำผลการวิจัยประเมินกองทุนหมู่บ้าน แพร่กระจายเป็นเอกสารวิชาการและจัดระบบข้อมูลข่าวสารเพื่อสื่อความผ่านทางสื่อต่าง ๆ เช่น ทางอินเทอร์เน็ต วิทยุ โทรทัศน์ ไปยังผู้ที่เกี่ยวข้องทั่วประเทศให้มากขึ้น

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัย

3.1 ควรประสานกับสถานศึกษาในท้องถิ่นและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ในการทำการวิจัยและพัฒนาองค์ความรู้ใหม่จากปรากฏการณ์จริง โดยการวิจัยเชิงปฏิบัติการเพื่อพัฒนากองทุนหมู่บ้านให้คมชัด ทัวถึง และครอบคลุมพื้นที่หมู่บ้านทั่วประเทศอย่างกว้างขวางมากยิ่งขึ้น

3.2 ควรมีการวิจัยในแนวลึกเพื่อประเมินความสำเร็จของกองทุนหมู่บ้าน ทั้งนี้เพื่อให้ได้ข้อเสนอแนะแก่ผู้เกี่ยวข้องถึงกระบวนการและเงื่อนไขที่แท้จริง ที่มีผลสำเร็จที่เกิดขึ้นของกองทุนหมู่บ้านในพื้นที่ต่าง ๆ

3.3 ควรมีการศึกษาวิจัยระดับลึก เพื่อสร้างองค์ความรู้ใหม่จากปรากฏการณ์จริงในหมู่บ้านต่าง ๆ ที่มีบริบทหลากหลายทั่วประเทศ เกี่ยวกับกระบวนการและเงื่อนไขที่มีผลความสำเร็จที่เกิดขึ้นของกองทุนหมู่บ้านแต่ละแห่งที่มีบริบทแตกต่างกัน

บรรณานุกรม

พัฒนาชุมชนอำเภอตะกั่วทุ่ง , สำนักงาน. “ การดำเนินงานกองทุนหมู่บ้าน ” ,2545 (อัดสำเนา).

พัฒนาชุมชนอำเภอตะกั่วทุ่ง ,สำนักงาน. “ คู่มือการพิจารณาเงินกู้สำหรับคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง ” , สำนักงานคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติ (กทบ). กรุงเทพฯ : บริษัทอรุณการพิมพ์ , 2545.

สำนักเลขานายก ฯ .” คู่มือการทำบัญชีและรายงานสำหรับกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง ”, สำนักงานคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติ(กทบ). กรุงเทพฯ : บริษัทสมิตพรินติ้ง, 2545.

พระธรรมปิฎกและคณะ . “ หนทางฝ่าวิกฤติและทางรอดของสังคมไทย “. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพฯ :บริษัทภัคธรรม , 2544.

กัลยาณี ปฎิมาพรเทพ . “ สรุป ยอดแก้ว ธรรมนูญปัญญาไทยนักเศรษฐศาสตร์ชุมชน ” . พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพฯ : บริษัทต้นอ้อ 1999, 2543.

เทศบาลตำบลกระโสม, สำนักงาน. “ แผนพัฒนาเทศบาลตำบลกระโสมประจำปี 2546 ”. 2545 (อัดสำเนา).

เทศบาลตำบลกระโสม,สำนักงาน. “ ระเบียบกองทุนหมู่บ้านกระโสมล่าง ”. เอกสารอัดสำเนา.

องค์การบริหารส่วนตำบลกระโสม. “ แผนพัฒนาตำบลประจำปี 2546 ”. พังงา, 2545 อัดสำเนา.

ทุนชุมชน: รากแก้วของการเติบโตของกองทุนหมู่บ้าน

วิจัยเชิงปฏิบัติการ

เศรษฐกิจครัวเรือนกับสถาบันสินเชื่อ

อภิชาติ ทองอยู่

ชุดที่ 1: บทเรียนจากภาคเหนือ

การสะสมเงินตราของชุมชนชายขอบในกระแสความเปลี่ยนแปลง

ดร. พรใจ ลีทองอิน

สืบสานความรู้สวนโบราณไทยเลื่อง

ศรีชัย พรประชาธรรม

พลิกฟื้นหัตถกรรมพื้นบ้านเพื่อสืบสานชุมชน

ดร. เกตุมณี มากมี

เกาะสินธุคเมียง: ศูนย์การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์

ดร. เกตุมณี มากมี

บ้านน้อทราย: ความเข้มแข็งจากอดีตสู่ปัจจุบัน

ดร. ศศิธร ศิริประเสริฐกุล

หนี้สินของชุมชนชายขอบและกองทุนหมู่บ้านในกระแสความเปลี่ยนแปลง

ดร. พรใจ ลีทองอิน

ชุดที่ 2: บทเรียนจากภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

ทุนชุมชน ยุทธศาสตร์ครอบครัว และกองทุนหมู่บ้าน

ดร. มณีนัย ทองอยู่

ชุดที่ 3: บทเรียนจากภาคกลาง

ชุดที่ 3.1: บทเรียนจากภาคกลางตอนบน

ทุนชุมชนภายใต้การจัดการของนายทุนท้องถิ่นในจังหวัดนครสวรรค์

ดร. พิสมัย รัตนโรจน์กุล

ทุนชุมชนภายใต้การจัดการของประชาคมในจังหวัดนครสวรรค์

ดร. พิสมัย รัตนโรจน์กุล

ชุดที่ 3.2: บทเรียนจากภาคกลาง

ทุนชุมชน: ภาพสะท้อนแห่งความเป็นชุมชนบ้านมะกอกใต้

ดร. พนารัช ปรีดากรณ์

บ้านกุลแก้ว: จากชาวนาสู่ผู้ค้าและการแปรรูปผลผลิตรายย่อย

ดร. อุษณีย์ ธโนสวรย์

การต่อ ยอดทุนชุมชนจากภูมิปัญญาด้านการจักสาน

ดร. พนารัช ปรีดากรณ์

น้ำตาลมะพร้าว: รสหวานที่จางหาย

ผศ.ดร. ทศพร มณีศรีจำ

จากนา...สู่สวนส้มแลร์สอร์ทิมภู

พ.อ.ดร. จิรศักดิ์ สุขวัฒนา

อาชีพทำนา: วิถีแรงงานที่เปลี่ยนแปลงไปในสังคมโลกาภิวัตน์

ดร. อภิชัย ศรีโสภิต

ทุนชุมชน:รากแก้วของการเติบโตของกองทุนหมู่บ้าน

ชุดที่ 4 : บทเรียนจากภาคตะวันออก

การดำรงอยู่ของชุมชนชาวสวน

ผศ.ดร.สุรวุฒิ ปัดไธสง

ชาตรี ทองสารี

คนสู่ทะเล: วิธีการเปลี่ยนแปลงของชุมชนชาวประมง

ผศ.ดร.สุรวุฒิ ปัดไธสง

วัลยา ภูมิภักดีพรรณ

กองทุนหมู่บ้านริมฝั่งทะเลกับการปรับพื้นที่ทุนชุมชน

ดร.ศิริกาญจน์ โกสุมภ์

กองทุนหมู่บ้านเขามัน: ภาพสะท้อนจากผู้แปรรูปผลผลิตกลุ่มย่อย

ดร.ศิริกาญจน์ โกสุมภ์

ชุดที่ 5: บทเรียนจากภาคตะวันตก

พลวัตการเรียนรู้เพื่อการดำรงอยู่ของชุมชน

ผศ.ดร. เพ็ญศิริ จีระเดชากุล

มณฑนา พิพัฒน์เพ็ญ

ทุนชุมชนในกระแสการพัฒนา

ดร.พรเพ็ญ ทับเปลี่ยน

ปฏิบัติการทุนนิยม: การปะทะ ประสานของสังคมเกษตรกรรม

นรินทร์ สังข์รักษา

ชุดที่ 6: บทเรียนจากภาคใต้

การจัดการกองทุนภายใต้ศรัทธาแห่งอิสลาม

ดร.พิทักษ์ ศิริวงศ์

ดวงรัตน์ ดีแม

การจัดการกองทุนหมู่บ้านกับการเปลี่ยนแปลงแห่งจินตนา

ดร.พิทักษ์ ศิริวงศ์

กองทุนเงินล้านกับการสร้างโอกาส

การเติมเต็มความมั่นคงทางสังคมของชุมชน

ดร. อัจฉรา วงศ์วัฒนามงคล

บ้านโคกสัก: วิถีชีวิตจากชานาสู่สวนยาง

ผศ.ดร. วันชัย ธรรมสังการ

บ้านหาดไข่เต่า: วิถีชาวเลกับการเปลี่ยนแปลง

ผศ.ดร. วันชัย ธรรมสังการ

กองทุนหมู่บ้านจังหวัดท่องเที่ยว

ดร.จิรพันธ์ ไตรทิพจรัส

กองทุนหมู่บ้านจังหวัดเขียวจี

ดร.จิรพันธ์ ไตรทิพจรัส